

**МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ
«ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ БОХТАР БА НОМИ
НОСИРИ ХУСРАВ»**

ВБД: 32.001:329.78 (575.5)

Бо ҳукуки дастнавис

РАҶАБАЛИЗОДА САМАНДАР РАҶАБАЛИ

**НАҚШИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ХОНАНДАГОН ВА ДОНИШЧҶҶЁН ДАР
РАВАНДИ ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ҶАВОНОН: ҲОЛАТ ВА ДУРНАМО**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ
аз рӯи ихтисоси 23.00.02–Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ**

**Роҳбари илмӣ: доктори илмҳои
сиёсӣ, Миралиён Қ.А.**

Бохтар-2025

Т-р	МУНДАРИҶА	САҲ
	Номгӯи ихтисораҳо	3
	Муқаддима	4
	Тавсифи умумии таҳқиқот	15
БОБИ I.	ЗАМИНАҲОИ НАЗАРИЯВӢ ВА СИЁСИВУ ҲУҚУҚИИ ТАШАККУЛИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ҶАМӢЯТИ	
1.	Асосҳои назариявӣ ва методологии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён.....	25
2.	Асосҳои сиёсӣ ҳуқуқии ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон.....	54
БОБИ II	АСОСҲОИ РУШДИ ФАӢОЛИЯТИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ХОНАНДАГОН ВА ДОНИШӢӢӢ ДАР РАВАНДИ ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ӢАВОНОН	
1.	Иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён: самтҳои асосии фаъолияти онҳо.....	82
2	Самтҳои асосии амалӣ гардидани сиёсати ҷавонон дар шароити Ӣумхурии Тоҷикистон.....	111
БОБИ III.	МАҚОМИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ХОНАНДАГОН ВА ДОНИШӢӢӢ ДАР РАВАНДИ ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ӢАВОНОН ДАР ШАРОИТИ ӢУМӢУРИИ ТОӢИКИСТОН	
1.	Нақш ва усулҳои иштироки иттиҳодияи хонандагону донишҷӯён дар амалишавии сиёсати ҷавонон.....	138
2.	Фаъолнокии иттиҳодияҳои ҷамъиятии Ӣумхурии Тоҷикистон дар амалишавии сиёсати ҷавонон: вазъият ва дурнамо	153
	Хулоса	174
	Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот.....	176
	Рӯйхати адабиёт.....	179
	Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия.....	200

НОМГӢИ ИХТИСОРАӢО

ДДОТ – Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон

ДМТ – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

ИДМ – Иттиҳоди давлатҳои мустақил

СММ – Созмони Миллали Муттаҳид

ЧШС-Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистӣ

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Барои фаъолияти ниҳодҳои ҷамъиятиву сиёсӣ, ки дорои талаботи мухталиф мебошанд, демократия ва сохтори демократии давлати Тоҷикистон шароит фароҳам овардааст. Ҳамин аст, ки дар шароити рушди Тоҷикистони демократӣ мавқеъ ва падидаи иттиҳодияҳои ҷавонон ҳамчун ниҳоди фаъоли ҷомеаи шаҳрвандӣ хеле аҳамиятнок мебошад. Дар замони муосир ба сифати механизми институтсионалии ҷомеаи ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон ва шаҳрвандон иттиҳодияи ҷавонон ва дар раванди татбиқи сиёсати ҷавонон мавқеи муҳимро ишғол менамояд.

Иттиҳодияҳои ҷавонон дар умум яке аз шаклҳои паҳнгардидаи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ арзёбӣ гардида, дар аксарияти кишварҳои демократӣ қисми муҳимми таркиботи институтсионалии ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳисоб мераванд ва як навъ нақши миёнаравро байни мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва ҷавонон иҷро менамоянд.

Асосҳои ниҳодигардии ботадричи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, инчунин васеъгардии сохторҳои мухталифи ташкилии онҳо, афзудани нуфузи гурӯҳҳои ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсии кишвар аҳамияти баррасии хусусиятҳои таъсис ва рушди онҳоро пеш мегузорад. Вобаста ба ин, зарурати омӯзиши дақиқ ва меъёрии мақоми ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷавонон зиёд мешавад.

Устуворгардии ниҳоди иттиҳодияҳои ҷавонон, аз ҷумла ташкилотҳои хонандагон ва донишҷӯён аз аҳамиятнокии афзоиши нақши онҳо дар ҷомеа шаҳодат медиҳад. Ин таҳлили дақиқ ва баррасии ҷанбаҳои асосии ташаккулдиҳии онҳоро талаб менамояд. Шаклҳо ва сохторҳои нави иттиҳодияҳои ҷавонон ба унсурҳои муҳимми майдони иҷтимоӣ мубаддал гардидаанд, ки танзими дақиқи ташкилӣ ва ҳуқуқиро талаб мекунанд.

Бо дарназардошти тағйироту дигаргуниҳои босуръат дар байни ҷавонон, таҳкими мақоми меъёрии иттиҳодияҳои ҷавонон барои

таъмини фаъолияти устувор ва иштироки созандаи онҳо дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ зарур аст. Ин ҳамчунин имкон медиҳад, ки дар заминаи фаъолнокии ҷавонон ба тазодҳо ва ниёзҳои ҷомеаи муосир посухи муассиртар дода шавад.

Иттиҳодияҳои ҷавонон, аз ҷумла хонандагон ва донишҷӯён дар таъмини иштироки фаъол ва таъсири ҷавонон ба равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ нақши калидӣ дошта, ба ташаккули масъулиятшиносии шаҳрвандон мусоидат менамоянд.

Иттиҳодияҳо ҳамчун воситаи муҳимми тарбия ва ташаккули ҷавонон хизмат мекунанд ва барои таҳкими арзишҳои шаҳрвандӣ, малакаҳои иҷтимоӣ ва иштироки фаъолони ҷавонон дар ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ давлатӣ шароити мусоид фароҳам меоранд. Метавонем бо чанд нукта ҷанбаҳои асосии аҳамиятнокии таҳлили илмӣ ин масъаларо пешниҳод кунем.

Якум, иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён майдони имкониятҳост, ки хонандагон ва ҷавонон малакаҳои бунёдӣ-иҷтимоии худро ташаккул ва инкишоф медиҳанд.

Дуюм, дар баробари ин, иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ҳамчун навъе аз иттиҳодияҳои ҷавонон на танҳо як воситаи омӯзиш, балки воситаи мустақими ҷалби ҷавонон ба раванди қабули қарорҳои давлатӣ ва раванди татбиқи сиёсати ҷавонон мебошанд.

Сеюм, иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён бо баррасии мушкилоти иҷтимоӣ ва пешниҳод кардани роҳи ҳалли онҳо, як ҷузъи муҳимми рушди иҷтимоӣ гардида, ба тарбияи ҷавонон дар руҳияи фаъолият ва масъулият мусоидат мекунанд.

Чорум, дар таҳия ва раванди татбиқи пешомади инкишофи сиёсати давлатии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба таври самаранок шакл додани он, дар раванди татбиқи самтҳои тарбияи ватандӯстии ҷавонон баррасӣ ва омӯзиши нақши иттиҳодияҳои хонандагон ва ҷавонон муҳим шуморида мешавад.

Бо дарназардошти ҳамаи ин чанбаҳо, омӯзиши нақши иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён, ки меҳвари сиёсати давлатии ҷавонон ва иҷтимоии давлат буда, ба асосҳои сиёсату ҳуқуқӣ, иқтисодиву иҷтимоие, ки ҷавонро барои ҳузури ғайб пайдо намудан дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва робитаи мустақиму самарабахшро ба роҳ мондан бо давлат ба вуҷуд меоварад, кумак мерасонад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Моҳият ва хусусиятҳои иттиҳодияҳои ҷавонон, бахусус ташкилотҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён дар давоми якчанд даҳсолаи охир объекти муҳимми баҳсҳои илмӣ ва таҳқиқоти илмӣ боқӣ мондааст. Дар доираи таҳқиқоти мухталиф чанбаҳои гуногуни иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, таҳаввулотҳои онҳо, ғайбгарди иҷтимоӣ ва сиёсии ҷавонон, ғайбияти маҳфилҳои ихтиёрӣ, нақши иттиҳодияҳои ҷавонон, донишҷӯён ва хонандагон дар равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ ва ғайраҳо мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар баробари ин, масъалаи нақши иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар раванди татбиқи сиёсати ҷавонон як масъалаи муҳим ва ҷиддӣ дар замони муосир мебошад, ки таваҷҷуҳи зиёде аз ҷониби доираҳои илмӣ, коршиносони сиёсатшиносӣ, давлатшиносӣ ва идоракунии давлатиро ҷалб кардааст. Дар чунин шароит, мавзӯи мазкур дар ҷаҳорҷӯби таҳқиқоти гуногун ва таҳлили сиёсати соҳавии давлатҳо омӯзиш меёбад, ки дар онҳо нақши иттиҳодияҳои ҷавонон дар рушди сиёсати давлатии ҷавонон, равандҳои ҳукуматӣ ва таъсири онҳо ба муносибатҳо ва идоракунии давлат ба таври амиқ ва ҳамаҷониба таҳлил мешавад. Ба таври васеътар, омӯзиши ин масъала дар бахшҳои зерин сурат гирифтааст:

- дар бахши сиёсатшиносӣ. Иттиҳодияҳои ҷавонон, ки дар заминаи мактабҳо, донишгоҳҳо ва муассисаҳои таълимӣ ташкил мешаванд, барои давлатҳои муосир як воситаи хеле муассир барои пешбурди сиёсати ҷавонон мебошанд. Олимони соҳаи сиёсатшиносӣ ва ҷомеашиносӣ як қисми муҳимми таҳқиқотро дар заминаи таҳлили нақши ин иттиҳодияҳо

дар барномарезии сиёсати давлатии ҷавонон равона мекунанд. Олимон, ки таҳқиқоти сиёсатшиносии худро ба вазъи иҷтимоии ҷавонон ва таъсири онҳо ба сиёсати давлат равона мекунанд, ифодаи нақши сиёсат, барномаҳои давлатии ҷавонон ва амалҳои иҷтимоии иттиҳодияҳои ҷавононро дар тарҳрезии стратегияи сиёсати давлатӣ таҳлил намудаанд. Бо ёрии таҳқиқоти илмӣ ва омӯрӣ, онҳо нишон медиҳанд, ки чӣ гуна иттиҳодияҳои ҷавонон метавонанд ҳамчун воситаи муҳимми иҷрои сиёсати давлатии ҷавонон, ҷамоаҳои ҷавонон ва ҷалби ҷавонон ба шеваҳои, ки давлат онҳоро дастгирӣ мекунад, мусоидат кунанд;

- дар бахши идоракунии давлатӣ. Мутахассисони соҳаи идоракунии давлатӣ бо таваҷҷуҳ ба нақши иттиҳодияҳои ҷавонон дар рушди сиёсат ва барномаҳои ҳукуматӣ, стратегияҳои аниқ ва самаранокро барои кумак ба таҳияи стратегияи рушди ҷавонон ва наврасон пешниҳод мекунанд. Коршиносони идоракунии давлатӣ дар таҳқиқоти худ таваҷҷуҳ ба он доранд, ки чӣ гуна сиёсати ҷавонон тавассути иттиҳодияҳо метавонад ба раванди идоракунии давлатӣ ва ҷомеа таъсир расонад. Вобаста ба таҳқиқоти онҳо, иттиҳодияҳои ҷавонон метавонанд ҳамчун шабакаи мустақим барои эҷоди ҳамкориҳои байни ҳукумат ва ҷомеа, на танҳо барои баланд бардоштани шуури шаҳрвандӣ, балки барои дарки бештари ҷавонон аз ҳуқуқҳои онҳо дар амалишавии сиёсати давлатӣ истифода шаванд;

- дар бахшҳои таҳқиқоти илмӣ институтҳои сиёсӣ ва ҷомеашиносӣ. Дар бисёре аз донишгоҳҳо ва марказҳои илмӣ кишварҳои муосир, мавзӯи нақши иттиҳодияҳои ҷавонон дар сиёсати ҷавонон дар сатҳи илмӣ пажӯҳишҳо ва таҳқиқот қарор мегирад. Ин марказҳо ва муассисаҳои илмӣ таҳқиқоти амиқ ва омӯрӣ мегузаронанд, то нишон диҳанд, ки иттиҳодияҳо дар расидан ба ҳадафҳои сиёсати ҷавонон, дар ҷамоаҳои ҷавонон ёрии ҷавонон ба шеваҳои иҷрои сиёсати иҷтимоии давлат ва ташаккули ҳамкориҳои ҷомеа ва давлат нақши калон мебозанд. Таҳқиқот дар ин самт бештар ба арзёбӣ ва баррасии таъсири мусбат ва

манфии иттиҳодияҳои ҷавонон дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон равона шудааст.

- дар баҳши сиёсӣ ва рушди шаҳрвандӣ. Мавзуи омӯзиши нақши иттиҳодияҳои ҷавонон дар раванди татбиқи сиёсати ҷавонон инчунин дар доираи омӯзишҳои сиёсӣ ва рушди шаҳрвандӣ ва сиёсӣ қарор мегирад. Мутахассисони соҳаи ҷомеашиносӣ таҳқиқ мекунанд, ки иттиҳодияҳои ҷавонон ба бехтар кардани фаҳмиш ва иқтидори шаҳрвандӣ, баланд бардоштани шеваи масъулияти иҷтимоӣ ва иштирок дар раванди қабули қарорҳои давлатӣ кумак мерасонанд. Аз ин рӯ, иттиҳодияҳои ҷавонон, ҳамчун ҷузъи сохтори ҷомеаи шаҳрвандӣ, нақши муҳиме дар ташаккули ҷавонон ҳамчун шаҳрвандони фаъол дар раванди сиёсӣ ва иҷтимоии кишвар мебозанд.

Дарачаи омӯзиши мавзуи нақши иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар раванди татбиқи сиёсати ҷавонон дар сатҳи ҷаҳонӣ ва миллий хеле баланд аст. Ин мавзӯ дар доираи илмҳои сиёсӣ, идоракунии давлатӣ, давлатшиносӣ, ҷомеашиносӣ ва психологияи иҷтимоӣ таҳқиқ мегардад. Ба воситаи таҳқиқоти илмии гуногун, олимон ва мутахассисон нишон медиҳанд, ки иттиҳодияҳои ҷавонон ҳамчун воситаи муҳимми равандҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ, воситаҳои самарабахши пешбурди сиёсати ҷавонон ва ҷалби онҳо ба идоракунии давлатӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳисоб мераванд.

Дар баробари ин, барои бехтар нишон додани дараҷаи омӯзиши масъала, ҳолат ва дурнамои нақши иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар раванди татбиқи сиёсати ҷавонон, махсусан дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти он барои инкишофи сиёсии давлат, ҷомеа ва рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ тамоми сарчашмаҳои илмиро вобаста ба мавзуи таҳқиқот ба гурӯҳҳои зерин чудо намудан мумкин аст:

Ба гурӯҳи якум, асару рисолаҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зимни таҳлили амалии таҳқиқот барасӣ карда шудаанд. Дар асару мақолаҳои мазкур таснифоти мушаххас ва таҳлили масъалаҳои

фаъолияи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва сиёсати давлатии ҷавонон таҷассум ёфтаанд [56], [57], [58], [59], [60], [61], [62], [63], [64], [65], [47], [50], [71], [72].

Ба гурӯҳи дуюм, таҳқиқоти давраи шуравӣ масъалаи таҳаввулоти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, фаъолнокии иҷтимоӣ ва сиёсии шаҳрвандон, фаъолияти маҳфилҳои ихтиёрӣ, мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ ва иттиҳодияҳои хонандагону донишҷӯён мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтаанд. Дикқати асосӣ ба табиати ҳуқуқӣ ва мақсади фаъолияти созмону ҳаракатҳои ҷавонон равона гардида, аксарияти таҳқиқи муҳаққиқони шуравӣ ба масъалаҳои ташкилотҳои комсомолӣ ва пионерӣ бахшида шуда буд. Дар ин самт метавон таҳқиқоти В.М. Набиев [130, с. 12], Б.А. Ручкин [67], А.А. Алексеев [84], М.М. Дорошина [101, с. 262], С.Ю. Михайлова [127, с. 165], М.С. Комарова [110, с. 155], А.В. Трофимов [130, с. 12], С.К. Михайлов [44], М. Асозода [89], Г. Братов [91], Д. Гулмирзоев, С. Исломов, Л. Саидмуродов, Х. Гафуров [99], М. Зокир [103], А. Мамадазимов [120, с. 105] ва дигаронро махсусан қайд намуд.

Ба гурӯҳи сеюм, таҳқиқоти ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ниҳоди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун таснифоти алоҳидаи ҳуқуқӣ равона гардида, хусусиятҳои ташкил ва фаъолияти онҳо баррасӣ гардидаанд. Ба мавқеи ҳуқуқӣ, асосҳои ҳуқуқии ташкил ва фаъолияти иттиҳодияҳои донишҷӯён ҳамчун иттиҳодияҳои ҷавонон ва бахше аз механизми институтсионалии ҷомеаи шаҳрвандӣ асару рисолаҳои чунин муҳаққиқон, ба монанди П.А. Меркулов [122, с. 102], И.В. Положенсева [138, с. 146], Р.Ш. Шарифзода [158, с. 198], Р.Ш. Сотиволдиев [150, с. 14], Ҳ.Ш. Имомов [104, с. 124] ва дигарон бахшида шудаанд. Ғайр аз ин, дар таҳлил ва баррасии масъалаи асосҳои ҳуқуқӣ ва заминаҳои кафолатҳои қонуниву ҳуқуқии ташкил ва фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагону донишҷӯён аз санадҳои меъёриву ҳуқуқии Тоҷикистон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст ва аз санадҳои меъёриву ҳуқуқии дигар давлатҳо ҳамчун низоми муқоисаҳо истифода гардидаанд.

Дар баррасӣ ва таҳлили ҷанбаҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ғайриқонунии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар навбати аввал аз осори донишмандони хориҷӣ, ба монанди В.А. Луков [116, с. 536], Е.Н. Ковалева [109, с. 56], В.В. Костенко [111, с. 127], А.К. Сергеев [147, с. 199], А.М. Симоненко [148, с. 531] ба таври васеъ истифода бурда шудааст.

Сиёсати давлатии ҷавонон дар таҳлилҳои донишмандони тоҷик мавқеи хоса дошта, аз назари онҳо ба ташаккули ҷанбаҳои институтсионалии ҷомеаи шаҳрвандӣ таҳкими сиёсати давлатии ҷавонон омилҳои гуногун таъсир мерасонанд. Ба андешаи Р.Ш. Шарифзода «Баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии ҷавонони Тоҷикистон яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати ҳуқуқиро дар соҳаи таълиму тарбияи ҳуқуқӣ ташкил медиҳад» [158, с. 199].

Р.Ш. Сотиволдиев андеша дорад, ки «дар раванди татбиқи сиёсати ҳуқуқӣ баҳри баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии махсусан ҷавонон, ки қисми таркибии сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи ҷавонон мебошад, шумораи зиёди ташкилотҳои ҷамъиятии ғайриҳукуматӣ, ба мисли «Насли ҷавони Тоҷикистон», «Ҷавонони ташаббускори Тоҷикистон», «Ассотсиатсияи миллии волонтерҳои Тоҷикистон», «Мумтоз», «Сафинаи рушд» ва дигарон иштирок меkunанд. Ҳоло зиёда аз 40 маркази ҷавонон, ташкилотҳои ҷавонон – Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон, Ассотсиатсияи ҳуқуқшиносони ҷавон ва дигарҳо, зиёда аз 150 иттиҳодияи ҷамъиятии наврасону ҷавонон, аз он ҷумла фонди эстетикӣ ва маънавии ҷавонону кӯдакон «Ҷавонӣ», фонди миллии «Шоҳроҳи Абрешим» ва «Шоҳроҳи ваҳдат» ғайриқонун доранд» [150, с. 11].

Ба гурӯҳи чорум, таҳқиқоти масъалаҳои сиёсати давлатии ҷавонон, моҳият ва хусусиятҳои он, мақсад ва самтҳои асосии он дохил карда шудаанд. Дар ин самт метавон таҳқиқоти Ю.К. Кочанов, Н. Шматко [35], П.И. Бабочкин [25], Н.М. Боев [26, с. 171], И.М. Илинский [32, с. 13], М.В. Иконникова [31, с. 12], М.В. Михайлова [45, с. 348], П. Митев

[43, с. 29], В.В. Нехаев [132, с. 34], Т. Новикова [133, с. 23], В.А. Радионов [139] ва дигаронро ворид намуд.

Омӯзиши масъалаи наврасону донишчӯён, махсусан дар симои ҷавонон дар доираҳои илмӣ ва академӣ дар нимаи дуоми асри XX рӯзмарра ба назар мерасид. Он замоне буд, ки ҷавонон ва иттиҳодияи онҳо ҳамчун падида ва институти ҷамъиятӣ эътироф мегардиданд. Ин масъалаҳо дар се самти концептуалӣ: психофизиологӣ (А. Залкинд [28], Л.Ф. Обухова [51], Фрейд [75], К. Юнг [80], М.Г. Яровшевский [81] ва дигарҳо), фарҳангшиносӣ (М. Мид [38], Е.Л. Омелченко [53], Д.В. Петров [54] ва ғайра) [36] ва функционалӣ (Л.С. Виготский [27], С.Н. Иконникова [30], И.С. Кон [34], К. Мангейм [37], М.Х. Титма [73], В.И. Чупров [77], А.И. Ковалева [108], [46], [70] ва дигарон) мавриди омӯзиш қарор гирифтанд.

Гуруҳи панҷум сарчашмаҳоро осорҳо ва таҳлилҳои илмӣ донишмандон ва муҳаққиқони ватанӣ ташкил медиҳад, ки онҳо ҷанбаҳои гуногуни сиёсати давлатии ҷавонон, асосҳо ва принципҳои ташаккул ва инкишофи сиёсати давлатии ҷавонон, сатҳи иштироки ҷавонон дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ, муносибати ҷавонон дар сатҳи муттаҳидшавии онҳо ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ, дараҷаи маърифат ва худшиносии ҷавонон, ташаккули афкори миллӣ ва сиёсии онҳоро дар Тоҷикистон дар сатҳи корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, мақолаҳои илмӣ, монографияҳо ва дигар корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор додаанд. Бештар аз осори таҳлилӣ ва омӯзишии донишмандон ба монанди Қ.А. Миралиён [164], Ф.А. Ҳодибоев [172], З.Ю. Тураева [170], С.Б. Ашуров [23], Р.Н. Асадуллоев [22], Наср Бобо [49], И.Х. Раҳимов [167], В.М. Набиев [48] истифода гардидааст.

Ба андешаи донишманди тоҷик Қ.А. Миралиён «фароҳам овардани шароиту кафолатҳои воқеии рушди иҷтимоии насли наврас ва ҷавонони кишвар ҳамчун ояндагон ва бунёди давлати демократии иҷтимоӣ, ташаккули сиёсати ҷавонон дар Тоҷикистон иштироки насли наврасро дар таҳаввулоти сиёсӣ иҷтимоии кишвар таъмин менамояд» [165].

Ба гурӯҳи шашум сарчашмаҳо осорҳо ва таҳқиқоти илмӣ донишмандони тоҷик, ки шакл гирифтани фаъолияти ҷавононро ҳамчун механизми ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон маънидод кардаанд, ташкил медиҳанд. Дар баробари ин, бахши сиёсати давлатиро дар соҳаи ҷавонон, донишмандон ҳамчун сиёсате, ки ба рушди ҳаёт ва фаъолияти ҷавонон бахшида шудааст, маънидод намудаанд. Ба монанди К. Шамсиддин [34, с. 12], Л. Шарифзода [157, с. 299], Г. Каримова [108, с. 189], Ш.Ш. Саидзода [68, с. 21], А.А. Шарифзода [156, с. 42], М.Н. Сайдалиён [144, с. 150], Д.С. Насков [131, с. 210], С. Ҷононов [155, с. 5], Ш. Саидов [69] ва дигарон.

Ба андешаи Қ. А. Миралиён «иттиҳодияи ҷавонон қисми таркибии ниҳоди ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳисоб меравад. Нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, арсаи фаъолияти ашхос, табақаҳо, гурӯҳҳо, ташкилотҳо, синфҳо, институтҳо мебошад, ки бо қонунҳои шаҳрвандӣ танзим карда мешаванд ва нисбат ба ҳокимияти давлатӣ мустақил мебошанд» [165, с. 16].

Муҳаққиқ К. Шамсиддин дар рисолаи хеш «Ташкилоти ғайриҳукуматӣ чун институти ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон» «фаҳмиши фароғири ҷомеаи шаҳрвандиро баррасӣ намуда, асосан таваҷҷуҳро ба муносибатҳо ва сохторҳои иҷтимоӣ, ки шаҳрвандон дар яқҷоягӣ бо ҳукумат ва ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ фаъолият мекунанд, равона кардааст» [33, с. 13].

Ҷомеаи шаҳрвандӣ, тибқи ин таҳлил, ба институтҳо, иттиҳодияҳо, ташкилотҳо, гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва ҷомеаҳои ғайриҳукуматӣ шомил аст, ки ҳар кадом бо мақсади беҳбудии иҷтимоии ҷомеа ва таваҷҷуҳ ба ҳукуку озодиҳои шаҳрвандон фаъолият мекунанд. Ин аломатҳо вобаста ба нақши онҳо дар ташаккули арзишҳои демократӣ, эҳсоси масъулият ва рушди қонунгузории давлат мебошанд.

А.А. Шарифзода андеша бар он дорад, ки «дар ҳақиқат ҳам, тасмимгириҳои боғайрати Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз ибтидои давлатдорӣ навини тоҷикон ба ташаккули фаъоли сиёсати

давлатии ҷавонон ва тадричан фароҳам овардани имкониятҳои васеи рушду такомули ҷавонон дар шароити мураккаби тағйирёбии сохториву ҷамъиятӣ мусоидат намуд. Барои ба рӯи сахнаи сиёсӣ ҷамъиятӣ овардани ҷавонон ҳамчун неруи ояндасозӣ ҷомеа пеш аз ҳама, зарурати ташкили низому сохтор ва ё созмонҳои сиёсӣ ба миён омад» [156, с. 41].

Ба андешаи М.Н. Сайдалиён «созмону ташкилотҳои ҷавонон баҳри комёб шудан ба ҳадафҳои ҷомеаи навин ва ба таври матлуб гузаронидани ислоҳоти иҷтимоӣ-иқтисодӣ дар Тоҷикистон ҳамохангсозиро бо сохторҳои давлатӣ ташаккул медиҳанд. Бояд таъкид намуд, ки сиёсати давлатии ҷавонон афзалан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти менталитети миллӣ, хусусиятҳои ахлоқии он, эҳтироми арзишҳои умумибашарӣ, демократия, асосҳои ҳуқуқии давлат ба роҳ монда мешавад» [144, с. 152].

Ба гурӯҳи ҳафтум осорҳо ва таълифоти илмӣ мутахассисони сатҳу соҳаҳои гуногуни илм шомил мегарданд. Бояд ишора бар он намуд, ки масъалаи ҷавонону наврасон, ҳаёти иҷтимоии онҳо, ташаккули масъалаҳои гуногуни фаъолияти рӯзмарраи наврасону ҷавонон, сиёсати давлатии ҷавонон аз ҷониби доираҳои гуногуни илмӣ мавриди баррасӣ ва таҳлилҳои илмӣ қарор гирифтааст. Дар ин самт масъалаҳои ташаккули сатҳи худшиносӣ ва ватандӯстии ҷавонон, ҳамбастагӣ ва ҳамохангии ҷавонон бо давлат дар доираи маърифати сиёсии онҳо аз ҷониби педагогҳо, сиёсатшиносон, ҷомеашиносон ва ҳам аз ҷониби намояндагони илми фалсафа, ҳуқуқшиносӣ, таърих ва ғайра мавриди таҳлил ва омӯзиши илмӣ қарор гирифтааст. Дар ин гурӯҳи таҳлили адабиёт бештар қорҳои илмӣ-таҳқиқотии донишмандон ва намояндагони илмҳои гуногун, ки атрофи масъалаи ҷавонон ва дигар масъалаҳои ба онҳо пайвасти дар боло зикршуда таълиф гардидаанд, мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтаанд. Ба монанди: Ш.Қ. Қозиён [115, с. 97], С.М. Раҷабов [142, с. 16], Г. Салоҳиддинова [180], В.М. Набиев [130, с. 12], Х.С. Разоқов [141, с. 24], Ш.А. Сафаров [145, с. 27], А.М.

Мирзокаримзода [125, с. 300], Ш.Ҳ. Ҳайдарзода [184], У.У. Исаев [105, с. 114] ва дигарон.

Ба гурӯҳи ҳаштум сарчашмаҳо ва манбаъҳои таҳлилӣ ва омӯзиши санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, барномаву стратегияҳо ва низомномаҳои иттиҳодияҳо ва ташкилотҳои сатҳи гуногуни ҷавонон ва хонандагон дохил мешаванд. Таҳлили санадҳои ҳуқуқӣ ва меъёрӣ, барномаҳо ва оинномаҳо имконият доданд, ки меъёрҳо ва қоидаҳо, принципҳо ва асосҳои ташкил, фаъолият, таҳкими иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён, сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон, асосҳои ҳуқуқӣ ва сиёсии онҳо мушаххас карда шавад, ки дар ин самт нақши Конститутсияи Тоҷикистон меҳварӣ ба ҳисоб меравад ва он заминаи асосии ташакул ва инкишофи ҳаёти ҷавонон ва махсусан хонандагону донишҷӯён мебошад.

Ҳамин тариқ, таҳқиқот аксаран ба масъалаҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ ва ҳуқуқии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷавонон, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, иттиҳодияҳои хонандагону донишҷӯён инчунин ҷанбаҳои алоҳидаи иҷтимоиву сиёсии онҳо, асосҳои амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон ва хусусиятҳои муттаҳидшавии ҷавонон бахшида шудаанд.

Ҳарчанд ки иттиҳодияҳои ҷавонон дар равандҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ фаъоланд, таҳқиқоти махсуси илмӣ дар мавриди таъсири онҳо ба амалишавии сиёсати давлатии ҷавонон аслан як мавзӯи нотаом ва кам, таҳқиқшуда боқӣ мондааст. Дар ҳамин асос тафовут, бартарӣ ва афзалиятҳои илмии рисолаи диссертатсионӣ дар таҳлили ҳамаатарафа ва омӯзиши махсуси нақши иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар раванди татбиқи сиёсати ҷавонон, аз ҷумла ҳолат ва дурнамои он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд ба унвони як таҳлили то андозае комили илмӣ доништа шавад. Ин рисола метавонад барои дарки амиқ дар мавриди таъсири иттиҳодияҳои ҷавонон ба сиёсати давлатии ҷавонон дар кишвар ва самтҳои ояндаи рушд дар ин соҳа кумак кунад. Таҳқиқоти илмии рисола на танҳо ба таҳлили ҳолати кунунӣ, балки ба дурнамо ва иқтидори иттиҳодияҳои ҷавонон ва хонандагон дар оянда

низ равона карда шудааст. Бартарии илмӣ он дар истифодаи равишҳои нави илмӣ баҳри ошкор намудани мушкилоти рушди иттиҳодияҳои донишҷуён ва хонандагон ифода меёбад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ мазкур дар ҷаҳорҷӯбаи мавзуи кори илмӣ таҳқиқотии кафедраи сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав «Равандҳои сиёсӣ дар замони ҷаҳонишавӣ: ҷанбаҳои дохилӣ ва берунӣ», ки барои солҳои 2021-2025 муқарар гардида, ба анҷом расонида шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ:

Мақсади таҳқиқот: мақсади асосии таҳқиқоти диссертатсиониро омӯзиш ва таҳлили ҳамаҷонибаи масъалаи самтгирии рушди иттиҳодияҳои хонандагон ва ҷавонон, инчунин таҳлили самаранокии фаъолияти онҳо дар бунёди ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёди Тоҷикистон ташкил медиҳад.

Вазифаҳои таҳқиқот: расидан ба вазифаҳои зерини гузошташуда имконият медиҳад, ки мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ амалӣ карда шавад:

- баррасии асосҳои назариявӣ методологӣ масъалаи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷуён;
- таҳлили асосҳо ва заминаҳои сиёсӣ ҳуқуқии ташкил, рушд ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон;
- баррасии ҷанбаҳои муҳимми самтҳои асосии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷуён;
- таҳлили самаранокии самтҳои асосии амалигардии сиёсати ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- ошкор намудан ва таҳлил намудани нақш ва мақоми иттиҳодияи ҷамъиятии хонандагону донишҷуён дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон;
- ошкор ва таҳлил намудани вазъият ва дурнамои фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷуён дар амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон.

Объекти таҳқиқот: иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Мавзуи (предмет)-и таҳқиқот. Мавзуи таҳқиқоти диссертатсиониро рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва самаранокии фаъолияти онҳо дар шароити муносири Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳад.

Фарзияи таҳқиқот. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар тақвияти арзишҳои демократӣ нақши барҷаста доранд, зеро ҳамчун ниҳоди миёнарав байни давлат ва ҷомеа, ҳамчун ниҳоди ҳимоякунандаи манфиат ва талаботи гурӯҳи муайяни иҷтимоӣ баромад намуда, фаъолияти онҳо маҳз дар давлати демократӣ пурмазмун ва зарурӣ мегардад. Фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ба таҳкими самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон равона карда шудааст. Қайд намудан зарур аст, ки сатҳи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён маҳз аз раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон вобаста аст. Аз ин хотир, зарур аст, ки тамоми самтҳо ва бандҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар амал татбиқ гардад ва барои рушди минбаъдаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон шароити мусоид фароҳам орад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқоти мазкурро асарҳои муаллифони ватаниву хориҷӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, таҳқиқоти сиёсии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, моҳият ва хусусиятҳои сиёсати ҷавонон, низомии демократӣ, раванди таҳкими арзишҳои демократия ташкил медиҳанд. Асосҳои назариявии таҳқиқоти мазкур муайян гардида, дар принципҳои таҳлили сиёсӣ, ниҳодӣ, объективият, мушаххасӣ, таърихият, низоммандӣ (муносибати системанокӣ дар омӯзиши масъалаҳо) дар омӯзиши раванду ҳодисаҳо асос меёбад. Дар омӯзиш ва баррасии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, масъалаи иштироки онҳо дар ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсӣ, заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти онҳо ва нақши онҳо дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон истифода гардидааст. Муносибати институтсионалии таҳлили иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро ҳамчун

заминаи асосии раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон пурра намуд. Муносибати ниҳодӣ имконият дод, ки нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар низоми ҳамкорихои ҷамъиятӣ-сиёсӣ ҳамчун миёнарави байни давлат ва ҷомеа ошкор карда шавад. Дар раванди таҳқиқ мо ба таҳқиқоти Қ.А. Миралиён, Ф.А. Ҳодибоев, З.Ю. Тураева, Г.Н. Зокиров, А. А. Алексеев, З.М. Алиев, И.Р. Абдуллоев, М.А. Абдувахидова, З.И. Акрамов, Р. Асадуллоев, М. Асозода, С.Б. Ашуров, С.Б. Бурбаев, Е.В. Великанов, В.В. Костенко, В.И. Козачок, Г.В. Баранова ва дигарон, ки дар асарҳои онҳо мавқеи созмонҳои ҷамъиятии ҷавонон ва низоми онҳо дар таҳкими демократия ошкор гардидааст, таъя кардаем.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Навгонии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ дар муносибати сиёсии таҳлили иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ҳамчун ниҳоди асосии татбиқкунандаи сиёсати давлатии ҷавонон зоҳир мегардад. Навгонии мушаххаси таҳқиқ дар ҷанбаҳои зерин ифода гардидааст:

- ҷиҳатҳои муҳимми назариявӣ-методологӣ таҳқиқи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон баррасӣ гардида, категорияҳои «иттиҳодияи ҷамъиятӣ», «иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон», «созмони хонандагон» ва «созмони ҷавонон» мавриди таҳлил қарор гирифтаанд;

- заминаҳои сиёсӣ ҳуқуқии ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шуда, алоқамандии заминаҳои сиёсӣ ҳуқуқии байналхалқӣ ва миллии ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷавонон ошкор гардидааст;

- самтҳои асосии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар шароити муосир омӯхта шуда, баргариши фаъолияти онҳо дар ҷалби ҷавонон ба ҳаёти сиёсӣ-иҷтимоӣ муайян карда шуд;

- самтҳои асосии амалигардии сиёсати ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор дода шуда, афзалиятҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар самти дастгирии иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён муайян карду шудааст;

- мақом ва нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон мавриди омӯзиш қарор дода шуда, ошкор карда шудааст;

- вазъият ва дурнамои фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба таври объективӣ таҳлил ва баҳогузорӣ карда шуд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

- таҳлили дақиқи асосҳои назариявӣ ва методологӣ имконият медиҳад, ки ба таври мушаххас моҳияти ташкилотҳои ҷавонон ва наврасон ошкор карда шавад. Ин консепсияҳо таснифоти амиқи мафҳумиро пешниҳод менамоянд, ки ба фаҳмиши амиқи нақш ва вазифаҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон мусоидат менамояд. Таҳқиқоти мазкур на танҳо донишхоро оид ба ҷанбаҳои назариявии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон васеъ менамояд, балки воситаҳои амалиро барои навбандии самаранок ва таҳлили онҳо пешниҳод менамояд. Омӯзиш, таҳлил ва баҳогузориҳои ҷанбаҳои назариявӣ-методологӣ фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба рушди минбаъдаи онҳо мусоидат менамояд;

- таҳқиқоти мазкур имконият дод, ки таҳаввулоти сиёсӣ-ҳуқуқии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон омӯхта шавад. Дар таҳқиқ алоқамандии заминаи сиёсӣ ҳуқуқии байналхалқӣ ва миллӣ таъкид карда шудааст, ки шаҳодати муҳиммиати омӯзиши таҷрибаи байналхалқӣ дар ташаккули қонунгузорӣ дар соҳаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон мебошад. Диққати асосӣ ба таҳлили меъёрҳои сиёсӣ ҳуқуқӣ равона карда шудааст, ки имконияти дарки механизмҳои амалнамоии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонро дар доираи қонунгузорӣ васеъ менамояд. Ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон на танҳо дар асоси меъёрҳои сиёсӣ ҳуқуқии миллӣ, балки меъёрҳои байналхалқӣ баррасӣ гардидааст, ки омили калидии бунёди ҷаҳорҷӯбаи муосир ва мутобиқи қонунгузорӣ ба ҳисоб меравад. Маводи таҳлилшуда асоси рушди механизмҳои самараноки дастгирӣ ва

ҳавасманднамоии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бо дарназардошти тағйироту дигаргуниҳои қонунгузорӣ ба ҳисоб меравад;

- омӯзиши ҳамаҷаҳаи самтҳои асосии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро дар шароити муосир дар бар мегирад. Баҳогузориҳои нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун ниҳодҳои ҷалби ҷавонон ба равандҳои сиёсӣ ва ҷамъиятӣ таъкид менамояд, ки онҳо қисми ҷудонопазири иштироки демократӣ ба ҳисоб мераванд. Дар асоси самтҳои фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ метавон асосҳои ташаккули стратегияро муайян намуд, ки ба мустаҳкам ва тақмили онҳо дар оянда мусоидат менамояд;

- дар шароити таҳкими демократия ва ташаккули самтҳои гуногуни сиёсати давлатӣ мақоми махсус бояд ба дараҷаи самаранокии самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон равона гардад. Ҷиҳати муҳимро муайян намудани афзалиятҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар самти дастгирии иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ташкил медиҳад. Барои муайян намудани мазмуну мундариҷаи меёри ва стандартҳои амалкунанда дарки асосҳои қонунгузориҳои миллий, ки ба сиёсати давлатии ҷавонон дахл доранд, зарур мегардад. Таҳлили ошкорои раванди татбиқи ҷиҳатҳои муҳимми сиёсати ҷавонон шароити фароҳам меоварад, ки натиҷаҳои бадаст омада дар ин самт арзёбӣ карда шаванд. Ошкор намудани камбудҳои имконият медиҳад, ки ҷорабиниҳои ислоҳотӣ ва стратегӣ дар ин самт коркард гарданд;

- ба таври мушаххас алоқамандӣ ва таъсири иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон баррасӣ мегардад, ки нақши калидии онҳоро дар ин радиф тасдиқ менамояд. Рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бо сатҳи раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон алоқаманд аст, ки шаҳодати муҳимияти дастгирии давлатӣ дар амалнамоии самаранокии онҳо ба ҳисоб меравад. Аз ин хотир, метавон вобастагии тарафайни сиёсати давлатии ҷавонон ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро таъкид намуд. Муваффақияти як унсур бевосита ба муваффақияти дигар

унсур таъсир мерасонад, ки муҳиммияти ҳамкориҳои байни онҳоро таъкид менамояд. Самаранокии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва мақоми онҳо дар ҷомеа аз самаранокии раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон вобаста мебошад;

- ҷанбаҳои мусбати фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон муайян карда шудааст, ки бо нақши онҳо дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон алоқаманд аст. Дар асоси таҳлил дурнамои рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ошкор карда шудааст, ки дар мустаҳкам ва такмили онҳо дар самтҳои алоҳида мусоидат менамояд. Инчунин мушкилот ва монсаҳо ошкор гардидаанд, ки ба раванди татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон тариқи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳалал ворид менамоянд. Дар ин самт метавон монсаҳои маъмури, молиявӣ ва ташкилӣ махсусан қайд намуд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар бадастории мақсади сиёсати давлатии ҷавонон нақши калидӣ доранд, ки бо муҳиммияти онҳо дар ташаккули шаҳрванди фаъол ва иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ тасдиқ карда мешавад.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Дар рафти таҳқиқоти диссертатсионӣ муаллиф бештар ба таълимот ва хулосаҳои муҳаққиқони сиёсӣ, муҳаққиқони шинохтани соҳаи мазкури донишҳо ки бевосита ба масъалаҳои муҳталифи мавзӯи таҳқиқотӣ рӯ овардаанд, таъя намуда, аҳамияти таҳқиқот, ҳолатҳои рушди ташкил, фаъолият ва таҳкими механизми иттиҳодияҳои ҳонандагон ва донишҷӯён, сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистонро тарҳрезӣ намудааст. Дар асоси чунин ҷамъбастиҳо муаллиф таҳлил ва баррасии назарияҳо, хулосаҳои нав, тавсияҳои амалиро пешниҳод намудааст. Ҷамъбасти назарияҳо ва тавсияҳои муаллифро метавон бо мақсадҳои таълимӣ ва дар фаъолияти мақомоту идораҳои давлатӣ, ки ба масъалаи фаъолияти хизматҳои сиёсӣ, равандҳои демократикунории муносибатҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ алоқаманд мебошанд, мавриди истифода қарор дод. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур, инчунин барои дарки ҳамаҷонибаи фаъолияти иттиҳодияҳои

ҷамъиятӣ ҳамчун ниҳодҳои асосии демократикунонӣ пешниҳод ва ҳифзи манфиат ва талаботи мухталифи гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоӣ мусоидат менамояд.

Хулоса таҳқиқи мазкурро метавон барои дарки дақиқи раванди рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, махсусан, аз нуқтаи назари проблемаҳо ва муҳолифатҳо, самаранокии фаъолияти онҳо барои васеъгардонии тасаввурот оид ба сохтор, вазифаҳо, ҷаҳонбинӣ ва воситаҳои фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон васеъ истифода намуд.

Натиҷаи таҳқиқотро метавон барои ташҳиси маҷмуавии рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, коркарди тавсияҳо оид ба баланд бардоштани самаранокии фаъолияти онҳо дар зинаҳои мухталиф, инчунин аз нуқтаи назари ҳамкориҳои онҳо бо субъектҳои мухталифи иҷтимоӣ-сиёсӣ ва байни яқдигар истифода намуд. Таҳлили назариявӣ ва амалии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун асоси рушди стратегия ва самтҳои нави фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва сиёсати ҷавонон хизмат менамоянд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро дақиқӣ ва саҳеҳии маълумот, кифоя будани ҳаҷми мавод, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, гузаронидани таҳқиқи эътимодноки рисолаи диссертатсионӣ тасдиқ мекунанд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия дар мавзӯи «Нақши иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар раванди татбиқи сиёсати ҷавонон: ҳолат ва дурнамо» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ бо шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси илмӣ 23.00.02–Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ. Таҳия, коркард ва таҳлили ҳамаҷонибаи мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ натиҷаи фаъолияти тулонии муаллиф мебошад. Муаллиф дар ҳамаи марҳалаҳои таҳқиқот бевосита иштирок карда, натиҷаҳои таҳқиқоти мазкурро мустақилона ҷамъбаст намудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Рисолаи диссертатсионӣ дар ҷаласаи кафедраи сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав аз 30 апрели соли 2025 (суратҷаласаи №9) мавриди муҳокима қарор гирифта, натиҷаҳои таҳқиқотии он пазируфта шудааст. Ҳамчун кори илмии асли арзёбӣ гардида, барои дифоъ дар Шурои диссертатсионии 6D.KOA-079-и назди Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон тавсия гардидааст.

Нуктаҳои асосии таҳқиқот дар конференсияҳо ва семинарҳои гуногуни илмию амалии донишгоҳӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ, аз ҷумла: «Амалигардии сиёсати давлатии ҷавонон дар замони истиқлолият». Маводи Симпозиуми байналмилалии илмӣ дар мавзуи «Тоҷикистон дар масири таърих: Истиқлолият, дастовард ва дурнамо» бахшида ба 30– солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон (ш. Душанбе, 5-6 сентябри соли 2021). – Душанбе: АМИТ, 2021.– С. 441–446. // «Татбиқи қонунҳо, барномаҳо ва стратегияҳо вобаста ба ҷавонон дар замони Истиқлолият». Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзуи «Иштироки ҷавонон дар идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар солҳои соҳибистиқлолӣ» бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон (ш. Душанбе, 19 майи соли 2021).– Душанбе: Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. – С. 92-97. // «Нақши барномаҳои давлатӣ дар амалинамоии сиёсати ҷавонон». Маводи конференсияи илмӣ-назариявии байналмилалӣ дар мавзуи «Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон – санади олии ҳуқуқии кишвар» бахшида ба 30 – солагии қабули

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва «Соли маърифати ҳуқуқӣ» эълон гардидани соли 2024 (ш. Бохтар, 1-2 ноябри соли 2024). Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, 2024. – С. 479-486. // «Амалигардии сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун замина барои ташаккули мафкураи сиёсӣ». Маводи конференсия: Амалигардии сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун замина барои ташаккули мафкураи сиёсӣ. // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ таҳти унвони «Мафкурасозии сиёсӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ». (ш. Душанбе, 30 октябри соли 2024) – Душанбе: Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024 – С. 268-282 // Созмонҳои хонандагон ҳамчун ниҳод дар роҳи ҳимояи манфиатҳои миллӣ // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ таҳти унвони «Вазъият ва дурнамои амнияти иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». (шаҳри Бохтар 13-14 юни соли 2025) – Бохтар: Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, 2025 – С. 50-55. // Заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун омили ташаккули амнияти иттилоотӣ // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ таҳти унвони «Вазъият ва дурнамои амнияти иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». (шаҳри Бохтар 13-14 юни соли 2025) – Бохтар: Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, 2025 – С. 119-124, илмӣ дар шакли маърузаҳо пешниҳод гардидаанд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия: Вобаста ба мавзӯи диссертатсия муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мақолаҳои илмӣ ба таъб расонидааст. Натиҷа ва дастовардҳои таҳқиқот дар 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд. Инчунин вобаста ба мавзӯи диссертатсия дар 7 конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ мақолаҳои худро ба таъб расонидааст.

Сохтор ва ҳачми диссертатсия: сохтор ва ҳачми диссертатсия аз феҳристи ихтисорот, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, се боб, шаш зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда, интишороти довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ ва ҳачми умумии диссертатсия аз 202 саҳифа иборат мебошад. Дар матни диссертатсия номгӯи адабиёт ва сарчашмаҳои истифодашуда 190 ададро ташкил медиҳанд.

БОБИ 1. ЗАМИНАҲОИ НАЗАРИЯВӢ ВА СИЁСИВУ ҲУҚУҚИИ ТАШАККУЛИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ҶАМӢЯТИ

1.1. Асосҳои назариявӣ ва методологии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҳонандагон ва донишҷӯён

Тағйироти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсии ҷомеаи тоҷик дар давраи соҳибистиклолӣ масъалаи бунёд ва рушди ҷомеаи шаҳрвандиро муайян намудааст. Рушди минбаъдаи давлат ва ҷомеа аз дараҷаи фаъолияти шаҳрвандон дар ҳаёти ҷамъиятиву сиёсӣ вобастагии калон дорад. Ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамчун воситаи ғайридавлатии ҳалли масъалаҳои ҷамъиятӣ ва қонун намудани талаботи ҷамъиятӣ, ки дар асоси шартҳо ва ҳамкорӣ асос ёфтааст, баррасӣ карда мешавад. Мавҷуд набудани ниҳоди мазкур ба дигаргуншавии сохтори ҷамъиятӣ ва ташаккулёбии режимҳои тоталитарӣ ва авторитарӣ оварда мерасонад. Чунин ҳолат, дар навбати худ, боиси заиф будани амнияти ҷамъиятӣ ва поймол гардидани ҳуқуқ ва озодиҳои инсон мегардад. Аз ин хотир, ҷомеаи шаҳрвандӣ омили муҳимми таъмини режими сиёсии демократӣ баромад менамояд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар амалинамоии принципҳои демократӣ дар давлат нақши муҳим доранд. Иштироки шаҳрвандон дар ҳалли масъалаҳои ҷамъиятӣ дар доираи ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз он ҷумла дар иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон заминаи муҳимми рушди минбаъда ва рақобатпазирии давлату ҷомеа мегардад.

Рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамчун тасдиқи амалинамоии сиёсати давлатӣ, ки дар арзишҳои ҷомеаи озод асос ёфтааст, баррасӣ гардида, оғози коркарди навовариҳо дар самти рушди иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад. Яке аз чунин навовариҳо бояд иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бошад, ки диққати асосиро ба проблемаҳои ҳимояи ҳуқуқ ва манфиати насли ҷавон равона намудааст.

«Ҷавонон ва наврасон захираи калидии рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ, пешбарандаи фаъоли навовариҳои иҷтимоӣ ва субъектҳои интиқолдиҳандаи арзишҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба наслҳои оянда ба

ҳисоб мераванд. Саъйу кӯшиши ҷавонон ба иштироки ҷамъиятӣ, бадастории субъективият тариқи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва сиёсии ҷавонон амалӣ мегардад. Бар замми ин, ниҳоди мазкур метавонад ҳамчун воситаи фаъолияти фароғатӣ, огоҳнамоии рафтори номатлуб баромад намояд. Ҷавонон барандаи таҳаввулоти ҷамъиятӣ ба ҳисоб мераванд. Онҳо ба ҷомеа арзиш ва воситаҳои ворид менамоянд, ки ба талаботи замон ва гурӯҳҳои мухталифи аҳоли мувофиқ мебошанд. Маҳз аз ҳамин хотир, дарки моҳияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ ва субъекти фаъолияти иҷтимоӣ-иқтисодӣ зарур мегардад» [140, с. 436-437].

Дар сарчашмаҳои илмӣ оид ба фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, шаклҳои мухталифи фаъолнокии ҷавонон, ҳаракати ҷамъиятии ҷавонон, созмонҳои донишҷӯён, маҳфилҳои ҷавонон, ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон, иттиҳодияҳои ҷавонон, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва ғайраҳо маълумот бисёр оварда шудааст. Аммо дар таҳқиқоти бевоситаи илмӣ зарур аст, ки моҳият ва хусусиятҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун ниҳодҳои ҷамъиятӣ-иҷтимоӣ ва субъекти фаъоли ҷомеаи шаҳрвандӣ мавриди омӯзиш, таҳлил ва баррасӣ қарор гирад. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун шакли зухуроти фаъолнокии насли наврас дар шароити имрӯза дар сатҳи сифатан нав рушд менамояд. Дар алоқамандӣ бо тағйирпазирии ҷомеаи тоҷик марҳалаи нави ташаккулро паси сар намуда, онҳо ба таври мунтазам ниҳодгардиро гузашта, ба сохтори ягонаи дорои қоидаҳои махсус ва механизмҳои амалнамой мубаддал мегарданд.

Чунин мешуморем, ки барои муайян намудани моҳияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон зарур аст, ки мафҳуми «ҷавонон» ва «иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» мавриди тасниф қарор дода шаванд.

Ҷавонон ҳамчун категорияи синнусолӣ ва гурӯҳи иҷтимоӣ объекти омӯзиши илмҳои гуногун ба ҳисоб мераванд. Муҳимияти таҳқиқи ҷавонон бо ташаккули иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ, ки фаъолияти онҳо ба рушди давлат ва ҷомеа таъсир мерасонад, шарҳ дода мешавад.

Чавонон воситаи муҳимми модернизатсияи ҷомеа ба ҳисоб мераванд. Маҳз аз ҳамин хотир коркарди воситаҳои ченаки нишондиҳандаҳои тағйироти низомии ҷомеа муҳим мегардад. Ба ин раванд иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии чавонон таъсири амиқ мерасонанд. Чавонон яке аз гурӯҳҳои иҷтимоии таъсиррасон дар ҷомеа ба ҳисоб мераванд. Ҳарчанде чавононро наметавон ба элитаи сиёсӣ ворид намуд, лекин аз мавқеи ҷамъиятии он рушди раванди сиёсӣ дар давлати алоҳида вобаста аст.

Муҳим аст, ки таркиб ва синну соли «чавонон» муайян карда шавад. Мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон ««Дар бораи чавонон ва сиёсати давлатии чавонон» ба гурӯҳи иҷтимоии чавонон ҳайати аҳолие, ки синашон аз 14 то 30 – солаанд шомил мегарданд» [2]. Ин қисми ғаёли аҳоли ба ҳисоб меравад, ки амалигардии манфиатҳои худро талаб менамоянд.

Муҳаққиқи рус А.А. Матин «дар асоси таҳлили таркиби синну соли чавонон, вобаста ба синну сол, сатҳи иҷтимоигардӣ, ҳалли масъалаҳои ҳуди чавононро ба чор гурӯҳ тақсим намудааст» [126, с. 6-7]:

- наврасони 14-15 – сола, ки ба соҳаи таҳсилоти касбӣ ворид шудаанд. Ин гурӯҳи наврасон дар назорати волидайн ва давлат қарор доранд. Дар ин синну сол иҷтимоигардии ғаёли сиёсӣ дар соҳаи таҳсилот, ташаккули мавқеи ҷамъиятӣ мушоҳида карда мешавад;

- чавонони 16-19 – сола. Дар ин марҳала бадастории ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ, васеъгардии нақшҳои иҷтимоӣ ба миён меояд. Ин давраи синну солие мебошад, ки алақай ошхоси ба он шомилбуда ғаёлона ба иштирок дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва равандҳои сиёсӣ шомил гардида, дар асоси он доираи манфиатҳои худро дарк намуда, қобилияти масъулиятшиносиро пайдо мекунанд;

- чавонони 20-25 – сола. Ин гурӯҳи чавонон тайёрии асосии касбиро ба итмом расонида, барои ғаёлияти касбӣ омода мебошанд. Дар ин марҳала раванди ғаёли иҷтимоигардии сиёсӣ дар доираи ғаёлияти ҷамъиятӣ ба миён меояд;

- ҷавонони 26-35 – сола. Дар ин марҳала ба шаҳодати таҷрибаи истеҳсолӣ ва ҳаёти оилавӣ, иштирок дар раванди сиёсӣ раванди ташаккули шахси баркамол ба итмом мерасад.

Қайд намудан зарур аст, ки гурӯҳҳои дуҷум ва сеҷум бештар фаъоланд. Онҳо дар як вақт ду шартро иҷро мекунанд: онҳо қомилан бо ҷавонон алоқаманд мебошанд ва ба раванди қабули қарорҳо таъсири бештар мерасонанд. Гурӯҳи якум, чун қоида, дар бораи низоми сиёсии ҷомеа, сохт ва вазифаҳои он тасаввуроти амиқ надоранд. Ақидаҳои сиёсии онҳо ба як қатор омилҳои иҷтимоӣ вобаста аст. «Ҷавонони қалонсол» дар синни худ аллакай ба ноил шудан ба муваффақиятҳои мушаххаси иҷтимоӣ равона шудаанд.

Гурӯҳи фаъол ва муттаҳиди ҷавонон як неруи тавоноии иҷтимоӣ ва эҷодиро ташкил медиҳанд, ки қобилияти ташаккули роҳи усулҳои навинро дар бартарафсозии мушкилоти иҷтимоӣ ва ҳаётии худ доранд. Ҳамзамон, ин қишр метавонад нақши муҳимро дар коҳиш ва пешгирии ҷолишҳои ҳаррӯзаи насли наврас бозӣ намояд.

«Аз рӯзҳои нахустини ба даст овардани истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ нақши муҳим ва назаррас дар равандҳои ташаккули давлати ҳуқуқбунёд ва дунявӣ иҷро карданд. Дар он марҳалаҳо фаҳмондани моҳият ва арзиши демократия, инчунин ташаккули ҷаҳонбинии демократӣ миёни аҳоли аз масъалаҳои қалбӣ ба ҳисоб мерафт. Дар шароити кунунӣ, сарнавишти насли ҷавони Тоҷикистон дар доираи ду сохтори ташкилии асосӣ қарор дорад, ки танҳо тавассути такмил ва ҳамгироии фаъолияти якдигар метавонанд ба рушди устувори фаъолияти ҷавонон ва беҳбудии шароити зиндагии онҳо мусоидат намоянд» [165].

Аксарияти муҳаққиқон мафҳуми «насли наврас»-ро истифода намуда, хусусиятҳои муҳими онҳоро муайян намудаанд. «Ин хусусиятҳои муҳим аз нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар раванди ташкил ва таҷдиди сохтори ҷамъиятӣ - иҷтимоӣ бармеоянд. Шаклгирии

ин навъ институтҳои ҷамъиятӣ боиси модернизатсияи ҷомеаи шаҳрвандӣ ва гуногунсатма шакл гирифтани сохтори институтсионалии он мегардад» [160, с. 158].

Чавонон яке аз қишрҳои муҳимми ҳаёти иҷтимоии ҷамъият ба шумор рафта, қувваи бузург ва неруи созандаи ҳар як халқу миллат мебошанд. «Бо таваҷҷуҳ ба мураккаб гардидани равандҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеаи муосир, зарурати омӯзиш ва баррасии масъалаҳои марбут ба чавонон ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ сиёсӣ пеш омадааст. Ин зарурат аз воқеияти ҳаёти иҷтимоӣ маншаъ гирифта, нигарониҳои ҷиддӣ оид ба нақш ва мавқеи чавонон дар муҳити тағйирёбандаи ҷомеаро таъвият мебахшад» [115, с. 97].

Мафҳумҳои дигаре, ки дар раванди таҳқиқи масъалаи мазкур истифода мешаванд, мафҳумҳои «иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ», «созмони ҷамъиятӣ», «ҳаракатҳои ҷамъиятӣ» ба ҳисоб мераванд. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» (бо тағйири иловаҳои соли 2021) чунин таснифот муқаррар гардидааст: «иттиҳодияи ҷамъиятӣ – иттиҳоди ихтиёрӣ, худидора ва ғайритиҷоратии шаҳрвандон мебошад, ки дар асоси умумияти манфиатҳо барои амалӣ намудани мақсадҳои муттаҳид гардидаанд, ки дар оинномаи иттиҳодияи ҷамъиятӣ нишон дода шудаанд» [4]. Иттиҳодияи ҷамъиятӣ ҳамчун шакли иштироки сиёсии шаҳрвандон метавонад дар шакли ҳаракати ҷамъиятӣ, созмони ҷамъиятӣ ва ҳизби сиёсӣ баромад намояд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ баёни дигар низ доранд, ки онҳоро «созмонҳои ғайридавлатӣ» ҳам ном мебаранд. Мафҳуми «созмонҳои ғайридавлатӣ» ҳамчун падидаи нави сиёсӣ иҷтимоии ҷомеаи тоҷикистонӣ ҳамчун истилоҳи илмӣ мавриди баҳси доманадор қарор гирифтааст. Донишманди тоҷик Ш. Каримов дар мақолаи худ «Созмонҳои ғайридавлатӣ, яъне чӣ?» ишора бар он мекунад, ки «... мутаассифона на дар қонунгузориҳои ҷорӣ Тоҷикистон ва на дар ҳуқуқи

байналмилалӣ ва амалияи он то ҳанӯз фаҳмиши ягона ва ақидаи қобили қабули ҳамагон вучуд надорад» [106, с. 85].

Аммо дар қонунгузории Тоҷикистон муайянкунии мафҳум ва моҳияти ташкилоти ҷамъиятӣ ишора гардидааст. Дар моддаи 8-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» (бо тағйиру иловаҳои соли 2021) ташкилоти ҷамъиятӣ чунин муайян карда шудааст: «Ташкилоти ҷамъиятӣ иттиҳодияи ҷамъиятиё мебошад, ки чун қоида, дар асоси узвият таъсис ёфта, барои фаъолияти якҷояи шаҳрвандони муттаҳидшуда ҷиҳати ҳифзи манфиатҳои умумӣ ва ба даст овардани мақсадҳои оинномавӣ таъсис дода шудааст. Дар моддаи 9-и ҳамин қонун ҳаракатҳои ҷамъиятӣ чунин тасниф шудааст: «ҳаракати ҷамъиятӣ иттиҳодияи ҷамъиятии оммавӣ мебошад, ки аз иштирокчиён иборат буда, узвият надорад, амалӣ намудани мақсадҳои иҷтимоӣ ва дигар мақсадҳои ҷамъиятии муфидро дорад, ки онҳоро иштирокчиёни ҳаракати ҷамъиятӣ дастгирӣ менамоянд» [4].

Дар асоси муқаррароти қонунгузорӣ метавон қайд намуд, ки зери мафҳуми «иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон» ниҳоди ихтиёрӣ, худидоракунанда ва ғайритиҷоратӣ, ки мувофиқи тартиботи ҳуқуқӣ бунёд гардида, ҷавононро дар асоси манфиатҳои дар оиннома муқарраргардида муттаҳид менамояд, фаҳмида мешавад. «Ба шарофати иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ майлу хоҳиши ҷавонон барои иштирок дар ҳаёти ҷомеа баланд гардида, мавқеи фаъоли шаҳрвандӣ ташаккул меёбад. Иштирокчиёни иттиҳодияҳои мазкур корҳои фаъоли ҷамъиятиро гузаронида, дар конференсияҳо, тренингҳо, грантҳо, иштирок мекунанд, худидоранамоии хонандагон ва донишҷӯёнро ташкил менамоянд» [136, с. 39].

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба сифати ниҳодҳои ихтиёрӣ, мустақил ва ғайритиҷоратӣ дар фазои иҷтимоии кишвар ҳамчун воситаҳои таъсиргузор барои муттаҳид сохтани қишри ҷавон бар асоси манфиатҳои муштарак хизмат менамоянд. Ҳадафи асосии чунин сохторҳо амалӣ намудани мақсадҳои иҷтимоӣ, таҳкими фаъолияти

шаҳрвандии ҷавонон ва мусоидат ба иштироки фаъоли онҳо дар ҳаёти ҷамъиятӣ арзёбӣ мегардад. Аломати асосии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун яке аз навъҳои ҳаракатҳои иҷтимоӣ саъйу кӯшиш ба бунёд ва рушди ҷомеа, ки асоси онро қонеъ гардонидани талаботу манфиатҳои доираҳои наврас ва ҷавони ҷамъиятӣ ташкил медиҳад, ба ҳисоб меравад.

Таҳлили таснифоти мавҷудаи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, инчунин баҳодиҳии онҳо дар шароити иҷтимоии ин ё он кишвар ба мо имкон медиҳад, ки муносибати бештари худро ба типологияи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон таҳия намоем. Дар ин асос ба мақсад мувофиқ аст, ки таснифоте пешниҳод карда шавад, ки хусусиятҳои вазифаҳо, шаклҳои иштирок ва дараҷаи институтикунонии онҳоро инъикос намояд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун ташкилотҳои ихтиёрӣ, мустақил ва ғайритиҷоратӣ эътироф мешаванд, ки бар асоси ташаббуси шаҳрвандон ва бо мақсади амалисозии манфиатҳои муштарак ва оинномавӣ таъсис меёбанд.

Иттиҳодияҳои ҷавонон таърихан дар нимаи дууми асри XIX ҳамчун ташкилотҳои дууминдараҷа нисбат ба созмонҳои «калонсолон» иттифоқи касабавии олимон пайдо шудаанд. «Дар ин давра ифодаи «ҷавонон» истифода нагардида, дар аксарияти ҳолатҳо иттифоқи «хонандагон» ва «донишҷӯён» мавриди истифода қарор гирифта буд. Дарки моҳияти созанда ва навоварандаи худ аз тарафи ҷавонон дар асри XX ба миён омадааст. Ҷавонон фаъолона дар ҳаракатҳои корӣ, зиддичангӣ ва иттифоқҳои касаба иштирок менамуданд. Дар назди ҳизбҳои сиёсӣ созмонҳои мухталифи ҷавонон таъсис дода мешуданд» [135, с. 139].

Донишмандони тоҷик шартӣ асосии ташаккули демократияро дар таъсис дода тавонистани иттиҳодияҳо ва созмонҳои сатҳу дараҷаи гуногун медонанд. Масалан, Қ.Қ. Миралиён оид ба масъалаи нақши иттиҳодияи ҷавонон дар рушди демократия дар Тоҷикистон андешаронӣ намуда, «Иттиҳодияҳои ҷавонон ҳамчун изҳори манфиатҳои як гурӯҳи

муайяни ҷавонон шиносӣ мешаванд. Дар ҳамин контекст, мисли дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ҳадафи асосии онҳо дар амалишавии мақсадҳои мушаххас, ки барои ноил шудан ба онҳо иттиҳодияҳо ва созмонҳои муайян ташкил мешаванд, ифода меёбад. Ҷавонон дар доираи ин ташкилотҳо барои амалисозии вазифаҳои муайян ва расидан ба ҳадафҳои муштарак муттаҳид мешаванд ва чораҳои зарурӣ андешида мешаванд. Муҳимияти муттаҳидшавии ҷавонон дар он аст, ки ин амалиёт заминаи барои ҳамоҳангсозии кӯшишҳои муштаракро фароҳам меорад, ки дар шароити набудани таҷрибаи идоракунӣ ва бо мақсади тақвияти донишу малакаи ҷавонон ба таври махсус аҳамияти зиёд дорад» [41, с. 246].

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар давлати шуравӣ дар солҳои 30-уми асри XX ба истиснои комсомол, фаъолияти тамоми ҳаракату созмонҳои ҷавонон ҳамчун чараёну ҳаракатҳои зиддикоммунистӣ манъ карда шуда буданд. Лекин, бо гузашти вақти муайян таъсис ва рушди созмону ташкилотҳои мухталифи ҷавонон дар давлати шуравӣ васеъ паҳн гардид.

Дар давраи шуравӣ Созмони умумииттифоқии ленинии коммунистии ҷавонон (комсомол) мақоми монополиро нигоҳ дошта, талаботи муҳимми ҷавононро қонеъ менамуд. «Ҳамчун қисми низоми сиёсии шуравӣ, созмони ҷавонони шуравӣ (комсомол) оқибати равандҳои сиёсии охири солҳои 80–умро эҳсос намуд. Барои кор бо ҷавонон дар ин марҳала зарурат ба созмони мустақил аз ҳизб бо низоми нави идоракунӣ ва стратегияи рушд пайдо гардид. Аз ин хотир, комсомол пароканда гардид, зеро дигар ба талаботи замона ҷавобгӯ набуд» [126, с. 6]. Масалан, Ҷомеаи Тоҷикистон, ҳамчун дигар кишварҳои пасошӯравӣ, хуб ба ёд меорад, ки имтиёзҳои кадрӣ «комсомол»-и собиқ дар ташаккул ва рушди насли ҷавон нақши муҳим доштанд. Насли калонсол дар марҳалаҳои муайяни таърихӣ ин низомро ҳамчун мактаби ибтидоии кадрӣ дар назар мегирад. «Бо вучуди ин, дар

давраи гузариш, ин системаи оmodасозӣ дар Тоҷикистон, ба монанди дигар кишварҳои ИДМ, аз фаъолият бозмонд. Ҳарчанд дар ин давра, низоми кор бо ҷавонон тавассути кишвар ба сатҳи давлатӣ расида, мустаҳкам гардид, кӯшишҳои васеъшавии он бо мавриди гузариш ва тағйироти иҷтимоии ҷомеа рӯ ба рӯ шуданд» [41, с. 60].

Гузариш аз сохтори муваққатӣ ба сохтори устувор ва доимӣ бо доираи васеи проблемаҳо ва муҳолифатҳо пешорӯ мегардад. Рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар шароити ноустуворӣ ва дигаргуниҳои доимии институтсионалӣ сурат мегирад. Дар ин шароит шартҳои асосии устувории онҳо мутобиқ шудан ба воқеиятҳои нави ҷамъиятию сиёсӣ мебошад. Барои нигоҳ доштани аҳамият ва баланд бардоштани самаранокии фаъолияти худ, иттиҳодияҳои ҷавонон бояд худро ба самтҳои афзалиятноки фаъолияти иҷтимоӣ ва шаҳрвандӣ равона кунанд. Ин таҳияи шаклҳои бештар самараноки ҳамкорӣ бо шунавандагони мақсаднок – ҷавонон, инчунин ба роҳ мондани ҳамкориҳо бо мақомоти давлатӣ, ВАО, намояндагони соҳибкорӣ ва созмонҳои дахлдори ҷомеаи шаҳрвандиро талаб мекунад.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, дар як маврид, ҳамчун субъектҳои фаъол дар таҳияи сиёсати иҷтимоӣ баромад мекунанд, ки манфиатҳои гурӯҳҳои мухталифи ҷавонро таъмин меоянд. Бо истифода аз чунин механизм, онҳо ба тавсеаи нақши ташаббусҳои ҷавонон, ташкили корҳои муштараки иҷтимоии онҳо ва рушди ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ мусоидат мекунанд. Нақши ин иттиҳодияҳо дар амалишавии корҳои иҷтимоии ҷавонон ва вусъат ёфтани фаъолнокии шаҳрвандон на танҳо барои ҷомеаи маҳаллӣ, балки барои тавсеаи ҷомеаи демократӣ ва шаҳрвандӣ аҳамияти хоса дорад. Аз тарафи дигар, афзалияти фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон воситаи амалинамоии «фармоиши давлатӣ» мегардад, ки ба нигоҳдории зухуроти зиддисохтории фаъолияти ҷавонон равона гардидааст. Дар

чунин ҳолат созмон ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун воситаи тарбия ва назорати насли наврас баромад менамоянд.

Илова бар ин, солҳои охир шумораи иттиҳодияҳои «сунъӣ», ки «аз боло» (ҳокимияти давлатӣ) ё «аз як тараф» (созмонҳои экстремистӣ, ҳазинаҳои хориҷӣ, сохторҳои тиҷоратӣ) бунёд гардидаанд ва насли наврасро ба сифати объекти фаъолияти назарфиребии сиёсӣ баррасӣ менамоянд, афзун гардидааст. «Дар натиҷа, неруҳои гуногуни сиёсӣ кӯшиш менамоянд, ки бо ин васила, насли наврасро ба ҷониби худ ҷалб намоянд» [146, с. 166]. Ғайр аз ин, «гурӯҳҳои манфиатҷӯӣ ифротӣ мафкураи ҷавонро мавриди ҳадаф қарор дода, аз онҳо ҳамчун воситаи дастбӣ ба хостаҳоишон месозанд» [86, с. 402].

Рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон масъалаи мутобиқати равандҳои рақобатпазирӣ ва ҳамгироиро дар ҳамкории онҳо муҳим мегардонад. Падидаи мухолифатомез мушоҳида карда мешавад – байни онҳо рақобат барои дастрасӣ ба захираҳои мухталиф меафзояд, лекин дар як ҳолат кӯшиши ҳамгироӣ низ мавҷуд аст. Вазъияти бархӯрди манфиатҳо ба мутобиқгардии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба якдигар ва ҷустуҷӯи шаклҳои нави ҳамкорӣ мусоидат менамояд.

Қайд намудан зарур аст, ки дар омӯзиши моҳият ва хусусиятҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон таҳлил ва баррасии хувияти ҷавонон муҳим арзёбӣ мегардад. «Ҳамкорӣ ва иштирок дар фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба амалишавии фаъолиятҳои иҷтимоии шахс алоқаманд аст, ки бо мақсади амалӣ кардани манфиатҳои умумии гурӯҳҳои муайяни ҷавонон роҳандозӣ мешавад. Ин фаъолиятҳо ба як сарчашмаи асосии тағйироти иҷтимоии арзишҳо табдил меёбанд ва дар натиҷа, ба ташаккул ёфтани қолабҳои мушаххаси шуур ва рафтор, ки барои аъзоёни ҷомеа рамзи навини фаъолияти иҷтимоӣ ва шахрвандӣ мешаванд, мусоидат менамоянд. Дар ин самт иттиҳодия нақши миёнаравро байни шахсият ва ҷомеа мебозад. Аз як тараф, он ба воқеияти иҷтимоӣ мувофиқи манфиати ҷавонон таъсир мерасонад, аз

тарафи дигар, ба рушди ҷаҳонбинии ҷавонон мусоидат менамояд» [97, с. 305].

Афзудани миқдори иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, гуногунии онҳо аз рӯи мақсад ва самтҳои фаъолият аломати рушди созандаи ҷомеа, зухуроти ташаббускорихи насли наврас ба ҳисоб меравад. Лекин, аксарияти иттиҳодияҳо ҳанӯз бо ноустуворӣ, сатҳи нокифояи касбӣ, фаъолнокии «хаёли» тасниф карда мешаванд. Дар алоқамандӣ бо ин аҳамияти муҳимми назариявӣ ва амалиро масъалаи самаранокии мавҷудияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар шароити имрӯза касб менамояд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дорои як қатор хусусиятҳои мушаххас мебошанд:

- «аъзогии мутлақ ва узвият дар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ;
- имконияти мустақилона муайян ва амалӣ кардани принципҳои асосӣ, мазмуну мундариҷа ва шаклҳои фаъолияти худ;
- услуби инсондӯстонаи муносибат (боэҳтиромона, диққати махсус ба инсон);
- рушди низоми анъанаҳо, рамзҳо, маросимҳо, қоида ва меъёрҳои ҳаёт» [92, с. 226].

Ҳаракатҳои муосири ҷамъиятии ҷавонон бе дастгирии давлат вучуд дошта наметавонанд. Дар чунин ҳолат иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, ба монанди тамоми созмонҳои ғайритиҷоратӣ, бо мушкилоти муайяннамоии самти фаъолият ва мавқеъгириҳо рӯ ба рӯ мешаванд. Масъалаи душвор дар он зоҳир мегардад, ки ин иттиҳодияҳо метавонанд худро, аз як тараф ҳамчун институтҳои ҷамъиятӣ, аз тарафи дигар, ҳамчун механизми таъминкунандаи хизматрасониҳои давлатӣ муаррифӣ намоянд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун созмони ғайридавлатӣ ба сифати ниҳодҳои махсуси алоқабарқароркунанда баромад менамояд. Онҳо мушкилоти ҷамъиятии пайваст ба ҳаёти иҷтимоии ҷавонро ба давлат ва ҳокимияти давлатӣ мешиносонанд. Аз тарафи дигар,

иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун созмонҳои ғайритиҷоратӣ амал мекунанд. Ин амалҳои созмонҳо, дар навбати худ, ба рушди ҷомеа ва равандҳои иҷтимоии мутаносиб мусоидат мекунанд, зеро онҳо ба ҳамгироии соҳаҳои гуногун ва таҳкими ҳузури ҷавонҳо дар онҳо кумак мерасонанд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун «созмони мобайнӣ» дар вазъияти «номутаносиби устувор» қарор доранд. Ин вазъияти «мобайнӣ» натиҷаест, ки онҳо дар як ҳолат ҳам талаботи гуногун ва муҳолифи шахсӣ ва ҳам ҷамъиятиро қонеъ менамоянд. Чунин ҳолат онҳоро маҷбур менамояд, ки доимо дар доираи мантиқи омехтаи қабули қарорҳо амал намуда, вазифаҳои мухталифро иҷро кунанд. Маҳсули фаъолияти иттиҳодияҳо ҳамеша барои мутобиқати хизматрасониҳо ва бунёди муносибатҳои бевосита, ворид намудани муштарӣ ба низоми муносибатҳо ва арзишҳо баромад менамояд.

«Яке аз фарқиятҳои аслии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар муқоиса бо дигар ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ он аст, ки онҳо, аз як тараф, ба воситаи кӯшиш ва талоши худ ҷавонон, ки дар асоси манфиатҳо ва арзишҳои умумии худ муттаҳид мешаванд, равандҳои ҷиддӣ ва самарабахши таъсиси низоми хизматрасонии мустақилро амалӣ мекунанд. Ин раванд, дар навбати худ, ба бунёди соҳаи махсуси хизматрасониҳои иҷтимоӣ, ки дар он ҷавонон нақши муҳим мебозанд, мерасонад. Аз тарафи дигар, иттиҳодияҳои мазкур низ аз ҷониби гурӯҳҳои дигар, махсусан мақомоти ҳокимият, бо мақсади татбиқи ҳадафҳои иҷтимоии дар байни ҷавонон, тарбия ва рушди онҳо, инчунин ба манзури сафарбарсозӣ ва назорати фаълони фаъолияти онҳо таъсис ва истифода мешаванд. Ин дучониба алоқаи байни ҷавонон ва гурӯҳҳои ҳокимият, ба рушди аъзоёни ҷомеа ва таҳкими пешрафт дар сатҳи иҷтимоӣ мусоидат мекунад» [94, с. 219].

Хусусияти асосии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун як ниҳоди ҷомеаи шахрвандӣ дар он аст, ки онҳо ба ҳамгироии кӯшишҳои

чавонон барои худтанзимкунӣ ва бадастории субъективияти иҷтимоӣ мусоидат мекунанд. Ин раванд ҳамчунин ба кӯшишҳои ҷомеа ва давлат дар самти сафарбарсозӣ, идоракунии ва назорати чавонон дар фазои иҷтимоӣ вобаста аст. Воқеан, иттиҳодияҳои ҷамъиятии чавонон нақши муҳим дар эҷоди низоми таълимӣ, тарбия ва рушди чавонон дар самти иҷтимоӣ ва сиёсӣ мебозанд, ки як ҷузъи муҳим барои таҳкими фаъолияти ҷомеа ва давлат мебошад.

Фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятии чавонон дар иштироки бевоситаи чавонон, таҳия ва амалинамории лоиҳаҳо бо кувваи ҳуди чавонон асос меёбад. Дар чунин ҳолат омили фаъолияти якҷоя, худташқилнамоӣ, робитаҳо, дӯстӣ нисбат ба мазмуну мундариҷаи фаъолияти пешниҳодшаванда аҳамияти бештар доранд. «Гарчанде иттиҳодияҳои ҷамъиятии чавонон ҳамеша ҳамчун яке аз навҳои ниҳоди иҷтимоӣ шинохта мешавад, дар ин нақш онҳо ба таври маҳдуд мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтаанд. Дар аксарияти ҳолатҳо иттиҳодияҳои ҷамъиятии чавонон дар асоси ҳаракатҳои ҷамъиятӣ ё ҳамчун натиҷаи ниҳодигардии онҳо, ё воситаи сафарбарнамоӣ, ё дар доираи парадигмаи ҳаракатҳои нави ҷамъиятӣ баррасӣ карда мешаванд» [152, с. 67].

Муҳаққиқ Д.М. Рогозин таҳлили вазъияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии чавонон ва шаффофияти фаъолияти онҳоро нишон медиҳад, ки «ин созмонҳо на ҳамеша дар ихтиёри ҳама хоҳишмандон қарор доранд. Вақте ки иттилооти боэътимод дар бораи фаъолияти чунин созмонҳо мавҷуд намебошад ва ҳуди иттиҳодияҳои чавонон низ ба таври пӯшида амал мекунанд, вазъияти байни онҳо ба таври озод ва шаффоф паҳн намешавад. Муҳаққиқон дар омӯзишҳои худ таъкид мекунанд, ки аксари иттиҳодияҳои чавонон сохторҳои демократӣ ва озод надошта, иттилооти лозимаро ба ҷомеа намеоранд, ки боиси маҳдудияти фаъолият ва таъсири онҳо мегардад. Ба гуфтаи муҳаққиқ, барои беҳтар кардани вазъият, иттиҳодияҳои чавонон бояд ба самти шаффофият ва дастрасӣ ба тамоми хоҳишмандон равона шаванд. Бо истифода аз усулҳои муосири

кор ва технологияҳои навин, ки бар асоси принципҳои демократӣ сохта шудаанд, онҳо метавонанд муҳити фаъоли бештар ва масъулсозии аъзоёнро таъмин кунанд. Ғайр аз ин, муҳаққиқон таъкид менамоянд, ки таъсири омилҳои беруна, хусусан сохтори иҷтимоӣ, барои шаклгирии стратегияи иттиҳодияҳои ҷавонон нақши муҳим дорад, ва онҳо бояд усулҳои мувофиқ ба ин омилҳоро интихоб намоянд» [143, с. 88].

Таҳлили амиқи сарчашмаҳои илмӣ ва таҳқиқоти сатҳи академикӣ дар нисбати ҷомеаҳои шахрвандӣ нишон медиҳанд, ки барои фаҳмидани амиқ ва дурустии муносибатҳо ва амалҳои ниҳодҳои ҷомеа, якчанд ҷиҳат ва масъалаҳои муҳимми иҷтимоӣ ва сиёсӣ бояд ба диққат гирифта шаванд:

- «баррасии ниҳодҳои ҷомеаи шахрвандӣ дар асоси тағйироту дигаргуниҳои ҷамъиятиву сиёсии замониву маконӣ. (Масалан таҳлили ҷомеаи шахрвандӣ ва таркиботи ниҳодии он дар ҷомеаҳои пасошуравӣ);
- ниҳодҳои ҷомеаи шахрвандӣ ҳамчун ниҳодҳои иловагӣ баҳри раванди татбиқи стратегияҳо ва ҳадафҳои муштаракӣ давлативу ҷамъиятӣ;
- эътирофи хусусияти фаромиллии ҷомеаи шахрвандӣ ва ғайраҳо» [159, с. 6].

Дар шароити демократикунии ҷомеа, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ имконият доранд, ки дар такмили вазъи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, инчунин дар ҳалли масоили асосии мардум саҳми муассир ва назаррас гузоранд. Таъсири онҳо метавонад ба рушди устувори ҷомеа, таъмини адолат ва беҳтар кардани равандҳои иқтисодӣ мусоидат намояд. «Дар натиҷа, як қисми сарбории давлат, аз ҷумла раванди татбиқи сиёсати ҷавонон, ба дӯши ниҳодҳои ҷомеаи шахрвандӣ вогузор хоҳад шуд, ки дар кишварҳои пешрафтаи ғарбӣ намунаи олий гаштааст» [41, с. 131].

Иттиҳодияҳо ва созмонҳои гуногуни хонандагону ҷавонон дар таҷрибаи ҳар давлате як навъ ташаккули шароит барои ҳамкории зич,

ҳамоҳангӣ ва шарикии давлат бо ҷавонон ва субъектҳои раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба ҳисоб меравад. «Ноил гардидан ба меъёрҳо ва арзишҳои ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва соҳибхитӣ танҳо дар шароити ҳамоҳангии кӯшишҳои ҳамаҷониба имконпазир мегардад. Дар ин раванд, иштироки фаъолони ҷомеаи шахрвандӣ, муассисаҳои давлатӣ, бахши хусусӣ ва пеш аз ҳама, ҳуди ҷавонон, нақши ҳалкунанда дорад. Танҳо тавассути ташкили ҳамкории муассир ва муттаҳид сохтани иқтидорҳои зеҳнӣ ва институтсионалӣ метавон ба ҳадафҳои муштарак расид. Яке аз самтҳои муҳимми ин равандро муайянсозӣ ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоии ҷавонон ташкил медиҳад, ки дар доираи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон роҳҳои амалӣ ва муассири ҳалли онҳо фароҳам оварда мешаванд. Ҳадафи аслии ин ҳамгирӣ бояд таъмини манфиатҳои умумӣ ва фароҳам овардани шароити мусоиди рушди иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва иқтисодии насли ҷавон бошад» [41, с. 139-140].

Дар чунин ҳолат иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ё мероси сохторҳои давраи шуравӣ, ё замимаи низоми сиёсати давлатии ҷавонон, ё қисми созмони байналхалқии ҷавонон, ё бунёди сунъӣ, ки на аз тарафи ҷавонон, балки аз тарафи гурӯҳҳои муайяни сиёсӣ ва иқтисодӣ барои қонеъ намудани манфиатҳои худ бунёд гардидааст, баррасӣ карда мешавад. «Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар фазои пасошуравӣ иттиҳодияҳои мухталифи ҷавонон фаъолият доранд, солҳои охир воситаҳои пайдоиш ва рушди онҳо ба таври назаррас дигаргун шудааст» [113, с. 153].

Хизматрасонии муҳим, ки иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ пешниҳод менамоянд, имконияти бадастории таҷрибаи қорӣ, ки заминаи фаъолияти бомуваффақи касбӣ мегардад, ба ҳисоб меравад. Имконияти мобилияти амудӣ яке аз ангезаҳои асосии иштирок дар аксарияти иттиҳодияҳои ҷавонон мебошад.

Ташаккули иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар самти амалинамоии талабот ва манфиатҳои иҷтимоӣ ва сиёсии ҷавонон диққати бештари доираҳои

илмиро ба худ ҷалб намуда, ин масъала дар асару рисолаҳои ҳам донишмандони ватанӣ ва ҳам донишмандони хориҷӣ ба таври васеъ таҳлилу баррасӣ гардидааст [164], [76], [172], [170], [23], [22], [49], [166], [48]. Донишманди тоҷик Қ.А. Миралиён «низомии масъалаҳои марбут ба ҷавонон, сиёсати давлатии ҷавонон, рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон дар ибтидои асри XXI, дар рисолаи худ «Развитие молодежной политики в Таджикистане на рубеже XXI века» [39], «асосҳои равандҳои назариявии ташаккули сиёсати ҷавонон, баъзе хусусиятҳои назариявӣ ва концептуалии рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазъи иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсии ҷавонони Тоҷикистон дар заминаи раванди татбиқи самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон, хусусиятҳои баҳамтаъсиррасонии ҳокимияти сиёсӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ ҳамчун технологияи нави рушди сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, заминаҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва ҷанбаҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон ва асосҳои тамоюлҳои рушди он, баъзе ҷанбаҳои барномаҳои рушди устувори сиёсати ҷавонон дар шароити демократикунории Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар асари дигари худ «Молодежная политика»» [41] мавриди таҳлил ва баррасии васеи илмӣ қарор додааст.

Таҳқиқоти дигар ба «масъалаи ғайриқонунии иҷтимоӣ ва сиёсӣ, масъулияти иҷтимоии насли наврас, мавқеи ғайриқонунии шаҳрвандии ҷавонон бахшида шудааст» [112, с. 129].

Бисёре аз таҳлилгарон ва сиёсатшиносон «мавҷудияти ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои ҷамъиятиро воқеияти ҷомеаи шаҳрвандӣ таъриф додаанд ва онро асоси давлати ҳуқуқбунёд мешуморанд» [114, с. 181].

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ҳамчун унсури муҳимми таркибии ҷомеаи шаҳрвандӣ ба шумор рафта, дар низомии иҷтимоӣ-сиёсии кишвар нақши миёнарав ё пули иртиботиро миёни ҳокимияти давлатӣ ва ҷомеа иҷро мекунанд. Ғайриқонунии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон воситаи муҳимми ташаккули муколамаи созандаи давлат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ мебошад. Тавассути ғайриқонунии онҳо барои ба ҳаёти ҷамъиятӣ ҷалб

намудани шаҳрвандон шароити мусоид фароҳам оварда, иштирок дар ҳалли масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ ҳавасманд ва эътимод ба ниҳодҳои давлатӣ мустаҳкам мегардад.

Ин навъи ҳамкорӣ метавонад ба таҳкими боварии байни ҷомеа ва давлат мусоидат намуда, ба устувории иҷтимоӣ ва рушди демократии кишвар замина гузорад. Иттиҳодияҳои ҷавонон, дар навбати худ яке аз шаклҳои паҳнгардидаи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ҳисоб мераванд. Табиати ҳуқуқии ин иттиҳодҳо асосан, аз мақоми ҳуқуқии онҳо бармеояд. Аз ин рӯ, баррасии асосҳои назариявии мавқеи ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бе омӯзиши табиати ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ғайриимкон аст.

Бар замми ин, иттиҳодияҳои ҷавонон дорои хусусиятҳои худ буда, аз рӯи як қатор нишондиҳандаҳо тафовут доранд. Дар ин самт метавон таркиби муҳими субъектӣ, шаклҳои мухталифи фаъолият, мақсад ва вазифаҳои оинномавиرو махсусан қайд намуд. Рушди ниҳодҳои ҷавонон дар заминаи қонунҳо ва низоми кафолатҳои сиёсӣ дар бахши ташаққули ҷомеаи шаҳрвандӣ ба амал бароварда мешавад.

Қайд намудан зарур аст, ки якчанд проблема ё монесаи асосӣ мавҷуд аст, ки самаранокии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонро коҳиш медиҳад:

- «сатҳи пасти иттилоотонӣ: на ҳама иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон барои паҳн кардани иттилоот оид ба фаъолияти худ захираҳои зарурӣ доранд. Аз ин рӯ, насли наврас дар бисёр мавридҳо аз мавҷудият, мақсад ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ огоҳии кофӣ надорад, ки ин омил метавонад боиси кам шудани иштироки онҳо дар равандҳои иҷтимоиву сиёсӣ гардад. Набудани маълумоти муфассал дар бораи чунин сохторҳо, ки ҳамчун воситаи муҳим барои ифода ва ҳифзи манфиатҳои ҷомеа хизмат мекунанд, монесаи ҷиддӣ дар роҳи ташаққули маърифати шаҳрвандӣ ва фаъолнокии иҷтимоии ҷавонон ба ҳисоб меравад;

- аксарияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ на аз тарафи ҷавонон, балки аз тарафи хизбҳои сиёсӣ, лоиҳаҳои ҷамъиятӣ ва дигар субъектҳои манфиатдор таъсис дода мешаванд;

- ҳамкории ғайрисамаранок бо мақомоти ҳокимияти давлатӣ» [129, с. 131].

Хусусияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар заминаи муайян намудани шинохти асолати ҷамъиятиву сиёсӣ ва иҷтимоии худ, сарчашмаи ғоявию идеологии онҳо баррасӣ карда мешавад. Интиҳоби доираи иҷтимоӣ аз тарафи ҷавонон метавонад ба қолабҳои ташаккулёфтаи шуур ва рафтор безътиноиро ба миён оварда, боиси ҷустуҷӯи шаклҳои нави ташаккулёбӣ дар ҷомеа гардад.

Тавре муҳаққиқи рус И.В. Фирсакова таъкид мекунад, ки «иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба раванди ташаккул ва рушди насли наврас таъсири мусбат расонида, дар шароити имрӯза нақши муҳим дар таҳкими арзишҳои маънавию ахлоқӣ ва тарбияи ватандӯстии ҷавонон доранд». Дар таҳқиқоти И.В. Фирсакова инчунин бархе аз мушкилоти калидии фаъолияти ҷунин созмонҳо, аз ҷумла набудани дастгирии кофии молиявӣ ва мушкилоти мутобикшавии иҷтимоии аъзоёни онҳо таъкид ёфтааст. Ин омилҳо метавонанд монеаи ҷиддӣ дар роҳи фаъолияти самаранокӣ иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва таъсиргузориҳои онҳо ба муҳити иҷтимоӣ гарданд» [171].

Ниҳодҳои ҷамъиятӣ дар баҳши хонандагон ва ҷавонон вазифаи иҷтимоигардониро ба амал меоваранд. Онҳо дар ташаккули иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ таъсири бевосита мерасонанд.

Муҳаққиқи рус О.А. Родина масъалаҳои муҳталифи самаранокӣ фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро мавриди баррасӣ қарор дода, дар ин самт проблемаҳои мавҷударо ошкор намудааст. Дар ин самт, дар сатҳи паст қарор доштани маблағгузорӣ, нокифоягии кадрҳои баландихтисос, монеаҳои бюрократӣ ва мушкилоти ҷалби ҷавонон махсусан қайд карда шудааст. О.А. Родина ба ҷунин хулосае меояд, ки «иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон воситаи муҳимми ташаккули мавқеи

шахрвандии ҷавонон ба ҳисоб рафта, ба мутобиқгардии иҷтимоӣ ва рушди касбии онҳо мусоидат менамояд. Ба он хотире, ки иштироки ҷавонон дар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар шароити имрӯза васеъ паҳн гардидааст, зарурати такмили механизми ҳуқуқӣ ва ташкилии танзимнамоии онҳо пайдо шудааст» [168].

Дар сохтори иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон унсурҳои зиёди таркибӣ мавҷуданд, ки фаъолияти онҳоро мураттаб ва самаранок месозанд. Яке аз ин низоми таркиботи унсурӣ қоидаҳо ва принципҳои фаъолияти онҳо мебошанд. Ба ин гурӯҳ метавон иттиҳодияҳои бо дастгирии давлат, сохторҳои тиҷоратӣ, созмонҳои байналмилалӣ ва инчунин ташкилотҳои мустақилро шомил кард.

Ҷавононе, ки ба таври фаъол дар ҳаракатҳои иҷтимоӣ ширкат меварзанд, ҳамчун сармояи иҷтимоиву инсонӣ ба ҳисоб мераванд, ки метавонанд дар таҳкими рушди устувори ҷомеа ва давлат саҳми назаррас гузоранд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар ин раванд мақоми хоси иҷтимоӣ доранд, зеро шароити мусоид барои худшиносӣ, ифодаи афкор ва ташаккули шахсияти иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷавонро фароҳам меоранд. Танаввуи шаклҳои фаъолияти чунин иттиҳодияҳо имконият медиҳад, ки ҳар як ҷавон бо таваҷҷуҳ ба завқу қобилиятҳои инфиродӣ самти муайяни рушди шахсии худро интихоб намояд ва дар амалисозии ормонҳои иҷтимоии худ саҳмгузор бошад.

Таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба иҷтимоигардии насли наврас дар ҳаёти ҷамъиятӣ таъсири назаррас мерасонад. Ин раванд таъсири амиқ ба рушди эҳсоси иҷтимоии ҷавонон, сатҳи фаъолнокии ҷамъиятии онҳо ва сифати умумии зиндагии онҳо мерасонад.

Тавре ки муҳаққиқи рус Е.А. Крохина таъкид мекунад, иштироки мунтазами наврасон ва ҷавонон дар фаъолияти ҷамъиятӣ ба онҳо имконият медиҳад, ки шахсияти худро фаъолона шакл диҳанд ва салоҳиятҳои иҷтимоии худро рушд диҳанд. Ба гуфтаи ӯ, «иштирок дар фаъолиятҳои ҷамъиятӣ на танҳо барои рушди шахсият ва таҳкими

салоҳиятҳои иҷтимоии наврасон мусоидат мекунад, балки боиси баланд гардидани сатҳи иштироки онҳо дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва афзоиши масъулияти онҳо дар назди ҷомеа мегардад. Аз ин хотир, зарур аст, ки ташаккули ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ аз тарафи сохторҳои гуногуни давлатӣ ва ғайридавлатӣ мавриди дастгирӣ қарор дода шавад» [163].

Муҳаққиқи рус С.В. Лапин «дар таҳлили фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ принципҳои асосии ҳамкорӣ байни онҳо ва мақомоти давлатӣ барои расидан ба ҳадафҳои умумӣ дар соҳаҳои иҷтимоиву иқтисодиро муайян мекунад. Вай таъкид менамояд, ки барои рушди самараноки иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва иштирокашон дар раванди қабули қарорҳо шароити мусоид бояд муҳайё гардад. Лапин инчунин зарурати қабул кардани қарорҳои инноватсионӣ ва заминаи ҳуқуқӣ барои фаъолияти муассири иттиҳодияҳоро махсусан зикр мекунад, ки ин барои таъмини таъсири амиқ ва устувор дар соҳаҳои марбут муҳим мебошад» [116, с. 227].

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар доираи салоҳиятҳои худ чунин вазифаҳо, аз қабili намояндагии манфиатҳои ҷавонон дар мақомоти давлатӣ; иштирок дар фаъолияти қонунгузорӣ, пеш аз ҳама, дар соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон; тайёр кардани кадрҳои ҷавон; гузаронидани чорабиниҳои ҷамъиятӣ; фаъолияти маърифатиро иҷро менамоянд.

Натиҷаи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ташаккули шахси ҷавони комилҳуқуқ мебошад, ки қобилият ва салоҳиятҳои касбӣ пайдо кардааст. Чунин иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба худшиносии насли наврас ва рушди ҳаракатҳои ихтиёрӣ дар асоси манфиатҳо, ноил шудан ба натиҷаҳои мушаххаси иҷтимоӣ мусоидат меkunанд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун ниҳоди муҳим ва муттаҳидкунандаи иҷтимоӣ барои ҷавонон фаъолият меkunанд. Онҳо ба ташаккули маҳоратҳои махсус, густариши доираи иҷтимоии ҷавонон ва

гирифтани таҷриба дар соҳаҳои гуногун кумак меkunанд. Ин ниҳодҳо барои ташаккули касб ва муваффақ гардидан ба ҳадафҳои умумие, ки доранд, имкониятҳои муҳим фароҳам меоваранд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон як ниҳоди муваффақ ва муҳим дар ташаккули иқтисодии иҷтимоии ҷавонон мебошанд. Онҳо имконият медиҳанд, ки ҷавонон кору фаъолиятро дар дастаҷамъӣ, роҳбарӣ ва ташкили лоиҳаҳо омӯзанд, ки барои рушди шахсият ва касбҳои муҳим аст. Муносибат бо одамони ботаҷриба ва мудирон ба ҷавонон кумак мерасонад, ки барои таҳкими истеъдодҳои худ, афзоиши малакаҳо ва саъйи расидан ба муваффақият кӯшиш кунанд. Ҳамчунин, шомилшавӣ дар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ҷавонон имконият медиҳад, ки ба захираҳо, барномаҳо ва имкониятҳои, ки дар шароити дигар дастрас нестанд, даст ёбанд.

Тасир ва аҳамияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар ҷомеа баланд арзёбӣ мегардад:

- «имконият барои рушди шахсӣ, таҷрибаи муошират, сарварӣ ва ташкилнамоӣ;
- имконияти иштирок дар лоиҳа ва ҷорабиниҳо, ки ба ҳалли проблема ва вазифаҳои муҳим дар ҷомеа равона гардидаанд;
- эътирофи иҷтимоӣ ва эҳтиром аз ҷониби муҳити мавҷуда барои мавқеи фаъоли шахрвандӣ ва иштирок дар фаъолияти иҷтимоӣ;
- имконияти васеъ намудани доираи муошират бо ҷавонони дигар;
- имконияти саҳмгузорӣ дар рушди ҷомеа ва баланд бардоштани некуахлоқии он;
- азхудкунии дониш, малакаву маҳорати нав, ки дар фаъолияти касбии оянда зарур мебошанд» [151, с. 235].

Имконияти татбиқи лоиҳаҳои гуногун ва ҷорабиниҳо, ки ба беҳбудии умумии сифати зиндагии шахрвандон равона карда шудаанд, нақши муҳимми иттиҳодияҳои ҷавононро дар ташаккул ва иштирок дар

равандҳои иҷтимоии ҷомеа боиси таҳкими қобилият ва фаъолиятҳои онҳо мегардонад.

Фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар шароити Тоҷикистон зарурати иҷтимоӣ дошта, ба самаранок гардидани як қатор масъалаҳо равона гардидааст. Маҷмуи ин масъалаҳо моҳият ва хусусиятҳои асосии фаъолияти амали иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро муайян менамоянд.

Якум, яке аз масъалаҳои муҳимми фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон намоёндагии манфиатҳои ҷавонон ба ҳисоб меравад. Мақсади инкишофи ҷавонон ҷалби онҳо ба иштироки фаъол дар ҳаёт, коркард ва амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон тариқи намоёндагӣ намудани манфиатҳои қонунии шаҳрвандони ҷавон ва ғояҳои аҳамиятнокӣ ҷамъиятӣ дар сохторҳои мухталифи ҷавонон ба ҳисоб меравад. «Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон унсuri ҷудонопазири ташаккули имкониятҳои ҷавонон дар фазои ҷамъиятӣ-сиёсӣ ба ҳисоб рафта, талабот ва интизориҳои беназири онҳоро ифода менамояд. Онҳо ба ташаккули муносибатҳо ва пешниҳоди манфиатҳо мусоидат намуда, дар коркард ва амалинамоии лоиҳаи қонунҳо, ки ба беҳтар намудани шароити зиндагӣ ва ояндаи худ равона карда шудаанд, фаъолона ширкат менамоянд» [149]. Ҳамин тариқ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон на танҳо манфиатҳои ҷавононро намоёндагӣ менамоянд, балки дар ташаккули мавқеи фаъоли шаҳрвандӣ ва таъсиррасонӣ ба равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ нақши калидӣ доранд.

Дуюм, ҷавонон тавассути иттиҳодияҳои худ метавонанд дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ, ташаббусҳои гуногун ва инчунин ба қабули қарорҳои, ки ба муҳити ҷавонон таъсир мерасонанд, фаъолона ширкат намоёнд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар шароити имрӯза як навъ бегонашавии ҷавонон аз сиёсат ва иштироки сиёсӣ мушоҳида карда мешавад, ки бо омилҳои гуногун алоқаманд аст. Агар аз як тараф, чунин бегонашавӣ аз сатҳи рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ, сатҳи ташаккули шуури сиёсӣ вобаста

бошад, аз тарафи дигар, он ба майлу хоҳиши худӣ ҷавонон алоқаманд мебошад.

Дар ин замина, «ҷавонон ҳамчун захира ва сиёсати ҷавонон ҳамчун дастгоҳи идоракунии ин неруи ҷамъиятиву иҷтимоӣ рӯз аз рӯз қувват гирифта, дар ҷомеаи муосир талабот бештар мегардад. Гурӯҳи зиёди олимон, муҳаққиқон, сиёсатмадорон, соҳибкорон, ҷомеаи шахрвандӣ, созмонҳои байналмилалӣ ва дигар мақомоти мавҷуд, диққати худро ба амалисозии усулҳои муассир ва равишҳои равона менамоянд, ки мақсадашон рушди инсондӯстона, таҳкими муносибатҳо ва фароҳам овардани имкониятҳо барои ҷавонон ҳамчун қисмати ғайол ва калидии ҷомеа мебошад» [41, с. 8].

Дар ин самт як қатор масъалаҳо пайдо мешаванд, ки баррасии онҳо барои таҳлили масъалаи ҷалб ва иштироки ҷавонон дар равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ дар доираи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мусоидат менамояд:

- ғайолсозии иҷтимоӣ ва сиёсӣ ҳузури ҷавонон дар ҳошияи раванди татбиқи сиёсати самараноки давлатии ҷавонон, ки сабаби рушди сиёсӣ ва иҷтимоии онҳо мегардад. Татбиқи чунин сиёсати мукамал дар такмили малакаҳои идоракунӣ, тавсеаи қобилияти роҳбарӣ дар сохторҳои дахлдори идоракунӣ ва имконият барои иштирок дар таҳия ва амалисозии барномаҳои марбут ба равандҳои рушди ҷомеа, саҳми муассир дорад. Ин раванд инчунин ба дастрасии ҷавонон ба лоиҳаҳо ва барномаҳои иҷтимоии давлатӣ, таъсиси ташкилотҳои мустақил ва таъмини адолати ҳуқуқӣ мусоидат мекунад, ки ба барқарорӣ ҳамоҳангии иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷомеа кумак мерасонад;

- рушди ҷомеаи шахрвандӣ имкон медиҳад, ки ба таври самаранок сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун механизми раванди татбиқи демократия амалӣ карда шавад. Ин раванд ба ҷалби мунтазам ва амиқи ҷавонон дар таҳия, таҳким ва иҷрои барномаҳо, лоиҳаҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии давлатӣ, ки бо мақсади ташаккул ва рушди демократия ва ҳокимияти қонун баробар ба вуҷуд омадаанд, равона гардидааст;

- иштироки фаълонаи ҷавонон дар равандҳои ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатӣ, инчунин дастрасии онҳо ба имкониятҳои гуногун барои интиҳоби самтҳои гуногуни ҳаёт ва дигар соҳаҳои фаъолият, бояд тавассути амалисозии тадбирҳои мутақобили субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон, роҳандозӣ гардад;

- фаъолият ва ҳузур дар заминаи ба эътибор гирифтани самтҳои гуногун ба амал бароварда мешавад;

Донишманди тоҷик К.А. Миралиён таъкид менамояд, ки шароитҳои мувофиқ барои иштирок ва ҳамкориҳои фаълонаи ҷавонон дар таҳия ва татбиқи сиёсати давлатӣ бояд фароҳам оварда шавад. Ваҷигии ин раванд дар он аст, ки иштироки баробар ва бевоситаи ҷавонон дар инкишоф ва амалисозии сиёсати иҷтимоии давлатӣ таъмин гардида, ба рушди устувори ҷомеа мусоидат мекунад:

- «иштироки ҷавонон дар дигаргунсозии сиёсии давлат ва ҷамъият ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати давлат муайян гардад;

- фароҳам овардани шароит, аз ҷумла, механизми дастгирӣ ва ҳавасмандгардонии тавсеаи шабакаи иттиҳодияҳои ҷавонон, аз ҷумла ҷамъиятию тичоратӣ;

- пурзӯр намудани иқтидори мақомоти мавҷудаи давлатӣ оид ба кор бо ҷавонон ва васеъ намудани намоёндагии онҳо дар мақомоти болоии давлатӣ – ҳокимияти иҷроия ва қонунгузор;

- масъалаи иштироки ҷавонон дар тамоми сохторҳои давлатӣ қонунӣ гардад;

- квотаи иштироки ҷавононро дар сохторҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии ҳокимияти давлатӣ муайян ва бештар намояд.

Сатҳи иштироки ҷавонон нисбӣ буда, аз омилҳои гуногуни субъективӣ вобаста аст» [41, с. 59-61].

Ҳамин тариқ, масъалаи ҷалб ва иштироки ҷавонон ба ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсӣ муҳим буда, зарурати мавҷудияти иттиҳодияҳои ҷамъиятиро афзун менамояд. Маҳз дар доираи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ

хамоҳангсозии фаъолияти ҷавонон ба роҳ монда шуда, самаранокии он таъмин карда мешавад.

Сеюм, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ саҳм мегузоранд, ки дар он шаҳрвандони фаъол ва огоҳ метавонанд бо давлат бо баёни мавқеи худ оид ба масъалаҳои муҳим робита дошта бошанд. Рушди низоми иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон яке аз аломатҳои ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳисоб меравад. Тарқи рушди низоми муносибатҳо иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар шароити давлат ва ҷавонон дар қорҳои ҷамъиятӣ мавқеи худро ба даст меорад.

«Қайд намудан зарур аст, ки ҷомеаи шаҳрвандии инкишофёфта заминаи муҳими бунёди давлати ҳуқуқӣ ва шароити бозғатимоди он ба ҳисоб меравад» [90, с. 74]. Дар фаъолияти ниҳоди ҷомеаи шаҳрвандӣ мушкилоти зиёде қой дорад, ки дар қатори онҳо метавон зарурати «самтгириҳо»-ро қайд намуд. «Маҳз пас аз ивазнамоии самтгириҳо ҷомеаи шаҳрвандӣ дигар аз хизмати давлат озод мегардад. Аксарияти кишварҳои пасазшуравӣ ба ин мушкилот рӯ ба рӯ шудаанд. Дар натиҷа, ҷомеаи шаҳрвандӣ дар сатҳи пасти рушди худ қарор гирифтааст» [137, с. 2-3].

«Ҷомеаи шаҳрвандӣ низоми муайяни ниҳодҳои ҷамъиятии мустақил аст, ки шароити амалигардии манфиатҳо ва талаботи шахсии фард ё гурӯҳ (коллектив)-ро дар тамоми соҳаҳои ҷамъиятӣ таъмин менамоянд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон маҳз аз чунин ниҳодҳои ҷамъиятӣ ба ҳисоб мераванд» [85, с. 32-33].

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар рушди минбаъдаи ҷомеаи шаҳрвандӣ нақши муҳим доранд, зеро ҷавонон неруи бузурги кадрӣ ва зеҳнӣ буда, дар ояндаи наздик ҳамчун асоси иқтисодиёт, идоракуни ва истеҳсолот баромад менамоянд.

Чорум, ҳадафи ин ташаббус ҳавасмандгардонии рушди шахсӣ ва касбии иштирокчиён мебошад. Платформа имконият фароҳам меорад, ки таҷрибаи шахсии иштирокчиён на танҳо барои рушди инфиродӣ,

балки барои таҳлили муваффақиятҳо ва нокомии дигарон низ истифода шавад. Ин раванди таҳлил ва омӯзиш чӯзӣ муҳим барои рушди фаҳмиши амиқ ва ҳамаҷонибаи соҳаҳои гуногуни фаъолият ба ҳисоб меравад.

Иттиҳодияҳои ҷавонон, ки дар чунин платформаҳо асос ёфтаанд, барои муҳокимаи масъалаҳои мубрами соҳаҳои гуногуни ҳаёт шароити мусоид фароҳам меоранд. «Ин на танҳо соҳаҳои касбӣ, балки ҷанбаҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва маърифатиро дар бар мегирад. Мубодилаи ғояҳо ва таҷрибаҳо ба васеъ кардани ҷаҳонбинӣ, рушди тафаккури интиқодӣ ва қобилияти муоширати муассир мусоидат мекунад. Инчунин тавассути ташвиқи таҳия ва раванди татбиқи ғояҳои инноватсионӣ эҷодкории иштирокчиёро зиёд мекунад. Онҳо барои ташаккули зехни гурӯҳӣ (коллективӣ) шароит фароҳам меоваранд, ки ба кӯшиши якҷоя ба ҳалли мушкилиҳои мураккаб ва пайдо намудани методҳои навоарона ба соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ нигаронида шудааст» [129, с. 128].

Бо шаҳодати чунин ташаббусҳо ҷавонон имконият пайдо мекунад, ки на танҳо таҷрибаи пурарзишро ба даст оранд, балки робитаҳои дарозмуддати касбиро бунёд намоянд. Платформа барои табодули таҷриба ва ғояҳо инчунин ба мустаҳкамнамоии робитаҳои иҷтимоӣ ва ташаккули ҷамъиятҳои рафӣқона, ки дар онҳо дастгирӣ ва кумаки тарафаҳо унсури калидӣ ба ҳисоб меравад, мусоидат менамояд.

Чунин ташаббусҳо ба рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ саҳми арзанда мегузоранд, зеро ҷавонон донишҳо ва таҷрибаҳои навро аз худ намуда, дар ҳалли масъалаҳои муҳимми ҷамъиятӣ ва ворид намудани тағйироти мусбат дар ҷомеа фаъолона ширкат меварзанд. Ташкили платформаҳо барои табодули таҷриба ва ғояҳо на танҳо ҷавононро дар марҳалаи аввали фаъолияти касбӣ дастгирӣ менамояд, балки ба ташаккули ҷомеаи фаъоли шаҳрвандӣ, ки дар он ҳар як аъзои ҷомеа метавонад саҳми худро дар бунёди ояндаи устувор гузорад, мусоид менамоянд.

Панҷум, муқовимат бо ифротгароӣ ва тундгароӣ ва бадомафтию шомилшавии онҳо ба гурӯҳҳои ифротӣ тариқи иттиҳодияҳои ҷамъиятии

ҷавонон стратегияи муҳим дар мубориза бо ин зуҳуроти номатлуби ҷомеа ба ҳисоб меравад. Онҳо ба сифати воситаи бозғирмои оғоҳнамоӣ баромад намуда, идеология ва арзишҳои алтернативиро пешниҳод менамоянд ва бо ин васила, ба пешгирӣ ва бартараф намудани ҳолатҳои ифротгароии ҷавонон мусоидат менамоянд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муҳити муносиборо ташаккул медиҳанд, аз ҳадафҳои ғаразнокӣ ташкилотҳо ва созмонҳои гуногуни ифротгароиву террористӣ ва тундгароёна оғаҳӣ пайдо намоянд ва аз онҳо дурӣ ҷӯянд. Онҳо бояд таъкиди зерини Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро аз мадди назар дур насозанд ва зиракиву хушёрӣ сиёсиро аз даст надиҳанд, зеро тавре Пешвои миллат таъкид намудаанд: ««зоҳирпарастӣ, бегонапарастӣ ва хурофот барои ҷомеа ва давлату миллати куҳанбунёди тоҷик оқибатҳои даҳшатнок дорад». Ниҳодҳои иҷтимоӣ, тарбиявӣ бояд масъулиятро ба таври аниқ дарк кунанд ва ҳар яки мо бояд аз худ бипурсем, ки ба фаъолияти ҳаррӯзаи онҳо, ба меъёрҳои зиндагии насли наврас, ба рафтору гуфтору амали онҳо чӣ гуна баҳо медиҳем? Аз ин рӯ, насли калонсол, омӯзгорон мебошад атрофи масъалаҳои таълиму тарбия, маънавиёт, муоширату муомила ва ҳалли масъалаҳои тарбиявӣ пайваستا андеша намоем» [142, с. 17].

Унсuri муҳимми муқовимат бо ифротгароӣ ташкили барномаҳои омӯзишӣ, корҳои таълимӣ дар доираи гурӯҳҳои алоҳидаи ҷавонон ва наврасон мебошад, ки ба васеънамоии фаҳмиши фарҳангӣ ва таҳамулпазирӣ равона карда шудааст.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намуда буд: «Солҳои охир терроризм ва ифротгароӣ ба як зуҳуроти ҷаҳонӣ табдил ёфта, ҷаҳони муосирро таҳдид карда, ба ташвиш оварда истодаанд. Афзоиши ҷиноятҳои дорои хусусияти экстремистӣ террористӣ ба густариши терроризми байналмилалӣ, фаъол шудани унсурҳои радикалӣ, ҷалби ҷавонон ба сафи созмонҳои

ифротӣ ва террористӣ ва иштироки онҳо дар даргириҳои мусаллаҳонаи кишварҳои хориҷӣ мусоидат мекунад» [16].

Воқеан ҳам, имрӯз мушкилии ифротгароӣ ва терроризм на танҳо масъалаи як кишвар, балки масъалаи тамоми ҷаҳон аст, зеро он на марзу бум дорад, на фарҳангу на миллат. «Аммо дар кишварҳое чун Тоҷикистон – кишварҳое, ки аҳолии ҷавон доранд, бояд ба мушкилоти дорои хусусияти манфии байни ҷавонон таваҷҷуҳи бештар зоҳир кунанд зеро онҳо боиси авҷ гирифтани ҷиноят, ифротгароӣ ва дигар амалҳои номатлуб дар ҷомеа мегарданд» [41, с. 89].

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва ҷавонон дар баробари пешниҳод намудани ғояҳои муқобил бар зидди ғояҳои иртиҷоӣ, инчунин ба ҳавасмандгардонии ҳамгироии иҷтимоии ҷавонон кумак мерасонанд, ки натиҷааш маҳдуд кардани имкониятҳои ҷалби ҷавонон ба гурӯҳҳои иртиҷоии ҳатарнок мебошад. Иштироки ғаёл ва созандагони ҷавонон дар равандҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ, ки дар доираи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба амал меоянд, кумак мекунад, ки як ҷомеаи устувор ва фарогир, ки дар он гуногунандешӣ (плюрализм) ва арзишҳои инсонӣ ба қадри кофӣ эҳтиром мегузоранд, таҳким ёбад.

Бояд таъкид намоем, ки стратегияи муқовимат бо ифротгароии идеологӣ тавассути ғаёлиятҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, нақши муҳим дар ташаккули ҷомеаи таҳаммулпазир ва таҳкими муносиботи иҷтимоии ороишта дорад.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, пеш аз ҳама, дар эҷоди фазои иҷтимоӣ мусоидат мекунанд, ки дар он мавқеи ғаёли шахрвандӣ на танҳо як принсипи ахлоқии фундаменталӣ, балки як воситаи барои худшиносӣ ва ташаккули ҳувияти дастҷамъии ҷавонон эътироф мешавад. Илова бар ин, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон метавонанд ҳамчун восита барои рушди иҷтимоии бештар ва ташаккули сармояи инсонӣ, ки барои инкишофи минбаъда ва устувор ташаббусҳои муҳимми худро дар бар мегиранд, баррасӣ карда шаванд. Дар баробари ин, иттиҳодияҳои

ҷамъиятӣ ба сифати воситаи назорат ва тартиботи иҷтимоӣ дар байни ҷавонон муаррифӣ мегарданд.

Асосан, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун ниҳоди ҷомеаи шаҳрвандӣ вазифаи муҳимми таҷдиди иҷтимоиро иҷро менамоянд. Дар чунин ҳолат дар шароити имрӯза иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба унсури муайяни сохтори иҷтимоӣ мубаддал мегарданд, ки дар ҳаёти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ нақши назаррас мебозанд. Аммо, барои рушд онҳо ҳам ба мустаҳкам намудани инфрасохтори худ ва ҳам ба дастгирии мақсадноки давлатӣ, шарикии самараноки байнисоҳавӣ ниёз дорад. Илова бар ин, ҳаракати ҷамъиятии муташаккили ҷавонон, ки самтгирии гуманистӣ ва иҷтимоӣ дорад, метавонад ба пайдоиши чунин ҷанбаҳо, ба монанди худташаққули, ғайриқонунии, ташаббускорӣ ва эҷодкорӣ ҷавонон мусоидат намояд.

Ҳамин тариқ, дар асоси баррасӣ ва таҳлили моҳият, хусусиятҳо ва масъалаҳои асосии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон метавон чунин хулосабарорӣ намуд:

1. Ҷавонон дар низоми сиёсии ҷомеа яке аз ҷойҳои асосиро ишғол мекунанд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон василаи асосии таъсиррасонӣ ба соҳаи сиёсии ҷомеа мебошанд, ки дорои ваколатҳои идоракунӣ намебошанд;
2. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, ки мувофиқи тартиботи ҳуқуқии дар кишвар муқарраршуда бунёд ёфтаанд, тавассути манфиатҳои оинномавӣ ҷавонро ба якдигар муттаҳид месозанд;
3. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба сифати субъектҳои сиёсати иҷтимоӣ ба аҳамиятнок гардидани нақши ташаббусҳои ҷавонон, рушди ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ таъмин карда мешаванд;
4. Фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба таври маҳкам бо амалӣ кардани мақсадҳо ва манфиатҳои аъзои он вобаста аст. Ин тафсир ба назар мерасад, ки дар асоси чараёни фаъоли иҷтимоии ҳар як шахс дар байни узвҳо, созмонҳои мазкур ба худ вазифаҳои муҳимро дар самти тақмили фаъолиятҳои арзишии иҷтимоӣ ва равандҳои равоӣ бар дӯш

мегиранд. Иттиҳодияҳои ҷавонон, ки дар онҳо механизмҳои амалишавии талабот ва манфиатҳо дар асоси оинномаҳо ва меъёрҳои таълимӣ тадбиқ мешаванд, ба ташаккули ҷаҳорҷӯбаҳои ахлоқӣ ва рафторӣ барои аъзои худ мусоидат мекунанд. Тавассути ин, онҳо ҳамчун манбаи муаммалӣ таъсиргузори дар самтҳои иҷтимоии ҷавонон амал мекунанд, ки ҳиссагузори асосии рушд ва такмили шуур ва рафтори иҷтимоии ҷавонон шуморида мешаванд;

5. Хусусияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, ин мустақилияти иҷтимоии аъзои он ва иштироки ғайбонаи ҷомеа ва давлат дар сафарбарсозӣ, идоракунӣ ва назорати ҷавонон дар муҳити иҷтимоӣ ба намоиш гузошта мешавад. Ин пайванд ҳамчунин муҳим аст, ки нишон медиҳад, ки чӣ гуна эҳтимолияти рушди шахсият ва иштироки иҷтимоии ҷавонон дар асоси механизмҳои муташаккил ва муодилат дар сатҳи иҷтимоӣ ва сиёсӣ амалӣ мешавад;

6. Ташаккул ва ғайолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун як ҷузъи муҳим ва зарурии ҷомеа ба мақсади ҳалли масъалаҳои муҳим ва сиёсӣ равона шудааст. Ин созмонҳо барои расидан ба натиҷаҳои самаранок дар соҳаҳои гуногуни иҷтимоӣ, ба монанди иҷтимоигардонӣ, тарбияи сиёсӣ, муқовимат бо ифротгароӣ ва рушди платформаҳои ҳамкории иҷтимоӣ ғайолият мекунанд. Тавре ки масъалаҳои мазкур ба ҳам пайванд доранд, онҳо ҳадафи аслии ғайолияти иттиҳодияҳои ҷавононро муайян менамоянд, ки дар онҳо маҷмуи ҷанбаҳои муҳимми ташаккули шеваи фикрӣ ва рафтори иҷтимоии ҷавонон, инчунин таъсир ба раванди таҳкими демократия ва ҳамгироии иҷтимоии ҷомеа қарор мегиранд.

1.2. Асосҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон

Раванди омӯзиши ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар асоси заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии он пурра ва комил мегардад. Ин аз он бармеояд, ки заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ омили калидии

муайянкунандаи мақом, вазифа ва муносибати иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба муҳити атроф ба ҳисоб мераванд.

Заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии ташаккули иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ на танҳо аз имкониятҳои сиёсии давлатӣ, стандартҳои миллии ҳар як кишвар, балки стандартҳои байналмилалӣ низ вобастагӣ дорад. Ин омилҳо раванди ташаккул ва фаъолият кардани иттиҳодияҳои ҷамъиятиро дар миқёси васеъ ва мураккаб таҳлил мекунанд, зеро дар баробари қонунҳои миллий, қарордодҳо ва меъёрҳои байналмилалӣ низ нақши муҳим мебозанд. Таҳқиқи ин масъала бо дарназардошти роҳҳои беҳтар кардани он ба манфиати рушди иҷтимоии ҷомеа ва тақвияти ҳамкориҳои муассисавӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ пайдо намоем. Ин муносибат имконият медиҳад, ки чӣ гуна ин иттиҳодияҳо бо сохтори давлат ва ҷанбаҳои муҳимми иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва ҳуқуқии ҷомеа мувофиқ мешаванд.

Таҳлили заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии ташаккули иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ баҳо додани имкониятҳо ва кафолатҳоро, ки давлат барои дастгирии онҳо пешниҳод мекунад, дар бар мегирад. Ин шаклҳои дастгирии давлатӣ ва танзими он ба бунёди шароити мувофиқ барои рушди фаъолиятҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ равона гардида, ба таъмини ҳамоҳангии онҳо бо меъёрҳо ва стандартҳои ҳуқуқии миллий ва байналмилалӣ мусоидат менамояд. Ҷорабинҳои давлатӣ, ки бо мақсади эҳё ва устувории иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ амалӣ мегарданд, метавонанд дар шаклҳои гуногун, аз ҷумла таҳия ва амалисозии қонунгузорӣ, таъмин кардани дастгирии молиявӣ ва фароҳам овардани шароити мувофиқ барои рушди устувор ва фаъолияти фаъолоне ба иҷро расанд. Ин тадбирҳо на танҳо барои рушди ташкилотҳои ҷамъиятӣ, балки барои таҳкими асосҳои демократӣ ва иҷтимоии ҷомеа низ муҳим мебошанд. Принципиҳои сиёсӣ, ки дар таъсис ва ташаккули ҷомеаи демократӣ асос мегузоранд, дар фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ нақши калидӣ мебозанд. Меъёрҳои ҳуқуқӣ ва шеваи татбиқи онҳо дар ҳамоҳангсозии

фаъолиятҳои иттиҳодияҳо бо талаботи иҷтимоӣ ва сиёсӣ муҳим мебошанд. Дар ин замина, дарки дурусти механизмҳои қонунгузорӣ ва стратегияи давлатӣ барои таъмини устувории иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва рушди фаъолияти онҳо хеле муҳим аст.

Бо ин роҳ, таҳлили амиқи заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии ташаккули иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ на танҳо барои идоракунии дурусти онҳо, балки барои ташаккули муҳити устувор ва бозғаймӣ демократӣ, ки имконият медиҳад иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ фаъолиятҳои худро ошкоро ва самаранок анҷом диҳанд, мусоидат менамояд.

«Аксаран, яке аз асосҳои сиёсии муҳимми ташаккул ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон-ин таҳия ва раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба ҳисоб меравад» [83, с. 4]. «Сиёсати давлатӣ оид ба ҷавонон бештар ҳамчун маҷмуи тасмимҳои давлатӣ, низоми идеяҳо дар бораи насли наврас мавқеъ ва нақши он дар рушду сохтори иҷтимоӣ, инчунин фаъолияти дигар сохторҳои ғуноғуни ҷомеаи шаҳрвандӣ, ки ба татбиқи ин тасмимҳо ва идеяҳо дар ҳаёти иҷтимоӣ нигаронида шудааст, мебошад» [32, с. 288].

Асосҳои сиёсӣ ва институтсионалии ташаккули иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба як ҷаҳорҷӯбаи муҳимми таъмини иштироки фаъолонаи ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ асос ёфтаанд. Ин ҷаҳорҷӯбаҳо, ки дар асоси талаботи ҷомеаҳои муосир ва сиёсати давлатии ҷавонон таҳия шудаанд, имконият медиҳанд, ки ҷавонон ба таври самаранок ва дар муҳити зарурии ҳуқуқӣ ва сиёсӣ фаъолият кунанд. Барои ноил шудан ба ин ҳадафҳои стратегӣ, зарур аст, ки сиёсати давлатӣ ва қонунгузорӣ дар сатҳи олиӣ муассисаҳои давлатӣ ва иҷтимоӣ имкониятҳои рушд пайдо кунанд. Механизмҳои танзим ва дастгирӣ бояд ҷавонҳоро ба роҳҳои ғуноғуни фаъоли ҷамъиятӣ ҷалб кунанд, то онҳо тавонанд натиҷаҳои мушаххас ва муассир дар самтҳои мухталифи фаъолият ба даст оранд. Вобаста ба вазъият ва талаботи глобалӣ ва миллӣ, қабули қарорҳо ва роҳнамоиҳо бояд тавассути

механизмҳои институтсионалӣ дақиқ ва возеҳ сурат гирад, то созмонҳо ва инкишофи ҷавонон ба миқдори баланд ва дуруст пеш равад.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва созмони хонандагон, ки асоси рушди ҷаҳолнокии иҷтимоии ин кишро ташкил медиҳанд, дар заминаи дастгирии давлатӣ ва танзими дурусти ҳуқуқӣ қарор мегиранд. Механизмҳои инфрасохтори институтсионалӣ ва ҳамкории мунтазам бо институтҳои иҷтимоии давлат метавонанд шароити мусоиди иштироки ҷаҳоли ҷавонро дар қарорҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ фароҳам оранд. Ин механизмҳо на танҳо барои тақвияти ҷаҳолнокии ҷавонон, балки барои ташаккули як ҷомеаи воқеан демократӣ, ки дар он ҷавонон ҳуқуқ ва озодиҳои худро эътироф мекунанд, инчунин имкониятҳои ҳамкории ғуногунро бо давлату ҷомеа ба вуҷуд меоранд.

Аз ин рӯ, яке аз унсурҳои муҳими заминаи сиёсӣ ва институтсионалӣ ин аст, то ҳар як кишвар бояд дар назар дошта бошад, ки рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон на танҳо ба масъалаҳои қонунгузорӣ, балки ба бунёди муҳит ва дастгирии иҷтимоии ҷомеа низ марбут аст. Татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, ки муҳити муассир ва дуруст барои ташаккули иттиҳодияҳо ва ҷаҳолиятҳои ҷавонро фароҳам меоварад, самарани худро танҳо дар шароити ҳамкории қавии институтсионалӣ бо давлат ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ нишон медиҳад.

Сиёсати давлатии ҷавонон яке аз муҳимтарин унсурҳои асосҳои сиёсӣ ва институтсионалии ташаккул ва рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон мебошад. Ин замина ва асоси қарорҳои сиёсӣ, ки ба ҳалли мушкилоти ҷавонон, инчунин фароҳам овардани шароит барои иштироки онҳо дар ҳаёти ҷамъиятӣ, сиёсат ва иҷтимоӣ нигаронида шудааст. Сиёсати самараноки давлатии ҷавонон на танҳо ба таъсиси иттиҳодияҳои ҷавонон мусоидат мекунад, балки онҳоро ба равандҳои беҳбуд бахшидани ҳаёти ҷомеа ҷаҳолна ҷалб менамояд. Он ба рушди ҷалби шаҳрвандӣ, ҳамгироии иҷтимоии ҷавонон ва фароҳам овардани имкониятҳои баробар барои ҳамаи қишрҳои ҷавонон мусоидат мекунад.

Яке аз самтҳои муҳимтарини сиёсати давлатии ҷавонон дастгирии сиёсӣ дар давлатии иттиҳодияҳои ҷавонон мебошад. Дар кишварҳои гуногун барномаҳои давлатӣ таҳия ва амалӣ мешаванд, кафолатҳои сиёсӣ ҳуқуқӣ дода шудаанд, ки ба дастгирӣ ва рушди созмонҳои ҷавонон нигаронида шудаанд. Ин воситаҳо ба институтсионизатсияи ҳаракати ҷавонон мусоидат намуда, ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои насли наврасро таъмин намуда, механизмҳои ҳамкории иттиҳодияҳои ҷавонон ва сохторҳои давлатиро танзим намуда, барои иштироки ғайрирасонаии ҷавонон дар равандҳои ҷамъиятии сиёсӣ шароит фароҳам меоранд.

Муҳимтарин қисмати заминаҳои сиёсӣ-институтсионӣ институтҳои мебошанд, ки ташкилотҳои ҷавонро дастгирӣ меkunанд. Инҳо, пеш аз ҳама, муассисаҳои гуногуни давлатӣ ва хусусӣ мебошанд, ки ба иттиҳодияҳои ҷавонон дар шакли захираҳои молиявӣ, моддӣ ва ташкилӣ кумак мерасонанд. Ин муассисаҳо дар ташаккул ва татбиқи сиёсати ҷавонон нақши калидӣ дошта, барои таъмини маблағҳои зарурӣ, барномаҳои таълимӣ ва дигар захираҳо барои созмонҳои ҷавонон мусоидат меkunанд.

Илова бар ин, барои рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон зарур аст, ки инфрасохтор вуҷуд дошта бошад, ки ғайрирасонаии онҳоро осон кунад. Ин инфрасохтор марказҳои фарҳангӣ, маҳфилҳои ҷавонон, муассисаҳои таълимиро дар бар мегирад, ки ба созмонҳои ҷавонон ҷой барои вохӯриҳо, чорабиниҳо ва лоиҳаҳо медиҳанд. Муассисаҳои таълимӣ дар тарбияи кадрҳои роҳбарикунандаи ҷавонон ва дар байни ҷавонон ташаккул додани ҳислати ғайри расонаии шахрвандӣ нақши беомиқна мебаранд. Ассотсиатсияҳои ҷавонон, бо истифода аз зарфиятҳои низомии маориф, метавонанд имконият фароҳам оранд, ки муҳокимаҳои муҳими иҷтимоӣ ва сиёсӣ ба роҳ монда, семинарҳо ва конфронсҳои илмӣ ва амалӣ ташкил намоянд. Дар ҷараёни ин ғайрирасонаӣ, онҳо метавонанд барои ҷавонон роҳнамоиҳои амиқ ва таҳлилҳои илмӣ тақозоҳои ҷомеа ва ҳуқуқи инсон, масъулияти шахрвандӣ ва арзишҳои

демократиро пешниҳод кунанд. Иштироки ҷавонон дар чунин чорабиниҳо на танҳо дониши ҳуқуқӣ ва сиёсиро пеш мебарад, балки ба онҳо имконият медиҳад, ки дар муҳити ҳамкории иттилоотӣ ва таҳкими арзишҳо ҳамчун граҷданҳои ғайол ва масъул дар ҷомеа бо ҳамдигар муносибат кунанд. Дар ҳамин асос, муассисаҳои маориф ва ассотсиатсияҳои ҷавонон метавонанд нақши муҳимми таълим ва тарбият дар ташаккули шеваи дуруст ва масъулияти шаҳрвандиро дошта бошанд.

Чаҳорҷӯбаи сиёсӣ институционалӣ ва механизмҳои таъсиси шароити мусоиди иштироки ғайолони ҷавонон дар қабули қарорҳо ба таври муассир, чун як ҷузъи асосии рушди ҷомеаи демократӣ ва ташаккули низоми ҳамкории дучониба миёни давлат ва шаҳрвандон, нақши калидӣ мебозанд. Ин механизмҳо имконият медиҳанд, ки ҷавонон на танҳо бо ҳуқуқҳои худ, балки бо масъулиятҳои шаҳрвандӣ низ шодравона амал кунанд. Дар ҳамин ҳол, саҳми ҷавонон дар муҳокимаи масъалаҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ, бавижа дар замони ҳозира, барои рушди демократия ва таъмини мувозинат миёни манфиатҳои гуногун хеле муҳим аст. Аз ин рӯ, роҳандозии чунин механизмҳо барои ҳамкории пурқувват миёни давлат ва ҷомеа, бо дарназардошти манфиатҳои умумии шаҳрвандон, хеле муфид ва муассир хоҳад буд. Ин чаҳорҷӯба таъсиси намудҳои гуногуни форумҳои намоёндагӣ ва механизми иштироки ҷавонон дар сиёсатро дар бар мегирад. Аз ҷумла, таъсиси парламентҳои ҷавонон, шуроҳои машваратӣ дар назди мақомоти давлатӣ ва дигар шаклҳои иштироки созмонҳои ҷавонон дар қабули қарорҳои сиёсӣ ё иқтисодӣ метавонанд як қисми ин системаи институционалӣ бошанд.

Таъсиси чунин механизмҳо бо мақсади ҷалби ҷавонон ба равандҳои сиёсӣ ва қонуни қабулкунанда, роҳи муассир барои таъмини рушд ва беҳтар кардани муносибатҳои байни давлат ва шаҳрвандон мебошад. Иштироки ғайолони ҷавонон дар қабули қарорҳои сиёсӣ, ки ба манфиатҳои онҳо мувофиқанд, ба таҳияи қарорҳои мусоидат мекунад, ки

хам ба манфиатҳои кӯчактарин табақаҳои ҷомеа ва ҳам ба равандҳои демокративу ҳуқуқии кишвар кумак мерасонанд.

Ҳамзамон, ин тартибот ва механизмҳо, ки ба рушди сиёсати ҳамаҷониба ва умумиву самараноки давлат кумак мерасонанд, сатҳи боварии ҷавонон ба давлатро баланд мебардоранд. Воқеан, ҳарчанд ҳар як сиёсат ва амалияи демократӣ ба саросари ҷомеа таъсир мерасонад, мустаҳкам кардани иштироки ҷавонон дар ин равандҳо ба тавсеа ва рушд ёфтани демократия мусоидат мекунад. Ривояти равандҳои демократии мамлакат на танҳо вобаста ба қонун ва муқаррароти ҳуқуқӣ аст, балки ба иштироки ғайрӣ ва ҳирадмандонаи шаҳрвандон, махсусан ҷавонон, дар тамоми сатҳҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ мебошад.

Заминаҳои сиёсӣ ва институтсионалии ташаккул ва рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон тамоми унсурҳоро дар бар мегиранд, ки барои ғайрӣ муваффақонаи онҳо шароит фароҳам оварда мешаванд. Ин аз дастгирии давлат, мавҷудияти заминаи ҳуқуқӣ, инфрасохтори пешрафта ва имконоти ҳамкориҳои байналмилалӣ иборат аст. Якҷоя ин унсурҳо барои ҳамаҷониба инкишоф ёфтани ва иштироки ғайрӣ дар ҷомеа фазои мусоид фароҳам меоранд.

Ба баррасӣ ва таҳлили ҳуқуқии як қатор санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ тариқи ошкор намудани моҳият ва табиати ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ оғоз намуда, пеш аз ҳама, ба меъёрҳои қонунгузории байналхалқӣ рӯ меорем. Дар ин самт меъёрҳои Ёлломияи умумии ҳуқуқи инсон ва Мушоҳидаи байналхалқии ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ аҳамияти муҳимро касб менамоянд.

Дар Ёлломияи умумии ҳуқуқи инсон муқаррар карда шудааст, ки «ҳар як инсон ба аъзошавии озод ба ҷамъиятҳо, ҷамъомадҳо ва иттиҳодияҳои ороишта ҳуқуқ дорад ва ҳеҷ кас маҷбур карда намешавад, ки ба ягон иттиҳодия дохил шавад» [95]. Дар мушоҳидаи байналхалқии ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ тасдиқ карда шудааст, ки ҳар як фард ба муттаҳидшавии озод бо дигарон ҳуқуқ дорад, ки «имконияти бунёди

иттифокҳои касба ва аъзошавӣ ба онҳоро бо мақсади ҳимояи манфиатҳои худ дар бар мегирад. Ин ҳуқуқ ба истиснои маҳдудиятҳое, ки қонунгузори муқаррар кардааст ва дар ҷомеаи демократӣ зарур доништа мешавад, маҳдуд намегардад. Ин маҳдудиятҳо бояд ба манфиати амнияти милли ҷамъиятӣ, ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ, саломатӣ ва ахлоқи ҷамъиятӣ ва ҳуқуқи озодиҳои дигарон асоснок карда шаванд» [121].

Ин раванд, дар баробари таъмини рушди ҳамаҷонибаи ҷомеа, барои таъмини адолат ва баробарии ҳуқуқӣ дар ҷомеа аҳамияти зиёде дорад. Баланс миёни ҳуқуқи шахрвандон барои озодона ҷамъ шудан ва таъмини амният ва суботи иҷтимоӣ дар таъмини фаъолияти муассир ва беҳатарии ҷомеа нақши муҳим мебозад. Муҳим аст, ки чунин муқаррарот ба ҳифзи тартибот ва амният дар ҷомеа равона шуда, ба таври қонунӣ ва бо мувофиқати аниқ бо принципҳои демократия татбиқ шаванд.

Маҳдудиятҳо, ки метавонанд барои таъмини амният ва тартибот ҷорӣ карда шаванд, бояд дар шароити қатъии қонунӣ қарор гиранд. Онҳо на танҳо бо тартибот ва амнияти ҷамъиятӣ, балки бо ҳадафҳои назаррас дар ниғаҳдошти ҳуқуқи шахрвандон ва озодиҳои асосии онҳо бо як таносуб ва эҳтиёткорӣ маҳдуд шаванд. Маълум аст, ки ҳама гуна маҳдудиятҳо бояд бо арзёбии дуруст ва вазнини зарурат ва мақсадҳое, ки барои онҳо лозим мешаванд, гузаронида шаванд. Ин маънои онро дорад, ки ҳеҷ гуна маҳдудият наметавонад ба эътимоди шахрвандон ва принципҳои демократӣ зарар расонад.

Мавзуи мувозинати байни ҳуқуқи инсон ва эҳтиёҷоти амният ва тартибот, ки дар ниҳоят ба самаранокии рушди демократия кумак мерасонад, ҷанбаи муҳим ва мураккабест, ки ба таъмини адолат дар ҷомеа мусоидат мекунад. Барои таъмини рушди комил ва устувори ҷомеаи демократӣ, лозим аст, ки маҳдудиятҳо ва сохторҳои ҳуқуқӣ танҳо дар асоси асоснокӣ ва дар ҳолатҳои махсус татбиқ шаванд. Ин маҳдудиятҳо бояд бо дарназардошти эҳтиёҷоти ҳақиқӣ ва ба таври

боътимод дар қонунҳо ва меъёрҳои давлатӣ муқаррар карда шаванд. Ба ҳамин тартиб, дар заминаи қарорҳои ҳифзи ҳуқуқи шаҳрвандон, зарур аст, ки муҳити мусоиди шарикӣ ва иштироки фаъоли ҷомеа дар қабул ва татбиқи қарорҳои давлатӣ фароҳам оварда шавад. Ин раванд бояд дар зери принсипи озодӣ ва интизом амал кунад, ки бо ҳимояи арзишҳои демократӣ ва иштироки шаҳрвандон дар муқаррароти иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ эътибори бештар пайдо кунад. Ин раванд барои нигоҳ доштани ҳамоҳангӣ байни амният, демократия ва ҳуқуқи инсон хеле муҳим аст.

Зарур аст ишора кунем, ки иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон барои ҳимояи манфиатҳои худ ба ҷамъомадҳои озод ва иттиҳодияҳо ҳуқуқ доранд. Чунин принсип муҳимият ва нақши иттиҳодияҳои ҷавонро дар ташаккул ва ифодаи мақсадҳои шаҳрвандӣ ва иҷтимоии ҷавонон ифода менамояд.

Чунин меъёрҳо қарорат медиҳанд, ки институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ метавонад озодона дар доираи қонун ташаккул ёфта, дар навбати худ ба гуногунрангӣ ва гуногунандешӣ дар ҷомеа мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон тавассути фароҳам овардани платформа барои худифоданамоӣ ва иштироки фаъол дар ҳаёти ҷамъиятӣ ба таҳкими арзишҳо ва принсипҳои демократӣ сармезоранд.

Заминаҳои сиёсӣ ҳуқуқӣ инчунин ба таҳкими сиёсати ҳуқуқӣ дар бахши ҷавонон ва рушди низом ва механизми қонунгузорӣ алоқамандии зич дорад. Бояд қайд намуд, ки рушди қонунгузори байналхалқӣ дар соҳаи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон дар нимаи дууми асри XX оғоз гардидааст. Бунёди СММ дар ин самт нақши бузург бозидааст. Илова ба ин, мусоидат ба таҳкими раванди мазкур, паҳн намудани принсипҳои демократӣ ва башардӯстӣ, ки ҷавонро ҳамчун узви қалидии ҷомеа дар марҳалаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ меҳисобиданд, шароити боз ҳам беҳтари рушди онҳо ва иштироки фаъол дар таъсисҳои андешаҳо ва қабули қарорҳо таъмин намуд. Тағйирот

дар самти фаъолгардонии нақши ҷавонон ҳамчун роҳбарон ва масъулон дар равандҳои иҷтимоиву сиёсӣ, ба ҷои равшан ва мустақил дар ҳаёти ҷамъиятӣ кумак кард, ки бе шубҳа таъсири амиқе бар рушди демократия ва идоракунии ҷамоаҳои ҷомеа дошт. Ин мавҷудияти механизм ва доираҳои ҳуқуқии иштироки насли наврасро дар фаъолияти давлат пешниҳод менамуд. Қайд намудан зарур аст, ки меъёри ҳуқуқии мушаххас, ки бевосита масъалаи мазкурро баррасӣ менамояд, вучуд надорад. Ҷанбаҳои мухталифи масъалаи мазкур дар меъёрҳои ҳуқуқии байналхалқӣ, ки хусусияти тавсиявӣ доранд, баррасӣ гардидаанд.

Таваҷҷуҳи назаррас ба соҳмонҳои ҷавонон ҳамчун унсуре сиёсати ҷавонон дар сатҳи байналмилалӣ аз солҳои 80-ум оғоз шудааст. «Дар ин самт соли 1985 фаъолият дар доираи Соли байналхалқии ҷавонон вусъат ёфт. То ин давра танҳо як санади ҳуқуқӣ - Қатъномаи 2037 Ассамблеяи Генералии СММ 2037 қабул шуда буд» [13]. Ҳуҷҷати мазкурро инчунин ҳамчун «Эълонияи паҳни ғояҳои сулҳ байни ҷавонон, эҳтироми тарафайн ва якдигарфаҳмии байни халқҳо» ном мебаранд. Дар он таъкиди ҷомеаи ҷаҳонӣ барои таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон эълон гардидааст.

Сипас, қатъномаи 40/14 Ассамблеяи Генералии СММ қабул карда мешавад, ки дар он муҳимияти мавҷудияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар тамоми сатҳҳо муайян карда шудааст. Дар ҳуҷҷати мазкур «нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҳаёти ҷомеа барои тамоми кишварҳо қайд карда шудааст. Илова бар ин, принципҳои фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон муқаррар карда шудааст. Дар қатъномаи 43/94 ва 44/591 муҳимияти мақоми иттиҳодияҳои ҷавонон дар асоси ҳуқуқи ҷавонон ба озодии муттаҳидшавӣ қайд карда шудааст» [12].

Инчунин қатъномаи 44/59 ба амалинамоии ҳуқуқи ҷавонон дар иштирок дар корҳои давлатӣ равона карда шудааст. «Дар чунин ҳолат ҳуқуқи онҳо ба танзими ҷомеа тариқи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар назар дошта мешавад. Қатъномаи 43/94 ба ҳамкориҳои СММ ва тамоми

ташкilotҳои ҷавонон дар шакли намояндагони насли наврас дар фаъолияти мақомоти СММ равона карда мешавад» [122, с. 103].

Дар муайян намудани заминаҳои ҳукуқии ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ҳуҷҷатҳои қабулнамудаи Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои аъзои ИДМ мавқеи хосса доранд. Дар ин самт метавон чунин санадҳои меъёриро махсусан қайд намуд, ки «танзими ҳамгироёнаи сиёсати давлатиро дар бахши ҷавонону наврасон байни давлатҳои аъзои ИДМ ба амал мебарорад. Ба монанди: «Қарори Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил «Дар бораи ташаккули асосҳои қонунгузории сиёсати муосири ҷавонон дар давлатҳои аъзои ИДМ»(2009)» [7], ««Эъломияи Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои аъзои ИДМ «Дар бораи самтҳои афзалиятноки сиёсати муосири ҷавонон дар давлатҳои аъзои ИДМ» (2009)» [9], «Созишномаи кишварҳои узви ИДМ «Дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон» (2005)»» [18], «Низомнома дар бораи Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил» (2012 бо тағйиру иловаҳои солҳои 2013, 2015, 2016, 2024) [11] ва ғайраҳо.

Ба андешаи донишманд К.А. Миралиён дар фазои ИДМ дар заминаи мақоми муттаҳидкунандаи намояндагӣ – Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои аъзои ИДМ Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони давлатҳои аъзои ИДМ фаъолият мекунад, ки бо қарори Шурои байнипарлумонии давлатҳои аъзои ИДМ 22 ноябри соли 2012 таъсис дода шудааст ва мақоми доимии машваратии Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои аъзои иттиҳод мебошад. «Ҳадафи ин созмон ҷалби вакилони ҷавон ба раванди рушди ҳамкорихои кишварҳои узви ИДМ дар бахшҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, гуманитарӣ, экологӣ, фарҳангӣ ва ғайра, фароҳам овардани шароит барои муколама ва табодули таҷриба байни вакилони ҷавони ИДМ ва намояндагони ИДМ мебошад» [41, с. 259].

Қонуни намунавӣ «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» [8], ки дар чаласаи сиёҳаштуми пленарии Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои аъзои ИДМ (қарори №38-10, аз 23 ноябри соли 2012) қабул шудааст, яке аз санадҳои муҳим дар самти раванди татбиқи сиёсати ҷавонон барои кишварҳои аъзои ИДМ мебошад. Қайд намудан зарур аст, ки ин меъёри қонунгузорӣ хусусияти тавсиявӣ дошта, вазифа ва самтҳои рушди сиёсати ҷавононро муайян менамояд. Қабули санади меъёрии мазкур аз зарурати бартараф намудани камбудҳои дар қонунгузориҳои миллии давлатҳои аъзои ИДМ ва мутобиқ намудани онҳо ба самтҳои муосири рушди сиёсати давлат нисбат ба ҷавонон бармеояд. Лекин, таҳлили қонуни мазкур нишон медиҳад, ки он танҳо самтҳои умумии танзими ҳуқуқии сиёсати давлатии ҷавононро муайян намудааст. Дар алоқамандӣ бо ин, меъёрҳои ҳуқуқии давлатҳои аъзои ИДМ аз муқарроти умумии қонуни мазкур тафовут доранд.

Дар Қонуни намунавӣ «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» мафҳуми иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон мавриди тасниф қарор дода шудааст, ки барои таҳқиқи мазкур муҳим мебошад. «Иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон ин иттиҳоди ихтиёрии шаҳрвандони то 30 – сола мебошад, ки мувофиқи тартиботи муқаррарнамудаи қонун ба қайд гирифта шудааст, дар асоси умумияти нуқтаи назар ва манфиатҳо таъсис ёфтааст, фаъолияти оинномавии он ба таъмини ташаккули иҷтимоӣ ва рушди ҳаматарафаи ҷавонон, иттифоқи иттиҳодияҳои зикргардида равона карда шудааст» [128, с. 130].

Маҳз тавассути муқаррар кардани таснифоти мазкур, кӯшиш шудааст, ки хусусиятҳои умумӣ ва моҳияти ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, ки дар фазои пасошуравӣ таъсис ёфтаанд, ба таври мувофиқ ва дуруст шакл гирифта шаванд. Вақте ки моҳият ва нақши ин иттиҳодияҳо дар ҷомеа ва сиёсат таҳқиқ мешавад, муҳим аст, ки аниқсозии онҳо бо дарназардошти мавқеи таърихӣ ва конструктҳои ҳуқуқии муосир анҷом ёбад.

Зарурати ба эътибор гирифтани вижагиҳои фаъолият ва таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро дар кишварҳои пасошуравӣ дар ҷаҳорҷӯби муносибати умумии ҳуқуқӣ таъкид менамояд.

Ин таснифот ҳамчун муайянкунанда амал мекунад, ки ба тасниф ва сохторбандии иттиҳодияҳои ҷавонон дар кишварҳои пасошуравӣ ва легитимизатсияи онҳо мусоидат мекунад.

Дар баррасии меъёрҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи озоди муттаҳидшавӣ ва мавқеи ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, як натиҷаи муҳим ин аст, ки қонунгузори байналмилалӣ ба шаклгирии ҳуқуқ ва озодиҳои муҳим барои таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мусоидат мекунад. Ин меъёрҳо на танҳо барои таҳкими ҳуқуқи шаҳрвандон дар бораи муттаҳидшавӣ ва ташкил кардани созмонҳо таъсис ёфта, балки як манбаи муҳими дастгирии қонунгузори милли низ ба ҳисоб меравад. Қонунгузорӣ дар ин соҳа ҳамоҳангии шароити ҳуқуқиро таъмин намуда, дар баробари таъмини ҳуқуқи афрод барои муттаҳидшавӣ, ба рушди озодии таҷрибаи созмондихӣ ва иштироки демократии шаҳрвандон дар ҳаёти ҷамъиятӣ кумак мерасонад.

Муҳимтарин самти ин қонунгузорӣ таъсиси шароит барои фаъолият ва бунёди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавон аст, ки на танҳо бо принципҳои демократии ҳуқуқӣ, балки бо мутобиқати қонунӣ ва амалӣ ба талаботи байналмилалӣ мувофиқат мекунанд.

Мафҳуми «иттиҳодия ва созмонҳои ҷавонон» дар доираи қонунгузори байналмилалӣ алоҳида ишора карда мешавад, ки на танҳо ба таъсиси онҳо, балки ба самаранокии фаъолияти созмонҳои ҷамъиятии ҷавонон, ҳуқуқҳои онҳо ва тартиби нақши онҳо дар ҷомеа низ дахл дорад. Қонунгузори байналмилалӣ меъёрҳои мушаххасеро, ки ба ташаккул ва фаъолияти чунин ниҳодҳо заминаи ҳуқуқӣ мегузоранд, фароҳам меорад. Ба ин тариқ, ин меъёрҳо барои таъмин кардани иштироки фаъолони ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ, таҳкими демократия ва ҳуқуқи инсон кумак мерасонанд.

Ин самти қонунгузории байналмилалӣ дар ҳалли масъалаҳои ҳуқуқии муттаҳидшавии ҷавонон ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо дар дохили кишварҳои гуногун нақши муҳим мебозад. Қонунгузории байналмилалӣ на танҳо барои таҳкими асосҳои ҳуқуқии фаъолияти созмонҳо ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ зарур аст, балки ҳамзамон ҳамчун воситаи муҳим ҷиҳати пешгирии маҳдудиятҳои амал мекунад, ки метавонанд муҳолифи ҳуқуқ ва озодиҳои қонунии онҳо бошанд. Дар ин замина, нақши меъёрҳои байналмилалӣ дар муайянсозии ҳудуд ва имкониятҳои фаъолияти ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷавонон аҳамияти калидӣ пайдо мекунад. Қонунгузории байналмилалӣ на танҳо механизмҳои ҳуқуқиро барои татбиқи самараноки ҳуқуқи шахрвандон ба муттаҳидшавӣ ва ташкилоти ҷамъиятӣ пешбинӣ менамояд, балки инчунин дар ғимоя ва ҳамоҳангсозии ҳуқуқу манфиатҳои ҷавонон дар сатҳи миллӣ ҳамчун пояи устувори рушди ҷомеаи демократӣ баромад мекунад. Маҳз тавассути таъмини яқпорчагии ҳуқуқии ин соҳа шароити муносиб барои рушди фаъоли ҷомеаи шахрвандӣ ва иштироки созандаи ҷавонон дар равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ фароҳам оварда мешавад.

Бо мақсади дарки амиқ ва ҳамаҷонибаи табиати ҳуқуқӣ ва моҳияти ниҳоди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, омӯзиши амиқи як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ ногузир мебошад. Ин равиш на танҳо ба фаҳмиши асл ва заминаҳои ҳуқуқие, ки фаъолияти ҷунин иттиҳодияҳоро танзим менамоянд, мусоидат мекунад, балки имкон медиҳад, ки принципҳои асосии ҳуқуқӣ, тартиби ташкилию ҳуқуқӣ ва механизмҳои амалисозии фаъолияти онҳо равшан муайян карда шаванд.

Омӯзиши санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ имконият медиҳад, ки муқаррароти асосии ҳуқуқии таъсисёбӣ, фаъолият ва эътирофи қонунгузории иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҷудо карда шаванд. Ҷунин таҳлил ҷиддияти дарки умумии сохтор ва мазмуну мундариҷаи қонунгузорӣ ба ҳисоб меравад.

Рушди қонунгузорӣ оид ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистони муосир аз қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оғоз гардидааст. Дар он ҳуқуқи инсон ба муттаҳидшавӣ эътироф гардида, кафолат низ дода шудааст. Ин аллакай асоси таъсис ва фаъолияти озоди ниҳодҳои ҷамъиятӣ ба ҳисоб меравад. Ҳуқуқи шаҳрвандонро ба муттаҳидшавӣ муқаррар намуда, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти заминавии амалинамоии ин ҳуқуқи шаҳрвандонро муайян кардааст. «Аз як тараф, бевосита ҳуқуқ ба муттаҳидшавӣ бо дигар одамон барои бадастории мақсадҳои умумӣ муқаррар гардида, аз тарафи дигар ҳуқуқи шаҳрванд дар ҳимояи ҳуқуқҳо, озодӣ ва манфиатҳои қонунӣ тариқи муттаҳид намудани сабъу кӯшишҳои худ бо дигар одамон муайян карда шудааст» [1].

Ҳуқуқи мазкур дар моддаи 28 Конститутсия чунин муқаррар гардидааст: «Шаҳрвандон ҳуқуқи муттаҳид шуданро доранд. Шаҳрванд ҳуқуқ дорад дар ташкили ҳизбҳои сиёсӣ, иттифокҳои касаба ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ иштирок намояд, ихтиёран ба онҳо дохил ва аз онҳо хориҷ гардад» [1]. Инчунин ҳуқуқ ба муттаҳидшавӣ дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» ба таври мушаххас муқаррар гардидааст. Аз ҷумла қайд карда шудааст, ки «ҳуқуқи шаҳрвандон ба муттаҳидшавӣ ҳуқуқи дар асоси ихтиёри бо мақсади ҳифзи манфиатҳои умумӣ ва ноил гардидан ба мақсадҳои умумӣ таъсис додани иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, шомил шудан ба иттиҳодияҳои ҷамъиятии мавҷуда ё худдорӣ кардан аз шомилшавӣ ба онҳо, инчунин аз ин иттиҳодияҳо бе мамониат баромаданро дар бар мегирад. Шаҳрвандон ҳуқуқ доранд мустақилона, бе иҷозати пешакии мақомоти давлатӣ иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ таъсис диҳанд, инчунин ба ин гуна иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ бо шартҳои риоя кардани меъёрҳои оинномавии онҳо дохил шаванд» [4].

Ҳуқуқ ба муттаҳидшавӣ асоси фаъолияти тамоми навъҳо ва самтгирҳои ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, ба монанди ҳизбҳои сиёсӣ, иттифокҳои касаба, созмонҳои ғайритиҷоратии хайриявӣ, иттиҳодияҳои

чамъиятӣ-сиёсӣ ба ҳисоб меравад. Муттаҳидшавӣ ё худ ҳуқуқ ба муттаҳидшавӣ ҳамчун принципи ташаккул ва амалу фаъолияти иттиҳодияҳои чамъиятӣ, аз ҷумла, иттиҳодияҳои чамъиятии ҷавонон баромад мекунад. Ин принципро метавон чунин тасниф намуд: «ҳар як инсон метавонад дар асоси ихтиёрӣ иттиҳодияи чамъиятӣ-сиёсӣ таъсис диҳад ё ба фаъолияти он дохил гардад, ё баръакс аз дохил шудан худдорӣ намояд ё аз он хориҷ гардад» [138].

Инчунин, ба меъёрҳои конституционӣ, ки «фаъолияти иттиҳодияҳои чамъиятии ҷавонро муайян менамоянд, моддаи 8 ба ҳисоб меравад» [1]. Ин модда муқаррар намудааст, ки ҳаёти чамъиятӣ дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкуравӣ инкишоф меёбад. Ин маънои онро дорад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон идеологияи ҳатмӣ давлатӣ вучуд надорад ва иттиҳодияҳои чамъиятӣ метавонанд дорои ҳадафҳои мухталифи идеологӣ бошанд. Илова бар ин, дар ин модда таъкид карда шудааст, ки иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ҷудо буда, ба қорҳои давлатӣ мудохила карда наметавонанд. Аз ин хотир, метавон қайд намуд, ки нисбат ба таъсиси иттиҳодияҳои чамъиятии динӣ, аз он ҷумла иттиҳодияҳои динии ҷавонон маҳдудиятҳо муқаррар гардидаанд.

Дар моддаи мазкур қайд карда шудааст, ки тамоми иттиҳодияҳои чамъиятӣ-сиёсӣ дар назди қонун баробаранд. Аз як тараф, ин баробарии ҳуқуқ ва уҳдадориҳо дар раванди амалинамоии фаъолияти иттиҳодияҳои чамъиятӣ, аз тарафи дигар, баробарии муносибатҳо бо давлат ва мақомоти асосии он, ба ҳисоб меравад.

Низоми қонунӣ ифодаи принципҳо ва меъёрҳои асосии таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷавонон мебошанд. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин низоми ба таври аниқ ва дуруст таъриф шудааст. Қонунгузори Тоҷикистон заминаи ҳуқуқиро барои фаъолияти иттиҳодияҳои чамъиятии ҷавонон, ки қисми таркибии сохтори ниҳоди системаи сиёсии кишвар мебошанд, муқаррар мекунад. Иттиҳодияҳои ҷавонон дар ҷомеаи Тоҷикистон ҳамчун унсурҳои муҳим ва фаъол дар сиёсати иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии кишвар шомил ҳастанд. Дар

Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти сохторҳои ҷамъиятии ҷавонон ба принципҳои демократия ва эҳтироми ҳуқуқи озодиҳои инсон асос ёфтааст. Ин созмонҳо ба рушди ҳамаҷонибаи шахсият, ташаккули ҷомеаи шахрвандӣ бо арзишҳои устувор ва таҳкими пояҳои иҷтимоӣ нигаронида шудаанд.

Дар қонунгузориҳои кишвар хусусиятҳои иттиҳодияҳои ҷавонон пурра ба эътибор гирифта шуда, барои ташкил ва фаъолияти онҳо шароити ҳуқуқӣ ва институтсионалӣ фароҳам оварда шудааст. Ба шарофати ин, ба созмонҳои ҷавонон имконият дода мешавад, ки фаъолияти худро дар саросари кишвар самаранок ба роҳ монанд.

Дар натиҷа сохторҳои ҷамъиятии ҷавонон дар равандҳои иҷтимоӣ сиёсӣ, мусоидат ба дигаргуниҳои созида ва рушди тамоми ҷомеа сахми арзанда мегузоранд. Қонунгузориҳои мамлакат барои таъмини ин фаъолияти самаранок ва муаррифии нақши ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ба таври аниқ ва хуб роҳнамоӣ мекунад.

Дар ин самт Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти волонтерӣ (2015)» [5]; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи даровардани тағйироту иловаҳо ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 3 июни соли 2006, № 228, «Дар бораи тасдиқи Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 2 декабри соли 2014, № 760)» [6]; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030» (2021); Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бунёди Шурои миллий оид ба корҳои ҷавонон дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2015); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳким бахшидани ҳувияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022» (2018); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2021» (2019) ва ғайраҳо қабул карда шуданд.

Қисми асосии муносибатҳо нисбат ба иштироки шаҳрвандон, аз он ҷумла ҷавонон дар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» муайян карда шудааст. Он фаъолияти тамоми созмонҳо ва ҳаракатҳоро, ки бо ташаббуси шаҳрвандон ташкил гардидаанд, танзим менамояд. Ин меъёри ҳуқуқӣ раванди бунёд, азнавташкилнамоӣ ва қатъ гардидани фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсиро муқаррар намудааст. Масъулияти муҳим муносибатҳои ҷамъиятиро байни давлат, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва шаҳрвандонро дар раванди амалинамоии ҳуқуқи онҳо дар иштирок дар корҳои давлат ва ҷомеа тариқи иттиҳодияҳо ҷалб кардан аст.

Дар ҳошияи ташаккул ва инкишофи бемайлони ҷомеаи шаҳрвандӣ, масъалаи асосии заминаҳои ҳуқуқии ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон масъалаи муҳим ва рӯзмарра ба ҳисоб меравад.

Таҳлили Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон ««Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» (2007) нишон медиҳад, ки дар он таснифоти мафҳуми «иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон» [4], пешниҳод нагардидааст. Танҳо дар муқаррароти моддаи 17 –уми қонун зикр гардидааст, ки дар он талабот оид ба муассисон, аъзо ва иштирокчиёни иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ пешниҳод карда мешавад, ишора гардидааст, ки «шаҳрвандоне, ки ба синни 14-солагӣ расидаанд, аъзо ва иштирокчиҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон шуда метавонанд» [4]. Лекин, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», ки аз эътибор соқит доништа шудааст, таснифоти мафҳуми мазкур муқаррар карда шудааст: «Иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон - ташкилоти ихтиёрӣ буда, бо ташаббуси ҷавонон, ки дар асоси умумияти манфиат барои ҳалли мақсаду вазифаҳои ягона ва ҳифзи иҷтимоӣ муттаҳид мегарданд, таъсис дода мешавад, тасниф карда шудааст» [2]. Дар тарҳи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» шарҳи иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон чунин ишора мегардад: «Иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон-иттиҳоди ихтиёрӣ,

худидора ва ғайритиҷоратии ҷавонон мебошад, ки онҳо дар асоси умумияти манфиатҳо барои амалӣ намудани мақсадҳои муттаҳид гардидаанд, ки дар оинномаи иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон нишон дода шудаанд» [3].

Таҳлили ду меъёри асосӣ, ки раванди ташаккул, инкишоф ва катъгардии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро танзим менамоянд, нишон медиҳад, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» муқаррарот ба таври умумӣ пешниҳод гардидааст, дар Қонуни пешинаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон», ки дар заминаи қабули он дар тарҳи нав аз эътибор соқит доништа шудааст, танҳо боби 5-ум, ки аз 3 модда иборат аст, ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон бахшида шудааст. Аз ин хотир, метавон қайд намуд, ки фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон низ мувофиқи ҳамин меъёри умумӣ танзим карда мешавад. Яъне, тамоми муқаррарот, принципҳо, самтҳо, сохтори иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» танзим карда мешавад.

Боби 5 – уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» барои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон пешбинӣ шуда, тадбирҳоро ба мисли вазъи ҳуқуқӣ ва дастгирии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва шуроҳои кор бо ҷавонон муқаррар менамояд. Моддаи 27 вазъи ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро, аз ҷумла муқаррар кардааст, ки «кормандони иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бояд шахсони аз 14 то 30 – сола бошанд. Агар иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон ба фаъолияти эҷодкорӣ машғул бошад, синну сол то 5 соли дигар, яъне то 35 – сола зиёд мешавад. Кафолатҳои қонунӣ бо алоқамандӣ ба стандартҳои демократия ва принципҳои давлати ҳуқуқбунёд шароит фароҳам овардааст, ки дар тамоми ҷумҳурӣ зиёда аз 200 иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон амал мекунанд» [124, с. 195]. Яъне, ин мушкил ду ҷанба дорад: «якум, ҳангоми бақайдгирии иттиҳодияҳои ҷавонон меъёрҳои синну соли муқарраршуда аз ҷониби мақоми

ваколатдори давлатӣ ба эътибор гирифта намешаванд, дуюм, бо бештар шудани номгӯи кадрҳо ҳаёти иттиҳодияҳои ҷавонон тағйир намеёбад, балки васеъ мегардад» [41, с. 183].

«Қариб ҳамаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон барои пурра фаъолият кардан ба бино, ҳамчун ҷои кор ниёз доранд, ки аз мурочиатномаи намоёндагони иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ маълум гардид, аз тарафи мақомоти дахлдори давлатӣ пешниҳод карда нашудаанд» [78, с. 8-10]. Илова бар ин, бо мақсади пуштибонӣ аз рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва баланд бардоштани самаранокии татбиқи барномаҳо ва стратегияҳои иҷтимоӣ дар сатҳи миллӣ, аз соли 2008 инҷониб дар кишвар низомии фармоиши иҷтимоии давлатӣ ба роҳ монда шудааст. «Маҷмуи мазкур дар сатҳи ҷумҳуриявӣ аз ҷониби Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиш ва ғайраҳо мақоми амалӣ доранд, аммо аз дигар вазоратҳои дахлдор, дар сатҳи маҳаллӣ (аз мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ) раванди татбиқи он дастгирӣ намешавад» [41, с. 184].

Дар моддаи 29-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» таъсис ва фаъолияти Шурои миллии кор бо ҷавонон, ки дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунад, дорои заминаи ҳуқуқии мустаҳкам аст. Ин санади меъёрӣ таъсиси чунин шуроҳоро барои ҷамоҳангсозии самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон зарур дониста, онро расман ба низом медарорад. Фаъолияти Шурои миллӣ тибқи низомномаест ба роҳ монда мешавад, ки аз ҷониби Президенти кишвар тасдиқ мегардад ва ба сифати санади танзимкунанда амал мекунад. Барои татбиқи самараноки сиёсати ҷавонон дар сатҳи маҳаллӣ низ шуроҳои дахлдор таъсис дода мешаванд.

Шуроҳои кор бо ҷавонон дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон як қатор вазифаҳои муҳимми ҷамоҳангсозиву танзими роиҷро мекунанд. Аз ҷумла:

- фаъолияти субъектҳои дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон иштирокдоштаро муттаҳид ва ҳамоҳанг менамоянд;
- мувофиқасозӣ ва назорати истифодаи мақсадноки маблағҳои буҷетиро таъмин месозанд;
- барои ҳалли масъалаҳои марбут ба самаранокии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон қарорҳои дахлдор қабул мекунанд;
- ба мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва дигар сохторҳои идорӣ оид ба масъалаҳои гуногуни сиёсати давлатии ҷавонон тавсияҳо ирсол менамоянд.

«Ба ҳайати шуроҳои кор бо ҷавонон намояндагони мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, ташкилотҳои ғайридавлатӣ, муассисаҳои таълимӣ, тандурустӣ, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва иттифокҳои касба дохил шуда метавонанд» [2].

Дар тарҳи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» [3] ба мисли қонуни қаблӣ боби алоҳида дар бахши иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон оварда нашудааст. Танҳо дар боби дуюми он, ки «масъалаи асосҳои идоракунӣ дар самти амалисозии сиёсати давлатии ҷавононро дар бар мегирад аз моддаи 10 то моддаи 16 масъалаҳо ва асосҳои иттиҳодиявӣ ва ташкилотчигии ҷавонон ва наврасонро муайян мекунад» [3]. Мазмуни ин моддаҳо бештар ба воқеияти амалӣ-ҳуқуқии иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон (моддаи 10), ассотсиатсияи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон (моддаи 11), маркази ҷавонон (моддаи 12), шурои олимони ҷавони муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ ва илмӣ (моддаи 13), шуъбаи кор бо ҷавонони муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбӣ (моддаи 14), маҳфили гирандагони стипендияҳо барои ҷавонони болаёқат, фаъол ва ташаббускор (моддаи 15), маҳфили волонтерони ҷавон (моддаи 16) равона карда шудааст. Иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон мувофиқи қонун мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис, фаъолият, азнавташкилдихӣ ва барҳам дода мешавад. Асоси фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон оинномаи онҳо мебошад. «Фаъолияти иттиҳодияи

ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун шарики иҷтимоӣ дар амалисозии самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон бо роҳи амалисозии фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ, ташкили чорабиниҳои мақсадноки рушди ҷавонон дастгирӣ карда мешавад. Дастгирии давлатӣ барои фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар шакли грантҳои давлатӣ баҳри рушд ва инкишоф ва таҳкими сиёсати давлатии ҷавонон ба амал бароварда мешавад» [3].

Ассотсиатсияи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон баҳши махсуси иттиҳодиявии фаъолияти ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ мебошад. Дар заминаи «Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» фаъолияти онро баҳри самаранокии раванди татбиқи ҳадафҳои рушди уствори ҷомеаи тоҷикистонӣ қоннок гардонанд» [3].

Шурои олимони ҷавони муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ ва илмӣ ҳамчун омили муҳим дар тарҳрезии сиёсати нави илмӣ ва рушди иқтисоди кадрӣ мамлакат нақши амиқ ва созанда мебошад. «Дар асоси қонунгузори Тоҷикистон он бо мақсади ташаккул ва рушди заминаҳои илмӣ, таҳлилӣ ва иттилоотии ҷавонон дар муассисаҳои илмӣ ва таълимии таҳсилоти олии касбӣ шурои олимони ҷавон таъсис дода мешавад» [3].

Дар моддаи 13-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» принципҳои асосии таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муқаррар карда шудаанд. Аз ҷумла қайд карда шудааст, ки «фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ ба принципҳои ихтиёрӣ, баробарҳуқуқӣ, худидоракунии ва қонуният асос меёбад. Иттиҳодияи ҷамъиятӣ дар муайян кардани сохтори дохилӣ, мақсад, шакл ва тарзу усулҳои фаъолияти худ озод мебошад. Фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ ошкоро буда, маълумот дар бораи ҳуҷҷатҳои таъсисӣ ва барномавии он бояд дастраси омма бошад. Сохтор ва фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ бояд ба меъёрҳои демократӣ мувофиқ бошанд. Фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ набояд ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрвандро, ки

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон кафолат додааст, вайрон ва ё маҳдуд намояд» [4].

Моддаи мазкур дар муқаррар намудани меъёр ва принципҳои танзими фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ нақши бузург дорад. Моҳияти он на танҳо дар муқаррар намудани қоидаҳо, балки дар таъмини фаъолияти самараноки иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мувофиқи асосҳои демократӣ ва стандартҳои ҳуқуқӣ зоҳир мегардад, принципҳои асосиро таҷассум намуда, моддаи мазкур чаҳорҷӯбаи ҳамкорӣ ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятиро бунёд менамояд. Иштиёрӣ, баробарӣ, худидоранамой ва қонуният қисми ҷудонопазири чаҳорҷӯбаи мазкур ба ҳисоб меравад. Муҳиммияти риояи ин принципҳо дар раванди ташаккул ва амалномаи гурӯҳҳои расмии ҷавонон таъкид карда мешавад.

Аҳамияти калидӣ инчунин дар пешниҳоди озодӣ дар муайян кардани сохтори дохилӣ, ҳадафҳо, шакл ва методҳои фаъолият зоҳир мегардад. Ин ҷанба принципи худмуайянкунӣ ва мутобикгардиро ба талаботи беназири ҳар як иттиҳодия таъкид менамояд, ки ба гуногунӣ ва самаранокии онҳо мусоидат мекунад. Озодии фаъолият ва дастрасии маълумот оид ба ҳуҷҷатҳои таъсисӣ ва барномавии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ на танҳо шаффофиятро дар назди ҷомеа дастгирӣ месозад, балки аҳамияти дастрасии васеъро ба иттилоот таъкид мекунад, то ҳар як узви ҷомеа тавонад дар ташаббусҳои ҷавонон бештар иштирок намояд.

Махсусан, муҳим аст, ки фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ки бо стандарти демократӣ мутобикат мекунад, на фақат як талаботи ҳуқуқӣ, балки як самти стратегии муҳим ба ҳисоб меравад. Дар ҷунин муҳит, иттиҳодияҳо на танҳо барои ғимояи ҳуқуқҳои аъзоён ва тарғиб кардани арзишҳои демократӣ масъуланд, балки ҳамчун падидаи таъсиргузор дар рушди сиёсӣ ва иҷтимоии ҷомеа низ нақш доранд. Ин равандҳо ба таҳким ва рушд ёфтани демократия дар дохили ин иттиҳодияҳо кумак мерасонанд ва ҳамчунин бо таъмин кардани шаффофият ва

масъулиятпазирӣ, пешрафти иҷтимоӣ ва устувории сиёсиро дар кишвар мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, «моддаи 13-и қонуни мазкур на танҳо меъёри ҳуқуқӣ, балки воситаи ташаккули асосҳои фаъолияти масъулиятнок, демократӣ ва ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад» [4].

Дар моддаи 14-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» маҳдудиятҳои таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муқаррар карда шудааст. Аз ҷумла, қайд карда шудааст, ки «таъсис ва фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ, ки наҷодпарастӣ, миллатгароӣ, хусумат, бадбинии иҷтимоӣ ва мазҳабиро тарғиб мекунад ва ё барои зӯран сарнагун кардани сохтори конституционӣ ва ташкили гурӯҳҳои мусаллаҳ даъват менамояд, ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, ба саломатии одамон ва ба ахлоқи ҷамъиятӣ сӯиқасд мекунад, манъ аст» [4].

Мақсади асосии моддаи мазкур ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон мебошад. Маҳдуд намудани ташвиқоти наҷодпарастӣ ва миллатгароӣ, даъват ба зӯриву зӯроварӣ ба бартараф намудани фаъолият равона гардидааст, ки метавонад ягонагии иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа ро халалдор намояд.

Манъ гардидани сӯиқасд ба саломатии одамон ва ахлоқи ҷамъиятӣ муҳиммияти риояи стандартҳои олии этикӣ ва маънавию аз тарафи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ таъкид менамояд.

Таҳлили моддаи мазкур нишон медиҳад, ки дар он ба нигоҳдории тавозуни байни фаъолияти озоди иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва маҳдудиятҳо, ки барои таъмини амнияти ҷамъиятӣ ва риояи қонунҳо зарур мебошанд, кӯшиш карда шудааст. Ҳамин тариқ, метавон қайд намуд, ки моддаи 14 воситаи калидии қонунгузорӣ аст, ки ба бартараф намудани фаъолияти номатлуб, ки метавонад ба асосҳои устувории конституционӣ ва таъмини амният дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳолифат намояд, равона карда шудааст.

Яке аз масъалаҳои муҳим, ки дар қонунгузорӣ муайян карда шудааст, муносибати давлат ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ҳисоб меравад. Дар моддаи 15 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» масъалаи муносибати давлат ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муқаррар карда шудааст. Дар он аз ҷумла қайд карда шудааст: «даҳолати мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳо ба ғайрияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ҳамчунин даҳолати иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ғайрияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳо манъ аст» [4].

Дар ин модда принципи даҳолат накардани тарафайни мақомоти давлатӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муқаррар карда шудааст. Манъ гардидани даҳолатнамоӣ ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мустиқилиятро таъмин менамояд. Манънамоии даҳолатнамоӣ ҳамчун механизми бартараф намудани таъсиррасонии сиёсӣ амал менамояд. Чунин манънамоӣ имконият медиҳад, ки истифодаи захираҳои давлатӣ ва ҳокимият барои пайгирии гурӯҳҳои муайяни ҷамъиятӣ ё фишороварӣ ба ғояҳои муайян бартараф карда шавад.

Бо муқаррар намудани манъи даҳолатнамоӣ принципҳои демократия роия карда мешаванд, ки мувофиқи онҳо гуногунии ақидаҳо ва озодии муттаҳидшавӣ унсурҳои муҳимми ҷомеаи солим ба ҳисоб мераванд. Инчунин манънамоии даҳолат ба рушди низоми худтанзимнамоӣ мусоидат менамояд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ метавонанд тартибот, қоида ва стандартҳои дохилии худро бе фишороварии беруна, дар доираи қонунгузори амалкунанда коркард намоянд.

Умуман, метавон қайд намуд, ки ин чораҳо бо фароҳам овардани муҳити ҷамъиятии озод ва тавозуннок равона гардидааст, ки дар он шаҳрвандон метавонанд ба таври озод ақидаи худро иброз намоянд, иттиҳодияҳоро ташкил диҳанд ва дар ҳаёти ҷамъиятӣ иштирок карда, эҳтимолияти даҳолат ва фишороварии сиёсиро маҳдуд намоянд.

Дар банди дуҷуми ин модда қайд карда шудааст, ки «давлат риояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии иттиҳодияҳои ҷамъиятиро таъмин мекунад, ба онҳо додани имтиёзҳо ва афзалиятҳои андозсупорӣ ва дигар имтиёзҳоро ба тариқи қонунгузорӣ танзим менамояд» [4].

Таҳлили ин банд нишон медиҳад, ки дар таъмини ҳуқуқ ва манфиатҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ тариқи танзимнамоии қонунгузорӣ давлат нақши барҷаста дорад. Давлат риояи ҳуқуқ ва озодиҳои қонунии иттиҳодияҳои ҷамъиятиро таъмин намуда, муҳиммияти ҳимояи ҳуқуқи ин созмонҳоро таъкид кунад. Давлат ҳамчун танзимгар амал карда, таъмин мекунад, ки қонунҳо ва меъёрҳои ҳуқуқӣ, ки ба фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дахл доранд, ба таври қатъӣ ва дақиқ риоя шаванд. Дар ҳамин замина, давлат ба якҷо кардани тадбирҳои назоратӣ ва ҳифзи ҳуқуқи аъзоён ва ҷомеа тавассути механизмҳои қонунӣ ва институти масъул барои таъмини иҷрои талаботи ҳуқуқӣ равона мешавад.

Пешниҳоди имтиёзҳои андозбандӣ ва маблағгузориҳо шаҳодат медиҳанд, ки давлат на танҳо дар соҳаи қонунгузорӣ, балки дар самти молиявӣ низ барои таҳкими имкониятҳои фаъолияти ин иттиҳодияҳо талош мекунад, ки ба рушди демократия ва суботи иҷтимоии кишвар кумак мерасонад. Чунин амал, эҳтимолан, барои пурзӯр намудани фаъолияти чунин созмонҳо равона карда шудааст, ки бо эътирофи муҳиммияти онҳо барои ҳаёти иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа алоқаманд аст.

Нишон додани пешниҳоди имтиёзҳои дигар низ ба кӯшиши давлат дар ташкили муҳити мусоид барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ алоқаманд аст. Ин гуна пешниҳодҳо дар бар мегиранд дастрасӣ ба захираҳои молиявӣ, имконият барои иштирок дар лоиҳаҳо, дастгирӣ дар соҳаи маориф ва дигар чорабиниҳо, ки барои ҳавасмандсозии фаъолият ва рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ равона гардидаанд. Ҳадафи асосии ин тадбирҳо таъмин намудани шароити муносиб барои рушди муттасили ин

иттиҳодияҳо ва кумак ба онҳо дар расидан ба мақсадҳои иҷтимоӣ ва ҳуқуқии худ мебошад.

Илова бар ин, нақши давлат дар танзими муносибатҳо бо иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муқаррар гардидааст. Дар ин самт, метавон қайд намуд, ки давлат на танҳо ғимоятгари ҳуқуқ ва манфиатҳо, балки муайянкунандаи қоидаҳои бозӣ барои ин созмонҳо ба ҳисоб меравад.

Метавон қайд намуд, ки банди мазкур ғояи муносибатҳои муфиди тарафҳо: давлат ва иттиҳодияҳои ҷамъиятиро таҷассум месозад. Давлат аҳамияти иттиҳодияҳои ҷамъиятиро дар ҷомеа эътироф ва дастгирӣ мекунад, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар навбати худ қонунҳо ва стандартҳои муқарраршударо риоя менамоянд.

Раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи асосҳои принципалӣ, ки дар қонунгузорӣ инъикос гардидаанд, ба амал бароварда мешаванд. «Яке аз принципҳои махсусе, ки ба фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон таъсири бевосита мерасонад ва самаранокии сиёсати давлатиро дар бахши ҷавонон таъмин мекунад ин дастгирӣ ва ҳавасмандгардони ташаббусҳои ҷавонон ва иттиҳодияҳои онҳо мебошад, ки дар моддаи 4-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» оварда шудааст» [3].

Дар моддаи 18-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» «таъмини ҳуқуқи ҷавонон барои иштироки фаъолона дар ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ ҷомеа ва идоракунии давлатӣ, ки дар он дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо ҷои асосӣ мегирад, ба таври васеъ баён ёфтааст» [3]. Ин иқдомҳо дар таҳкими мақсадҳои сиёсати давлатии ҷавонон ва ҷалби онҳо ба равандҳои сиёсии кишвар нақши муҳим мебозанд. «Муқаррароти ин моддаи қонун, ки таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ ҷомеа ва идоракунии давлатӣ, аз ҷумла, бо роҳи дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо бо мақсади фаъолгардони сиёсӣ, таҳкими иқтидор ва захираи мутахассисони соҳаи идоракунӣ,

ҳавасмандгардонӣ ва таъмини ҳуқуқи ҷавонон ба идоракунии ва ҳуқуқэҷодкунии, таъмини таҷриба, такмили малака, маҳорати идоракунии ва роҳбарии ҷавонон, дастгирии шарикии ҷавонон ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо дар таҳия ва амалисозии барномаҳои мақсадноки алоқаманд, инчунин, амалисозии босамари сиёсати давлатии ҷавонон аз ҷониби субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон амалӣ карда мешавад, муайян кардааст» [3].

Метавон қайд намуд, ки мақомоти давлатӣ ба иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон таваҷҷуҳи хоса дошта, мувофиқи имкониятҳои худ ба фаъолияти онҳо мусоидат менамояд. Албатта, чунин мусоидатнамоӣ ба таъмини самараноки фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон мусоидат менамояд.

Дар асоси баррасӣ ва таҳлили заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон метавон чунин хулосабарорӣ намуд:

1. Таҳлили асосҳои ҳуқуқии ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дарки ҳаматарафаи раванди танзими фаъолияти онҳоро пешниҳод месозад ва ба фароҳам овардани шароити муносиби фаъолияти онҳо мусоидат менамояд;
2. Рушди қонунгузории байналхалқӣ дар самти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон дар нимаи дуими асри XX оғоз гардидааст, СММ дар ин самт нақши бузург бозидааст. Илова бар ин, паҳнгардии принципҳои демократӣ ва гуманистӣ, ки ҷавононро ҳамчун иштирокчиҳои муҳимми ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсӣ баррасӣ менамуданд, таҷассум ёфтааст;
3. Дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асосҳо, принципҳо ва меъёрҳои асосии ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муайян карда шудааст. Ниҳоди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба таври пурра дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда шудааст;
4. Манъагардидани даҳлатнамоӣ ба фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мустиқилиятро таъмин менамояд. Ин барои гуногунии ақидаҳо ва ташаббусҳо дар ҷомеа, инчунин пешниҳоди имконияти ифодаи озодии назари худ ва иштироки шахрвандон дар ҳаёти ҷомеа муҳим аст.

**БОБИ П. АСОСҲОИ РУШДИ ФАЪОЛИЯТИ ИТТИҲОДИЯҲОИ
ХОНАНДАГОН ВА ДОНИШЧЌҒЁН ДАР РАВАНДИ ТАТБИҚИ
СИЁСАТИ ЧАВОНОН**

2.1. Иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён: самтҳои асосии фаъолияти онҳо

Иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён асосан гурӯҳи иттиҳодияҳои ҷамъиятиро ташкил медиҳанд. Иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар фаъолияти худ метавонанд ба самтҳои гуногуни фаъолият рӯй оранд, ки аз манфиат ва мақсадҳои иштирокчиёни он муайян карда мешавад. Тавассути рушди доираи васеи самтҳои гуногун, имкониятҳои нав барои мутобиқ кардани фаъолияти созмонҳои хонандагон ва иттиҳодияҳои донишҷӯён бо талаботи гуногун ва интизориҳои аъзоёни созмон фароҳам меояд.

Вобаста ба хусусиятҳо ва талаботи аъзоён, иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён метавонанд ба ташаббусҳои таълимӣ ва касбӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуда, маърузаҳо ва семинарҳоро оид ба масъалаҳои муҳимми таълимӣ ва касби оянда ташкил намоянд. Онҳо метавонанд бо иштироки фаъол дар рӯйдодҳои иҷтимоӣ, инчунин дар фаъолияти волонтерӣ ва хайриявӣ ширкат варзанд, ва инчунин дар ташкили чорабиниҳои маърифатӣ ва тарбиявӣ барои ҷимояи ташаббусҳои иҷтимоӣ ва тарғиби арзишҳои маънавӣ кумак кунанд

Барои фаълосозии роҳи рушди фарҳангӣ ва эҷодӣ ин ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар баҳши хонандагон ва ҷавонон метавонанд инкишофи ин соҳаро таъмин намоянд. Ин рӯйдодҳо на танҳо ҳавас ва шавқу завқи иштирокчиёро афзоиш медиҳанд, балки имкониятҳои эҷодиро дар ҳамкориҳои мутақобила мукамалтар намуда, ба рушди умумии фарҳангӣ саҳми худро мегузоранд. Дар доираи ташаббусҳои варзишӣ онҳо метавонанд мусобиқаҳо ва ҷараёнҳои тарбияи ҷисмонӣ, ташвиқи тарзи ҳаёти солимро ташкил кунанд.

Барои пешбурди фаъол ва пиёдабозии рушди фарҳангӣ ва эҷодӣ, ташкилотҳо метавонанд нақши муфид ва пешоҳанги худро дар ташаккули равандҳои ҳамфаъолияткунанда расонанд. Ин гурӯҳҳо бо роҳандозии чорабиниҳои гуногуни ҳамроҳангии иштирокчиён на танҳо муҳити созандаро ташкил медиҳанд, балки ба рушди самараноки эҷод ва имкониятҳои пешрафти шахсӣ низ имкон медиҳанд.

Бо мақсади рушди технологӣ, иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён метавонанд лоиҳаҳои технологияҳои иттилоотиро дастгирӣ кунанд ва дар соҳаи инноватсия озмунҳо ташкил намоянд.

Ҷанбаи муҳими фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ҷалби ҷавонон ба раванди иҷтимоӣ-сиёсӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин самт ташкили муҳолибаҳо, форумҳо ва чорабиниҳои мухталиф, ки ба ташаккули ҷомеаи фаъоли шаҳрвандӣ мусоидат менамоянд, муҳим аст.

Баҳогузориҳои самаранокии фаъолият, мониторинг ва банақшагирии ташаббусҳои нав дар таъмини устуворӣ ва рушди иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар оянда нақши муҳим мебозанд. Ҳамин тариқ, иттиҳодияҳои мазкур бо муваффақият ҳамгироии самтҳои мухталифро амалӣ намуда, манфиат ва талаботи аъзоёни худро таҷассум менамоянд.

Дар шароити муосир, аҳамияти ҳамкории байниҳамдигарии иттиҳодияҳо ба таври назаррас меафзояд. Ин равандҳо имконият медиҳанд, ки муқобилат ва ҳамкориҳои якҷоя барои рушди таҳсилот ва ҷомеа ба вуҷуд оянд. Барои ташаккули алоқаи устувор ва самаранок байни насли калонсол ва насли наврас, муҳим аст, ки муҳити фарҳангӣ, этнографӣ ва иҷтимоӣ-сиёсӣ, ки иштирокчиёни равандҳои ҳамкорӣ дар он қарор доранд, ба таваҷҷуҳи ҷиддӣ гирифта шавад. Ҳамчунин, муҳити иҷтимоии шодоб ва муносибатҳо, ки дар он ташаббусҳо ва эҷодкорӣ мавқеи муҳим доранд, барои рушди ҳамаҷониба зарур аст.

Дар ин замина, метавон қайд намуд, ки дар шароити имрӯза иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дорои шаклҳо ва самтҳои мухталифи фаъолият мебошанд. Дар қатори самтҳои машҳури фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён метавон ҷанбаҳои зеринро махсус, ҷудо намуд:

- «фаъолияти иҷтимоӣ: кумак ба шахсони ниёзманд, ташкили ҷорабиниҳои хайрхоҳона, кумак ба хонаи кӯдакон ва пиронсолон;

- маориф ва илм: ташкили ҷорабиниҳои илмӣ, машғулиятҳои илмӣ-амалӣ ва мизҳои мудаввар, коромӯзӣ дар ташкилоту муассисаҳои ватанӣ ва хориҷӣ, дасгирӣ ва кумак дар самти таҳсилоти хонандагон ва донишҷӯён;

- фарҳанг ва санъат: ташкили ҷорабиниҳои фарҳангӣ, намоишгоҳҳо, концертҳо, фестивалҳо, озмунҳо дар соҳаҳои гуногуни санъат;

- фаъолияти экологӣ: ҳифзи муҳити зист, иштирок дар тоза кардани ҳудуд ва ташкили ҳашарҳои тозакунии, гузаронидани маъракаҳои экологӣ;

- варзиш ва тарбияи ҷисмонӣ: ташкили ҷорабиниҳои варзишӣ, ташкили лагер ва истироҳати ҷаҳол барои ҷавонон» [55, с. 256].

Самтҳои зикргардида нишон медиҳанд, ки фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ба амалӣ намудани сиёсати давлатии ҷавонон равона карда шудааст. Дар шароити имрӯза, дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаи мазкурро асосан Шуъбаи кор бо ҷавонон иҷро намуда, дар ин самтҳо ҷорабиниҳои мухталиф мегузаронанд.

Илова бар ин, самти фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён аз навъ ва мақсади ташкилёбии онҳо вобаста аст. Ниҳодҳои ҷамъиятии ҷавонон дар амалияи ҷомеаи тоҷикистонӣ бо мақсадҳои мухталиф таъсис ёфта, самтҳои рушди ҳудро муайян мекунанд. Ба таври умумӣ метавон самтҳои зерини фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятиро мувофиқи мақсад ва навъи фаъолият арзёбӣ намуд:

- «иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, ки дар ҳамоҳангӣ бо мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ фаъолият доранд;

- иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, ки ба таври махсус сиёсӣ гардонида шудаанд;

- иттиҳодияҳои ғайрирасмӣ дар асоси манфиатҳо;

- иттиҳодияҳо дар заминаи муассисаҳои таълимӣ» [118, с. 36].

Қайд намудан зарур аст, ки мувофиқи самтҳои зикргардида, доираи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ аз ҳам тафовут доранд. Лекин ба ин тафовутҳо нигоҳ накарда, мақсади асосии онҳо фаъолгардии ҷавонон, ҳамгироии онҳо ба фаъолияти ҷамъиятӣ, рушди субъективияти иҷтимоӣ, инчунин рушди худмуайяннамоии шаҳрвандӣ ва мустаҳкам намудани мавқеи шаҳрвандӣ ба ҳисоб меравад. Метавон қайд намуд, ки самтҳои фаъолияти онҳо аз мавқеи онҳо дар ҷомеа муайян карда мешавад.

«Барои таҳлили иттиҳодияҳои ҷавонон дар заминаи муассисаҳои таълимӣ омӯзиши раванди бароҳмонии стратегияҳои ҳамкории байни иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон ва муассисаи таълимӣ, ки дар низоми чорабиниҳои тарбиявӣ ва лоиҳакашии иҷтимоӣ асос ёфтаанд, зарур аст» [96, с. 306]. Маҳз барномасозии иҷтимоӣ ҳамчун раванде, ки ғояи мушаххасро бо тафсил ва комил ифода мекунад, нақши муҳим дорад. Ин раванд дар асоси таъйин кардани мақсад ва вазифаҳо, ташаққули номгӯи амалҳо ва муайян кардани ҷиҳатҳои зарурӣ барои иҷрои онҳо сурат мегирад. Ҳамзамон, таснифоти захираҳои мавҷуд ва таъриф кардани роҳҳои муассир барои истифодаи онҳо, як ҷузъи муҳим ва воқеии барномасозии иҷтимоӣ мебошад. «Барномасозии иҷтимоӣ ба рушди босуръати маънавӣ, равонӣ, зеҳнии хонандагон ва донишҷӯён мусоидат намуда, шароити рушди қобилиятҳои эҳтимоӣ, ки бо ҳамкорӣ бо ҷомеа алоқаманд мебошанд, бунёд менамояд. Илова бар ин, барномасозии иҷтимоӣ шароити ҷустуҷӯи касб ва мавқеъ дар ҷомеа, худмуайяннамоӣ, худифоданамоии эҷодӣ ва таҳсилоти бефосиларо бунёд менамояд, хонандагон ва донишҷӯёнро ба низоми арзишҳои маънавӣ ва ахлоқии умумиинсонӣ ворид менамояд» [109, с. 59].

Омӯзиши таъсири равонии барномасозии иҷтимоӣ ба шахсияти хонанда ва донишҷӯён, ки дар заминаи муассисаҳои таълимӣ ва фаъолиятҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон сурат мегирад, як ҷузъи муҳимми таҳқиқот ба ҳисоб меравад. Ин таҳқиқот на танҳо ба таъсиргузори барномасозӣ дар ташаккули арзишҳои иҷтимоиву сиёсии ҷавонон, балки ба фаъолияти онҳо ва рушди шахсияти иҷтимоӣ алоқаманд аст. Бо истифода аз чунин барномасозии иҷтимоӣ, метавон таъсири он ба формати ҷаҳонбинии ҷавонон ва нақши онҳо дар ҷомеа ва сиёсатро таҳлил намуд.

Дар ҳолати мавҷуд набудани шароити муфид барои рушди шахсият дар муассисаи таълимӣ, ҳатто дар ҳолати бунёди иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён, муносибат ба фаъолият ва самтгириҳои арзишии иштирокчиён дар асоси таъсири манфии иҷтимоӣ-равонии муассисаи таълимӣ таҳрифшуда ба ҳисоб меравад.

Шумораи зиёди иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён самтҳои муайяни фаъолияти худро доранд. Доираи фаъолияти ин иттиҳодияҳо маҳз аз самтгирии онҳо вобаста аст.

Аввалан, созмонҳои хонандагон ва иттиҳодияҳои донишҷӯён, ки мақсади асосии фаъолияти онҳо фароҳам овардани шароити зарурӣ барои рушди илму эҷодкорӣ мебошад, нақши муҳиме дар ҷомеаи таҳсилотӣ мебозанд. Дар доираи чунин иттиҳодияҳо, ҷавонон ба фаъолиятҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ҷалб мешаванд, ки дар онҳо имкониятҳои ҳамкории байни донишҷӯён ва омӯзгорон ба вуҷуд меоянд. Таҳқиқот ва таҳлилҳои гузаронидашуда нишон медиҳанд, ки чунин ташкилотҳои илмӣи донишҷӯён дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти олӣ босуръат рушд мекунанд ва ба таври густурда дар тамоми муассисаҳои таълимӣ паҳн мешаванд. Ин раванд ба ташаккули муҳити илмӣ ҳамоҳанг ва эҷодкорона мусоидат мекунад, ки имкониятҳои дақиқ ва ба вуҷуд овардани натиҷаҳои илмӣ назаррасро фароҳам меорад. «Маҳфилҳои илмӣ низ ҳамчун шаклҳои ташкили иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба

ҳисоб мераванд. Иттиҳодияҳои илмӣ ҷавонон ба сифати ниҳоде баромад менамояд, ки неруи илмӣ хонандагон ва донишҷӯёнро ошкор намуда, кластери афзалиятноки донишҷӯёнро созмон медиҳанд» [102, с. 355-356].

Дуюм, иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон, ки бо механизми худидоранамоии донишҷӯён асос ёфта, фаъолиятҳо ба ҳифзи ҳуқуқи донишҷӯён ва ҳалли мушкилоти мавҷудаи онҳо равона карда шудааст. «Иттиҳодияҳои мазкур ҳаёти берун аз дарсӣ-аудиториявии донишҷӯёнро тариқи гузаронидани чорабиниҳои фарҳангӣ-оммавӣ ташкил менамоянд. Иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон, ки ба сифати танзимгари фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии донишҷӯён баромад менамоянд, шароити ҳалли самаранок ва дақиқи масъалаҳои пайдошудаи донишҷӯёнро пайгирӣ менамоянд» [100, с. 17].

Сеюм, таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ на танҳо имкониятҳои мусоиди иҷтимоиву фарҳангӣ ва илмиро барои ҷавонон фароҳам меоранд, балки ба онҳо кумак меkunанд, ки дар ҷодаи худшиносӣ, масъулиятшиносӣ ва таҳкими арзишҳои иҷтимоӣ рушд кунанд.

«Тавассути ин иттиҳодияҳо ҷавонон метавонанд натиҷаҳои фаъолияти эҷодии худро ифода ва пешкаш намоянд, раванди иҷтимоигардии худро дар ҷомеа таъмин созанд. Дар ин иттиҳодияҳо шахсияти донишҷӯён имконият пайдо менамоянд, ки дастгирӣ ва омӯзишро такмил диҳанд. Иттиҳодияҳои эҷодии ҷавонон барои амалӣ намудани неруи созандаи донишҷӯён ва пешниҳод намудани натиҷаҳо ҳамчун платформаи муайян ба ҳисоб меравад» [188].

Чорум, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, ки бо мақсади тарбияи ватандӯстӣ, рушди муҳаббат ва садоқат ба Ватан, омодагӣ ба хизмати ҳарбӣ ва омӯзиши таърих ва фарҳанги милли равона шудаанд, нақши муҳим дар шаклгирии ҷаҳонбинии ҷавонон мебозанд. Ин гуна

ташкilotxo имконият медиҳанд, ки ҷавонон дар руҳияи ватандӯстӣ ва масъулиятшиносӣ тарбия шаванд.

Раванди татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон барои ба таври мукамал рушд ёфтани рукнҳои идеологии ҷомеа боис мегардад. Яъне, чун аксариятро ҷавонон ташкил медиҳанд, амалу фаъолияти махсус ва маблағҳои иловагӣ барои таҳкими неруи зехнии ҷамъият лозим намегардад. Иттилоотикунони сиёсати ҷавонон ҳамчун механизми муосир ва устувори рушди ин соҳа ба ҳисоб меравад. Истифодаи ТИК (технологияҳои иттилотиву коммуникатсионӣ) барои амалишавии самаранок ва бо натиҷаҳои назарраси реалӣ, татбиқ кардани сиёсати ҷавонон дар шароити муосир шароит ва имкониятҳои муҳимми навро фароҳам меорад. Аз ҷумла:

- «29% ҷавонон тариқи барномаҳои таълимӣ-омӯзишӣ ба омӯзиши фосилавии забон, малака ва ҳунарҳои касбӣ фаро гирифта шаванд. Технологияи мазкур ба рушди тахассуснокии ҷавонон тибқи талаботи бозори муосири меҳнат имконият медиҳад;

- 25% ҷавонон ба воситаи ташкили барномаҳои тамосгирӣ (чат) ҳамчун имконияти суҳбати телефонӣ, тамоси видеоӣ ва аудиоӣ ба ҷорабиниҳои фаҳмондадихӣ ва машваратӣ ҷалб карда мешавад. Ин усул ҳамчунин ҷавонро ба шугълмандии ташкили ҷойҳои корӣ талқин месозад;

- 22% ҷавонон бо роҳи паҳн намудани маводи иттилоотии муфид ва ҷолиб дар шакли эълонҳо, хабарҳо, сабтҳои аудио ва видеоӣ бо маълумоти дуруст ва манфиатпазир таъмин карда шаванд. Зимнан, усули мазкур асосҳои тарбиявии ватандӯстӣ, худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҷавонро ташкил медиҳад;

- 17% ҷавонон тавассути таҳия ва дастрасӣ намудани бозиҳои гуногуни ҷолиби зехнӣ (интеллектуалӣ) ба ташаккули тарзи ҳаёти солим ва манфиатовар машғул гардонида шаванд. Бо ин тарзи ҳавасмандгардонӣ метавон сатҳи иштироки ҷавонро дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон бештар кард;

- 7% ҷавонон бо барномаҳои бисёрҷабҳа – ҳамаи 4 навъи технологияҳои дар боло ишорагардида фаро гирифта шуда, ба омӯзиши илму касб ва машғулияти (меҳнат)-и манфиатнок равона карда шаванд. Ин технология ба рушди шугълнокии ҷавонон ва ташкили захираи кадрӣ идоракунии иттилоотӣ имконият медиҳад» [178].

Таҳқиқот нишон медиҳанд, ки ҷавонон дар корбурди платформаҳои рақамӣ ва иртиботӣ на танҳо малакаҳои пешрафта доранд, балки имкониятҳои фарқкунандаи пешгардонии фаъолияти худ ва ҷомеаро низ ба онҳо тақдим мегарданд. Дар шароити муосир, ки муҳити рақамӣ ва дастрасии васеи иттилоот навигарикунанда ва илҳомбахш мебошад, рушди фарҳанги истифодаи ин таҷҳизот дар фаъолияти иҷтимоӣ ва иттиҳодияҳои ҷавонон тадриҷан шиддат мегирад. Ин раванд на танҳо ба ташкил намудани муҳити эҷодкорона ва хизматрасонии самаранок кумак мерасонад, балки инчунин роҳҳоро барои рушди шахсии амиқ ва пешбурди фаъолиятҳои иҷтимоӣ ва ҷамъиятӣ барои ҷавонон мекушояд.

Ҳамин тариқ, метавон қайд намуд, ки масъалаи ташаккули фарҳанги истифодаи технологияи рақамии насли наврас дар кишвар яке аз масъалаҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Аз ин хотир, таҳлили ҷанбаҳои иҷтимоии рушди фарҳанги истифодаи технологияи рақамӣ барои насли наврас зарур ва саривақтӣ ҳисобида мешавад. «Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар раванди ташаккули фарҳанги рақамӣ нақши воситаҳои ахбори умум ва шабакаҳои иҷтимоӣ, инчунин муҳити таълимӣ бузург аст. Илова бар ин, барои истифодаи самараноки имкониятҳои рақамии технологияҳои муосири иттилоотӣ амалинамоии барномаҳои рушди салоҳиятнокии иттилоотии хонандагон ва донишҷӯён зарур мегардад» [162].

Шаклҳои асосии ҳамкориҳои ташкилотҳои иҷтимоии ғайритиҷоратӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯёнро бо мақомоти ҳокимияти давлатӣ метавон чунин арзёбӣ намуд:

- иттилоотонӣ оид ба ҳамкориҳои имконпазир нисбат ба раванди татбиқи самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон;

- чалби сарварони иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ба қабули қарорҳо нисбат ба масъалаҳои муҳимми ҷавонон;

- иҷрои равшан ва ҳалли масъалаи номгузории ташкилотҳои иҷтимоии ғайритиҷоратӣ, ки аз ҷониби давлат бо фармоишҳои имтиёзноки муайян дода шудаанд, ҳамчун пойгоҳи баста барои рушди фаъолияти иҷтимоӣ ва иҷтимоии ҷавонон эътироф мегарданд;

- пешниҳод намудани дастгирии молиявии дақиқ ва мустаҳкам барои ташкилотҳои гуногуни ғайритиҷоратӣ, ки бо мақсади амалинамоии барномаҳои вобаста ба соҳаи кор ва тарбияи ватандӯстии ҷавонон метавонанд нақши муассир ба пешрафти ҷомеа дошта бошанд.

Самти рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон имконият медиҳад, ки самаранокии фаъолияти онҳо баррасӣ карда шавад. Чунин нишондиҳандаро метавон дар сатҳҳои зерин баррасӣ намуд:

- «сатҳи сохторӣ, ки таъсири созмонҳо ва ташкилотҳоро дар рушди ҷомеа ва самтҳои мушаххаси он, дар ташаккули шуури шаҳрвандон таҷассум менамояд. Инчунин дар ин самт, метавон сатҳи иштироки иттиҳодияҳои ҷавонро дар дигаргуниҳои ҷамъиятӣ ба эътибор гирифт;

- сатҳи мавқеъ, ки дар он иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун унсури ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ баҳогуздорӣ карда мешавад. Дар чунин ҳолат сохтор, вазифа, механизмҳои фаъолият ва робитаи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ бо дигар ниҳодҳо ба эътибор гирифта мешаванд;

- сатҳи шахсӣ, ки дараҷаи амалигардии талаботи шахсро дар ташкилоти муайян, рушди неруи иштирокчиёноро таҷассум менамояд» [123, с. 572].

Чунин масъалагузорӣ ба таҳлили самаранокии фаъолият ба муносибати ниҳодӣ мувофиқ буда, бо хусусияти бевоситаи фаъолияти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ шарҳ дода мешавад: афзалияти аҳамияти иҷтимоӣ; бартараф намудани муҳолифатҳо дар соҳаи талабот ва манфиатҳои шаҳрвандон; баэътибор асосҳои этикӣ ва арзишии ҳамкориҳои субъектҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсии ҷомеа.

Дар асоси таҳлили фаъолияти аксарияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ метавон қайд намуд, ки на ҳамаи онҳо дорои фаъолияти самаранок мебошанд. Як қатор иттиҳодияҳо танҳо ба манфиати худ ва ҳокимият амал намуда, аз шаҳрвандон дур гардидаанд. Ба гурӯҳи дигар барои амалинамоии талабот ва имкониятҳо захираҳои моддӣ намерасанд. Дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ миқдори зиёди тарафдоронро ҷамъ карда наметавонанд ва асосан ба самтҳои «махдуди» фаъолият диққат медиҳанд.

Дар шароити имрӯза миқдори зиёди иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон дар самтҳои мухталиф фаъолият менамоянд. Маҳз аз ин хотир, фаъолият ва вазифаҳои ин созмонҳо ба соҳаи сиёсии ҳаёти ҷомеа нақши бузург доранд.

Самти калидии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон иҷтимоикунонӣ ба ҳисоб меравад. Дар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ иҷтимоигардии қисми нисбатан фаъоли аҳоли амалӣ мегардад. Ин қисми аҳоли саъйи кӯшиш менамояд, ки мавқеи худро дар соҳаи сиёсии ҳаёти ҷомеа пайдо намояд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ҷавонон дар ташаккули арзишҳои сиёсии худ, ҷаҳонбинӣ, дарки вазъияти сиёсии ҷаҳон кумак менамоянд. Илова бар ин, онҳо имконият медиҳанд, ки доираи муайяни муошират аз рӯи шавқу рағбат ва ҳиссиёт пайдо гардад, малакаву маҳоратро инкишоф дода, донишҳои муайян аз худ карда шаванд. Ҳамин тариқ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун воситаи иҷтимоигардии ҷавонон ва механизми амалигардии имкониятҳо баромад менамоянд.

Чунин шакли фаъолият насли наврасро ба равандҳои сиёсӣ омода намуда, ба ташаккули тарзи муайяни рафтори сиёсӣ кумак мекунад. Дар доираи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ воситаҳои асосии иҷтимоигардии ҷавонон иштирок дар чорабиниҳои оммавӣ, фаъолиятнокии ҷамъиятӣ ва тарғибу ташвиқоти сиёсӣ ба ҳисоб мераванд.

Дар иҷтимоикунонии сиёсӣ шаклҳои иштироки бевоситаи сиёсӣ, ба монанди ҳамоишҳо ва роҳпаймоиҳо нақши муҳим дорад. Ин чорабиниҳо, чун қоида, дар алоқамандӣ бо идҳо, чорабиниҳои умумидавлатӣ ва масъалаҳои муҳимми ҷамъиятӣ гузаронида мешаванд. Дар чунин чорабиниҳо ҳам аъзоёни иттиҳодҳо ва ҳам тарафдорони онҳо ширкат меварзанд. Дар раванди ин чорабиниҳо рамзҳои давлатӣ, нишонаҳои ташкилотҳо, шиорҳои мавзӯӣ ва таҷҳизоти махсуси техникӣ мавриди намоиш қарор дода мешаванд.

Воситаи дигари иҷтимоигардии сиёсӣ тариқи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ фаъолият дар самтҳои мухталиф ба ҳисоб меравад. Самтҳои иҷтимоие мавҷуданд, ки дар амалигардии вазифаҳои аҳамиятноки иҷтимоӣ дар соҳаи маориф, тандурустӣ ва ғайраҳо вобаста мебошанд. Фаъолияти сиёсӣ бо бадастории вазифаҳои сиёсии иттиҳодияҳо алоқаманд аст: зафарёбӣ дар интиҳобот, ташвиқоти сиёсӣ ва ғайраҳо.

Насли наврас ба иттиҳодияи мушаххас дохил шуда, вобаста ба хусусияти он самти фаъолиятро мустақилона интиҳоб мекунад. Аммо фаъолияти иҷтимоӣ нисбат ба амалҳои сиёсии оммавӣ воситаи самарабахши иҷтимоигардӣ мебошад. «Иштирокчиёни фаъолияти иҷтимоӣ, чун қоида, аъзоёни иттиҳодия мебошанд ва онҳо барои ноил шудан ба ҳадафҳои иттиҳодия амал менамоянд. Ҷавонон бо иштирок дар ин самт имкони бештар пайдо мекунанд, то неруи ташкилотчигӣ, роҳбарӣ ва зеҳнии худро ошкор созанд» [66, с. 83-84].

Инчунин фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон оид ба иҷтимоигардии насли наврас аз ду ҷанбаи асосӣ – назариявӣ ва амалӣ иборат аст. Ҷанбаи назариявӣ ба паҳн намудани арзишҳо ва муқаррароти идеологӣ; ҷанбаи дуюм ба гузаронидани чорабиниҳои мухталиф равона карда шудааст.

Самти дигари фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҷалбнамоӣ ба таркиби элитаи сиёсӣ ба ҳисоб меравад. Дар Тоҷикистон, дар замони муосир, равандҳои ҷалби ҷавонон ба сиёсат назаррас гардидаанд. Бо вучуди ин, бояд таъкид намуд, ки дар шароити ҳозира,

имкониятҳо ва роҳҳои вуруд кардани ҷавонон ба табақаҳои элитаи сиёсӣ хеле бештаранд. Чунин вазъият дар натиҷаи раванди тулонии тағйирпазирии элитаи сиёсӣ ба миён омадааст.

Яке аз унсуре асосӣ дар заминаи ҷалби ҷавонон ба таркиби элитаи сиёсӣ низоми оморасозии касбии кадрҳои нав ба ҳисоб меравад. Метавон қайд намуд, ки дар кишвар сиёсати мақсадноки бунёди низоми самараноки оморасозии кадрҳои маъмурӣ гузаронида мешавад. Ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии оморасозии кадрҳои маъмурӣ дар доираи ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон низ, мушоҳида карда мешавад.

Бо ҳамин роҳ, метавон таъкид кард, ки дар як қатор муассисаҳои таълимии олии кишвар, барои тарбияи кадрҳои маъмурии оянда, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон нақши муҳим мебозанд. Ин соҳмонҳо дар барномаҳои таълимӣ ва донишгоҳҳо ҳамчун як воситаи муассир барои ҷалби ҷавонон ба фаъолияти сиёсӣ ва иҷтимоии кишвар ба ҳисоб меравад.

Самти дигари муҳимми фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон тарбияи сиёсии насли наврас ба ҳисоб меравад. Қайд намудан зарур аст, ки самти мазкур ба ташаккули арзишҳо ва муқаррароти идеологии ҷавонон равона карда шудааст.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар ҷомеаи тоҷик солҳои 90-ум бӯҳрони арзишӣ идеологӣ ба миён омад. Равандҳои тағйирпазирии иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар ин давра, ки бо бӯҳрони иҷтимоӣ-фарҳангӣ тасниф карда мешавад, боиси бӯҳрони ҳувият гардид. Мушкилоти мазкур боиси ҳалалдор гардидани самтҳои арзишии ҷавонон дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ шуд. Вазъияти нисбатан дақиқи бӯҳрони арзишӣ дар оғози ҳазорсолаи нав ба миён омад, ки ба тарбияи ҷавонон дар соҳтори нав алоқаманд аст. Маҳз аз ҳамин хотир, масъалаи ташаккул ва инкишофи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон муҳим гардида, дар ин самт заминаҳои зарурии ҳуқуқӣ ташаккул дода шуданд.

Илова бар ин, самти мазкур амалиёбии лоиҳаҳои таълимӣ, ки ҷавонро ба худинкишофдиҳӣ, васеънамоии ҷаҳонбинӣ, рушди малакаву маҳорат ҷалб менамояд, дар бар мегирад.

Метавон қайд намуд, ки дар шароити имрӯза ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон метавонанд бо ташаббусҳои худ дар сатҳҳои сохторҳои давлатӣ баромад намоянд. Дар фаъолияти ташкилотҳои ҷавонон дар шароити кишвар нақши Иттиҳодияҳои ҷумҳуриявии ҷавонони Тоҷикистон бузург аст, ки дар доираи он иштироки ҷавонон дар равандҳои ҷаҳонӣ, миллӣ ва маҳаллии рушди устувори ҷомеа ва давлат мавриди баррасӣ қарор дода мешавад.

Иттиҳоди ҷавонон як қатор тадбирҳоро барои пешрафти соҳаҳои муҳимми иқтисодӣ ва иҷтимоии Тоҷикистон пешниҳод мекунад. Онҳо кумак мекунанд, ки ҷавонон дар тамоми марҳалаҳои қарорсозӣ ва рушди стратегии кишвар ҷалб шаванд. Иттиҳоди ҷавонон пайваста бо мақсади ташкили шароити муносиб барои устувории ташкилотҳои ҷавонон ва беҳтар намудани фаъолияти онҳо амал мекунад. Барномаҳои ин ташкилотҳо барои ташаккули муҳити созгор барои кумак ба насли ҷавон ва ташкили иқдомҳои муассир дар самти маърифат, фарҳанг, ва иқтисод сурат мегиранд. Иттиҳоди ҷавонон барои беҳтар кардани асосҳои ҳуқуқӣ ва меъёрӣ, ки ба фаъолияти ташкилотҳои ҷавонон ва фаъолиятҳои иҷтимоии онҳо кӯмак мерасонанд, мусоидат мекунад. Қонунгузории соҳа ба мақсади таъмини ҳуқуқи ҷавонон ва ҳифзи манфиатҳои онҳо такмил меёбад. Иттиҳоди ҷумҳуриявии ҷавонон барои ташкили муносибат ва ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ, махсусан маъмурияти иҷроия, истифода мебарад. Онҳо барномаҳоро ташкил ва роҳбарӣ мекунанд, ки ба таваҷҷӯҳи бештар ба кумак ва дастгирии ҷавонон ва ташкилотҳои онҳо, кӯмак мерасонанд. Иттиҳоди ҷавонон инчунин барои таҳия ва амалисозии барномаҳои давлат дар соҳаи ҷавонон кумак мекунад, ки на танҳо манфиатҳои ҷавонон, балки рушди устувори кишварро низ таъмин мекунанд. Ҳамин тариқ, Иттиҳоди ҷавонон дар маҷмӯъ як ҷузъи муфиди

сиёсати давлатии Тоҷикистон буда, дар ташкили рушди ҷомеаи баробар ва пешрафта барои насли оянда нақши назаррас мебозад. Қайд намудан зарур аст, ки иттиҳодияи мазкур идомаи ташаббусҳо дар самти устуворӣ ва рушди равандҳои идоракунии демократии ҷомеа аст, ки он низ ба рушди имкониятҳои тамоми институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ мусоидат менамояд.

«Дар Тоҷикистон теъдоди созмонҳои ҷамъиятии ҷавонони расман сабтиномшуда ҳудуди 200 аст, аммо на ҳамаашон фаъоланд. Аксари онҳо дар асоси лоиҳа, яъне бар асоси грантҳои созмонҳои байналмилалӣ фаъолият мекунанд. Ба ҷуз аз созмонҳои ҷамъиятии ҷавонон, ҳамчунин ҳудуди 1700 созмони ғайритиҷоратӣ бо ҷавонон кор мекунанд, ки онҳо низ мушкилоти шабеҳи марбут ба устувории молиявӣ доранд. Фарқи байни ин ташкилотҳо дар он аст, ки аввалан, ташкилотҳои махсусгардонидашудаи ҷавонон мебошанд, ки кормандони асосии онҳо (на камтар аз 80%) ашхоси то 30-сола мебошанд, барои кор бо ҷавонон танҳо як қисми вазифаи оинномавӣ мебошад» [41, с. 247].

Дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон нақши ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои ҷавонон назаррас мебошад. Ин гурӯҳҳо, бо тавачҷуҳи махсус ба равандҳои таълимӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, метавонанд неруи бузург барои рушд ва тағйирот ба ҳисоб равад. Бо истифода аз дониши касбӣ ва эҷодии ҷавонон, онҳо метавонанд як қатор вазифаҳои муҳимро дар самти рушди кишвар ба таври самарабахш амалӣ кунанд. Иттиҳодияҳои ҷавонон барои роҳнамоӣ дар масъалаҳои муҳимми иҷтимоӣ ва дар расидан ба ҳадафҳои стратегӣ нақши калидӣ доранд.

Иттиҳодиҳо ва ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон дар фаъолгардони ҷомеаи шаҳрвандӣ ва тарбияи шаҳрвандии ҷавонон, инчунин тавассути таъмини иштироки фаъоли ҷавонон дар равандҳои ислохотии иҷтимоӣ-сиёсӣ ва сиёсати давлат, таъсири назаррас мерасонанд. Аз ин рӯ, дар соҳаи тарбияи шаҳрвандии ҷавонон, диққати махсус бояд ба иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, хусусан созмонҳои хонандагон ва

иттиҳодияҳои донишҷӯён, равона карда шавад. Вақте ки ҷавонон дар иттиҳодияҳо ва ташкилотҳои ҷамъиятии фаъол иштирок мекунанд, онҳо имконият пайдо мекунанд, ки тарзи фаъолият, масъулият ва нақши худро дар ҷомеа беҳтар фаҳманд. Ташкилоти ҷавонон дар ин раванд, бо воситаи ташаббусҳо, лоиҳаҳо ва барномаҳои гуногун, нақши бузург дошта, метавонанд ояндаи сиёсии кишварро барои ба даст овардани ислохот ва рушди муназзам тақвият диҳанд.

Ҳамин тавр, бояд қайд намуд, ки дар шароити имрӯзаи Тоҷикистон заминаҳои ҳуқуқӣ барои фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, махсусан созмонҳои хонандагон ва иттиҳодияҳои донишҷӯён, таъмин гардидааст. Дар асоси ин заминаҳои ҳуқуқӣ, ташкилотҳои гуногуни ҷавонон имконият пайдо мекунанд, ки дар амалӣ кардани сиёсати ҷавонон ва дар таҳкими рушди онҳо дар тамоми соҳаҳои иҷтимоии кишвар, нақши муҳим ва самарабахш дошта бошанд. Ин равандҳо бо кумак ва дастгирии давлат ва ниҳодҳои давлатӣ, аслан тавассути иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, мукаммал шуда, барои рушди ҷомеа ва пешрафти кишвар аҳамияти калон доранд.

Пас аз бадастории истиқлолияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи зиёди иттиҳодияҳои хонандагон ва ҷавонон ташкил гардиданд. «Дар ин самт метавон Иттифоқи ҷавонон, Иттифоқи олимон ва мутахассисони ҷавон, Ҷомеаи ҳуқуқшиносони ҷавон, маркази экологии ҷавонон ва ғайраро номбар намуд. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон умед дорад, ки ин созмону иттиҳодияҳои ҷавонон бо сохторҳои давлатӣ дар раванди гузаронидани ислохоти иқтисодӣ ва гулгулшукуфоии Ватан ҳамкориҳои муфид мекунанд» [65, с. 43-44].

Фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ба ҳалли проблемаҳои мушаххаси наврасон ва ҷавонон равона карда шудааст. Як қатор иттиҳодияҳо барномаҳои муайяно дар самти ташкили хизматрасониҳои иҷтимоӣ ба ҷавонон, рушди соҳибкориҳои ҷавонон, варзиши наврасон, ошкорнамоӣ ва дастгирии истеъдодҳо, эҳёи

миллӣ-фарҳангӣ, истироҳати хонандагон ва донишҷӯён амалӣ менамоянд.

Яке аз самтҳои муҳимми фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён тарбияи шахрвандӣ ва рушди тафаккури сиёсии ҷавонон ба ҳисоб меравад. Дар ин самт метавон фаъолияти чунин иттиҳодияҳоро, ба монанди «Ҷавонӣ», ассосиатсияи «Авесто», ташкилоти ҷамъиятии «Насли наврас», «Техинвест», иттиҳодияи ҷамъиятии «Фидокор», созмони ғайридавлатии «Хонаи ҷавонон»-ро махсусан қайд намуд.

Дар самти мазкур иттиҳодияи ҷамъиятии «Хонаи ҷавонон» таҷрибаи комил дорад, ки мақсади асосии он аз дастгирии наврасон ва ҷавонон вобаста ба сабъу кӯшиши онҳо дар ташаккулёбии иҷтимоӣ ҳамчун аъзоёни комилҳуқуқ ва баробарҳуқуқи ҷомеа ба ҳисоб меравад. «Метавон чунин масъалаҳо, ба монанди сарварӣ, бунёди гурӯҳ, ҳалли низоъҳо, сулҳдӯстӣ, ҳуқуқи кӯдак, ҳуқуқи инсон, ҳаракати волонтерӣ, амалҳои ҷамъиятӣ ва ғайраҳоро махсусан қайд намуд. Иттиҳодияи мазкур ба таври мунтазам дар шаҳру ноҳияҳои мухталифи Тоҷикистон семинарҳо ва мизҳои мудаввар ташкил намудааст, ки ҳазорон хонандагону донишҷӯён дар онҳо фаъолона ширкат намудаанд. Иттиҳодияи мазкур дар Бохтар ва Хучанд бахшҳои алоҳидаи фаъолияти худро ба роҳ мондааст» [21, с. 9].

Асосан, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар самти беҳбудии саломатии насли наврас ва ҷавонон ба таври амиқ ва пайваستا фаъолият менамоянд. Барномаҳои байналмилалӣ, ки бештар ба рушди саломатии ҷавонон равона шудаанд, на танҳо аз ҷониби ниҳодҳои давлатӣ, балки аз тарафи ташкилотҳои мустақили ҷамъиятӣ низ дастгирӣ мегиранд. Бо таваҷҷуҳ ба ин, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон тамоми иқдомҳои худро дар ҳамоҳангӣ бо барномаҳо ва лоиҳаҳои самараноки байналмилалӣ барои баланд бардоштани сатҳи саломатии ҷавонон, инчунин амалӣ кардани ташаббусҳои ихтиёрии саломатӣ дар байни хонандагон ва донишҷӯён равона менамоянд.

Дар самти нигоҳдории саломатии ҷавонон чунин иттиҳодияҳои ҷамъиятии «Саломатӣ», «Саломатии репродуктивии наврасон», «Гендер ва тараққиёт», «Дастгирии ҳуқуқии ҷавонон», «Ғули сурх», «Ғамхорӣ» ва «Чайка» натиҷаҳои назаррасро ба даст овардаанд.

Иттиҳодияи ҷамъиятии «Гендер ва тараққиёт» дар ин самт ташкилоти бомуваффақ ба ҳисоб рафта, бо аксарияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ ҳамкорӣ намуда, дар шаҳрҳои Душанбе, Бохтар, Кӯлоб ва Хучанд марказҳои солимии репродуктивиро таъсис додааст. Кормандони марказҳои мазкур асосан волонтерон, хонандагон ва донишҷӯён ба ҳисоб мераванд.

Дар самти иҷтимоӣ ва ҳуқуқии дастгирии ҷавонон ва наврасон миқдори ками иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ғайолият доранд, зеро он воситаҳои зиёди молиявиро талаб менамояд. Аз тарафи дигар, шарикони хориҷӣ ва ватанӣ дар ин самт асосан бо ниҳодҳои мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ҳамкорӣ менамоянд. Яке аз ташкилотҳои муваффақ иттиҳодияи ҷамъиятии «Ҳуқуқ ба бехбудӣ» ба ҳисоб меравад, ки мунтазам таҳқиқи вазъи таъмини ҳуқуқи шаҳрвандонро, ки таҳти васоят ва парасторӣ қарор доранд, мегузаронад.

Яке аз таҳқиқоти муҳимми сотсиологӣ, ки аз ҷониби донишманд Қ.А. Миралиён – «Таҳлили сотсиологии вазъи یتимону бепарасторон дар мактаб-интернатҳо ва роҳнамоии онҳо ба ҳаёти мустақил» гузаронида шудааст, вазъияти наврасони یتим ва таҳти парастории давлатбударо муайян намудааст. Таҳқиқоти амалигардида асосан ба ҷалби сохторҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба масъалаҳои асосии парасторӣ ва таъмини раванди ислоҳоти низоми парасторӣ бо маълумоти зарурӣ равона карда шудааст.

«Тибқи маълумоти оморӣ дар 5 соли охир дар мактаб-интернатҳои омӯзишӣ соли 2022 -ум 2387 нафар таҳсил дошта, нисбат ба соли 2018 - 4% (109 наф.) кам гардидааст, 28,8 – фоизи таълимгирандагонро бошад, духтарон ташкил медиҳанд. Аз ин таносуб ба ҳисоби миёна 43,4-фоизи бошандагони мактаб-интернатҳоро یتимон ва ҳамагӣ 3,4-фоизи онро

ятимони кулл ташкил медиҳад, аз ин ҳиссаи ятимдухтарон мувофиқан ба 21,7% ва 25,2% баробар аст. Яъне, 56,6% таълимгирандагони мактаб-интернатҳо гурӯҳҳои мақсаднок (ятимону бепарасторон) намебошанд, ки ин ҳолатро муҳолифи талаботи қонунгузорӣ арзёбӣ кардан мумкин аст» [42].

Дар ин лоиҳаи таҳқиқотӣ муаллиф яке аз бахшҳои институтсионалии ятимону бепарасторон-сохторҳои қор бо ҷавонон, занон, оила, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, бахши хусусӣ ва ғайраро муаррифӣ кардааст. «Чунин механизмҳо метавонанд бо ҷалби шарикони рушд ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии босалоҳият ташкил намуд, чун ҷомеаи шаҳрвандӣ низ, ҳамчун ниҳоди демократӣ бояд дар муносибатҳои идоракунии ин соҳа фаъол бошад» [42, с. 13].

Дар замони муосир, ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон дар соҳаи ватандӯстӣ фаъолиятҳои назаррасеро амалӣ мекунанд, ки ба тарғиб ва таҳкими ҳисси ватандӯстӣ дар миёни насли наврас равона шудаанд. Онҳо ба таври мустақил ё дар ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ лоиҳаҳо ва барномаҳои гуногунро оид ба тарбияи ахлоқии ҷавонон ва рушди ҳисси масъулиятшиносӣ дар назди Ватан амалӣ менамоянд. Аз соли 2005 то кунун, ки дастгирии молиявии лоиҳаҳои ватандӯстии ҷавонон, махсусан дар самти тарбияи ахлоқӣ ва ватандӯстии ҷавонон тавассути иттиҳодияҳои ҷамъиятии Тоҷикистон таҳия ва амалӣ мегардад, метавон эътироф кард, ки ин ташаббусҳо дар таълим ва тарбияи ахлоқии ҷавонон нақши муҳим доранд. Мисоли назаррас дар ин самт фаъолияти ташкилоти ҷамъиятии «Меҳри Модар» аст, ки мақсади аслии он кумак ба модарони ҷавонони дар натиҷаи мочароҳо аздастрафта ва имкониятҳо барои кумак ва дастгирии онҳо мебошад. Ин ташаббус, ки бо кумаки мақомоти дахлдори давлатӣ ва созмонҳои байналмилалӣ амал карда мешавад, инчунин як қатор чорабиниҳои таълимӣ ва фарҳангӣ барои ҷавонон таҳия ва анҷом дода шудаанд.

Иттиҳодияи ҷамъиятии «Эҷодкор» фаъолияти худро дар соҳаи воситаҳои ахбори умум, тарбияи ватандӯстӣ ва ахлокии ҷавонон ба роҳ мондааст. Дар давоми фаъолияти худ иттиҳодияи ҷамъиятии мазкур як қатор лоиҳаҳо ба монанди «Сарбози Ватан», «Тоҷикистон Ватанам», «Меҳрафрӯз» ва ғайраҳоро тариқи воситаҳои ахбори умум амалӣ намудааст.

Танзим ва назорати давлатӣ дар фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун як вазифаи муҳим ва асосӣ дар ислоҳот ва рушди ҷомеа ба ҳисоб меравад. Ин амалҳо на танҳо барои таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои иштирокчиён, балки барои ҳифзи манфиатҳои умумии ҷомеа низ муҳим мебошанд. Ба таври умум, мақсади танзим ва назорати давлатӣ, рушди динамикии соҳа мебошад. Илова бар ин, чунин назорат ва танзимнамоии давлатӣ самаранокии қори иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро ба шарофати ҳамохангсозии мақсад ва вазифаҳои онҳо баланд менамояд. Инчунин назорати давлатӣ ба мустаҳкам гардидани арзишҳои демократӣ ва рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ мусоидат намуда, ҷиҳати истифодаи мақсадноки воситаҳои молиявӣ кумак мекунад.

Яке аз бахшҳои дигари ниҳодии фаъолияти донишҷӯён ин мавҷудияти шуъбаҳои қор бо ҷавонон дар марказҳо, муассисаҳо, донишкадаву донишгоҳҳо ба ҳисоб меравад. Фаъолияти иттиҳодия ва муттаҳидии ҷавонон дар кишварҳои гуногун, аз ҷумла Тоҷикистон, як ҷузъи муҳимми ҳаёти ҷамъиятӣ аст. Ин созмонҳо ва иттиҳодияҳо дар самтҳои гуногун фаъолият доранд, ки ба рушди ҷавонон ва ҳимояи ҳуқуқи онҳо кумак мекунанд. Бахшҳои асосии фаъолияти ин созмонҳо қор бо ҷавонон мебошад, ки он ба ташкили муҳити беҳтар барои ҷавонон дар ҷанбаҳои иҷтимоӣ-маориф, фарҳанг равона карда шудааст. Ин созмонҳо на танҳо кумак мекунанд, балки таъсиргуздорандагони муҳимми сиёсати давлатӣ ва қонунгузорӣ ҳастанд. Ба ғайр аз ин, онҳо барои ҷалби ҷавонон ба равандҳои иҷтимоии умумӣ, ташкили ҷорабиниҳои иҷтимоии хайриявӣ ва экологӣ кӯшиш мекунанд. Мақсади асосии онҳо ба ҷомеа ва кишвар пешниҳод кардани мушкилоти муҳимми

ҷомеа ва экологӣ, инчунин, таълим ва рушди касбӣ барои ҷавонон дар раванди таҳсил ва омодагӣ ба оянда мебошад.

Инчунин, ташкилотҳои ҷавонон дар баҳши варзиш, фарҳанг ва санъат низ саҳми зиёд доранд. Дар ташкилотҳои ҷавонон, ҷавонон барои дастрасӣ ба фаъолияти варзишӣ ва таҳкими саломатии ҷисмонӣ иштирок мекунанд. Дар баҳши фарҳанг ва санъат, онҳо дар чорабиниҳо ва намоишгоҳҳо, ки ба рушди шукуҳи фарҳангии кишвар ва баланд бардоштани маърифати ҷомеа равона шудаанд, иштирок менамоянд. Инчунин, ҷавонон дар таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ бо ҷавонони дигар кишварҳо дар доираи созмонҳои байналмилалӣ фаъолият мекунанд.

Барои ташкилотҳои ҷавонон, муваффақият дар самтҳои муҳити зист ва экология, ки масъалаҳои муҳофизат аз ҳодисаҳои табииро дар бар мегирад, низ аҳамияти калон дорад. Иттиҳодияҳои ҷавонон дар эҷоди фаҳм ва муносибатҳои муосир бо фарҳанг, иҷтимоият ва таҳсили муосир ва инчунин, рушди ҷавонон ва масъалаҳои мухталифи кишвар саҳм мегузоранд.

Дар ин самт шуъбаҳои кор бо ҷавонон нақши калидӣ мебозад. Шуъбаҳои кор бо ҷавонони донишгоҳҳо бо мақсади дар амал татбиқ намудани сиёсати давлатии ҷавонон дар донишгоҳҳо фаъолияти худро ба роҳ мондаанд.

Шуъбаҳо фаъолияти худро дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тарбияи ватандӯстии шаҳрвандон», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти волонтерӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти олии касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ», «Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» Оинномаи Муассисаи давлатии таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба роҳ мондаанд» [186].

Бо мақсади раванди татбиқи амалии сиёсати давлатии ҷавонон аксаран аз ҷониби шуъбаҳои назди муассисаҳои олии таълимӣ чорабиниҳои гуногуни сиёсӣ, иттилоотӣ, фарҳангӣ, фароғатӣ, варзишӣ, аз ҷумла озмунҳо, аксияҳо, мизҳои мудаввар, суҳбату мулоқот ва конференсҳо гузаронида мешаванд.

«Фаъолияти шуъбаҳои кор бо ҷавонони назди муассисаҳои таълимӣ ба моддаи 5-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», ки ба самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон бахшида шудааст, асос меёбад:

1) тарбияи ҷавонон дар руҳияи ватандӯстӣ, эҳсоси масъулияти шаҳрвандӣ ва таҳкими ҳувиати миллии онҳо;

2) ташаккули мафкураи миллӣ бо роҳи тарбия намудани ҷавонон дар самти шинохти бештари манфиатҳои миллӣ ва ҳисси оштинопазир ба терроризму экстремизм, коррупсия, нашъачалобӣ ва намудҳои дигари ҷинояткорӣ;

3) ташаккули ахлоқи ҳамидаи ҷавонон, фаъл намудани онҳо дар самти анҷом додани корҳои ихтиёрии ҷамъиятӣ (фаъолияти волонтерӣ) ва баланд бардоштани ҳисси эҳтироми ҷавонон ба фарҳанги миллӣ;

4) таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ ҷомеа ва идоракунии давлатӣ, аз ҷумла бо роҳи дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо;

5) таъмини ҳифзи ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунии ҷавонон;

6) таъмини ҳифзи саломатӣ, тарзи ҳаёти солим ва рушди ҷисмонии ҷавонон;

7) фароҳам овардани шароит ҷиҳати гирифтани таҳсилоти сифатнок барои ҷавонон ва таъмини рушди ихтироъкорӣ эҷодкорӣ онҳо;

8) таъминоти иҷтимоӣ ҷавонон, таъмини онҳо ба шугли пурмахсул ва ҷойи кори муносиб;

9) таъмини мустақилияти иқтисодии ҷавонон, рушди фаъолияти соҳибкорӣ ҷавонон, ҷалби онҳо ба хоҷагидорӣ ва хунармандӣ;

10) оморасозӣ ва дастгирии мутахассисони ҷавон ҷиҳати пешниҳод намудани мутахассисони лаёқатманд ба вазифаҳои роҳбарикунанда» [3].

Дар асоси қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон «шуъбаи кор бо ҷавонони муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбӣ мақсади муттаҳидсозии ҷавонон дар амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон ва дастгирии фаъолияти таълимию эҷодкорӣ ва ташаббускориҳои донишҷӯён дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбӣ шуъбаи кор бо ҷавонон таъсис гардида, фаъолияти худро тибқи қонун ба роҳ мемонад» [3].

Шуъбаҳои кор бо ҷавонон асосан дар назди муассисаҳои таҳсилоти таълимии олий дорони мақсад ва сатҳи иҷроиши вазифаҳои зерин мебошанд:

- «иштирок дар амалӣ гардидани сиёсати ягонаи давлатӣ оид ба раванди татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон»;

- саҳмгузори дар таҳия ва амалӣ намудани ҳуҷҷатҳои меъёрии мактаби олий оид ба масъалаҳои донишҷӯён;

- амалӣ гардонидани иқтидори эҷодии донишҷӯён, кормандон ва олимони ҷавон;

- рушди ҳамкорӣ, мустаҳкам гардонидани дӯстӣ, ягонагии ҷавонон, донишҷӯён ва олимони ҷавон;

- ҳифзи ҳуқуқи донишҷӯён новобаста аз наҷод, миллат, дин, вазъи иҷтимоӣ барои тайёрии касбӣ ва маълумот;

- ҷалб кардани ҷавонону донишҷӯён ба идора ва роҳбарии ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои ҷавонон;

- тарбияи донишҷӯён дар руҳияи эҳтиром ба арзишҳои миллий, хат, забон ва урфу одати миллатҳое, ки дар ҷумҳурии зиндагонӣ мекунанд;

- ташкил кардани шуро, иттиҳодияҳо ва созмонҳои донишҷӯён;

- ҳамкорӣ бо ташкилотҳои байналмилалӣ доир ба масъалаҳои ҷавонони эҷодкор ва донишҷӯён;

- чалб намудани фондҳои махсуси гуногун (байналмилалӣ, ватанӣ), корхонаҳои сарпараст барои дастгирии ҷавонони лаёқатманд ва камбизоат;

- таҳия ва ба Шурои олимони донишгоҳ пешниҳод намудани барнома ва лоиҳаҳои мушаххас оид ба беҳтар намудани шароити зисту зиндагонии донишҷӯён, кормандон ва олимони ҷавон;

- мусоидат ва саҳмгузори дар самти рушди фарҳангу маданият ва корҳои эҷодии донишҷӯён;

- дастгирӣ ва дар ҳаёт татбиқ намудани барномаҳои судманд, ки баҳри тараққӣ ва рушди донишҷӯён нигаронида шудаанд;

- барқарор сохтани робитаву алоқа ва ҳамкориҳои муфид бо ташкилотҳои марбут ба ҷавонон;

- ҳимоя ва амалӣ намудани ҳуқуқҳои донишҷӯён, кормандон, олимони ҷавон ва ташкилотҳои онҳо;

- омӯзиш ва ба низомдарории пешниҳодоте, ки аз ҷониби донишҷӯён ва ташкилотҳои онҳо дар масъалаи беҳдошти иҷроиши Қонун «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» сурат мегирад. Дастгирии барномаҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ, фароғатии донишҷӯён ва ташкилотҳои онҳо;

- гузаронидани фестивалҳо, конфронсҳо, вохӯриҳо, семинарҳо, машваратҳои илмӣ ва ҷорабиниҳои дигар барои донишҷӯён ва олимони ҷавон» [175].

Дар баҳши иттиҳодияҳо, ташкилотҳо ва созмонҳои наврасону ҷавонон созмонҳои ташкилӣ, ҳунариву эҷодии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар муҳим арзёбӣ мегардад.

«Фаъолияти Созмони хонандагон дар ташаккули шахсияти хонандагон нақши хеле муҳим ва таъсиргузор дорад. Мақсади аслий ва асосии Созмони хонандагони муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон, тарбия ва ба камол расонидани насли наврас дар руҳияи худшиносиву ватандӯстӣ мебошад. Онҳо дар тарбия кардани хонандагон

барои эҳтироми таърих, фарҳанг ва арзишҳои миллӣ ва башарӣ саъй мекунад. Аз ин рӯ, мақсад ва вазифаи Созмон низ ин аст, ки насли ҷавонро барои ҳифзи истиқлолияти давлатӣ, эҳтиром ба арзишҳои миллӣ ва таърихи гузашта дар кишвар омода созад. Вақт ва таҷрибаи амалӣ нишон медиҳанд, ки яке аз роҳҳои асосӣ ва самарабахши тарбияи хонандагон, ҷалби онҳо ба омӯзиш ва ҳавасмандгардонӣ ба фаъолиятҳои донишгоҳӣ ва таълимии беҳтарин муассисаҳои таълимӣ мебошад. Ин раванд, ки бо ҳавасмандгардонӣ аз бекорӣ ва иштироки фаъолна дар ҳаёти таълимӣ ва иҷтимоии муассисаҳои таълимӣ алоқаманд аст, барои ташаккули шахсият ва ҷомеаи фаъол дар Тоҷикистон муҳим аст» [182].

«Баҳри такмили қорҳои тарбиявӣ, инчунин, бо баҳои хубу аъло ва рафтори намунавӣ таҳсил кардани насли наврас, иштироки фаъолна дар қорҳои ҷамъиятӣ, интиҳоби бошууронаи касб, тайёрии барои дохил шудан ба муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва миёнаи касбӣ, хизмат дар сафи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, шомил гардидан ба иттифоқи ҷавонон ва дигар созмонҳои ҷамъиятӣ, омодагӣ ба ҳаёти мустақилона, имрӯз дар тамоми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон созмони хонандагон дар се зина – «Ахтарон», «Ворисони Сомониён» ва «Сомониён» фаъолият дорад ва дорои нишон, парчам, суруд ва шиор мебошанд» [88].

Ташкилоти ҷамъиятии «Ворисони Сомониён» иттиҳодияи сохторӣ бо рамзҳои дақиқ муайяншуда буда, унсурҳои он расман таъсис ёфта, дар тамоми қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон яқсон амал мекунад.

«Маром ва ҳадафи созмони «Сомониён» аз ҳимоя ва амалӣ сохтани ҳукуку манфиатҳои аъзоёни худ, фароҳам овардани шароит барои инкишофи озодонаи онҳо, худшиносӣ, ваҳдат, ошкор намудани қобилияти эҷодӣ, ғанӣ гардондани маданияти маънавӣ, ахлоқӣ ва сиёсии наврасону ҷавонон, эҳтироми арзишҳои умумибашарӣ, мусоидат намудан ба бунёди давлати демократӣ, ҳукуқбунёд ва дунявӣ,

меҳнатдӯстӣ, ҳимояи муҳити зист, дӯстии халқу миллатҳои маскани ҷумҳурӣ бо давлатҳои дигар иборат мебошад» [177].

«Ба шарофати таваҷҷуҳи рӯзафзуни Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар давоми солҳои Истиқлоли давлатӣ баҳри пешрафту равнақи соҳаи маориф иқдомҳои судманде рӯйи қор омаданд. Муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ заминаи методию амалии қори созмонҳои хонандагон ба ҳисоб меравад. Директорони муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ, ки дар аксар шаҳру ноҳияҳо бо номи Маркази эҷодии кӯдакон ва наврасон фаъолият доранд, ҳамзамон, раиси Шурои ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявии Созмони хонандагон ба номи Исмоили Сомонӣ ба ҳисоб мераванд. Фаъолияти босамари роҳбарон, аъзои Созмони хонандагон аз ҳамкориҳои бевоситаи муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ, маъмурияти муассисаҳои таълимӣ, муаллимони фанӣ, роҳбарони синфҳо, аъзои Шурои Созмони хонандагони муассисаҳои таълимӣ вобастагии амиқ дорад» [182].

«Баҳри беҳбудӣ бахшидан ба қорҳои тарбиявӣ, инчунин, бо баҳои ҳубу аъло ва рафтори намунавӣ таҳсил намудан, иштироки фаъолона дар қорҳои ҷамъиятӣ, интиҳоби бошуурунаи касб, тайёрии қарои дохил шудан ба муассисаҳои таҳсилоти олии ва миёнаи касбӣ, хизмат дар сафи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, шомил гардидан ба Иттифоқи ҷавонон ва дигар созмонҳои ҷамъиятӣ ва омодагӣ ба ҳаёти мустақилона, имрӯз дар тамоми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият намуда истодаанд, ки Нишон, Парчам, Суруд ва шиори ягонаи худро доранд» [182].

«Бо мақсади ҳидояти ҷавонону наврасон ба тарзи ҳаёти солим, пешгирии ҷинояту ҷиноятқорӣ дар байни ноқилигон ва омода намудани онҳо ба хизмати Модар-Ватан дар ҳамбастагӣ бо соҳаи тандурустӣ, баҳши ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ ва комиссариатҳои ҳарбӣ як қатор мусобиқаҳои варзишӣ аз рӯи намудҳои гуногуни варзишӣ ва қорабиниҳои тарбиявӣ баҳшида ба таъсисёбии Қувваҳои

Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва воҳӯрию чорабиниҳои ватанпарастиро бо иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ, ҷанговарони башардӯст ташкил намудан аз манфиат ҳолӣ нест» [182].

Бо дарназар гирифтани фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар асоси муассисаҳои таълимӣ, метавон натиҷагирӣ кард, ки нақши ин сохторҳо дар ҳаёти сиёсии кишвар тадриҷан афзоиш меёбад. Дар шароити муосир ҷавонон ҳамчун захираи стратегии рушди устувори кишвар шинохта мешаванд, ки дорои неруи фикрӣ, эҷодӣ ва иқтисодӣ баланд барои таъсиррасонӣ ба равандҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷомеа мебошанд. Маҳз ҷавонони фаъоли иҷтимоӣ ва дорои ҷаҳонбинии васеъ кодиранд бо воридшавӣ ба муҳити воқеии сиёсӣ ва иқтисодӣ ва ҷомеашиносӣ, андешаи навро ба муҳити идоракунии давлатӣ ворид намоянд ва дар ташаккули сиёсатҳои нав, махсусан дар сатҳи маҳаллӣ ва миллӣ, соҳми назаррас гузоранд. Ин низом бояд имконият фароҳам оварад, то ки шахсони фаъол, соҳибистеъдод ва масъулиятшинос, новобаста аз вазъи иҷтимоӣ ва иқтисодии оилавӣ, имкони болоравии мансабӣ ва шомил шудан ба қатори қабатҳои роҳбарикунандаи ҷомеаро дошта бошанд. Дар маҷмӯъ, таъмини иштироки ҷавонон дар ин равандҳо на танҳо омили рушди шахсӣ ва пешрафти касбии онҳо мебошад, балки ҳамчун воситаи муҳим дар тақмили идоракунии демократӣ ва таъмини устувории иҷтимоӣ ва сиёсӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон арзёбӣ мегардад.

Ҳаракатҳои донишҷӯён дар кишварҳои ғарбӣ таърихи тулонӣ дошта, дар асрҳои XX ва XXI ҳамчун қувваҳои муҳимми таъсиргузор ба равандҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ боқӣ мемонанд. Иттиҳодияҳо ва ташкилотҳои донишҷӯён на танҳо дар соҳаи маориф, балки дар мубориза барои ҳуқуқҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ ҳам нақши калон бозиданд. Дар кишварҳое чун ИМА, Британияи Кабир, Итолиё, Фаронса, Олмон ва Испания, иттиҳодияҳо ва ташкилотҳои донишҷӯён

як ҷузъи муҳимми ҳаракатҳои эътирозӣ ва равандохе буданд, ки ҳадафи он рушди ҷомеа мебошад.

Ҳаракатҳои донишҷӯён дар Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дар нимаи аввали асри XX фаълоне инкишоф ёфтанд, аммо онҳо махсусан дар соли 1960-ум, вақте ки донишҷӯён иштирокчиёни асосии эътирозҳои зидди ҷанги Вьетнам ва ҳукуқи шаҳрвандӣ гардиданд, баланд шуданд. Яке аз муҳимтарин ҳаракатҳои донишҷӯёни ин давра ҳаракати ҳукуқҳои шаҳрвандӣ буд, ки дар он донишҷӯён ба муқобили поймолкунии милливу наҷодӣ ва баробарҳуқуқӣ фаълоне мубориза мебуданд. Дар соли 1960 таъсиси ҳаракати донишҷӯён барои Ҷамъияти Демократӣ (Students for a Democratic Society (SDS)) низ муҳим буд, ки рамзи эътирозҳои оммавӣ алайҳи ҷанг, барои тағйироти иҷтимоӣ ва беҳбуди ҳукуқи донишҷӯён гардид.

«Як мисоли барҷаста ин тазоҳуроти оммавӣ дар посух ба фочиаи Паркленд дар соли 2018 буд, вақте ки як гурӯҳи донишҷӯён ҷунбиши «Марш барои ҳаёти мо» (March for Our Lives) ташкил карданд, то ҷораҳои қатъии назоратиро талаб кунанд» [187].

Дар ҳаёти сиёсии Британияи Кабир ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои донишҷӯён нақши калон бозиданд. «Дар асри нав, созмонҳои донишҷӯён, ба монанди Иттиҳоди Миллии Донишҷӯён (National Union of Students (NUS)) муборизаро барои беҳтар кардани низоми таълим идома доданд. Яке аз бузургтарин тазоҳуроти донишҷӯён алайҳи боло бурдани маблағи таҳсил дар соли 2010 буд, вақте ки ҳукумат пешниҳоди боло бурдани маблағ барои таҳсил дар донишгоҳро пешниҳод кард. Ин эътирозҳо боиси он шуданд, ки ҳукумат маҷбур шуд мавқеашро аз нав дида барояд. Донишҷӯёни Британияи Кабир тавассути таъсиси иттиҳодияҳо ва ташкилотҳои донишҷӯиёшон баробарӣ ва дастрасиро ба таҳсилот ва адолати иҷтимоӣ талаб мекунанд» [190].

Дар Италия иттиҳодияҳои донишҷӯён дар таърихи мамлакат низ аҳамияти калон дорад. Яке аз лаҳзаҳои асосӣ иштироқи донишҷӯён тавассути таъсиси иттиҳодияҳо ва шомил шудан ба онҳо дар намоишҳои

инкилобии соли 1968 мебошад. Дар охири солҳои 1960 ва 1970 донишҷӯён дар эътирозҳои оммавӣ зидди фашизм, ҷанг ва беадолатии иҷтимоӣ ширкат карданд. Дар асри XXI, ҳаракати донишҷӯён фаъолияти худро дар Италия, бахусус тавассути созмонҳо, ба монанди Иттифоқи донишҷӯён (Unione degli Studenti (UDS) идома медиҳад. Ин ташкилотҳо барои дастгирии ташаббусҳои экологӣ ба монанди мубориза бо тағйирёбии иқлим муҳим аст. Ҳаракати донишҷӯёни Италия дар мубориза барои ҳуқуқҳои муҳоҷирон, баробарҳуқуқии занон ва беҳтар намудани шароити иҷтимоии ҷавононҳам фаъол мебошад.

Ташкилотҳои донишҷӯён дар Фаронса дар ҳаёти сиёсӣ, ҷамъиятӣ ва таълимии мамлакат аҳамияти калон доранд. Ин ташкилотҳо дар муҳофизати ҳуқуқҳои донишҷӯён, пешбарӣ намудани ислоҳоти маориф, иштирок мекунанд. Дар Фаронса якчанд ассотсиатсияҳо ва созмонҳои калони донишҷӯён мавҷуданд, ки ҳар кадоми онҳо хусусиятҳо ва самти фаъолияти худро доранд. UNEF - Иттифоқи миллии донишҷӯёни Фаронса (Union Nationale des Étudiants de France) яке аз калонтарин ва қадимтарин созмонҳои донишҷӯӣ дар Фаронса аст, ки соли 1907 таъсис ёфтааст. Он дар ҳифзи ҳуқуқҳои донишҷӯён, аз ҷумла ҳуқуқ ба таҳсилоти дастрас ва беҳбуди шароити зиндагии донишҷӯён фаъолона иштирок мекунад. Инчунин барои шомил шудан ба муассисаҳои таълимӣ, дастгирии донишҷӯёни маъҷуб, бо таъбири иҷтимоӣ ва гендерӣ мубориза мебарад. FAGE – Федератсияи умумииттифоқии донишҷӯён (Fédération des Associations Générales Étudiantes) бузургтарин федератсияи донишҷӯён дар Фаронса аст, ки соли 1989 таъсис ёфтааст. Он зиёда аз 1500 иттиҳодияҳои донишҷӯёнро муттаҳид намуда, манфиатҳои донишҷӯёнро дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ ҳимоя мекунад. CE – Конфедератсияи донишҷӯён (La Confédération Étudiante) боз як ташкилоти бузурги донишҷӯён аст, ки соли 1993 таъсис ёфтааст ва дар сатҳи миллий фаъолият мекунад. «Ин созмон ҷонибдори сохтори бештар демократии донишгоҳҳо ва мубориза бо бюрократизм дар низоми маориф мебошад. Ин созмон дар эътирозҳо алайҳи ислоҳоти маориф ва

барои ҳукуки баробари донишҷӯён ғаёлона ширкат мекунад. SE - Якдилии донишҷӯён (Solidaires Etudiants) як ҳаракати донишҷӯён аст, ки барои адолати иҷтимоӣ ва ҳукуки донишҷӯён ғаёлона мубориза мебарад» [189].

Ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои донишҷӯён дар кишварҳои ғарбӣ дар асри ХХІ ҳамчунон қувваҳои муҳими ташаккули ҳаёти ҷамъиятиву сиёсӣ ва таҳкими сохторҳои иҷтимоӣ мебошанд. Ассотсиатсияҳои донишҷӯён дар ИМА, Британияи Кабир, Италия, Фаронса, Олмон ва Испания ҳамчун қувваҳои муҳими пешбаранда мебошанд, ки дар ташаккули ояндаи кишварҳо кумак мекунанд.

Равандҳои такмил ва рушди сиёсати давлатии ҷавонон бояд бар пояи дастгирии ҳамаҷонибаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон асос ёбад. Дар ин замина, зарурати ташкили низоми ҳамоҳангшудаи идоракунӣ, таъмини фазои мусоид барои ташаббусҳои соҳибқориҳои ҷавонон, такмили шароити иҷтимоишавии онҳо ва таҳкими заминаҳои ҳукукии ғаёлияти иттиҳодияҳо ба миён меояд.

Яке аз самтҳои афзалиятнок, ки сиёсати ҷавонон бояд ба он таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир намояд, дастгирии иттиҳодияҳои ҷавон дар заминаи муассисаҳои таълимӣ мебошад. Иттиҳодияҳои ҷавонон, ки дар муҳити муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва олии касбӣ ғаёлият мебаранд, нақши муҳиме дар ташаккули ҷаҳонбинии ватандӯстонаи насли наврас мебозанд. Онҳо бо истифода аз механизмҳо ва усулҳои самарабахш ба рушди афкори сиёсӣ, эҳсоси масъулияти шаҳрвандӣ ва шинохти арзишҳои миллӣ мусоидат намуда, инчунин, ба ҳалли масоили мубрами ҷавонон дар сатҳи маҳаллӣ ва ҷумҳуриявӣ саҳм мегузоранд. Дар маҷмӯъ, сиёсати муосири давлатии ҷавонон бояд ба рушди инфрасохтори ташкилотҳои ҷавонон ҳамчун муҳаррики муҳим дар низоми тарбиявӣ ва иҷтимоӣ нигаронида шуда, барои ташаккули идеологияи миллӣ ва татбиқи манфиатҳои стратегӣ дар самти татбиқи ҳадафҳои рушди устувори кишвар замина фароҳам оварад.

Дар асоси омӯзиш ва таҳлили самтҳои асосии фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён метавон чунин хулосабарорӣ намуд:

1. Фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ба раванди татбиқи самаранокии сиёсати давлатии ҷавонон мусоидат менамояд;

2. Самти фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ба рушди шахсият ва таъмини манфиатҳо ва ҳуқуқҳои наврасон ва ҷавонон равона гардидааст, аммо фаъолияти онҳо хеле заиф аст;

3. Барои таҳлили иттиҳодияҳои ҷавонон дар заминаи муассисаҳои таълимӣ омӯзиши раванди бароҳмонии стратегияҳои ҳамкориҳои байни иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон ва муассисаи таълимӣ, ки дар низоми чорабиниҳои тарбиявӣ ва лоиҳакашии иҷтимоӣ асос ёфтаанд, зарур аст;

4. Иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон, ки дар худидоранамоии донишҷӯён асос ёфта, ба проблемаҳои мавҷудаи донишҷӯён равона карда шудааст;

5. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии самти ватандӯстӣ ба тарбияи ҷавонон дар руҳияи ватандӯстӣ, меҳру муҳаббат, ташаккули садоқат ба Ватан, омодагӣ ба хизмати Ватан, омӯзиши таърих ва фарҳанги Ватан равона карда шудааст;

6. Самтҳои муҳимми фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён тарбияи шаҳрвандӣ ва рушди тафаккури сиёсии ҷавонон ба ҳисоб меравад.

2.2. Самтҳои асосии амалӣ гардидани сиёсати ҷавонон дар шароити

Ҷумҳурии Тоҷикистон

Таҳқиқоти муҳаққиқони соҳа ва таҳлили манбаъҳои гуногуни илмӣ гувоҳӣ медиҳанд, ки дар марҳалаи кунунии рушди ҷомеа, ҷавонон ҳамчун қувваи таъсиргузор ва муҳаррики асосии пешрафти ҷомеа шинохта мешаванд. Дар аксари кишварҳои ҷаҳон дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон кӯшиш карда мешавад, ки барои ҷавонон муҳити мусоиди иҷтимоӣ ва шароити фарогири имкониятҳои воқеӣ ба

хотири ташаккули арзишҳои иҷтимоӣ ва ахлоқиву фарҳангии онҳо муҳайё шаванд. Бо дарназардошти нақши афзояндаи ин қишри ҷаҳол дар низоми иҷтимоӣ ва сиёсии ҷомеа, тадбирҳои фарогир барои таҳкими иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷомеа ва рушди неруи зехнӣву эҷодии онҳо амалӣ мегарданд. Зеро, маҳз аз фароҳам будани шароити мусоид ва рушди муносиб барои ҷавонон, ташаккули онҳо, воятаҳои ҷаҳол ва масъулиятшон дар ҷомеа вобаста мебошад. Дар ин раванд, ташкили низоми самараноки бозомӯзии ҷавонон ва тарғибу ташаккули фарҳанги омӯзиш, эҷодкорӣ ва соҳибкорӣ миёни онҳо аҳамияти хоса касб мекунад. Ин равиш на танҳо барои боло бурдани сатҳи дониш ва малакаҳои шахсӣ, балки ҳамчун омили муҳимми рушди устувори иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии ҷомеа хизмат мекунад. Таҳкими ин унсурҳо заминаи заруриро барои иштироки босамари ҷавонон дар раванди таҳаввулоти иҷтимоӣ ва пешрафти миллӣ фароҳам месозад. Омодагии ҷавонон барои иҷрои нақшҳои калидӣ дар навсозии ҷомеа, тавассути тақмили тарзи зиндагӣ ва таҳкими ҷанбаҳои манфиатбори иҷтимоии онҳо, эҳтиёҷ ба риояи сиёсати дуруст ва тадбирҳои барои фардо фароҳам овардан муҳим аст. Сарфи назар аз он ки равандҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ ҳислати тағйирёбандаи пайдарпайро доро мебошанд, фароҳам овардани муҳити устувору ҳавасмандкунанда барои рушду камолоти ҷавонон метавонад ба сифати пояи муҳимми ислоҳоти системавӣ ва рушди ҳамаҷонибаи ҷомеа хизмат намояд. Таъмини чунин муҳит имконият медиҳад, ки неруи эҷодӣ зехнии насли ҷавон ба манфиати таҳаввулоти мусбати миллӣ ва таҳкими суботи иҷтимоӣ равона гардад.

Бо чунин сиёсати дуруст ва фароҳам овардани шароити мусоид, ҷавонон метавонанд на танҳо дар бозори меҳнат ҷойгоҳи муносиб пайдо кунанд, балки ҳамчун шахрвандони ҷаҳол ва масъул дар таҳкими демократия, сулҳ ва рушди устувор нақши муҳимми ҳудро иҷро намоянд.

Маҳз ба далели зарурати объективии ташаккули механизмҳои устувори ҷомеасозӣ ва худшиносии насли наврасу ҷавон аксари

давлатҳои муосир сиёсати мақсадноки давлатии ҷавононро амалӣ мекунад, ки системаи ягонаи тадбирҳои институтсионалӣ ва пайваста амалӣ карда мешаванд, ки аз ҷониби сохторҳои давлатӣ танзим мешаванд. Ин сиёсат ба фароҳам овардани фазои мусоиди иҷтимоӣ иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва фарҳангӣ нигаронида шудааст, ки фарогирии ҳамаҷонибаи ҷавонон ба равандҳои иҷтимоӣ ва иштироки ғайбӣ онҳоро дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ таъмин менамояд. Вазифаи марказии сиёсати давлатии ҷавонон фароҳам овардани шароите мебошад, ки дар он шахрвандони ҷавон субъектҳои комилҳуқуқи рушди иҷтимоӣ ва имкониятҳои баробар барои татбиқи неруи худ гарданд. Вобаста ба ин, дар ҳар як кишвар зарурати объективӣ барои таҳияи концептуалӣ ва татбиқи стратегияи миллии рушди ҷавонон, ки самтҳои афзалиятнок, механизмҳои амалӣ ва натиҷаҳои пешбинишудаи сиёсати ҷавононро дар заминаи рушди устувори дарозмуддат инъикос менамояд, ба миён меояд.

Дар қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» моҳияти сиёсати давлатии ҷавонон чунин шарҳ дода шудааст: «Сиёсати давлатии ҷавонон низоми ягонаи тадбирҳои ташкилӣ ва ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ иқтисодӣ, фарҳангӣ мебошад, ки аз ҷониби субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон бо мақсади ташаккули камолоти ҷавонон, ҳифзи ҳуқуқ ва истифодаи босамари неруи зеҳнии онҳо ба манфиати ҷамъият татбиқ мегардад» [3].

Дар даври истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, силсилаи санадҳои муҳими стратегӣ, барномавӣ ва концептуалӣ дар самти танзими сиёсати давлатӣ нисбат ба ҷавонон таҳия ва амалӣ гардидаанд, ки аҳамияти онҳо дар ташаккули иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии насли наврасу ҷавон ниҳоят бузург мебошад.

Дар шароити дигаргуниҳои муосири иҷтимоӣ сиёсӣ ва зарурати таҳкими институтсионалии сиёсати иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати тақмили заминаи ҳуқуқӣ ва стратегияи танзимкунандаи сиёсати

давлатии ҷавонон тадбирҳои пайваста андешида мешаванд. Аз ҷумла, лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқии асосӣ, аз қабили қонунҳо «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш», инчунин ҳуҷҷатҳои стратегии дорои хусусияти барномавӣ - «Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон то соли 2030» ва «Концепсияи миллии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар марҳалаи рушд қарор доранд. Тасдиқи ин ташаббусҳои қонунгузорӣ ва концептуалӣ на танҳо ба таҳкими заминаи меъёрию ҳуқуқии сиёсати ҷавонон, балки ба таъмини ҷалби мунтазам, мақсаднок ва самараноки ҷавонон ба равандҳои рушди ҷомеа нигаронида шудааст. Қабули санадҳои мазкур ба фароҳам овардани шароити мусоид барои баланд бардоштани сатҳи фаъолияти шахрвандии ҷавонон, густариши иштироки онҳо дар арсаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ, инчунин барои ҳамкории муташаккил ва муассири насли наврас бо ниҳодҳои давлатӣ мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, танзими ҳамаҷонибаи ҳуқуқӣ дар соҳаи сиёсати ҷавонон воситаи муҳимтарини таъмини рушди устувори иҷтимоӣ ва ояндаи стратегии кишвар мебошад.

«Ҳамзамон, лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» дар таҳрири нав таҳия гардида, мутобиқи моддаи 58-и Конститутсияи мамлакат бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 30-юми апрели соли 2021, барои баррасӣ ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шуд» [173].

Масъалаҳои мухталифи сиёсати ҷавонон аз тарафи Е.Л. Омелченко ва И.В. Лисовская мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. «Аз нуқтаи назари намояндагони созмону ташкилотҳо, ин муаллифони таъсири сиёсатро ба ҷавонон таҳлил карда, қайд намудаанд, ки сиёсати ҷавонон бояд ба ташкили шароит барои рушди шахсияти ҷавонон, дастгирии ташаббусҳои ҷавонон, баланд бардоштани сатҳи таҳсилот ва фароҳам

овардани имкониятҳо барои пайдо намудани ҷойҳои кор равона гардида бошад» [134, с. 66].

Сиёсати давлатӣ оид ба ҷавонон ҳамчун қисми сиёсати умумидавлатӣ дар айни замон бояд ба идоракунии равишҳои омехта така намояд. «Дар шароити демократикунонии ҷомеа ҳанӯз ҳам имтиёз додан ба равиши уфуқӣ, яъне ғайримарказикунонии муносибатҳо ва ё ҳуччатҳо зарур аст» [74, с. 190].

Сиёсати давлатии ҷавонон ба ҳайси як маҷмуи тадбирҳои низомманд ва стратегӣ баромад мекунад, ки ҳадафи он рушди мукамал ва ҳаматарафаи ҷавонон дар шароити ҷомеаи муосир мебошад. Ин сиёсат аз сиёсати умумии давлат ҷудо набуда, бар пояи принсипҳои адолати иҷтимоӣ, дастрасӣ ба имкониятҳои баробар ва иштироки фаъоли ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии кишвар асос ёфтааст.

Дар заминаи амалӣ гардидани ин сиёсат, механизму абзорҳои пешбинӣ шудаанд, ки ба таъмини шароити мусоиди зист, таҳсил, саломатӣ, ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ, тафаккури интиқодӣ ва худшиносии миллӣ равона гардидаанд. Илова бар ин, сиёсат ба ҷалби ҷавонон дар равандҳои қабули қарорҳо, ташкили муҳити мусоид барои ташаббусҳои соҳибкорӣ, эҷодӣ ва иҷтимоӣ аҳамияти аввалиндараҷа медиҳад.

Шароити дурусти иҷтимоӣ, ки дар он ҷавонон имкониятҳои баробар барои таҳсил, ташаккул ва ояндаи касбӣ пайдо мекунанд, асосан аз сиёсати хуби давлат вобаста аст.

Таъсиси муҳити ҳамаҷониба муташаккил ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ самаранок, ки ба ҷалби фаъолонаи ҷавонон ба равандҳои асосии ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва сиёсӣ нигаронида шудааст, шарти зарурии рушди неруи зеҳнӣ, эҷодӣ ва ҷамъиятии онҳо мебошад. Чунин муҳит на танҳо ҳамчун танзимгари иҷтимоӣ, балки ҳамчун механизме барои рушди шахсият, тафаккури навоварона ва ташаккули

муносибатҳои устувор ба худшиносӣ ва масъулияти иҷтимоӣ хизмат мекунад. Таъмини дастрасии ҷавонон ба захираҳои муосири таълимӣ, системаи босифати фароғат ва мавҷудияти механизмҳои дастгирии институтсионалӣ дар раванди рушди касбӣ ва шахсият сатҳи фарогирии онҳоро ба равандроҳои иҷтимоӣ ба таври назаррас афзоиш медиҳад. Дар натиҷа, барои ташаккули насли дорои ҷаҳонбинии муосир ва омодагӣ ба иштироки созанда дар рушди ҷомеа замина фароҳам оварда мешавад. Ҳамин тариқ, беҳбуди муҳити иҷтимоӣ тавассути ҳамгироии ҷузъҳои таълимӣ, фарҳангӣ ва иқтисодӣ самти муҳимми стратегии сиёсати давлатии ҷавонон, таъмини омодагии кадрӣ ва неруи зехнии оянда мебошад.

Чунин муҳит ба рушди зарфиятҳои инсонӣ мусоидат намуда, заминаи кадрӣ заруриро барои рушди устувори иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии кишвар таъмин мекунад.

Бо ин роҳ, бояд ба ҷавонон муҳити иҷтимоии устувор ва масъулиятшинос барои рушд ва таҳкими ҷомеа фароҳам оварда шавад, ки барои ин сиёсати таълимӣ ва иҷтимоии дуруст, ба роҳ мондани таҳсилоти баланд ва дастрас, эҳтиёт ба беҳбуди саломатии онҳо ва кумак дар дастрасӣ ба имкониятҳои хуб барои касбомӯзӣ ва тичорат эътибори муҳим дорад. Инчунин, нақши ҷавонон дар тағйироти сиёсӣ ва иҷтимоӣ ҳеҷ гоҳ набояд нодида гирифта шавад. Ҳар як муваффақияти иҷтимоӣ, ки бо иштироки ҷаҳол ва интиқодии ҷавонон алоқаманд аст, асоси муҳити беҳтар ва устувор барои наслҳои оянда хоҳад шуд. Сиёсати дуруст ва самарабахши ҷавонон метавонад сарчашмаи муҳимми рушди мамлакат ва ҷомеа бошад, ки дар он ҷомеа дар тули вақт ба муваффақият ва пешрафт мерасад.

«Сиёсати давлатии ҷавонон ин сиёсати байнисоҳавӣ буда, аз ҷониби сохторҳои гуногуни давлатӣ, вазорату идораҳо, аз қабili вазоратҳои маориф, меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, фарҳанг, тандурустӣ, варзиш,

сайёҳӣ, мудофия, корҳои дохилӣ, кор бо ҷавонон, кор бо занон ва оила ва ғайра ба амал бароварда мешавад» [41, с. 20].

Муҳаққиқи тоҷик А.С. Ашуров дар асоси таҳлил ва баррасии ҷанбаҳои мухталифи сиёсати давлатии ҷавонон чунин қайд намудааст: «сиёсати давлатии ҷавонон қисми ҷудонопазири сиёсати иҷтимоии давлат буда, як навъ низоми ҷорабиниҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ташкилӣ ва ҳуқуқӣ мебошад, ки аз тарафи мақомоти давлатӣ бо мақсади бунёди шароит ва кафолати ташаккул ва рушди иҷтимоии ҷавонон ва амалинамоии нисбатан пурраи неруи эҷодӣ ва инноватсионии ҷавонон ба манфиати тамоми ҷомеа амалӣ карда мешавад» [23, с. 29].

Мақсади асосии сиёсати давлатии ҷавонон дар фароҳам овардани шароити мусоид барои ҷавонон, мусоидат ба интиҳоби роҳи ҳаётӣ ва иштироки ғайрӣ дар равандҳои демократӣ дар шароити Тоҷикистони соҳибистиклол зоҳир мегардад.

Сиёсати ҷавонон на танҳо бунёди инфрасохтори ёрирасонро дар бар мегирад, балки паҳлуҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятиро низ фарогир аст. Он тадбирҳоро дар бар мегирад, ки ба фарогирии иҷтимоии ҷавонон, таъмини ҳуқуқи озодиҳои онҳо, инчунин ташаккули муҳити мусоиди иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва таълимӣ нигаронида шудаанд. Илова бар ин, он ташаббусҳои ҷавононро дастгирӣ намуда, барои рушди касбӣ ва шахсӣ имконият фароҳам меорад.

Дар асоси сабъу кӯшишҳо ба дигаргуниҳои демократӣ, сиёсати ҷавонон ба ҷалби насли наврас ба равандҳои иштироки шахрвандӣ ва ташаккули афкори умум равона карда шудааст. Дастгирии ташаббусҳои ҷавонон ва таъмини дастрасӣ ба таҳсилот ба ташаккули ҷомеаи шахрвандии масъулиятнок ва ғайрӣ мусоидат менамояд. Сиёсати давлатии ҷавонон дар асоси принципҳои адолати иҷтимоӣ ва баробарҳуқуқӣ сабъ мекунад, ки ба ҳар як ҷавон имконияти рушди касбӣ ва иҷтимоиро таъмин намояд. Ин сиёсат як унсур асосии стратегияи рушди иҷтимоӣ мебошад, ки ба бунёди ҷомеаи устувор ва шукуфон нигаронида шудааст.

Пас аз оғози раванди бозсозӣ ва фурӯпошии низоми идоракунии Иттиҳоди Шуравӣ, дар фазои сиёсӣ иқтисодии кишвар бухрони амики сохторӣ ба амал омад. Дар чунин шароит, ки системаи қаблии сиёсӣ ва иқтисодӣ таҳти фишори тағйироти дохилӣ ва берунӣ фурӯ пошид ва чараёнҳои ислоҳоти навтаъсис оғоз гардиданд, ҷомеа ба як марҳалаи номуайянии таҳдидомез ворид шуд. Дар чунин фазои ноороми сиёсӣ ва иқтисодӣ, зарурати таҳкими равандҳои идоракунии давлатдорӣ, дастгирии қишрҳои осебпазир ва ташаккули институтҳои нави ҷомеаи шаҳрвандӣ ба миён омад.

Дар ин шароити душвор, қишри нисбатан осебпазир ва ноустувор, ки маҷбур буданд бо бухрони афзоишёфтаи нооромиҳои иҷтимоии рӯ ба рӯ шаванд, маҳз ҷавонон ба ҳисоб мерафтанд. Дар давраи гузариш, ҷавонон ҳамчун қишри осебпазир бо мушкилоти амиқ рӯ ба рӯ шуданд. Онҳо, ки дар заминаи иқтисодӣ ва иҷтимоии хеле осебпазири кишвар қарор доштанд, бо як силсила мушкилот, ки маҷбур буданд дар муташаккилсозии ниҳоди нави иқтисодӣ ва сиёсӣ иштирок кунанд, рӯ ба рӯ гардиданд. Дар чунин вазъият, мушкилоти амиқ, ба монанди сифати пасти таҳсилот, нокифоягии омодагии касбӣ, норасоии таъминоти молӣ ва адами имкониятҳо барои интиҳоби соҳоти пешрафта, ки дорои эҳтиёҷоти нави иқтисодӣ ва иҷтимоӣ буданд, ба амал омад. Инчунин, раванди коҳиш ёфтани самтгириҳои арзишӣ ва меъёрҳои анъанавӣ ва кӯҳна, ки ҷавонро ба олами нав шинос мекард, бавижа дар ҷанбаи ахлоқӣ ва фарҳангӣ мушоҳида мешуд. Афзоиши рафтори номатлуби ҷавонон, ки ба натиҷаҳои манфии иҷтимоии онҳо, ба монанди ҷалбгардӣ ба ифротгароӣ, ҷинояткорӣ ва бегонапарастӣ оварда расонд, нишон медиҳад, ки дар ҷомеаи пасошӯравӣ шакли ҷудоии иҷтимоӣ ва арзишҳо низ шиддат ёфтааст. Ҷавонон дар чунин давр бисёр вақт наметавонистанд манфиатҳои худро дар шаклҳои конструктивӣ ба ҷомеа бирасонанд. Ба ин тартиб, равандҳои муҳофизатӣ, ки дар онҳо моҳияти фардӣ ва иҷтимоии ҷавонон зери шубҳа қарор гирифт, сабаб шуданд то

онҳо ба назар мерасанд беодамӣ ва саргардон бошанд. Онҳо дар чустучӯи маърифат ва имконияти беҳтар барои рушди шахсият ва оянда барои худ, дар муҳити иҷтимоии мураккаб ва бухронии кишвар қарор гирифтанд. Дар давраи гузариш беҳбудии иҷтимоӣ ва иқтисодӣ барои ҷавонон фароҳам оварда шудааст. Онҳо на танҳо имконияти иштирок дар раванҷҳои рушди миллӣ ва иқтисодии кишварро пайдо мекарданд, балки метавонистанд дар таҳкими истиқлолияти давлат, устуворию ҷомеа ва инноватсияҳои фарҳангӣ ва илмӣ низ сармунд гурӯҳанд. Дар чунин шароити ғайрӣ ва рушдкунанда, ҷавонон ҳамчун неруи эҷодӣ, ғайрӣ ва масъулиятшинос метавонанд на танҳо нақши муассир дар пайвастиҳои арзишҳои нав ва стратегияи тараққиёти устувор дошта бошанд, балки бо як илҳом ба раванҷҳои ҷамъиятӣ ва қабули арзишҳои инсонӣ, бо истифода аз имкониятҳои беҳтар ва таҷрибаҳои ҷаҳонӣ, ба ташаккул ва таҳкими ҷомеа низ кумак расонанд. Барои ислоҳ кардани ин вазъият ва таъмини рушди устувори ҷавонон, ҳатман зарур буд, ки сиёсати ҷавонон ба роҳи дуруст ва ба вучуд овардани шароити мусоид равона шавад. Ин сиёсати махсус бояд ба таҳсилоти босифат, омодагии касбӣ, имкониятҳои иқтисодӣ ва дастрасӣ ба сармоягузориҳои нав, таҳкими фарҳанги таҳсил ва шахсият, ба он равона шавад, ки ҷавон дар ҳолати беҳтар барои роҳбарии самарабахш дар ҷомеа қарор гирад.

Дар алоқамандӣ бо ин соли 1990 дар анҷумани XXV комсомол қарор «Дар бораи сиёсати ҷавонони ҶШС Тоҷикистон» қабул карда мешавад, ки дар он бо изҳори нигаронӣ аз «вазъи душвори иқтисодӣ, вазъи солимии зеҳнӣ, ҷисмонӣ ва ахлоқии насли наврас, тавачҷуҳи роҳбарият ва ҳукумати кишварро ба ҳалли таъхирнопазирии мушкилоти ҷавонон, таҳия ва қабули асосҳои сиёсати давлатии ҷавонон ва бунёди шароит барои ғайрӣ иқтисодӣ-сиёсии ҷавонон ҷалб мекунад» [169].

«Ҷомеаи Тоҷикистон мисли тамоми кишварҳои пасошуравӣ аз имтиёзҳои кадрӣ комсомоли собиқ хеле хуб истифода мебард ва насли калонсол то ҳол аз ин низом ҳамчун мактаби кадрӣ ёд мекунад» [41, с.

60]. Дар он вақт аз тарафи комсомол даъват ба амал оварда мешуд, ки барои амалӣ намудани сиёсати давлатии ҷавонон сохтори алоҳидаи давлатӣ таъсис дода шавад. Моҳи феввали соли 1991 дар Кумитаи давлатии ҶШС Тоҷикистон оид ба корҳои ҷавонон, тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш таъсис дода шуд. Ақида оид ба ғайрисамаранокии чунин як сохтори омехта дар марҳалаи аввали ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон ба миён омад. Яъне, дар чунин ҳолат тамоми масъалаҳои ҳимояи ҷавонон, рушди ҳаракати ҷавонон ва таҷдиди он дар доираи сохтори омехта ба пуррагӣ ва самаранок ҳалли худро ёфта наметавонистанд.

«Бо вучуди ин, дар низоми ҳозираи фаъолияти кории ниҳодҳои ҷавонон осори сохти собиқ комсомол ҳис карда мешавад, ки ин барои бозсозии мактаби кадрҳо заминаи хубест. Махсусан дар шароити Тоҷикистон, ки аксарияти аҳолии онро ҷавонон ташкил медиҳанд. Масалан, яке аз имтиёзҳои таърифу муайян карда шуда буд, ки агар шахсе комсомол бошад дар ташкилоти комсомолӣ кор мекард, ба вай сарфи назар аз сохтори ташкилӣ дар ҳар муассиса кор кардан кафолат дода мешуд» [41, с. 61].

Дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, нақши Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиш назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мақоми калидии сиёсати давлат дар самти рушди ҷавонон, эҳёи арзишҳои миллӣ ва таъмини имкониятҳои мусоид барои рушди иҷтимоии ҷавонон нақши муҳимми худро дорад. Бо вучуди ташкили механизми давлатӣ ва қабул кардани фармоишҳои давлатӣ барои дастгирии ҷавонон, ки ба рушди фаъолияти иҷтимоии онҳо равона шудаанд, як қатор барномаҳо ва стратегияҳои ислоҳотӣ, ки дар соли 2008 таҳия ва қабул шуданд, дар сатҳи ҷумҳуриявӣ амалӣ мешаванд. Мақомоти давлатӣ, махсусан Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиш, инчунин дигар ниҳодҳои масъул, вазифадоранд, ки ин барномаҳоро бо мақсади беҳтар намудани

вазъи иҷтимоии ҷавонон ва ташаккули муҳити мусоиди исломӣ амалӣ намоянд. Бо вучуди ин, дар сатҳи маҳаллӣ, ки мувофиқи қонунгузорӣ мақомотҳои ҳокимияти маҳаллӣ вазифадоранд ин барномаҳоро иҷро намоянд, дар амал ҳамоҳангии кофӣ вучуд надорад. Аз ин рӯ, бо мақсади расидан ба натиҷаҳои назаррас дар самти рушди ҷавонон, зарурати беҳтар кардани ҳамкориҳои муассисаҳои давлат ва маҳаллӣ, инчунин баланд бардоштани сифати роҳбарӣ ва самаранокии татбиқи барномаву лоиҳаҳои ҷавонон эҳсос мешавад.

Метавон қайд намуд, ки таваҷҷуҳи зарурӣ зоҳир накардани мақомоти давлатӣ ба масъалаи ҷавонон, рад намудани пешниҳоду ташаббусҳо дар самти истифодаи имкониятҳо ва неруи комсомол дар марҳалаи аввали ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон боиси номуваффақ шудани он гардид.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз аввалҳои бадастории истиқлолият, масъалаи ҷавонон ба як масъалаи муҳим ва ҳалқунанда табдил ёфтааст. Дар давраи истиқлолият ба рушди сиёсати давлатии ҷавонон таваҷҷуҳ ва кӯшишҳои зиёде равона гардида, барои дастгирии ин гурӯҳи ҷомеа як қатор санадҳои ҳуқуқӣ, қонунҳо, қарорҳо, барномаҳои давлатӣ, концепсияҳо ва стратегияҳои мухталиф қабул ва амалӣ карда шуданд.

Мақсад аз ин тадбирҳо муттаҳид кардани ҷавонон, беҳтар кардани шароити зиндагӣ ва фаъолиятҳои онҳо, ташвиқ намудани иштироки ҷавонон дар қорҳои созандагӣ ва ободкорӣ, инчунин таъмин кардани саҳмгузориҳои онҳо дар таҳкими пояҳои давлатдорӣ ва истиқлолияти кишвар мебошад.

Бо қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» (2020), муносибатҳои ҷамъиятӣ ва қонунгузорӣ дар соҳаи ҷавонон бо таҳаввулоти ислоҳоти иҷтимоӣ-сиёсӣ ва ислоҳоти иқтисодӣ мувофиқ гардонидани шуданд. Қабули ин қонун як қадами муҳимми сиёсӣ ва ҳуқуқӣ дар таъмини рушди ҷавонон ва ҳимояи манфиатҳои онҳо дар ҳама соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ буд. Таҳлилҳо нишон

медиҳанд, ки пеш аз қабул шудани Қонуни мазкур, Кумитаи давлатӣ оид ба кори ҷавонон, тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш, ки нақши калидии худро дар ташкил ва татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон иҷро мекард, ба назар мерасид, ки нақши худро аз даст дода ва фаъолияти он аллакай суस्त ва нест гардида буд. Аммо, бо қабули ин қонун, Кумита боз як маротиба пурзӯр ва фаъол гашта, ба унвони як муассиса масъулиятҳои муҳимтар ва вазифаҳои васеи навро дар соҳаи рушди ҷавонон ва беҳтар кардани шароити зиндагии онҳо бар дӯш гирифт.

«Қонуни мазкур яке аз аввалин меъёрҳои ҳуқуқӣ ба ҳисоб мерафт, ки дар давлати ҷавони соҳибистиклол дар соҳаи сиёсати иҷтимоӣ нисбат ба ҷавонон қабул гардида буд. Илова бар ин, он яке аз аввалин қонунҳо нисбат ба ҷавонон мебошад, ки дар ҳудуди собиқ ҷумҳуриҳои шуравӣ қабул карда шудааст. Бешубҳа, ин шаҳодати он аст, ки давлати ҷавони соҳибистиклоли Тоҷикистон сиёсати ҷавононро ҳамчун самти муҳими стратегии фаъолияти худ қабул намудааст» [79, с. 20].

Дар баррасии масъалаҳои асосии ҳаёт ва фаъолияти ҷавонон қадами муҳим қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад, ки тариқи раёйпурсии умумихалқӣ қабул карда шудааст. «Бо қабули қонуни асосӣ заминаҳои зарурии ҳуқуқии рушди демократия, таъсиси ниҳодҳои демократӣ, аз он ҷумла созмону ташкилотҳои ҷавонон ва таҷассуми принципи тақсимои ҳокимият ташаккул ёфтанд» [82].

Аз соли 2003 инҷониб Анҷумани созмонҳои ҷавонони Тоҷикистон фаъолият мекунад, ки ҳадаф аз он муттаҳид сохтани талошҳои созмонҳои ҷавонон ва дастгирии ҳамаҷонибаи онҳо мебошад. «Ин иттиҳодия машваратӣ буда, хусусияти ҳамоҳангсозии тамоми созмонҳо ва ташкилотҳои ҷавононро, ки бо ҷавонон кор мекунанд, дорад. Имрӯз ин Ассотсиатсия 154 ташкилоти ҷавононро дар бар мегирад. Ҳар сол ин созмонҳо гирди ҳам омада, табодули дастовардҳо, мушкилоти мавҷуда ва роҳҳои ҳалли онҳоро баррасӣ мекунанд» [54, с. 4].

Иттиҳоди ҷавонони Тоҷикистон яке аз созмонҳои калидӣ ва бонуфузи ҷамъиятии ҷавонон аст, ки дар доираи ташаккули институтҳои

ҷомеаи шаҳрвандӣ дар давраи пасошуравӣ фаъолият мекунад. Он 12 октябри соли 1991 дар шароити дигаргуниҳои амиқи сиёсӣ, ки дар натиҷаи пошхӯрии ИҶШС ва барҳам додани Иттиҳодияи Ленинии Коммунистии Ҷавонон (ВЛКСМ) ба вучуд омадааст, таъсис ёфта, ҳамчун вориси ҳукукии ташкилоти комсомолии Тоҷикистон фаъолият мекард. Иттиҳодия дар асоси муттасилии захираҳои ташкилӣ ва кадрӣ механизмҳои му-қарраршудаи қори ҷавононро ба шароити ташаккули давлати соҳибхитӣҳои тоҷикон бомуваффақият мутобиқ намуд. Ташкилот аз замони таъсисёбӣ то имрӯз вазифаҳои миёнарави сохториро байни ниҳодҳои давлатӣ ва қишри ҷавонони ҷомеа пайваста иҷро намуда, дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, ташаккули мавқеъҳои устувори шаҳрвандӣ, эътиқоди ватандӯстӣ, фарҳанги ҳукуқӣ ва масъулияти иҷтимоӣ дар насли наврас иштирок менамояд. Дар марҳалаи кунунӣ Иттиҳоди ҷавонони Тоҷикистон ҳамчун муҳимтарин субъекти сафарбаркунии ҷавонон, мусоидат ба институтсионализатсияи ташаббусҳои ҷавонон ва таҳкими иштироки ҷавонон дар равандҳои рушди давлат ва ҷомеа фаъолият мекунад. «Мақсади созмон ҳифзи истиқлолияти ҷумҳурӣ, мусоидат ба бунёди ҷомеаи демократӣ, иҷтимоӣ ва шаҳрвандӣ, эҳёи арзишҳои миллӣ ва ҳифзи арзишҳои олии инсонӣ, бедор намудани ҳисси худшиносии миллӣ ва ватандӯстӣ дар байни ҷавонон, таҳкими шуури насли наврас дар ҳалли масъалаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷавонон ва баланд бардоштани ифтихори миллӣ, ахлоқи фарҳанги насли наврас мебошад» [41, с. 131].

Бо мақсади мутобиқ намудани қонунгузории амалкунанда ба шароити босуръат тағйирёбандаи иҷтимоӣ сиёсӣ, инчунин бо дарназардошти зарурати таҳкими заминаи меъёрию ҳукукии танзимкунандаи соҳаи сиёсати ҷавонон дар давраи минбаъда ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» мунтазам тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд. Ин ислоҳот ба баланд бардоштани самаранокии танзими ҳукуқӣ, таъмини татбиқи

бештари неруи ҷавонон ва институтсионализатсияи механизмҳои дастгирии давлатии ташаббусҳои ҷавонон нигаронида шудааст. Дар як қатор мавридҳо зарурати навсозии сифатии мазмуни қонун боиси таҳияи таҳрирҳои нав гардид, ки на танҳо барои аз байн бурдани меъёрҳои қуҳна, балки ҳамгироии равишҳои муносири татбиқи сиёсати ҷавонон бо дарназардошти стандартҳои байналмилалӣ ва афзалиятҳои миллии пешбинӣ шудаанд. Ҳамин тариқ, таҳаввулотии ин санади меъёрӣ хоҳиши давлатро барои ба вуҷуд овардани меъморӣ ҳуқуқии устувор, ки қодир ба фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди ҳамаҷонибаи ҷавонон ва иштироки ҳамаҷонибаи онҳо дар равандҳои сохтмони ҷамъиятию давлатӣ мебошад, инъикос менамояд. «Асосан, якҷанд марҳалаи бевоситаро дар нисбати қонунгузорӣ соҳавӣ дар соҳаи ҷавонон ва сиёсати ҷавонон, сиёсати давлатии ҷавонон-марҳалаи аввал, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон», аз 13 март соли 1992, марҳалаи дуюм, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дохил кардани тағйироту иловаҳо ба баъзе санадҳои қонунгузорӣ», аз 1 феврал соли 1996, махсусан ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон», марҳалаи сеюм, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон», аз 15 июли соли 2004, марҳали чорум, соли 2014 бо ворид кардани тағйироту иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон», марҳалаи панҷум, соли 2021, ки бо қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», аз 23 июни соли 2021, №457, алоқаманд мебошад, ҷудо намудан мумкин аст» [41, с. 131].

Сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти тафаккури ҳосии миллат ва хусусиятҳои этникии он ташаккул ёфта, ба дохил шудан ба арзишҳои умумибашарӣ даъват менамояд. Ин сиёсат саъю кӯшиш мекунад, ки на танҳо ба хусусиятҳои фарҳангӣ мутобиқ бошад, балки мунтазам тақмил ёфта, дар ташаккули асосҳои демократии ҷомеа нақши асосӣ бозад. Сиёсати давлатии

ҷавонон ба фароҳам овардани шароити мусоид барои иштироки фаъолонаи ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии кишвар, мусоидат ба дигаргуниҳои мусбат ва созанда нигаронида шудааст. Бо дарназардошти он, ки ҷомеаи Тоҷикистон дар марҳалаи ташаккули ниҳодҳои демократии худ қарор дорад, сиёсати давлатии ҷавонон дар ташаккул ва рушди арзишҳо ва амалияи демократӣ нақши муҳим дорад.

Бо афзоиши таъсири технологияҳои нав ва фарҳанги глобалӣ, насли ҷавон метавонад таҳдидҳои ҷиддие барои ҳувияти фарҳангӣ ва миллий пеш оварад. Аз ин рӯ, ҳифзи мероси фарҳангӣ ва эҳтиром ба арзишҳои анъанавӣ як вазифаи асосии сиёсати давлатии ҷавонон ба шумор меравад, ки кумак мекунад насли наврас бо шиносоии амиқ ва эҳтиром ба таърих ва фарҳанги худ, дар ҷомеаи ҷаҳонӣ мақому манзалати арзанда пайдо кунад. Таҳкими ҳувияти миллий ва тарбияи ҷавонон дар руҳияи арзишҳои миллии хеш барои муқобила бо таъсири манфии ҷаҳонишавӣ ва пастшавии арзишҳои миллии фарҳангӣ муҳим аст. Ин раванд метавонад ба рушди муваффақ ва устувори кишвар бо истифода аз манобеи фарҳангӣ ва арзишҳои миллий, ки барои насли ҷавон нақши муҳиме доранд, мусоидат намояд.

Мероси фарҳангӣ на танҳо як асари таърихӣ миллат аст, балки як унсури муҳим барои ташаккул ва рушди шахсият ва маърифати ҷавонон мебошад. Ташаббусҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар самти фарҳанг ва таърих ба дастгирии барномаҳои таълимӣ, табодули фарҳангӣ ва масъулияти шаҳрвандӣ бо така ба ҷанбаҳои беназири таърихӣ ва фарҳангии миллии тоҷикон равона шудаанд. Ҳадафи аслии ин аст, ки ҷавонон бо арзишҳои фарҳангии он ифтихор эҳсос кунанд ва онро барои сохтани ояндаи беҳтар истифода баранд. Ин раванд метавонад бо тарғиб ва таълимоти мунтазам дар мактабҳо ва муассисаҳои таълимии кишвар, инчунин тавассути барномаҳо ва лоиҳаҳои фарҳангӣ ва эҷодӣ, роҳандозӣ шавад. Тарзи ҳаёт ва фаъолияти ҷавонон бояд вобаста ба фарҳанги

миллӣ ва арзишҳои анъанавии халқи тоҷик ба рушд ва ташаккули шахсияти миллии онҳо омода бошад.

Чавонон, ки арзишҳои фарҳангии худро меомӯзанд, метавонанд дар рушду тараққиёти кишвар нақши калидӣ бозанд, зеро онҳо на танҳо кодир ба муҳофизат ва ҳифзи мероси фарҳангӣ хоҳанд буд, балки ҳамчун таҳиягарони стратегияи ояндаи кишвар бо истифодаи ин арзишҳо барои эҷод ва пешбурди ҷомеаи муосир ғаёл хоҳанд шуд.

Барномаҳои таълимии вобаста ба омӯзиши таърихи миллат ва фарҳанги он, ки дар мактабҳо, донишгоҳҳо ва дигар муассисаҳои таълимӣ пешниҳод мешаванд, барои донишандӯзии насли наврас ва эҳё кардани ҷанбаҳои муҳимтарини фарҳанги тоҷикон аҳамияти калон доранд. Ин гуна ташаббусҳо метавонанд на танҳо эҳсоси ифтихор ва масъулиятро дар ҷавонон бедор кунанд, балки ба таҳкими равобити фарҳангӣ байни миллатҳо ва кишварҳо кумак намоянд. Ташаббусҳои фарҳангии Тоҷикистон дар марҳалаи ҷаҳонишавии имрӯза, ки технологияи муосир ва алоқаи мустақими байни давлатҳо ва мардумро таъмин мекунад, як заминаи муфид барои таҳкими дӯстӣ ва ғаҳмиши мутақобил дар байни миллатҳо эҷод мекунад. Ба ғайр аз ин, интишори арзишҳои фарҳангии тоҷикӣ дар муҳити байналмилалӣ, ҳамчунон, боиси ифтихор барои тамоми миллат мегардад.

Дар сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчунин аҳамияти ҷалби ғаёлонаи ҷавонон ба масъалаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ тавассути фароҳам овардани шароит барои баёни андеша ва ташаббусҳо таъкид шудааст. Муҳим он аст, ки талошҳои ҳукумат дар самти сиёсати ҷавонон на танҳо ба ҷолишҳои замонавӣ ҷавобгӯ бошад, балки ба рушди гуногунсоҳаи ҷомеа мусоидат намуда, ба ин васила устувориву шукуфоии давлатро дар оянда таъмин намояд.

Давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон собит намуд, ки дар бунёд ва рушди давлати демократӣ нақш ва мақоми ҷавонон бузург аст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо ҷавонони кишвар 21-уми майи соли 2021 нисбат ба ин масъала чунин қайд намудааст: «Мо ҷавонро неруи созандаву бунёдкор ва пешбарандаи ҷомеаи навини кишварамон ва ояндаи халқамон эълон кардем ва дар ҳалли ҳамаи масъалаҳои ҳаёти ҷомеа ва давлат то имрӯз ба онҳо така мекунем» [65].

Дар шароити имрӯза ҳамгироии ҷавонон ба сохтори иҷтимоӣ-сиёсӣ дар доираи сиёсати давлатии ҷавонон амалӣ мегардад. Ғояҳо ва муқаррароти асосии Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» дар Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то давраи соли 2020 таҷассум гардидаанд. Ҳамчун бахши муҳимми стратегияи сиёсати давлатӣ, он ба шахрвандони ҷавони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз синни 14 то 30 – сола равона карда шудааст.

Мувофиқи Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон самтҳои асосии фаъолияти давлат чунин арзёбӣ карда шудаанд:

«- бо қор таъмин намудани ҷавонон, ҷалб намудани онҳо ба амалияи иҷтимоӣ ва огоҳ намудани онҳо дар бораи имкониятҳои рушди неру;

- рушди фаъолияти эҷодии ҷавонон;

- ҳамгироии ҷавононе, ки дар ҳолатҳои душвори зиндагӣ қарор доранд, ба ҳаёти ҷомеа;

- дастгирии фаъолияти ҷавонон ва дастовардҳои онҳо дар соҳаҳои иҷтимоӣю иқтисодӣ, ҷамъиятию сиёсӣ, эҷодӣ ва варзишӣ;

- дастгирии маъюбон, хатмкунандагони муассисаҳои таълимии кӯдакони ҷатим ва бепарастории падару модар, муассисаҳои таълимии махсуси хонандагони дорой нуқсонҳои инкишоф ва муассисаҳои таълимии махсуси пӯшида;

- кумак ба қурбонии зӯроварӣ, ҷанг ва офатҳои табиӣ;

- дастгирии шахсони муҳоҷир, инчунин ҷавонон ва оилаҳои, ки дар вазъияти хатарноки иҷтимоӣ қарор доранд, бекорон;

- расонидани кумак ба шахсони аз маҳбас озодшуда, намояндагони ақаллиятҳои маҳаллӣ» [19].

«Барои раванди татбиқи самтҳои афзалиятноки Стратегия лоиҳаҳои зерин пешбинӣ шудаанд: барномаи «Ҷавонони Тоҷикистон»; барномаи давлатии «Тарбияи ватандӯстии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»; «Барномаи рушди саломатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»» [19].

Дар заминаи раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар ниҳоят шахсиятҳои ватандӯсти дорои тафаккури иҷтимоӣ ва масъулиятшинос дар ҷомеа ташаккул ёбанд. Ин раванд, бешубҳа, ба инкишофи ҷаҳонбинии таҳаммулгароёна мусоидат мекунад, ки он аз ҷавонон тақозо менамояд нисбат ба намояндагони қавму миллат ва дину оинҳои гуногун бо эҳтиром муносибат намоянд ва дар ташаккули муҳити ҳамдигарфаҳму созандаи дохилидавлатӣ саҳмгузор бошанд.

Дар доираи вазифаҳои муҳимтарини сиёсати давлатии ҷавонон тарбияи қобилияти зеҳнӣ ва амалӣ, аз қабилӣ худфаъолиятӣ, худидоракунии ва худташаккулдиҳӣ мавқеи калидӣ дорад. Ҳамзамон, сиёсати мазкур бояд ба густариши ҷаҳонбинии иҷтимоӣ-сиёсӣ ва баланд бардоштани сатҳи шинохти воқеиятҳои иҷтимоӣ миёни ҷавонон равона карда шавад. Танҳо ҷавононе, ки тавоноии маърифатӣ ва шахсиятии худро дар сатҳи баланди рушд қарор медиҳанд, қодир мебошанд ҳукуку озодиҳои шахсии худро ҳимоя кунанд ва дар фаъолияти ҷамъиятӣ, сиёсӣ ва фарҳангии ҷомеа фаъолона иштирок намоянд. Ин гурӯҳи ҷавонон ҳамчун омили муҳими таъмини рушди устувори иҷтимоӣ ва таҳкими пояҳои давлатдорӣ баромад карда метавонанд.

Иштироки ҷавонон дар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва созмону ташкилотҳо ба ташаккули ангезаи мусбати меҳнатӣ ва сатҳи баланди фаъолнокии қорӣ, инчунин азхудкунии малакаву маҳорати иҷтимоӣ, нақшҳо дар шароити тағйирпазирии ҷомеа ва ташаккули иқтисоди иттилоотӣ мусоидат менамояд.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон чунин муқаррар карда шудааст:

«1) «тарбияи ҷавонон дар руҳияи ватандӯстӣ, эҳсоси масъулияти шаҳрвандӣ ва таҳкими ҳувияти миллии онҳо;

2) ташаккули мафкураи милли бо роҳи тарбия намудани ҷавонон дар самти шинохти бештари манфиатҳои милли ва ҳисси оштинопазир бо терроризму экстремизм, коррупсия, нашъачалобӣ ва намудҳои дигари ҷинояткорӣ;

3) ташаккули ахлоқи ҳамидаи ҷавонон, фаъол намудани онҳо дар самти анҷом додани корҳои ихтиёрии ҷамъиятӣ (фаъолияти волонтерӣ) ва баланд бардоштани ҳисси эҳтироми ҷавонон ба фарҳанги милли;

4) таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ ҷомеа ва идоракунии давлатӣ, аз ҷумла, бо роҳи дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо;

5) таъмини ҳифзи ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунии ҷавонон;

6) таъмини ҳифзи саломатӣ, тарзи ҳаёти солим ва рушди ҷисмонии ҷавонон;

7) фароҳам овардани шароит чиҳати гирифтани таҳсилоти сифатнок барои ҷавонон ва таъмини рушди ихтироъкорӣ эҷодкорӣ онҳо;

8) таъминоти иҷтимоӣ ҷавонон, таъмини онҳо ба шугли пурмахсул ва ҷойи кори муносиб;

9) таъмини мустақилияти иқтисодии ҷавонон, рушди фаъолияти соҳибкорӣ ҷавонон, ҷалби онҳо ба хоҷагидорӣ ва ҳунармандӣ;

10) омодагӣ ва дастгирии мутахассисони ҷавон чиҳати пешниҳод намудани мутахассисони лаёқатманд ба вазифаҳои роҳбарикунанда» [3].

Бо дарназардошти хусусиятҳои динамикии равандҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ҷомеа, зарур аст қайд гардад, ки самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон на танҳо хусусияти пайвастаи амалиро доро мебошанд, балки мутобиқ ба тағйироти муҳити дохилӣ ва байналмилалӣ, инчунин бар пояи ниёзҳои навини иҷтимоӣ

табақаҳои ҷавонон пайваста таҷдиду такмил меёбанд. Ин раванд шаҳодати он аст, ки сиёсати мазкур дорои қобилияти мутобиқшавӣ буда, ба хусусиятҳои воқеии замон ва вазъиятҳои рушдёбандаи ҷомеа посухи саривақтӣ медиҳад.

Ин сиёсати миллӣ на танҳо ба таълим ва рушди маърифати ҷавонон равона шудааст, балки кумак мекунад, ки ҷавонон дар фаъолияти иҷтимоӣ ва сиёсӣ фаъол бошанд. Ҳалли масъалаҳои мазкур дар тамоми соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ, тавассути саъю кӯшиши мақомоти давлатӣ, ҳукумат, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, созмонҳои давлатӣ ва ғайридавлатии ҷавонон амалӣ мегардад.

Ҳукумати Тоҷикистон ба тақвияти дастгирии сиёсати давлатии ҷавонон дар заминаи таҳкими ҳуқуқи башар, фароҳам овардани шароити мусоиди иқтисодӣ ва иҷтимоӣ барои ҷавонон, амиқ кардани масъулияти шаҳрвандӣ ва рушди маърифати ҳуқуқӣ тавачҷуҳ намуда, барои сохтани ҷомеаи мустаҳкам ва устувор кӯшиш мекунад. Бо мақсади баррасии эҳтиёҷоти ҷавонон ва ташаккул ва тақвияти ҳувияти миллӣ ва арзишҳои фарҳангӣ, ҳар як барномаи таълимӣ, сиёсати иҷтимоии давлат ва ташаббусҳои ҷамъиятӣ бо эътибори ҷиддӣ ва такмил ҳар сол ба роҳ монда мешаванд. Тавассути шарикӣ бо созмонҳои ғайридавлатӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ, Тоҷикистон кӯшиш мекунад, ки дар сиёсати давлатии ҷавонон ба таври зина ба зина бештар ва ҳамаҷониба амал намояд.

Ташаккул ва раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси барномаҳои давлатии махсус таҳия ва тасдиқнамудаи Ҳукумати ҷумҳурӣ, ки ҳуҷҷатҳои стратегӣ буда, ба ҳалли муназзами масъалаҳои сиёсати ҷавонон нигаронида шудаанд, сурат мегирад. Барномаҳои мазкур бо дарназардошти самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон, инчунин афзалиятҳои миллӣ ва стандартҳои байналмилалӣ таҳия шудаанд, ки имкон медиҳад, то модели муассири ҳамкории ниҳодҳои давлатӣ бо ҷавонон ташаккул ёбад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти сиёсати ҷавонон аллакай якчанд барномаҳои муҳимро амалӣ намуда, ба дастгирии ҳамаҷонибаи ташаббусҳои ҷавонон, беҳбуди шароити иҷтимоӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагӣ ва мақоми ҷавонон дар ҷомеа нигаронида шудааст. Дар ин самт метавон «Барномаи миллии ҷавонони Тоҷикистон», «Барномаи давлатии тарбияи ватанпарастии ҷавонони Тоҷикистон», «Барномаи рушди саломатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016–2018», «Консепсияи миллии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки ба таҳкими минбаъдаи устувории иҷтимоии ҷавонон, пешбурди омодагии касбӣ ва таълимии онҳо ва рушди имкониятҳои худшиносии онҳо нигаронида шудаанд, хос аст. Ин ҳуҷҷатҳои барномавӣ асоси татбиқи сиёсати давлатӣ, ки ба рушди устувор ва ҳамаҷонибаи неруи ҷавонон ва ҳамгироии ҷавонон ба равандҳои рушди иҷтимоӣю иқтисодии кишвар нигаронида шудаанд, мегарданд.

Натояҷи таҳлили маводи марбут ба сиёсати давлатии ҷавонон нишон медиҳанд, ки амалӣ гардидани барномаҳои соҳавӣ ҳамчун заминаи муҳим барои татбиқи муваффақонаи сиёсати ҷавонон хизмат намуда, ба таҳкими нақши ҷавонон дар фазои иҷтимоӣю сиёсӣ мусоидат кардаанд. Инчунин, татбиқи онҳо ба ҳалли масъалаҳои мубрами иҷтимоӣю иқтисодие, ки қишри ҷавон бо он рӯбарӯ аст, шароити муассир фароҳам овардааст. Илова бар ин, барномаҳои зикргардида ҷалби ҷавонро ба корҳои созанда, иштироки фаъолонаи онҳоро дар бунёди давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёду дунявии Тоҷикистон таъмин намудаанд.

Сиёсати давлатии ҷавонон маҷмуи низомноқгардидаи ҷорабиниҳо ва механизмҳоест, ки самтҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, ташкиливу ҳуқуқӣ ва маънавию тарбиявиро фаро мегирад. Амалӣ намудани ин сиёсат на танҳо вазифаи мақомот ва сохторҳои давлатӣ махсус меёбад, балки

ташкилотҳои ҷамъиятӣ, муассисаҳои ғайриҳукуматӣ ва дигар субъектҳои иҷтимоие, ки новобаста аз шакли ташкиливу ҳукукии худ фаъолият мебаранд, дар ҳамбастагӣ бо иттиҳодияҳои ҷавонон ва шаҳрвандони фаъол онро роҳандозӣ менамоянд. Мақсади асосии сиёсати давлатии ҷавонон таъмини рушди ҳамаҷонибаи ҷавонон, аз ҷумла тарбия, таълим, ба камол расонидани онҳо, ба манфиати ҷомеа самаранок истифода бурдани неруи онҳо мебошад.

Сиёсати ҷавонон ба фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди на танҳо малакаҳои касбии насли ҷавон, балки ҳифзи ҳукуки онҳо низ нигаронида шудааст. Иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва рушди неруи онҳо мутобиқи манфиатҳои ҷамъиятӣ низ ҷанбаи муҳим мебошад. Сиёсати давлатӣ оид ба ҷавонон тамоми шаклу усулҳои имконпазири таъсиррасониро ба ҷомеаи ҷавонон бо мақсади мусоидат намудан ба ҳамгироии пурраи онҳо ба ҷомеа фаро мегирад. Он талаботи гуногуни ҷавононро ба назар гирифта, кӯшиш мекунад, ки барои инкишофи онҳо, сарфи назар аз шароити иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва маданӣ имкониятҳои баробар фароҳам оварад. Инчунин, дастгирӣ ва кумаки давлат дар фароҳам овардани шароит барои иштироки фаъолонаи ҷавонон, бахусус хонандагон ва донишҷӯён дар ҳалли масъалаҳои марбут ба ояндаи онҳо ва рушди ҷомеа дар маҷмӯъ ҷанбаи муҳим мебошанд.

Дар алоқамандӣ бо ин Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумла қайд намудааст: «мақсади сиёсати давлатӣ дар самти кор бо ҷавонон дар тарбияи кадрҳо ва мутахассисон, насли нави дорои ҷаҳонбинии васеъ ва сифатҳои ватандӯстӣ мебошад. Яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон тарбияи дурусти насли наврас мувофиқи талаботи замона мебошад» [14].

Чораҳое, ки аз ҷониби мақомоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳадафи татбиқи самараноки сиёсати ҷавонон таҳия ва ба амал бароварда мешаванд, заминаи фарохеро барои ҷалби ҷавонон ба

равандҳои созандаи давлатдорӣ мустақил, ҳуқуқбунёд ва демократӣ фароҳам овардаанд. Ин иқдомҳо дар ташаккули шахсияти шаҳрвандони ҷавон нақши муассир ва пойдор бозида, заминаи таҳкимбаҳши неруи инсонӣ дар марҳалаҳои рушди миллӣ гардидаанд. Махсусан, пас аз қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» (соли 2020) ва қабули Конститутсияи кишвар тавассути раёйпурсии умумихалқӣ (соли 1994), сиёсати давлатии ҷавонон ба марҳалаи сифатан нав ворид гашта, муваффақиятҳои назаррасро соҳиб гардид. Дар ин замина, метавон таъсис ёфтани ниҳодҳои махсуси кор бо ҷавонон, қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳа, таъсис додани стипендияҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сарварони вилояту шаҳру ноҳияҳо, бунёди марказҳои ҷавонон ва роҳандозии имтиёзҳои гуногун барои муҳаққиқони ҷавонро ҳамчун дастовардҳои муҳиму муассир арзёбӣ намуд.

Ҳамин тариқ, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври доимӣ ба беҳтар намудани шароити фаъолияти ҷавонон саъю кӯшиш менамояд ва ин масъала дар маркази диққати роҳбарияти кишвар қарор дорад. Аз замони бадастории истиқлолият, масъалаи рушди ҷавонон ва таваҷҷуҳ ба онҳо ҳамчун самти аслии стратегӣ барои рушди ҷомеа ва давлат эътироф гардидааст. Зарурати ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон пас аз бадастории истиқлолият ва таърихи эътирофи он амри тақдир ва талаботи замон аст. Маъзарат ба эҳтиёҷоти насли наврас ва устувории давлати ҷавон дар ҷаҳони муосир, ки дар он тағйирот ва таҳаввулот зуд-зуд рух медиҳанд, дар назар дошта шудааст. Муҳимтарин хусусияти ин сиёсати давлатӣ, аз нигоҳи сиёсӣ ва иҷтимоӣ, эътирофи захираи инсонии кишвар дар баробари дигар арзишҳо ба ҳисоб меравад. Дар асл, ҷавонон ҳамчун ояндаи миллат ва манбаи муҳим барои рушди сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар махсус мешаванд.

Ташаккул ёфтани сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон ба маъзарат ба ҳифзи арзишҳои миллӣ ва фарҳангӣ, таълим ва касбомӯзӣ,

масъулият ва маърифати шаҳрвандӣ шомил мешавад. Дар ин раванд, бо истифода аз чораҳои мушаххаси институтсионалӣ ва роҳандозии стратегияҳои воқеъбинона, сиёсати давлатӣ ба он равона шудааст, ки имкониятҳои воқеии ҷавононро дар ҳама самтҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ба таври муассир ғайб созад. Доир ба масъалаҳо ва мушкилоти ҷойдошта дар самти амалӣ намудани сиёсати давлатии ҷавонон Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат-Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумла қайд намудааст: «Сохтори давлати мо бо Конститутсия муайян карда шудааст, ки барои қабули он аксарияти мутлақи аҳоли овоз додааст. Мо бо роҳи худ, дар асоси иқтисоди озоди бозоргонӣ, бидуни таҳмили идеологӣ ба мардум, ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ бунёд хоҳем кард, ки дар он ҳар як шаҳрванд худро озод ва арзанда ҳис кунад. Ин иродаест, ки миллионҳо нафар ҳамватанони мо баён кардаанд. Онҳое, ки инро ба эътибор нагирифтаанд, манфиатҳои ғаразноки худро пеш гирифта, моро боз ба остонаи мухолифатҳо ворид менамоянд» [65, с. 57-58].

Муҳаққиқи тоҷик, нақш ва мақоми ҷавононро дар мустаҳкам ва устувор гардидани ҷомеа баррасӣ намуда, қайд менамояд, ки «сиёсати давлатии ҷавонон стратегияи давлатро дар самти таъмини рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии Тоҷикистон таҷассум менамояд» [40].

«Яке аз самтҳои муҳимми сиёсати давлатии ҷавонон рушди маориф дар кишвар ва омода намудани ҷавонон ба бадастории маълумот ба ҳисоб меравад. Дар алоқамандӣ бо ин, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мустаҳкам гардидани низоми таҳсилот дар кишвар мусоидат менамояд, зеро маориф омили муҳимми рушди миллат ва қувват гирифтани давлат ба ҳисоб меравад. Қайд намудан зарур аст, ки дар шароити имрӯза дар Тоҷикистон ҳар сол ҳазорҳо нафар ҷавонон маълумоти миёна ва олиро ба даст меоранд. Аз ин хотир, рушди маориф самти стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон ба ҳисоб меравад.

Нақш ва аҳамияти маорифро баҳогузори намуда, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намудааст, ки самти муҳимми рушди маориф дар нигоҳдории фазои ягонаи таълимӣ, таъмини бечунуҷарои ҳуқуқҳои мушаххаси шаҳрвандон ба таълим ва дастрасии он барои тамоми қишрҳои аҳолии зоҳир мегардад» [15].

Самти дигари муҳимми сиёсати давлатии ҷавонон дастгирии истеъдодҳои ҷавон баҳусус хонандагон ва донишҷӯён ба ҳисоб меравад. Дар ин самт як қатор ҳуҷҷатҳои расмӣ қабул гардиданд, ки ба раванди татбиқи самараноки чунин дастгирӣ равона гардида буд. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси стипендияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хонандагони мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ, литсейҳо, омӯзишгоҳҳои касбӣ-техникӣ ва коллеҷҳо» (1998), «Дар бораи таъсиси ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ барои олимони ҷавон» (1998) маҳз барои дастгирии истеъдодҳои ҷавон равона карда шудаанд.

Дар ҷараёни ташаккули марҳалавии сиёсати давлатии ҷавонон, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, чандин бор бо намояндагони фаъоли насли ҷавон мулоқотҳои сатҳи баланд анҷом додааст. Дар раванди ин вохӯриҳо, масъалаҳои калидии марбут ба татбиқи самтҳои гуногуни сиёсати ҷавонон мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар вохӯрӣ бо намояндагони ҷавонон соли 2023 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба аҳамияти ҷавонон ва сиёсати ҷавонон дар ҷаҳон чунин қайд намудааст: «дар ҷаҳони муосир рӯй овардан ба масъалаҳои ҷавонон ва истифодаи неруи зеҳнӣ ва ҷисмонии онҳо яке аз шартҳои бадастории рушди устувори давлат ва ҷомеа ба ҳисоб меравад» [17].

Метавон қайд намуд, ки аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳимияти рушди сиёсати ҷавонон ва баланд бардоштани нақши ҷавонон дар кишвар ба пуррагӣ дарк карда шудааст. Илова бар ин,

метавон қайд намуд, ки роҳбарияти кишвар аз кишварҳои дигар низ даъват ба амал меорад, ки ба рушди ҷавонон ва ҳалли масъалаҳои мухталифи онҳо таваҷҷуҳи хосса равона намоянд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Барномаи маҷмуавии миллии «Ҷавонони Тоҷикистон» амалӣ карда мешавад, ки шаҳодати ташаккули механизми амалинамоии маҷмуавии сиёсати давлатии ҷавонон ба ҳисоб меравад. «Қайд намудан зарур аст, ки барномаи мазкур марҳала ба марҳала амалӣ гардида, ҷамоҳангсозии он ба дӯши Кумита оид ба корҳои ҷавонони назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вогузор карда шудааст» [41, с. 190].

Барномаи мазкур ҳамчун «механизми раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон бори аввал соли 1999 барои давраи миёнамуҳлат 7-соли баъди қабули Қонуни асосии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» қабул гардида, дар ин давра нақши худро бозид» [167].

Барномаи зикршуда дар шаклгирии самтҳои стратегии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши калидӣ бозида, ҳамчун таҷрибаи муваффақ дар амалисозии сиёсати ҷавонпарварӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ шинохта шуд. Натиҷаҳои он ҳамчун таҳкурсии муҳим барои таҳияи иқдоми минбаъда арзёбӣ гардиданд. Яке аз дастовардҳои назаррас дар ин марҳала ин татбиқи фарогири Барнома дар тамоми минтақаҳои кишвар буд. «Тибқи ин принцип раванди татбиқи Барномаи миллии Ҷавонони Тоҷикистон 7 давра: солҳои 1999-2000, 2001-2003, 2004-2006, 2007-2009, 2010-2012, 2013-2015 ва 2016-2021-ро дар бар мегирад. Мутаносибан, ҳадафҳо, вазифаҳо, афзалиятҳо ва дигар ҷузъҳои Барнома дар заминаи ниёзҳои ҷавонон ва субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон давра ба давра тағйир ёфта, ҳадафи умумӣ, яъне пешниҳоди як қатор хизматрасониҳои зарурӣ барои ҷавонон, бетағйир монд» [41, с. 190-191].

Қобили зикр аст, ки муаллифи ду лоиҳаи охирини Барнома барои солҳои 2013-2015 ва 2016-2018 донишманд Қ.А. Миралиён мебошад (аз ҷумла мазмуни таҳияи таҳқиқоти мазкур).

Дар асоси баррасии самтҳои асосии раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, метавон чунин хулосабарорӣ намуд:

1. Сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун ҷузъи муҳим ва манбаи стратегии рушди ҷомеа дар соҳаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва миллий эътироф мешавад. Он бо таъсиргузори ба наслҳои оянда ва ташаккул додани ҷомеа аҳамияти калон дорад;
2. Сиёсати давлатии ҷавонон дар доираи барномаҳои махсуси давлатӣ, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегарданд, ба роҳ монда мешавад.
3. Барномаҳо, ки бо таваҷҷуҳ ба самтҳои асосии сиёсати давлатӣ барои ҷавонон таҳия шудаанд, на танҳо як ҷаҳорҷӯбаи амалии сиёсати ҷавононро муайян мекунанд, балки ба амалҳои стратегӣ ва пешниҳодҳои имрӯза барои рушди мусбати ҷавонон дар ҷомеа равона мегарданд.

**БОБИ III. МАҚОМИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ХОНАНДАГОН ВА
ДОНИШЧҶҶЁН ДАР РАВАНДИ ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ҶАВОНОН
ДАР ШАРОИТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

3.1. Нақш ва усулҳои иштироки иттиҳодияи хонандагону донишҷӯён дар амалишавии сиёсати ҷавонон

Иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар соҳаи сиёсати ҷавонон қисми ҷудонопазири инфрасохтори таълимӣ ва иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад, ки муҳити рушдкунанда ва гуногунҷанбаро барои иштироки фаъоли ҷавонон дар соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷамъиятӣ пешниҳод менамоянд. Ин иттиҳодияҳо ба сифати омили рушди иҷтимоӣ ва фарҳангӣ баромад намуда, ба хонандагон ва донишҷӯён имкониятҳои беназири такмилдиҳии ғояҳо, рушди малакаву маҳорати эҷодӣ ва иштирок дар барномаҳои таълимиро таъмин месозад. Дар доираи ин иттиҳодияҳо ҷавонон таҷрибаи таълимии худро ташаккул дода, мавқеи худро нисбат ба масъалаҳои муҳимми ҷамъиятӣ муайян мекунанд.

«Таҳлили ҳаёти ҷамъиятию сиёсии Тоҷикистон дар ташаккули раванди демократии сиёсӣ нишон медиҳад, ки сиёсати бозсозӣ дар назди ҷомеа вазифаҳои мураккаб ва пурмухтavo мегузорад ва раванди татбиқи онҳо ба ислоҳоти куллии системаи сиёсии кишвар вобаста аст. Бояд таъakkур дод, ки ташаккул ва рушди ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон яке аз хусусиятҳои хоси давраи бозсозӣ ва шартҳои зарурии ислоҳоти системаи сиёсии кишвар мебошад» [161].

Яке аз унсурҳои калидӣ дар фаъолияти онҳо дастгирии ташаббусҳои хонандагон ва донишҷӯён ба ҳисоб меравад. Дар ин самт метавон гузаронидани чорабиниҳои таълимӣ, ташкили фестивалҳои фарҳангӣ ва чорабиниҳои варзиширо махсусан қайд намуд. Чунин ташаббусҳо ба ташаккули малакаву маҳорати соҳибкорӣ, кори гурӯҳӣ ва сарварӣ мусоидат менамояд.

Ниҳодҳои ҷамъиятии хонандагон ва ҷавонон масулияти барқарор намудани робитаро миёни давлат ва доираҳои муайяни иҷтимоӣ ба зима

доранд. Ин созмонҳо бо истифода аз усулҳои муассири муошираву ҳамкорӣ шароити муносибро барои барқарор сохтани робитаи мутақобилан судманд байни насли ҷавон ва ниҳодҳои давлатӣ фароҳам месозанд. Нақши чунин иттиҳодияҳо танҳо ба намояндагӣ аз манфиатҳои донишҷӯён ва хонандагон маҳдуд намешавад. Онҳо ҳамчун воситаи ғаёл барои шиносоии мақомоти дахлдор бо мушкилот, ниёзҳо ва пешниҳодҳои воқеии ҷавонон амал намуда, дар ташаккули сиёсати ҷавонписанд сахми арзанда мегузоранд. Бо пешниҳоди қарорҳои мушаххас, ҷамоҳангшуда ва дар асоси таҳлили воқеии вазъият, ин ташкилотҳо дар беҳсозии шароити таҳсил, зист ва ғаёлияти иҷтимоиву фарҳангии ҷавонон нақши муассир мебозанд.

Ин амал барои беҳсозии шароити таълимӣ, беҳдошти инфрасохтор ва таъмин намудани ҳуқуқи аъзоёни онҳо барои таълим ва рушди шахсӣ равона аст.

Ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои донишҷӯён инчунин ҳамчун омилҳои ғаёл дар ташаккули сиёсати таълимӣ ва шеваҳои амали сиёсати давлатии ҷавонон иштирок мекунанд. Онҳо на танҳо ба ташкили чорабиниҳо ва барномаҳои таълимӣ, балки дар таъриф ва ташаккули стандартҳои муосири таълимӣ, ки ҷавобгӯи талабот ва эҳтиёҷоти ҷомеа ва бозори меҳнат мебошанд, сахм мегузоранд. Дар асл, ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои донишҷӯён вазифаи муҳим доранд, ки бо пешниҳодҳои худ ба беҳтар кардани сифати таълим ва ҷанбаҳои иҷтимоии он кумак кунанд. Ин ғаёлиятҳо ҳамзамон аз эҳтиёҷоти донишҷӯён дар равандҳои сиёсӣ ва таҳқиқоти амалӣ манфиат бароварда, имкониятҳо барои кумак ба барномаҳое, ки манфиат ва дастгирии иҷтимоии ҷавононро таъмин мекунанд, ташкил медиҳанд.

Муҳим аст, ки ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои донишҷӯён дар эҷоди раванди якҷояи ҷамоҳангшудаи сиёсати давлатӣ ва барномаҳои таълимӣ бо мақомотҳо ва сохторҳои давлатӣ иштирок кунанд. Татбиқи самараноки сиёсати соҳаи маориф дар шароити муосир ба мавҷудияти

заминаи мусоиди ҳамкорӣ байни ниҳодҳои давлатӣ ва ташкилотҳои ҷавонон вобастагии мустақим дорад. Аз ҷумла, эҷоди шароити мусоид барои донишҷӯён, ки ба рушди ҳамаҷонибаи шахсият, тавонмандсозии иҷтимоӣ ва касбӣ равона шудааст, танҳо дар ҳолате ба таври самаранок имконпазир аст, ки ин ҳамкорӣ бо усули фаъол ва мутамарказ роҳандозӣ гардад. Дар ин замина, нақши муассир ва миёнаравонаи ташкилотҳои донишҷӯиву хонандагон, ки манфиатҳои табақаи ҷавонро ифода мекунанд, барои шаклгирии муҳити созанда дар соҳаи маориф бениҳоят муҳим аст. Онҳо метавонанд бо пешниҳоди ташаббусҳои созанда, мушкилоти ҷойдоштаро ба таври воқеъбинона ба мақомоти дахлдор расонанд ва барои таҳияи қарорҳои инноватсионӣ шароити мусоид фароҳам оваранд. Танҳо тавассути як низоми самараноки муоширати дучониба сиёсати таълимӣ метавонад ҷавобгӯи талаботи замони муосир ва эҳтиёҷоти воқеии ҷавонон гардад.

Шартан, метавон якҷанд масъалаи асосиро ҷудо намуд, ки дар фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён мушоҳида карда мешавад.

Якум, пешниҳоди манфиат ва талаботи хонандагон тариқи иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар раванди ташаккули сиёсати таълимӣ ва иҷтимоӣ аҳамияти калидиро касб намудааст. Ин иттиҳодияҳо дар нақши намояндагони бонуфузи ҷавонон амал намуда, ба онҳо платформаи ифодаи талаботеро пешниҳод мекунад, ки ҳамкориҳои онҳоро бо мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва ҷомеа таъмин менамоянд.

Ба сифати форумҳо барои баррасӣ ва ифодаи ақидаҳо, иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ба ташаккули гуфтугӯи созандаи ҷавонон ва сохторҳои давлатӣ мусоидат менамоянд. Онҳо ба таври мунтазам вохӯриҳо, суҳбатҳо ва машваратҳо гузаронида дар онҳо донишҷӯён ва мактаббачагон фикру мулоҳиза ва таклифҳои худро баён мекунанд. Илова бар ин, ин иттиҳодияҳо ба сифати миёнарав баромад намуда, ба мақомоти идоракуни дар муассисаҳои таълимӣ иттилоотро

оид ба талаботи ҷавонон пешниҳод менамоянд. Онҳо метавонанд оид ба беҳбуди шароити таълим, гуногунии барномаҳои таълимӣ ва умуман таъмини ҳаёти донишҷӯён дархосту тавсияҳои асоснок пешниҳод намоянд.

Ин раванди ҳамкории фаъол бо сохторҳои давлатӣ на танҳо ба эътибор гирифтани балки ба ҷорӣ намудани андешаҳои ҷавонон дар ташаккули сиёсат мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, иттиҳодияҳои донишҷӯён ҳамчун ниҳодҳои муҳим баромад карда, намояндагии манфиатҳои ҷавононро дар сатҳҳои гуногуни қабули қарорҳо таъмин намуда, ба ҳамкории муассир байни муассисаҳои таълимӣ ва донишҷӯён мусоидат мекунанд.

Дар шароити имрӯза дар тамоми муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон шубҳаҳои қор бо ҷавонон-парламенти донишҷӯён амал менамоянд, ки фаъолияти он ба дастгирии иқдоми донишҷӯён ва афкори онҳо, ба эътибор гирифтани хоҳишу дархостҳои онҳо оид ба рушди муассисаи таълимӣ, раванди татбиқи навгониҳо, иштирок дар ҷаласаҳои Шурои олимон, факултетҳо, донишгоҳ ва дигар масъалаҳо равона карда шудааст. Масалан, «дар Донишгоҳи давлатии Данғара парламенти донишҷӯён амал менамояд, ки мақсади асосии он таҳти мароми «Омӯзиши асрори муваффақият ва хислатҳои пешвоии Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон» ба ҳисоб меравад» [179].

Қайд намудан зарур аст, ки Парламенти донишҷӯён дар раванди қабули қарорҳои дохилии муассисаи таълимӣ фаъолона ширкат намуда, мавқеи донишҷӯёнро нисбат ба масъала ифода менамояд. Воҳӯриву ҷаласаҳои парламенти донишҷӯён ба таври муттасил барпо шуда, дар он масъалаҳои мухталифи таълим, беҳтар намудани вазъияти иҷтимоии донишҷӯён, иштироки донишҷӯён дар қорҳои ҷамъиятӣ ва ҷорабиниҳои илмӣ муассисаи таълимӣ мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор дода мешавад.

Дар шароити имрӯза, дар аксарияти муассисаҳои таҳсилоти миёна ташкилотҳои ҷамъиятии «Падару модарон ва омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» фаъолият дорад, ки дар доираи фаъолияти он масъалаҳои мубрами фаъолияти таълимии хонандагон мавриди баррасӣ қарор дода мешавад. Ташкилоти мазкур ба таври мунтазам ҷаласаҳои ҳудро гузаронида, баҳри беҳтар намудани вазъи таълим ва тарбия дар муассисаи таълимӣ тавсияҳо пешниҳод менамояд.

Дуюм, ташкили ҷорабиниҳои таълимӣ унсури калидии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ба ҳисоб меравад, ки ба рушди ҳаматарафаи касбӣ мусоидат менамояд. Ҷорабиниҳои таълимӣ ба баланд бардоштани сатҳи дониши иштирокчиён, васеъ намудани дониши онҳо дар самтҳои мухталиф ва рушди малакаву маҳорати касбӣ равона карда шудаанд.

Чунин ташаббусҳо ба хонандагон ва донишҷӯён имконият медиҳад, ки ба масъалаҳои нисбатан муҳим ворид гардида, тафаккури интиқодиро инкишоф дода, ғояҳои навро мавриди баррасӣ қарор диҳанд. Ҷанбаи муҳимми фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ташкили ҷорабиниҳои фарҳангӣ ба ҳисоб меравад.

Дар ин самт метавон фаъолияти чунин ташкилотҳо, ба монанди Ташкилоти ҷамъиятии «Дониш»-и Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ташкилоти ҷамъиятии «Шабакаи машваратии иттилоотӣ», Ташкилоти ҷамъиятии «Меҳрубон», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҳамкорӣ баҳри тараққиёт», Ташкилоти ҷамъиятии «Дӯстдорони фарҳанги бостон», Ташкилоти ҷамъиятии «Сарчашмаи ҳаёт», Ташкилоти ҷамъиятии «Раҳнамои ҷавонон», Ташкилоти ҷамъиятии «Хонаи ҷавонон», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҳифз ва рушди фарҳанг», Ташкилоти ҷамъиятии «Гули умед», Ташкилоти ҷамъиятии «Дониш-иҳтисос», Ташкилоти ҷамъиятии «Иқдомҳои шаҳрвандӣ дар рушд», Ташкилоти ҷамъиятии «Гурдофарид» ва ғайраҳо махсусан қайд намуд.

«Соли 2022 ташкилоти ҷамъиятии ҷумҳуриявии «Гурдофарид» лоиҳаи «Сафирони иродаи неки QLEVER барои Тоҷикистони

осоишта»-ро роҳандозӣ кард. Дар доираи лоиҳа, мубориза бар зидди ифротгароии хушунатомез, сохтакориҳои иттилоотӣ ва барангехтани кинаву бадбинӣ дар миёни ҷавонон қарор гирифтааст. Лоиҳа дар ҳамкорӣ бо кишварҳои Ёзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон амалӣ гардид. Лоиҳа бо дастгирии Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар ниҳодҳои дахлдор амалӣ карда шуд» [174].

Бо ҳадафи ҷалби донишҷӯён ба тарзи ҳаёти солим, ташаккули зебоипарастӣ ва тарбия дар руҳияи худшиносии миллӣ, ватандӯстӣ, инсонгароӣ ва эҳтиром ба арзишҳои миллӣ, инчунин таҳаммулпазирӣ нисбат ба фарҳанги миллатҳои дигар, ки дар донишгоҳ таҳсил менамоянд, Шуъбаи кор бо ҷавонони Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни ҳамасола нақша-чорабиниҳои вижаеро таҳия ва амалӣ менамояд. Ин нақша-чорабиниҳо, ки ба ташаккули фазои мусоиди ахлоқӣ ва маънавӣ дар муҳити донишҷӯён равона шудаанд, на танҳо як рукни муҳимми раванди таълиму тарбия ба ҳисоб мераванд, балки воситаи муассири ташаккули шахсияти комили донишҷӯ дар заминаи арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ низ ба шумор мераванд. Тавассути ин чорабиниҳо донишҷӯён на танҳо ба фаъолиятҳои тарбиявӣ маънавӣ ҷалб мегарданд, балки ҳисси масъулиятшиносӣ, ҳудогоҳии миллӣ ва ҷаҳонбинии иҷтимоии онҳо низ таҳким меёбад.

Тибқи нақшаи чорабиниҳои тасдиқшуда бо мақсади ҳавасмандгардонии фаъолияти ҷисмонӣ, ташаккули ҳувияти шаҳрвандӣ ва рушди неруи иҷтимоӣ фарҳангии ҷавонон доир намудани як қатор чорабиниҳои варзишӣ, фарҳангӣ маърифатӣ дар назар аст. Дар баробари ин, ба рушди сифатҳои маънавию ахлоқӣ ва зеҳнии ҷавонон тавассути роҳандозии чорабиниҳои фарҳангӣ маърифатӣ, аз кабили вохӯриҳои маҳфили иттилоотӣ-фарҳангии «Худошиносии миллӣ», озмуни «Забон донӣ – ҷаҳон донӣ», ки ба ҳавасмандгардонии салоҳияти

забонӣ ва муоширати байнифарҳангӣ, инчунин баргузории шаби дӯстии фарҳангӣ» аҳамияти махсус дода мешавад.

Сеюм, иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагону донишҷӯён ба аъзоёни худ имкониятҳои мусоид фароҳам меоранд, ки онҳо дар раванди ташаккул ва рушди ҷомеа сахм гузошта, дар ҳаллу фасли масъалаҳои муҳталифи иҷтимоиву сиёсӣ ҷаълола иштирок намоёнд. Ин гуна имкониятҳо, дар навбати худ, ба ташаккули ҳисси масъулияти шаҳрвандӣ ва болоравии сатҳи иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ мусоидат менамоёнд. Ба воситаи ҷаъолият дар ҷунин иттиҳодияҳо, ҷавонон на танҳо малакаи роҳбарӣ ва ташаббускориро инкишоф медиҳанд, балки ба таври мустақим имкони таъсиррасонӣ ба равандҳои муҳими сиёсиву иҷтимоӣ низ ба даст меоранд, ки ин яке аз нишондиҳандаҳои муҳими рушди ҷомеаи демократӣ маҳсуб меёбад.

Аъзоёни иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ташкили ҷорабиниҳои хайрхоҳона, ки барои кумак ба ниёзмандон равона карда шудааст, ҷалб карда мешаванд. Аз ҷамъоварии хайрияҳо то ба иштирок дар амалҳои хайрхоҳона онҳо масъулияти иҷтимоӣ ва яқдили шаҳрвандиро зохир менамоёнд.

Ҷорабиниҳо барои андешаҳои гуногун ва табодули афкор мусоидат мекунанд. Ҷаъолияти шаҳрвандӣ дар иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён инчунин метавонад иштирок дар ҷорабиниҳои иҷтимоӣ, аз қабил кумак ба гурезаҳои иҷборӣ, иштирок дар лоиҳаҳои экологӣ, паҳн кардани маълумот дар бораи масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ ва ғайраҳо дар бар гиранд.

Ҷунин ташаббусҳо ба ташаккули шаҳрвандӣ, рушди малакаи роҳбарӣ ва тарбияи шаҳрвандони ҷаъол, ки барои иштирок дар ташаккули ҷомеа омодаанд, мусоидат мекунанд. Ҷаъолияти шаҳрвандӣ ба воситаи иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён на танҳо шуури ҷамъиятии ҷавонро инкишоф медиҳад, балки дар тамоми ҷамъият диғаргуниҳои мусбат ба вучуд меорад.

Дар ин самт метавон фаъолияти Ташкилоти ҷамъиятии «Инновации и участие в развитии», Ташкилоти ҷамъиятии «Гули Сурх», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҳамкорӣ баҳри тараққиёт», Ташкилоти ҷамъиятии «Маркази таълимии ҷумҳуриявии «Логос», Ташкилоти ҷамъиятии ҷумҳуриявии «Ташаббуси шаҳрвандии Сиёсати Интернет», Ташкилоти ҷамъиятии Фонди «Перспектива+», Ташкилоти ҷамъиятии «Раҳнамои ҷавонон», Ташкилоти ҷамъиятии «Хонаи ҷавонон», Ташкилоти ҷамъиятии «Инициатива», Ташкилоти ҷамъиятии «Маркази дастгирии ҷомеаи шаҳрвандии «Шаҳрванд», Ташкилоти ҷамъиятии Хазинаи дастгирӣ ва тараққиёти ҷамъияти шаҳрвандии «Тараққиёт», Ташкилоти ҷамъиятии «Иқдомҳои шаҳрвандӣ дар рушд», Ташкилоти ҷамъиятии «Комёбиҳои ҷавонон», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҷомеа ва пешрафт», Ташкилоти ҷамъиятии «Тоҷикистон дар тараққиёт», Ташкилоти ҷамъиятии «Насли нави Тоҷикистон», Ташкилоти ҷамъиятии «Маърифати шаҳрвандӣ», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҷомеаи солим», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҷомеаи солими асри XXI» ва ғайраҳо қайд намуд.

Чорум, ташаккули малакаву маҳорати сарварии хонандагон ва донишҷӯён. Қайд намудан зарр аст, ки ташаккули малакаҳои сарварӣ яке аз ҷанбаҳои калидии иштирок дар иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ба ҳисоб меравад. Иштирок дар чунин иттиҳодияҳо ба ҷавонон на танҳо имконият, балки заминаи сохториро барои рушди фаъоли роҳбарӣ фароҳам меорад. Аъзоёни ин иттиҳодияҳо дар ташкил ва гузаронидани чорабиниҳо иштирок мекунанд, ки аз онҳо масъулияти ҷанбаҳои гуногуни чорабиниҳо талаб мекунад. Ташкили чорабиниҳо банақшагирӣ, ҳамоҳангсозии гурӯҳ, таъини масъулиятҳо дар бар мегирад ва ин унсурҳо ба рушди масъулият ва малакаҳои ташкилотчигӣ мусоидат мекунанд.

Қобилияти қабули қарорҳои муҳим дар иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён низ як ҷанбаи муҳим аст. Аъзои иттиҳодия дар қабули қарорҳои стратегӣ ва фаврӣ фаъолона иштирок мекунанд, ки ба рушди

тафаккури таҳлилӣ, қобилияти қабули қарорҳои асоснок ва малакаҳои роҳбарӣ мусоидат мекунад. Илова бар ин, кори дастаҷамъона, ки аксар вақт ҳангоми ташкил ва раванди татбиқи чорабиниҳо талаб карда мешавад, ба рушди муошират ва малакаҳои байнишахсӣ мусоидат менамояд. Ҳамин тариқ, иштирок дар иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён на танҳо ба ҷавонон имконият фароҳам меорад, ки дар ҳаёти ҷамъиятӣ саҳм гузоранд, балки ҳамчун воситаи рушди фаъоли роҳбарӣ, ғанӣ гардонидани таҷрибаи онҳо ва омода кардани онҳо ба нақши роҳбарикунанда дар оянда хизмат мекунад.

Дар ин самт, чунин иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ба монанди Ташкилоти ҷамъиятии «Иқдом», Ташкилоти ҷамъиятии «Ташриф», Ташкилоти ҷамъиятии «Шоҳин», Ташкилоти ҷамъиятии «Майрам», Ташкилоти ҷамъиятии «Накукор», Ташкилоти ҷамъиятии «Нури Умед», Ташкилоти ҷамъиятии «Файзбахш», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҷамъияти кӯдаконаи экологии «Зумрад»», Ташкилоти ҷамъиятии «Маркази дастгирии ҳуқуқии ҷавонон», Ташкилоти ҷамъиятии экологии ҷавонон «Маленькая земля», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҷавшан», Ташкилоти ҷамъиятии «Ҳазинаи ташаббусҳои ҷавонон «Ганҷинаи Вахш», Ташкилоти ҷамъиятии «Дониш ва хирад», Ташкилоти ҷамъиятии «Нури хуршед», Ташкилоти ҷамъиятии «Меҳри ватан» фаъолият менамоянд.

Панҷум, иштирок дар иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён, инчунин ташаббусҳои эҷодии ҷавонро дастгирӣ намуда, муҳити мусоиди амалинамоии лоиҳаҳои инноватсиониро пешниҳод месозад. Ин гуна муҳитҳо шароити мусоид фароҳам меоранд, ки дар он ҷавонон тавонанд ташаббус нишон дода, малакаҳои таҳлилӣ, барномасозӣ ва масъулияти шаҳрвандиро дар амалиётҳои ҷамъиятӣ инкишоф диҳанд. Ҳамзамон, онҳо имкони иштирок дар таҳияи стратегияҳо ва пешниҳодҳои воқеъбинона барои тақмили муҳити таълимӣ ва иҷтимоии худ доранд.

Аъзоёни иттиҳодияҳо метавонанд дар лоиҳаҳои гуногун, ки ба рушди технология, фарҳанг, маориф ва дигар соҳаҳо нигаронида

шудаанд, фаълона иштирок намоянд. Ин ба эҷоди ҷомеаи инноватсионӣ мусоидат мекунад, ки дар он ҷавонон дар ҷустуҷӯи роҳҳои инноватсионии мушкилоти муосир нақши калидӣ мебозанд. Дастгирии ташаббусҳои ҷавонон тавассути иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён инчунин маъноӣ онро дорад, ки ҷавонон имкони дарёфти захираҳои заруриро доранд ва барои раванди татбиқи лоиҳаҳои худ дастгирӣ меёбанд. Ин метавонад дастгирии молиявӣ, маслиҳатҳои мураббӣни ботачриба ва дастрасӣ ба инфрасохторро дар бар гирад, ки ба раванди татбиқи бомуваффақияти ғояҳо мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, иштирок дар иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён барои рушди эҷодӣ ва рушди ташаббусҳои ҷавонон мусоидат намуда, шароити зарурии навоарӣ ва пешрафти иҷтимоиро фароҳам меорад.

Шашум, иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар баланд бардоштани огоҳии ҷавонон оид ба масъалаҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ нақши калидӣ доранд. Ин иттиҳодияҳо барои муҳокимаи мавзӯҳои ҷорӣ замина фароҳам меоранд, чорабиниҳои таълимӣ, лексияҳо ва семинарҳо мегузаронанд, ки ба тавсеаи дониш ва рушди тафаккури интиқодӣ нигаронида шудаанд. Аъзоёни иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар мубоҳисаҳо, ки ба ҷанбаҳои муҳимми ҳаёти ҷамъиятӣ - адолати иҷтимоӣ, экология, сиёсат ва иқтисод дахл доранд фаълона иштирок мекунанд. Гузаронидани маъракаҳои иттилоотӣ, оид ба паҳн кардани маълумот дар бораи рӯйдодҳо ва мушкилоти ҷорӣ низ як қисми масъулияти онҳо ба ҳисоб меравад.

Чунин чорабиниҳо ба ташаккули шахрванди огоҳ ва бомаърифат, ки омодаи иштироки фаълона дар ҳаёти ҷомеа аст, мусоидат мекунанд. Ҷавонони огоҳ қобилияти таҳлил ва тафаккури интиқодӣ доранд, ки ҷузъи муҳимми ҷалби шахрвандӣ ва иштирок дар қабули қарорҳои муҳимми давлатӣ мебошад. Ҳамин тавр, иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён на танҳо макони ташаккули маҳорати роҳбарӣ ва дастгирӣ намудани ташаббуси эҷодӣ, балки захираи арзишноки баланд бардоштани савияи маърифатии ҷавонон ва ба иштироки фаълона дар

ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ва фарҳангӣ ҷалб намудани онҳо ба ҳисоб меравад.

«Дар ин самт фаъолияти ташкилоти ҷамъиятии «Центр по правам человека» назаррас аст, ки оид ба ҳуқуқи ҷавонон, роҳҳо ва воситаҳои ҳимоя намудани он ҷорабиниҳои мухталиф барпо менамояд. Метавон лоиҳаи «Беҳтар намудани огоҳии аҳоли, аз ҷумла ҷавонон дар бораи муқовимат ба амалҳои ифротгароӣ дар Тоҷикистон», мизҳои мудаввар дар мавзӯи «Саломатии муҳоҷирон ва касалиҳои сирояткунанда»-ро махсусан қайд намуд. Ба сифати мисол метавон самтҳои асосии фаъолияти лоиҳаи «Беҳтар намудани огоҳии аҳоли, аз ҷумла ҷавонон дар бораи муқовимат ба амалҳои ифротгароӣ дар Тоҷикистон»-ро, ки ба расонидани кумак дар пешгирӣ ва ҳимоят аз ифротгароии ҳушунатомез дар байни аҳолии Тоҷикистон, аз ҷумла ҷавонон ва муҳоҷирони корӣ равона шудааст, манзур намуд. Корҳо тавассути пурзӯр намудани фаъолияти иттилоотӣ оид ба муқовимат ба зухуроти ифротгароӣ тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ ва васоити ахбори омма, аз қабили телевизион, радио ва дигар шабакаҳои иртибот бо аҳоли амалӣ карда мешаванд» [185].

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи тарбияи ватандӯстии ҷавонон лоиҳаҳои мухталифро роҳандозӣ намуда онҳоро маблағгузорӣ менамояд. Аз ҳамин лиҳоз, амалӣ намудани лоиҳаҳои тарбиявӣ дар самти тарбияи ахлоқию ватандӯстии ҷавонон ба ихтиёри ташкилотҳои ҷамъиятӣ дода мешавад.

«Ташкилоти ҷамъиятии «Меҳри модар» соли 2000 таъсис ёфтааст, ки ҳадаф аз он дастгирии модарони ҷавононе, ки дар даргириҳои низомӣ иштирок ва ҳалок шудаанд ва расонидани кумаки зарурӣ ба онҳо мебошад. Ин ташкилот дар ҳамкорӣ бо мақомоти дахлдори давлатӣ дар самти тарбияи ватандӯстии ҷавонон як қатор ҷорабиниҳои тарбиявиро анҷом додааст. Ҳамасола бахшида ба рӯзҳои ёддошти қаҳрамонон ва муборизони Ватану миллат ҷорабиниҳои дахлдор гузаронида шуда, аз

кахрамони ватанпарварона ва ҳомиёни ватан дарсҳои таърихӣ бардошта мешавад» [164].

«Иттиҳодияи ҷамъиятии «Эҷодкор» аз ҷониби як гурӯҳи ҷавонони боистеъдод соли 2004 дар шаҳри Бохтар (Қўрғонтеппа) таъсис ёфтааст. Ташкилот дар самти воситаҳои ахбори умум, тарбияи ватандӯстӣ ва ахлоқии ҷавонон фаъолият дорад. Лоихаҳои «Сарбози Ватан», «Тоҷикистон Ватанам», «Меҳрафрӯз» ва ғайра тавассути телевизионҳои вилоятӣ дар вилояти Хатлон амалӣ гардиданд. Ташкилоти ҷамъиятии «Истиқбол» соли 1996 аз ҷониби як гурӯҳи зиёиёни эҷодкор таъсис ёфтааст. Дар давоми фаъолияти худ ташкилот 8 маркази кор бо кӯдакони лаёқатманд, маъҷубон ва оилаҳои камбизоат таъсис дода, чандин наشريҳои чопӣ ба таъъ расонида, озмунҳои эҷодӣ, намоишгоҳи асарҳои рассомони ҷавон ва ғайраҳоро гузаронидааст. Лоихаи «Сандуқи марворид» дар байни хонандагони мактабҳои миёна амалӣ гардид. Барои баланд бардоштани савияи дониши ҷавонон ва масъалаҳои тарбияи шаҳрвандӣ як қатор маъракаҳои тарбиявӣ, семинару машғулиятҳо гузаронда шуданд. Ин ва як қатор дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба баланд шудани дараҷаи иҷтимоӣ, маданияту ахлоқии ҷавонон ҳисса гузоштанд» [164].

«Ба гурӯҳи эҳтиёҷмандони дастгирии иҷтимоӣ дар Тоҷикистон ҷавонони ятим, кӯдакони бесарпанох, муҳочирон, кӯдакони маъҷуб, маъҷубон, кӯдакони таҳсилашон душвор ва кӯдакони оилаҳои камбизоат шомиланд. Ҳоло ин категорияи ҷавонон асосан аз тарафи давлат дастгирӣ карда мешаванд, мактаб-интернатҳо, мактабҳои махсус, интернати махсуси кӯдакони душвортарбия ташкил карда шуда, нафақа, ёрдампулӣ ва ғайра дода мешавад» [164].

Дар бахши дастгирии иҷтимоӣ низ, дар шароити кишвар ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон амал мекунанд. Онҳо низоми махсуси чорабиниҳоро роҳандозӣ менамоянд. «Барномаи ин навъ ташкилотҳо барои кумакҳои иҷтимоӣ-озуқаворӣ таъмин намудани шумораи муайяни мактаб-интернатҳо нигаронида шудааст. Ҳолатҳое вомехӯранд, ки

ташкилотҳои алоҳидаи ҷамъиятӣ таҳқиқот бурда, нисбат ба категорияи муайяни ҷавонон, қонун гардондани эҳтиётот ва талаботи онҳо ёрии иҷтимоӣ пешниҳод мекунад» [164].

«Ташкилоти ҷамъиятии ҷавонон «Аврора» соли 1990 дар Душанбе таъсис ёфтааст. Самти асосии фаъолияти ин ташкилоти ҷамъиятии ҷавонон ҳифз ва фароҳам овардани шароит барои риояи ҳуқуқи манфиатҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, экологии кӯдакон ва наврасон, ҷалб намудани падару модари онҳо ба тарбияи оқилона, истироҳат ва таълими онҳо мебошад. Ассотсиатсияи мазкур зиёда аз 22 лоиҳа, аз ҷумла «Омӯзиши малакаҳои касбӣ ба кӯдакону наврасон», «Тарбияи экологӣ барои наврасон», «Кӯдакон ва табиат», «Солим бош» ва ғайраро амалӣ кардааст. Ташкилоти ҷамъиятии «Аврора» зиёда аз 50 нафар наврасонро фаро гирифт, ки ҷои зист надоранд, онҳоро бо сарпаноҳ, ғизо, сару либос ва ғайра таъмин намуд. Ба онҳо малакаҳои ҳаёти солим, волонтерӣ, малакаҳои роҳбарӣ, кори дастаҷамъӣ ва ғайра таълим дода шуданд» [164].

Ташкилоти ҷамъиятии «Фурӯғ», ки 21 августи соли 2002 таъсис ёфтааст, як ҷузъи муҳимми ҷомеаи шаҳрвандӣ буда, дар самти корҳои тарбиявӣ ва иттилоотӣ байни ҷавонон амал мекунад. Рисолати институтсионалии он мусоидат намудан ба оғаҳӣ дар байни насли наврас дар самтҳои калидӣ, аз қабили фарҳанги миллӣ, забон, асосҳои ҳувиати шаҳрвандӣ ва пешгирии бемориҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим мебошад. Дар тули фаъолияти ҷандинсолаи худ созмон як қатор маъракаҳои густурда ва ҷорабиниҳои тарбиявиро ба роҳ монд, ки дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ фаро гирифта шуда, дар натиҷа беш аз 12 ҳазор нафар ҷавонон ба захираҳои зарурии иттилоотӣ ва таълимӣ дастрасӣ пайдо карданд. Ин, дар навбати худ, на танҳо ба ташаккули мавқеи фаъоли шаҳрвандӣ, балки ба ташаккули масъулияти иҷтимоии ҷавонон мусоидат намуд.

Дар баробари ин, фаъолияти ташкилоти ҷамъиятии «Дастгирии ҳукукии ҷавонон», ки ба ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии тоифаҳои осебпазири шаҳрвандони ҷавон нигаронида шудааст, дар арсаи ҳукуки инсон нақши муҳим дорад. Кӯшишҳои асосии созмон ба расонидани кумаки ҳуқуқӣ ва дастгирии иттилоотӣ ба ҷавононе, ки ба гурӯҳҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ хатарнок мансубанд, аз ҷумла, шахсони гирифтори нашъамандӣ ва ҷавонони гирифтори бемориҳои сироятӣ мебошанд. Ташкилоти мазкур тавассути татбиқи барномаҳои фарогир ба дастрасии васеъ ба иттилооти ҳуқуқӣ ва хизматрасониҳои иҷтимоӣ мусоидат намуда, ба ин васила, механизмҳои ҳамгироии иҷтимоӣ ва ҳифзи ҳукукии ин тоифаи ҷавононро дар ҷомеа таҳким мебахшад.

Дастгирии ташкил ва самаранок гардонидани фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён як ҷузъи муҳимми амалӣ гардонидани сиёсати давлатии ҷавонон буда, ба ҷалби фаъолони ҷавонон ба равандҳои ташаккули ояндаи худ ва умуман ҷомеа таъсири назаррас мерасонанд.

Моҳиятан, ин иттиҳодияҳо барандагони арзишҳои демократия ва масъулияти иҷтимоӣ буда, ба ҷавонон на танҳо замина барои худшиносӣ шароит фароҳам меоранд, балки иштироки фаъолони онҳоро дар паҳлуҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ ҳавасманд мекунад. Бо рушди малакаҳои роҳбарӣ, ташкили ҷорабиниҳо ва мубодилаи ғояҳо, шабакаҳои ҷавонон дар эҷоди пешвоёни оянда ва шаҳрвандони интиқодӣ нақши ҷудогона мебозанд. Инчунин метавон аҳамияти дастгирии ҳукуматро таъкид намуд, зеро нақши онҳо дар ташаккули ҷавонони фаъол, огоҳ ва масъулиятшинос бешубҳа ба ояндаи устувор ва шуқуфони ҷомеа мусоидат мекунад.

Ҷиҳати баланд бардоштани зиракии сиёсӣ ва қобилияти роҳбарии донишҷӯён дар Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни маҳфили «Парлумони ҷавонон» фаъолият менамояд, ки донишҷӯёни зиёдеро муттаҳид намудааст. Ғайр аз ин дар ҳамаи факултетҳои донишгоҳ маҳфилҳои доимоамалкунандаи гуногуни

фарҳангӣ, илмӣ, сиёсӣ ва эҷодии донишҷӯён бо номҳои гуногун фаъолият менамоянд. Дар Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни «Маркази дастгирии донишҷӯён» амал менамояд, ки донишҷӯёни эҷодкори ҳамаи факултетҳо дар он фаъолият мекунанд ва роҳбарии онро ҳуди донишҷӯён бар дӯш доранд.

Сиёсати давлатии ҷавонон дар доираи муассисаҳои олии таълимӣ асосан тавассути баргузории чорабиниҳо ва фаъолиятҳои махсус, ки қаблан зикр карда шудаанд, амалӣ мегардад. Ин кӯшишҳо дар самти ташкил ва анҷом додани лоиҳаҳои омӯзишӣ, фаъл гардондани ҷавонон дар раванди иҷтимоиву сиёсии муассисаҳои таълимӣ ва баланд бардоштани иштироки онҳо дар иқдомҳои ҷамъиятӣ ва донишӣ равона шудаанд.

Дар шароити муосири тағйироти фазои иҷтимоӣ фарҳангӣ ва мураккаб шудани сохтори сиёсӣ иқтисодӣ ҷомеа таҳияи амсилаи мукамал ва илман асоснокӣ кори таълиму тарбия бо ҷавонони донишҷӯ дар системаи таҳсилоти олӣ аҳамияти хоса дорад. Ин муносибат бояд ба як қатор принципҳо асос ёбад, ки онҳо ташаккул додани на танҳо мутахассиси баландихтисос, балки шахсияти аз ҷиҳати иҷтимоӣ масъулиятнок, аз ҷиҳати сиёсӣ барқамол ва аз ҷиҳати ахлоқӣ устуворро таъмин менамоянд. Дар баробари ин, ташаккули тафаккури таҳлилӣ, фаҳмиши сиёсӣ ва қобилияти инъикоси равандҳои иҷтимоӣ дар ҷавонон бояд самти муҳимтарини фаъолияти мактабҳои олӣ бошад, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки на танҳо ҳамчун кадрҳои баландихтисос, балки ҳамчун иштирокчиёни фаъоли дигаргунсозии иҷтимоӣ баромад кунанд. Ниҳоят, бояд ба ташаккули сатҳи баланди ахлоқи инсонӣ ва касбӣ дар мутахассисони оянда, ки риояи меъёрҳои адолат, ростқавлӣ, таҳаммулпазирӣ ва масъулиятро дар амалияи касбӣ ва иҷтимоӣ дар назар дорад, таваҷҷуҳи махсус дода шавад. Дар маҷмӯъ татбиқи принципҳои дар боло зикршуда ба ташаккули шахсияти ҳамаҷониба

инкишофёфта, кодир ба тақозоҳои замон самаранок мутобиқ шуда, дар рушди устувори ҷомеа сахми созанда мегузорад, мусоидат мекунад.

Ҳамин тариқ, қайд намудан зарур аст, ки иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён бо иҷрои вазифҳои зерин ҳамчун тадбиққунандагони сиёсати давлатии ҷавонон баромад менамоянд:

1. Иштирок дар амалӣ гардидани сиёсати ягонаи давлатӣ оид ба раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон;

2. Мусоидат ба амалигардии неруи эҷодии хонандагон, донишҷӯён ва олимони ҷавон;

3. Рушди ҳамкорӣ, мустаҳкамноии дӯстиву рафқат, ягонагии хонандагон, донишҷӯён ва олимони ҷавон;

4. Ҳифзи ҳуқуқи хонандагон ва донишҷӯён новобаста аз наҷод, миллат, дин, вазъи иҷтимоӣ барои тайёрии касбӣ ва маълумотгирӣ;

5. Тарбияи хонандагон ва донишҷӯён дар руҳияи эҳтиром ба арзишҳои миллӣ;

6. Гузаронидани фестивалҳо, конференсҳо, вохӯриҳо, семинарҳо, машваратҳои илмӣ ва ҷорабиниҳои дигар барои хонандагон, донишҷӯён ва олимони ҷавон.

Ҳамин тариқ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён дар муассисаҳои таълимӣ нақши муайян дошта, дар раванди татбиқи самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон фаъолона ширкат меварзанд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки монетаи асосии иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён дар шароити имрӯза нарасидани воситаҳои молиявӣ мебошад. Зеро на ҳамаи онҳо аз тарафи мақомоти давлатӣ ва ё дигар ниҳодҳои сармоягузор маблағгузориро ба даст оварда метавонанд.

3.2. Фаъолнокии иттиҳодияҳои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар амалишавии сиёсати ҷавонон: вазъият ва дурнамо

Дар шароити афзоиандаи динамикии равандҳои иҷтимоӣ сиёсӣ чӣ дар сатҳи миллӣ ва чӣ дар сатҳи байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаҳои рушди қишри ҷавонони ҷомеа аҳамияти аввалиндараҷа

медихад. Мақомоти давлатӣ ба дигаргунсозихои дохилӣ ва чолишҳои ҷаҳонишавӣ бошуурона вокуниш нишон дода, заминаи меъёрии сиёсати ҷавононро бунёд намуда, мутобиқ будани онро ба шароиту талаботи замон таъмин менамоянд. Яке аз қадамҳои муҳим дар ин самт соли 2021 қабули таҳрири нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» буд, ки равишҳои муосири таъмини ҳуқуқ, манфиатҳо ва ҷалби насли наврасро ба равандҳои рушди ҷомеа инъикос менамояд.

Дар асоси санади меъёрии ҳуқуқии мазкур «Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон то соли 2030» тасдиқ карда шуд, ки ҳуҷҷати маҷмуии барномавӣ буда, дар самти дастгирӣ ва рушди ҷавонон дастурҳои дарозмуддатро муайян мекунад. Ҳамзамон, асосҳои концептуалии татбиқи сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти таҷрибаи ҷаҳонӣ ва стандартҳои умумибашарӣ ташаккул меёбанд, ки фарогирии фаъолони ҷавонон ва иттиҳодияҳои ҷавононро ба механизмҳои иштироки ҷомеа, қабули қарорҳо ва татбиқи ташаббусҳои муҳимми иҷтимоӣ дар назар доранд. Чунин равиши муназзам ва аз ҷиҳати стратегӣ санҷидашуда ба таҳкими институтсионалии сиёсати ҷавонон, ҳамгироии он ба равандҳои ҷаҳонӣ ва ташаккули насли аз ҷиҳати иҷтимоӣ масъул, ки қодир ба вокуниши муассир ба чолишҳои замони мост, мусоидат мекунад.

Дар ин замина, саҳми ҷавонон ва иттиҳодияҳо дар татбиқи сиёсати давлатӣ ва пайвандсозии мамлакат бо ҷаҳони муосир муҳим мебошад. Доираи ташкилоту иттиҳодияҳои ҷавонон гуногун буда, онҳо дар тамоми соҳаҳои ҳаёт ва фаъолияти ҷомеа амал менамоянд. «Дар қатори онҳо метавон иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ, иҷтимоӣ, экологӣ, иҷтимоӣ-фарҳангиро ҷудо намуд. Онҳо дорои мақсадҳо, муқаррароти ҷамъиятӣ-сиёсӣ ва самтҳои фаъолияти мухталиф мебошанд, лекин вазифаи асосии онҳо бояд такмил ва мутобиқнамоии сиёсати давлатӣ, пешбурди манфиат ва талаботи ҷавонон бошад. Мувофиқи омили

Вазорати адлия, дар кишвар 2800 иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон фаъолият доранд, ки дар соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷамъиятӣ амал менамоянд» [20].

Дар натиҷаи ноогоҳии ҷамъиятӣ аксар ҷавонон аз фаъолият дар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ худдорӣ меkunанд ва боиси маҳдудият дар иштироки фаъоли онҳо дар ҳаёти иҷтимоии кишвар мегарданд. Омилҳои гуногун метавонанд сабаби чунин муносибат гардад, ки метавон аз якчанди он ном бурд. Сатҳи пасти афзалият ва эътирофи аҳамияти иҷтимоии фаъолияти ҷамъиятӣ байни ҷавонон як ҷузъи муҳим мебошад. Дар ҳамин ҳол, мувофиқ набудани манфиатҳои омили гурӯҳҳо ва навъҳои фаъолият, ки ин ташкилотҳо пешкаш меkunанд, яке дигар аз сабабҳои муҳими дурӣ ва ҷудоии ҷавонон аз ташкилу ҳамкориҳои ҷамъиятӣ мебошад.

Дар шароити ҳамгироии фаъол бо ҷомеаи ҷаҳонӣ ва густариши робитаҳои сиёсати хориҷӣ иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонони Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳарчи бештар ба субъектҳои ҳамкориҳои фаромиллӣ табдил меёбанд. Чунин ҳамкориҳо бо шарикони хориҷӣ, аз ҷумла созмонҳои ғайриҳукумати байналмилалӣ, институтҳои рушд ва сохторҳои молиявӣ дар доираи татбиқи лоиҳаҳои муштарак ба ҳавасмандгардонии фаъолияти иҷтимоии ҷавонон ва таҳкими нақши онҳо дар равандҳои рушди устувор сурат мегирад. Аҳамияти стратегии чунин ҳамкориҳо дар ҷалби маблағгузорӣ ва таҷрибаҳои хориҷӣ, инчунин васеъ намудани дастрасии ҷавонон ба барномаҳои ҷаҳонии таълимӣ, фарҳангӣ ва инноватсионӣ мебошад. Ин, дар навбати худ, на танҳо ба ташаккули салоҳияти байналмилалӣ насли наврас, балки ба баланд шудани сатҳи масъулияти иҷтимоии он ва ҷалби он дар ҳалли проблемаҳои мубрами ҷомеаи муосир чи дар сатҳи миллӣ ва чи дар сатҳи байналмилалӣ мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, ҳамкориҳои байналмилалӣ созмонҳои ҷавонон ҳамчун воситаи муҳими таҷдиди сиёсати миллии ҷавонон ва мутобиқсозии он ба шароити ҷаҳонишавӣ хизмат мекунад.

Муваффақияти ҳамкориҳои сохторҳои давлатӣ бо ташкилотҳои ҷавонон на танҳо аз имичи ин ташкилотҳо ва писанд омадани хизматчиёни давлатӣ вобаста аст, балки ба бақайдгирӣ ва садоқат низ алоқаманд мебошад. Ба ҳамин тартиб, ба қайд гирифтани ва эътирофи расмии ташкилотҳои ҷавонон ҳамчун субъектҳои фаъоли ҷамъиятӣ ва сиёсӣ барои таъмин кардани иштироки онҳо дар равандҳои муҳимми давлатдорӣ ва иҷтимоӣ зарур аст.

Фаъолияти ғайрирасмии ниҳодҳои хонандагон ва донишҷӯён онҳоро бо монеаҳо рӯ ба рӯ мекунад. Ин масъала ҳамчунин барои рушди сохторҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва фаъолиятҳои шаҳрвандон муҳим мебошад, зеро таъсиси ташкилотҳои қонунӣ ва муассисони ҷавонон барои истиқболи мушкилоти иҷтимоии муосир ва амалӣ кардани барномаҳои нави ҷомеа зарур аст. Барои раванқ додан ба раванди рушди демократӣ ва ташаккули як ҷамъияти фаъол, давлат бояд аз ҳама ҷиҳат кӯшиш намояд, ки шароити мусоиди ҳуқуқӣ ва иҷтимоиро барои ташкилотҳои ҷавонон таъмин намояд. Танҳо бо фароҳам овардани чунин шароит, ки дар он ҷавонон метавонанд бе ягон монеа ва маҳдудият ба таври озод фаъолият кунанд, метавон ба рушди ҷомеаи демократӣ ва иштироки фаъолонаи ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоии кишвар ноил шуд.

Дастгирии давлатии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як системаи институтсионалишудаи тадбирҳост, ки мақомоти давлатӣ тибқи санадҳои қонунгузорӣ ва меъёрии амалкунанда дар соҳаи сиёсати ҷавонон амалӣ мешаванд. Ин низом ба фароҳам овардани шароити устувори ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилӣ нигаронида шудааст, ки ба фаъолияти самараноки иттиҳодияҳои ҷавонон ҳамчун иштирокчиёни фаъоли дигаргунсозихои ҷамъиятию сиёсӣ мусоидат мекунад. Ин сохторҳо дар байни давлат ва ҷавонон миёнарав буда, дар раванди ҷомеаи шаҳрвандӣ нақши асосиро мебозанд, ба рушди ҳамаҷонибаи шахсият, ташаккули шуури ватандӯстӣ, фарҳанги

хуқуқӣ ва масъулияти иҷтимоӣ дар байни ҷавонон мусоидат мекунанд. Илова бар ин, онҳо ба ҷалби ҷавонон ба раванди қабули қарорҳо, татбиқи ташаббусҳое, ки ба даст овардани некуаҳволии ҷамъиятӣ ва таҳкими асосҳои демократии ҷомеа нигаронида шудаанд, мусоидат мекунанд. Дастгирии чунин иттиҳодияҳо ҷузъи муҳимми стратегияи давлатии таъмини суботи сиёсӣ, ҳамоҳангии ҷомеа ва ташаккули неруи зехнӣ ва касбии ҷавонон ҳамчун манбаи стратегии рушди миллӣ мебошад.

Ба ин тартиб, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон метавонанд ҳамчун воситае барои мубориза бо мушкилоти иҷтимоии муосир ва ташкили муҳити мусоиди иҷтимоӣ ва иқтисодӣ барои насли ҷавон хизмат кунанд. Аз як тараф, давлати Тоҷикистон кӯшиш мекунад, ки барои фаъолияти ин ташкилотҳо шароити муносиб ва ҳуқуқӣ муҳайё созад, то онҳо тавонанд дар таъмини эътибори иҷтимоӣ ва рушди маърифати шаҳрвандӣ саҳм гузоранд.

Ташаккул ва дастгирии чунин иттиҳодияҳо, ки ба ҷалби ҷавонон ба ҳаёти ҷамъиятӣ ва рушди онҳо мусоидат мекунанд, ба сиёсатҳои рушди устувори ҷомеа ва баланд бардоштани нақши ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ барои ояндаи давлат хидмат менамояд. Дар натиҷа, дастгирии давлатӣ ва ҳавасманд кардани фаъолиятҳои ин созмонҳо метавонанд заминаи мустаҳкам барои рушди иҷтимоии насли ҷавон ва беҳтар кардани шароити зиндагии онҳо фароҳам оварад.

Дар шароити имрӯза метавон ду ҷанбаи сиёсати давлатии муваффақи ҷавонро махсусан қайд намуд:

- дастгирии фаъолнокии иҷтимоии ҷавонон, ки ҳамчун вазифа ва масъулияти давлат баррасӣ карда мешавад;
- иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон ин ниҳоди босуръат рушдкунандаи ҷомеаи шаҳрвандӣ мебошад ва ба таври мустақил амал менамояд.

Дастгирии молиявӣ ва кумак ба иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон як самти муҳим дар амалӣ намудани сиёсати давлатии ҷавонон дар

Тоҷикистон аст. Дар доираи сиёсати давлатии ҷавонон, фароҳам овардани шароити молиявӣ устувор ва дастгирии мунтазами иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон як хати муҳим ва ниёзманд мебошад. Аксарияти иттиҳодияҳои ҷавонон бо мақомоти ҳокимияти давлатӣ оид ба самтҳои фаъолияти худ робитаҳои доимӣ доранд.

Дар раванди рушди низоми иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон диққати махсус ба созмонҳо ва ташкилотҳои ҷавонон равона мешавад, ки он на танҳо самтҳои иҷтимоии ҷавононро дастгирӣ намояд, балки ба тақвияти раванди демократӣ ва иҷтимоии кишвар мусоидат мекунад. Ташаккули чунин низом ба ҷавонон имконият медиҳад, ки дар раванди ҷамъиятии кишвар фаъолона ширкат варзанд ва дар рушди ҷомеа саҳм гузоранд.

Дар як ҳолат, муҳолифатҳоро дар рушди ҷавонон ҳал намуда, давлатро зарур аст, ки манфиати онҳоро ба эътибор гирад, ба худташкिल्намоии ҷавонон мусоидат намояд, ба бунёди роҳи муосиргардӣ ва таҷдидгардӣ кумак расонад. Сиёсати давлатии ҷавонон, ҳамин тариқ, ба барқарорнамоии ҳамкориҳои давлат ва ҷомеа мусоидат карда, инчунин ба васеъгардии доираи иштироки ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ кумак намояд. Дар чунин ҳолат кори шарикӣ бо сохторҳои ҷавонон барои ҳамкориҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва давлат мувофиқ буда, кӯшиши онҳоро баҳри модернизатсияи сиёсӣ, ҷамъиятӣ ва иқтисодӣ муттаҳид менамояд.

Дар шароити имрӯзаи иҷтимоӣ сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи зиёди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон амал менамоянд, ки аз рӯи шакл, самт ва миқёси фаъолияти худ фарқ меkunанд. Аммо, сарфи назар аз шумораи зиёди ин гуна ташкилотҳо, маҳдуд будани сифати иқтисодии онҳо, ки дар нокифоя будани самараи фаъолияти амалӣ ва суст пайвастании равандҳои тараққиёти ҷамъиятиро сиёсӣ ифода меёбад, камбудии калон мемонад. Мавҷуд набудани системаи ягонаи возеҳи сохторӣ ва аз ҷиҳати институтсионалӣ таъсисёфтаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон боиси парокандагии бахши ҷавонон гардида, сатҳи

таъсири онро паст мекунад ва татбиқи пурраи сиёсати давлатии ҷавононро душвор мегардонад.

Қисмати муҳимми иттиҳодияҳои мавҷудаи ҷавонон заминаи устувори иҷтимоӣ надоранд, ки ин ба шумораи кам ва захираҳои маҳдуди онҳо вобаста аст. Ғайр аз ин, фаъолияти сиёсии бисёрии онҳо эпизодӣ буда, танҳо дар давраи пешазинтиҳоботӣ хеле меафзояд, ки ин аз хусусияти вазъияти ба равандҳои ҷамъиятию сиёсӣ ҷалб шудани онҳо шаҳодат медиҳад. Чунин шароит ба маънои томи ин истилоҳ тасниф кардани як қатор иттиҳодияҳоро мушкил месозад, зеро онҳо аксаран ба меъёрҳои асосӣ, аз қабилӣ мавҷудияти сохтори дақиқи ташкилӣ, платформаи возеҳи идеологӣ, низоми устувори арзишҳо, мувофиқат ба параметрҳои синну солӣ, ки барои шаклҳои ҷавонон муқаррар шудааст, ҷавобгӯ нестанд.

Барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятию сиёсии ҷавонон дар Тоҷикистон бояд стандартҳои ягонаи баҳодиҳии фаъолияти онҳо таҳия карда, инчунин механизмҳои дастгирии институтсионалии он ташкилотҳое, ки мавқеи устувори шахрвандӣ нишон медиҳанд, иқтидори худташкилӣ доранд ва ба иштироки дарозмуддат дар ташаккули ҷомеаи шахрвандӣ нигаронида шудаанд, зарур аст.

Қайд намудан зарур аст, ки фаъолияти аксарияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар сатҳи паст қарор дорад. Сабабҳои ин раванд заифии сохтори ташкилӣ ва номуайянии ҳадафҳо, сатҳи пастии захираҳои иттилоотӣ ва молиявӣ, таъсири муносибатҳои худкомаи элитаи сиёсӣ, набуди пешвоёни қавӣ ва барномаҳои ҷавонон аст.

Дар шароити мураккаби ҷаҳонишавӣ ва бӯҳронҳои глобалӣ, муҳимияти рушди ҷомеаи шахрвандӣ ва нақши фаъолони ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ афзоиш ёфтааст. Дар контексти ташаккули ҷавонон ҳамчун шахрвандони масъул, фаъол ва бозътимод иштироки фаъолони ҷавонон дар муҳаққиқӣ, сиёсат ва корҳои ҷамъиятӣ барои

рушду нумуи ҷомеа муҳим аст. «Сиёсати давлатии ҷавонон ба ташаккули ҷомеаи шахрвандӣ равона карда шудааст, ки дар он принципи худамалинамоии ҳар як фард ё иттиҳодия, беҳтаргардии мунтазами сатҳи зиндагӣ, коҳишёбии нобаробарии иҷтимоӣ, нигоҳдории ҷавонони ғайбӣ, мустаҳкам намудани устувории иқтисодӣ ва сиёсии ҷомеаро таъмин менамояд» [87, с. 64].

Барои таҳкими таъсири самараноки сиёсати давлатии ҷавонон, лозим аст, ки мақомоти давлатӣ ва сохторҳои марбута дар таҳлили сифат ва самаранокии ин сиёсати иҷтимоӣ ва фарҳангӣ нақши муҳимро анҷом диҳанд. Таҳқиқи амиқи ғайбияти ниҳодҳои ҷавонон ба таҳлили эҳтиёҷот ва масъалаҳои ҷорӣ дар ҳаёти онҳо мусоидат мекунад. Ин таҳқиқот имкон медиҳад, ки барномаҳои дастгирӣ ва ҷорабиниҳои сиёсӣ дар шаклҳои гуногун, аз ҷумла барномаҳои таълимӣ, амалӣ ва ба таври муассир ташкил карда шаванд. Ҳамин тавр, ғайбияти муассисаҳои ҷавонон бояд тавассути назорати доимӣ ва таҳлилҳо, ки натиҷаҳои барои муайян кардани камбудӣҳо ва пешниҳодоти ҳалли мушкилот равона карда мешаванд, оптимизатсия шавад.

Агар сиёсати давлатии ҷавонон, ки бо дарназардошти мушкилоти имрӯзаи ҷомеа ва эҳтиёҷоти ҷавонон таҳия гардида бошад, самаранок ва мувофиқ иҷро шавад, ин метавонад ба дастовардҳои назаррас дар рушди иҷтимоӣ ва иқтисодии давлат, беҳбудии ҳаёти ҷавонон ва устувории ҷомеа мусоидат намояд.

Муҳим аст, ки сиёсати давлатӣ дар бораи ҷавонон на танҳо ба таҳкими имкониятҳои иҷтимоии онҳо дар ҷомеа, балки ба саҳмгузориҳои ғайбӣ ва мустақилонаи онҳо дар қорҳои ҷамъиятӣ ва сиёсӣ равона шавад. Таъмини муҳити мусоид барои ҷавонон як қадами муҳими рушди иҷтимоии онҳо аст. Ин ба онҳо имконият медиҳад, ки дар равандҳои ислохот ва таҳаввулоти иҷтимоӣ ғайбӣ иштирок кунанд. Ҳавасмандии ҷавонон барои шомил шудан дар ин равандҳо, инчунин расидан ба маърифати ҳуқуқӣ ва шахрвандӣ, бевосита ба муваффақияти

ояндаи кишвар таъсир мерасонад. Тавассути эҷоди шароити мусоид барои рушд ва фаъолияти фаъолонан чавонон, ҷомеа метавонад ба як зинаи баландтар аз фаҳм ва масъулияти шахрвандӣ расад, ки дар натиҷа барои устувории иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар кумак мерасонад.

«Таҷрибаи даҳсолаҳои охир нишон медиҳад, ки дар ҷаҳони тағйирпазир ҳамон кишварҳо бартариҳои стратегиро ба даст меоранд, ки неруи инноватсионии рушдро ба таври самаранок истифода менамоянд, ки барандаи асосии онҳо чавонон мебошанд» [93, с. 118].

Таҳқиқот нишон медиҳанд, ки сиёсати давлатии чавонон ҳамчун як механизми муҳимми татбиқ, ба ташаккул ва таъмини шароити муносиб барои рушди иҷтимоии самараноки чавонон нигаронида шудааст. Ҳадафи ин сиёсат, ки барои пешбурди маҷмуи захираҳои инсонӣ ва истифодаи хидматҳои чавонон таҳия шудааст, инкишофи инноватсия ва таъмини рушди устувори иқтисодӣ мебошад. Вақте ки чунин шароити мусоиди сиёсӣ ва иҷтимоӣ фароҳам оварда мешавад, чавонон имконият пайдо мекунанд, ки дар равандҳои тадриҷии иқтисодӣ, технология ва таҳаввулоти иҷтимоӣ нақши фаъол дошта бошанд. Натиҷаҳои фаъолият ва иштирок дар ин равандҳо барои рушди умумии кишвар ва бехбудии ҷомеа аҳамияти ҳаётан муҳим доранд.

«Механизмҳои муайяни амалинамоии сиёсати давлатии чавонон ҷудо карда мешаванд. Дар ин самт метавон танзими меъёриву ҳуқуқӣ, бунёд ва такмили шаклҳои ташкилии амалинамоии сиёсати чавонон, барномаҳои мақсаднок ва таъсиррасонии иттилоотиро махсусан қайд намуд» [154, с. 78].

Дар ҷорҷӯбаи меъёрҳои ҳуқуқӣ, ташкил ва амалисозии сиёсати давлатии чавонон вобаста ба роҳҳои мушаххас ва воситаҳои ба кор андохтани барномаҳои мақсаднок, ҳамчунин ҷалби чавонон ба зиндагии иҷтимоии иқтисодӣ, кумак ба ташаббусҳо ва таъмини иҷрои барномаҳои стратегӣ аҳамияти аввалиндараҷа дорад.

Дар шароити дигаргунсозии муосири иҷтимоӣ-фарҳангӣ сиёсати давлатии ҷавонони Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмуи механизмҳои аз ҷиҳати стратегӣ муҳимми сиёсӣ, ташкилӣ ва институтсионалиро ифода менамояд, ки ба ҳамгироии ҳамаҷонибаи ҷавонон ба равандҳои иҷтимоӣ ва ташаккули онҳо ҳамчун субъекти фаъоли ҷомеа нигаронида шудаанд. Он ба таъмини иҷтимоикунонии сиёсӣ, рушди иқтисодӣ, ташаккули муносибатҳои устувори ватандӯстӣ, таҳкими ҳувият ва садоқат ба арзишҳои таърихӣ фарҳангии давлати милли нигаронида шудааст.

Давлат ҷавонро муҳимтарин манбаи рушди устувор дониста, сабъи мекунад, ки барои худшиносии онҳо бо роҳи таъмини дастрасӣ ба таҳсилоти босифат, механизмҳои самараноки шуғл, дастгирии иҷтимоӣ ва баёни маданӣ шароити мусоид фароҳам оварад. Ҳамзамон, институтсионализатсияи шаклҳои иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ амалӣ карда мешавад, ки ба ташаккули ҳисси доимии иштирок ба тақдирӣ кишвар ва масъулият барои ояндаи он дар байни шаҳрвандони ҷавон мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, сиёсати давлатии ҷавонон воситаи муҳимтарини навсозии ҷомеа, таҳкими асосҳои демократӣ ва таъмини рушди устувори давлат дар дарозмуддат мебошад.

Барои таъмини иҷрои сиёсати давлатии ҷавонон, як қатор тадбирҳои амалӣ ва барномаҳои мушаххас таҳия ва амалӣ мешаванд, ки мақсади онҳо пешбурди фаъолиятҳои гуногуни иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ барои ҷавонон мебошанд. Ин барномаҳо, ки аз ҷониби мақомот ва ташкилотҳои давлатӣ бо мақсади ба дастгирии ҷавонон дар соҳаҳои мухталиф равона мешаванд, барои ба амал баровардани стратегияи умумии рушди ҷомеа бо аҳамияти махсус дар ташаккули шахсияти ҷавон ва иштироки фаъолонааш дар равандҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ истифода мегарданд.

Иттиҳодиҳо ва созмонҳои ҷамъиятии ҷавонон дар амалӣ кардани сиёсати давлатии ҷавонон нақши калидӣ мебозанд. Тавассути

фаъолгардонии ҷомеаи шаҳрвандӣ, ин созмонҳо ба таъмини иштироки фаъол ва созандагони ҷавонон дар равандҳои ислоҳоти иҷтимоӣ-сиёсӣ ва пешравии давлат кумак мекунанд. Онҳо метавонанд саҳми муҳим дар рушди демократия, ҳамгироии ҷавонон дар қарорҳои сиёсӣ ва иҷтимоии давлат гузоранд, ки дар натиҷа ба рушди умумии кишвар ва ҷомеа таъсири мусбат мерасонад. «Дар алоқамандӣ бо ин, дар соҳаи тарбияи шаҳрвандии ҷавонон бояд диққати муҳим ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, таҳия ва амалӣ намудани барномаҳои мухталиф равона карда шавад» [10, с. 28].

Мақсадҳо, принципҳо ва самтҳои дар боло зикргардидаи сиёсати давлатии ҷавонон як системаи томи идоракуниро ташкил додааст, ки аз: «мақомоти идоракунӣ дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон (Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон; мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба қорҳои ҷавонон; вазоратҳо) иборат аст ва сохторҳои мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии қор бо ҷавонон, дигар ташкилоту муассисаҳо, ки ба таълим, ташаккул ва рушди ҷавонон машғуланд, барномаҳои давлатии ҷавонон - Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон, Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон барои давраи то соли 2020» [41, с. 117]-ро таҳия карда, ба раванди татбиқи он нақша-чорабиниҳоро омода сохта, мавриди амал ва татбиқ қарор додаанд.

«Умуман, метавон қайд намуд, ки сиёсати давлатии ҷавонон дар таъмини рушд ва беҳбудии ҷавонон нақши муҳим бозида, ба иштироки фаъоли онҳо дар ҳаёти кишвар мусоидат менамояд.

Дар шароити имрӯза сиёсати давлатии ҷавононро метавон дар ҷанбаҳои зерин ифода намуд:

- фаъолияти мақомоти давлатӣ дар бунёди шароити ҳудудамалинамоии ҷавонон;
- фаъолияти иҷтимоии иттиҳодияҳои ҷавонон ва ташаббусҳои ҷавонон;
- қарорҳои муайяни қонунгузорӣ барои ҷавонон дар соҳаҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва дигар соҳаҳои ҳаёт» [29, с. 100].

«Бунёди кафолатҳои қонунгузорӣ барои ҷавонон дар соҳаҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва дигар соҳаҳо ба ҳимояи онҳо ва таъмини имкониятҳои баробар мусоидат менамояд» [29, с. 100].

Қайд намудан зарур аст, ки сиёсати давлатии ҷавонон бояд маҷмуавӣ бошад ва тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷавононро фарогир бошад. Дар чунин ҳолат, сиёсати давлатии ҷавонон бахшҳои гуногун: маориф, тандурустӣ, фарҳанг, варзиш ва дигар ҷанбаҳо, ки ба рушди ҳамаҷонибаи ҷавонон ва ҷалби онҳо ба ҳаёти ҷамъиятӣ таъсир мерасонанд, дар бар мегирад.

«Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки асоси бунёди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва таъмини амнияти миллии кишварро амалинамоии неруи ғаёол ва инноватсионии ҷавонон ташкил медиҳад. Муҳаққиқон сиёсати давлатии ҷавононро дар асоси амалинамоии неруи инноватсионии ҷавонон бо дарназардошти дигаргуниҳо дар ҳаёти ҷомеа ва тасдиқи самти инноватсионии рушд аз тарафи роҳбарияти кишвар баррасӣ менамоянд» [119, с. 231].

Принсипҳои, ки мазмуни сиёсати давлатии ҷавононро ташкил медиҳанд, ҷузъи ҷудонашавандаи парадигмаи умумии бунёди ҷомеаи шаҳрвандӣ мебошанд, зеро онҳо асосҳои меъёриро арзишӣ ва дастурҳои институтсионалии ташаккули ғаёолияти иҷтимоии ҷавононро мукаррар мекунанд. Ин принсипҳо маҷмуи дастурҳои стратегиро инъикос мекунанд, ки ба ҷалби ҳамаҷонибаи ҷавонон ба равандҳои сохтмони давлатӣ, навсозии низоми ҷамъиятиро сиёсӣ ва таҳкими институтҳои демократӣ нигаронида шудаанд.

Принсипҳои дар боло зикршуда шаклҳо, усулҳо ва механизмҳои татбиқи иштироки ҷавононро, аз ҷумла ҷузъҳои асосӣ, аз қабилҳои ихтиёрӣ, баробарӣ, ошкорбаёнӣ, фарогирӣ ва масъулиятро муайян мекунанд. Дар навбати худ, самтгирӣ ба ин принсипҳо институтсионализатсияи ғаёолияти ҷавононро таъмин намуда, ба ташаккули каналҳои устувори робитаи байни давлат ва ҷавонон,

инчунин ҳамгироии ташаббусҳои ҷавонон ба стратегияи миллии рушди устувор мусоидат мекунад. Аз ин рӯ, принципҳои сиёсати давлатии ҷавонон на танҳо василаи раванди татбиқи амалии барномаҳои ҷавонон, балки омили асосии раванди ташаккули ҷомеаи шаҳрвандии мукамал, ки ба волоияти қонун ва адолати иҷтимоӣ нигаронида шудаанд, мебошанд. Дар чунин ҳолат риояи принципҳои зерин зарур мегардад:

- «таъмини субъекти фаъолият бо захираҳои зарурӣ, ба монанди иттилоот, донишҳо, захираҳои моддӣ ва молиявӣ барои фаъолгардии худамалинамоӣ, бунёди муҳит ва низоми назорат;

- бунёди сохтори иҷтимоӣ, ки гуногунии манфиатҳои гурӯҳҳои мухталиф, меъёр ва намунаҳо барои тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеаро таҷассум менамоянд;

- омода намудани шахсияти ҷамъиятӣ, қобилияти иштирок дар ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, қобилият ба худташкілнамоӣ» [98, с. 29].

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» принципҳои асосии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, ки ба рушди самараноки ин ҳудуд равона шудаанд, бар асоси яқчанд унсурҳои муҳим муқаррар карда шудаанд. Аз ҷумла, аввалин унсури муҳим қонуният ва адолат аст. Ҳамаи тadbирҳои марбут ба ҷавонон бояд дар асоси қонун ва муқаррароти ҳуқуқии кишвар анҷом ёбанд. Ин принцип кафолат медиҳад, ки ҳар як тасмими қабулшаванда дар соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон бо эҳтиёт ва боварии комил ба қонунҳо ва меъёрҳои ҳуқуқии кишвар таҳия ва амалӣ карда шавад. Дуюм, шиносоии самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон аст. Барои таъмини рушди муназзами ҷавонон, давлат бояд самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатиро, ки ба эҳтиёҷоти гуногуни ҷавонон мувофиқ аст, муайян ва татбиқ намояд. Сеюм, принципи баробарии ҳуқуқҳо ва имкониятҳо мебошад. Вақте ки масъалаи манфиатҳои ҷавонон баррасӣ мешавад, бояд ба эҳтиёҷоти гурӯҳҳои гуногуни онҳо диққат дода шавад. Чорум, рушди соҳибхитиёрӣ ва мустақилии ҷавонон аст. Давлат бояд

шароите фароҳам орад, ки ҷавонон на танҳо дар интиҳоби роҳҳои ҳаёт, балки дар қабули тасмимоти муҳим барои ояндаи кишвар низ иштирок намоянд. Ин принцип ишора ба баҳрбардории қобилияти ҷавонон барои интиҳоби касб, нақшаи ҳаёт ва иштирок дар қарорсозӣ ва ташкили ояндаи ҷомеа дорад. Панҷум, ҳимояи ҳуқуқи баробар ва дастгирии давлат. Ҳар як ҷавон бояд имкони баробар барои дастрасӣ ба кумак ва дастгирии давлатӣ дар шаклҳои гуногун, аз ҷумла дар соҳаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ дошта бошад. Ин дастгирӣ метавонад дар шакли барномаҳои таълимӣ, тиббӣ, ё иҷтимоӣ амал намояд, ки барои беҳтар кардани шароити зиндагии ҷавонон кумак мерасонад. Шашум, таҳкими ваҳдати иҷтимоӣ ва эҳтиром ба фарҳанг аст. Сиёсати давлатии ҷавонон инчунин бар он ишора мекунад, ки ташаккули ҳисси ватандӯстӣ ва эҳтиром ба таърих ва фарҳанги миллат як рукаи муҳими тарбияи ҷавонон мебошад. Ин принцип мусоидат мекунад, ки ҷавонон дар руҳияи ягонагӣ ва ҳамбастагӣ бо фарҳанг ва арзишҳои миллии ҷаҳоният кунанд. Ҳафтум, муҳайё сохтани шароити мусоид барои истифодаи ҳуқуқҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ мебошад. Ба ҷавонон бояд имкониятҳои равшан ва дақиқ барои истифодаи ҳуқуқҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ дода шавад, то онҳо тавонанд дар ҷомеа ҷаҳол бошанд ва дар раванди иқтисодӣ ва сиёсӣ ҷаҳолона ширкат варзанд. Ҳаштум, иштироки бевоситаи ҷавонон дар ташаккули сиёсат ва татбиқи барномаҳо мебошад. Қабули сиёсат ва қарорҳо, ки ба ҷавонон таъсир мерасонанд, бояд аз тариқи иштирок ва ворид кардани андешаҳо ва пешниҳодҳои онҳо таъмин карда шавад. Иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ барои самаранокии сиёсатҳои қабулшуда ва татбиқи онҳо хеле муҳим аст. Нӯҳум, татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон бояд на танҳо дар асоси пешбинӣ ва таҳлили воқеии равандҳои иҷтимоии кишвар, балки бо истифода аз манбаҳои илмӣ ва таҳқиқоти амиқ сурат гирад. Ин маънои онро дорад, ки барои иҷрои сиёсати ҷавонон ба таври самаранок ва

доимӣ, бояд таҳқиқоти илмӣ боэътимод ва асосноки рушди ҷавонон вучуд дошта бошанд.

Принсипҳои зикргардида ба ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон, таъмини имкониятҳои баробар ва ба эътибор гирифтани талаботи гуногуни ҷавонон равона карда шудааст. Давлат ба бунёди шароити муфиди ҳудамалинамоии ҷавонон, иштироки фаъоли онҳо дар ташаккул ва амалинамоии сиёсат ва барномаҳои мухталиф, инчунин рушди неруи ҷисмонӣ ва маънавии ҷавонон саъйу кӯшиш менамояд. Сиёсати давлатии ҷавонон дар асоснокнамоии илмӣ ва муносибати маҷмуавӣ асос ёфта, ба рушди дарозмуддат ва инкишофи давлат равона карда шудааст. Чунин мешуморем, ки самаранокӣ амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон дар кишвар маҳз аз риояи принсипҳои асосии зикргардида вобаста аст.

Масъалаҳои муҳим бунёд ва такмили низоми махсуси иҷтимоӣ барои ҷавонон ба ҳисоб меравад. Ин инфрасохтор на танҳо барои беҳтар кардани шароити зиндагии ҷавонон, балки таъсиси имкониятҳои нав чихати рушди маънавӣ, касбӣ ва иҷтимоии онҳо нақши муҳими ҳудро мебозад. Маъмурияти давлатӣ бояд ҳамаи шароити заруриро барои рушди мунтазам ва самарабахши инфрасохтори иҷтимоӣ фароҳам оварад. Ин маъзарат ба дастрасии ҷавонон ба муассисаҳои иҷтимоӣ, ки барои таълим, касбомӯзӣ, рушди маънавӣ ва фарҳангии онҳо зарур аст, мусоидат мекунад. Баланд бардоштани сифати таълим ва омодаسازی кадрҳо барои рушди иҷтимоии ҷавонон, ки дар амалӣ кардани сиёсати давлатии ҷавонон нақши муҳим мебозанд, талаб мекунад. Ҳамзамон, бунёди манбаъҳои илмӣ ва методологӣ барои амалӣ намудани сиёсати ҷавонон ба сиёсати муҳимми кишвар табдил меёбад. Вақте ки манбаъҳои методологӣ ва илмӣ барои таҳияи барномаҳо ва тасмимгириҳо оид ба ҷавонон мавҷуд бошанд, онҳо метавонанд дар амалигардии самаранок ва муассири сиёсати давлатии ҷавонон кумак кунанд. Ба ин тартиб, такмили инфрасохтори иҷтимоӣ барои ҷавонон бояд як раванди

пайваста ва ҳамоҳанг бошад, ки тавассути ҳамкориҳои тамоми сохторҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ амалӣ мегардад.

Метавон қайд намуд, ки бунёд ва такмили инфрасохтори иҷтимоӣ барои ҷавонон дар кишвар аз самтҳои асосии амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон вобаста аст. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» самтҳои асосии амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон чунин арзёбӣ карда шудааст: «риояи ҳуқуқи ҷавонон ва таъмини он; мусоидат ба фаъолияти иқтисодӣ ва соҳибкориҳои ҷавонон, ташаккули фондҳои дастгирии иҷтимоӣ ва соҳибкориҳои ҷавонон; дастгирии давлатии оилаҳои ҷавон; дастгирии давлатии ҷавонони соҳибистеъдод; кумаки моддию молиявӣ ба ҷавонон ва хизматрасонии иҷтимоии онҳо; мусоидат ба ҳалли масъалаи манзил ва беҳтар кардани шароити зиндагии ҷавонон; тарбияи ҷавонон, аз ҷумла тарбия дар руҳияи худшиносии миллӣ, ватандӯстӣ, эҳтиром ба рамзҳои давлатӣ, масъулияти шаҳрвандӣ, таъмини иштироки онҳо дар рушди фарҳанги миллӣ ва забони давлатӣ; кафолати таҳсили ройғони ҷавонон дар муассисаҳои таҳсилоти умумии асосӣ ва махсуси давлатӣ; кафолати таъминоти шахсони ҷаҳишбепарастор, бо ҷои кор таъмин кардани онҳо; дастгирии давлатии таҳсили ҷавонон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва таҳсилоти касбӣ; мусоидат ба шуғли мутахассисони ҷавон; таъмини кафолати ҳуқуқи ҷавонон ба меҳнат, интихоби касбу кор ва ҳимояи иҷтимоӣ; мусоидат ба ҳамкориҳои байналмилалӣ ҷавонон; дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон; таъмини иштироки ҷавонон дар рушди ҷомеа ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ; ташкили фароғат ва истироҳати ҷавонон; ташаккули фаъолияти волонтерӣ ҷавонон, мусоидат ба фаъолнокии ҷавонон дар беҳдошти вазъи иҷтимоӣ ва дастгирии давлатии онҳо; пешгирии ҳодисаҳои номатлуби иҷтимоӣ, нашъамандӣ, майзадагӣ, экстремизм ва терроризм дар байни ҷавонон; ба ҳаёти ҷомеа фаъолона ҷалб кардани ҷавононе, ки дар ҳолатҳои душвори зиндагӣ қарор доранд» [3].

Дар шароити имрӯза сиёсати давлатии ҷавонон аз тарафи мақомоти мухталифи давлатӣ амалӣ гардида, дар он мавқеи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бузург аст. Муҳим аст, ки барои таъмини ояндаи устувори давлат, рушди масъулиятнокии ҷавонон ва иштироки ғаёлонаи онҳо дар равандҳои демократии ҷомеа нақши муҳим доранд. Дар ин робита, зарур аст, ки ғаёлияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар кишвар ба самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон асос ёбад. Онҳо вазиғадоранд, ки бахшҳои зеринро таъмин намоянд:

- ташаккули ҳуқуқии ҷавонон, ки дар як ҷомеаи шахрвандӣ ҳуқуқи инсонро эҳтиром меғуздоранд ва дар истиғодаи демократӣ ғаёлона иштирок мекунад. Баланд бардоштани маърифати шахрвандӣ ва эҳтироми дигарандешӣ аз муҳимтарин самтҳои сиёсати давлатӣ ба ҳисоб меравад;

- ташаккули фарҳанги сулҳ ва таҳкими фарҳанги муҳити зист: Ҷавонон бояд дар муносибатҳои байниҳамдигарӣ низоми сулҳомезро ба роҳ монанд ва аз истиғодаи зӯрварӣ дар ҳалли ғасли мушкилоти сиёсӣ худдорӣ кунанд;

- рушди эҷодӣ ва иҷтимоии ҷавонон: Эҳтиром ба ҳуқуқи худ, ҳифзи ҳуқуқи инсон ва иштироки ғаёлона дар ғаёлиятҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятии кишвар яке аз омилҳои муҳим дар рушди самарабахши ҷавонон мебошад;

- ҳавасмандгардонӣ ба меҳнат: Бо ба назар гирифтани принципи касбӣ, баланд бардоштани малакаи рағфтори муғид дар бозори меҳнат ва ҳавасманд кардани ҷавонон барои омӯхтани корҳо ва касбҳои самаранок;

- пайвастшавии технологияҳои муосири иттилоотиву коммуникативӣ: Ворид кардани ин навъ технологияҳо дар ғаёлияти иттиҳодияҳои ҷавонон, ки ба паҳн кардани маълумоти зарурӣ ва ҷалби аъзоёни нав мусоидат мекунад.

Дар заминаи баррасии муфассали паҳлуҳои зикршуда, метавон ба хулосае омад, ки ҳангоми бартаарафсозии монеаҳо ва амалисозии мукаммали омилҳои муҳимми сиёсати ҷавонон воқеӣ мегузорад. Дар чунин шароит, муносибати ҷавонон ба сохторҳои ҷамъиятӣ мусбат мегардад ва таваҷҷуҳ ба фаъолияти иттиҳодияҳои оммавӣ ва ташкилотҳои шаҳрвандӣ ба таври ҷашмрас афзун мегардад. Ҳамин тавр, иштироки фаъолонеи ҷавонон на танҳо ба ҳуди онҳо имконияти рушду худшиносӣ медиҳад, балки ҷараёни ташаккули ҷомеаи демократиро низ устувор ва фарогир мегардонад.

Ислоҳоти тамоми соҳаҳои рушди ҷомеа танҳо дар ҳолати иштироки фаъоли ҷавонон имконпазир аст. Аз ин хотир, муносибатҳои нави коркард ва амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон тақозо карда мешавад. Бо дарназардошти аҳамияти стратегӣ ва нақши афзояндаи насли ҷавон дар рушди устувори ҷомеа, эҳтиёҷ ба пайгирии мунтазами таҳқиқоти илмӣ дар самти мушкilot ва дурнамои ҷавонон ба миён меояд. Таъмини ин раванд талаб менамояд, ки ҷамъовариҳои маълумотҳои иттилооти воқеъбинона ва боэътимод дар бораи вазъи зиндагӣ, фаъолиятҳои иҷтимоиву иқтисодӣ, эҳтиёҷот, манфиатҳо ва ормонҳои ин кишри муҳимми аҳоли ба роҳ монда шавад. Ин гуна маълумот на танҳо ҳамчун замина барои таҳияи барномаҳои давлатии мувофиқ хизмат мекунад, балки имконият фароҳам меорад, то сиёсати ҷавонон дар асоси талаботи воқеии иҷтимоӣ ва хостаҳои ҳуди ҷавонон тарҳрезӣ ва татбиқ гардад. Қайд намудан зарур аст, ки танҳо дар асоси маълумоти объективӣ оид ба вазъияти ҷавонон самаранокии амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон пайдо мешавад.

Дар шароити иҷтимоию иқтисодии муосир маҳз ҷавонон осебпазир буда, ба ғояҳои мухталифи ифротгарой ва ифротӣ гирифта мешаванд. Ин ҳолат зарурати андешидани чораҳои заруриро ба миён меорад, ки бо мақсади ташаккули ҷисмонӣ ва ахлоқӣ ба насли наврас таъсир расонанд. Дар чунин вазъият муносибати бодикқат ба ҷавонон, ба эътибор

гирифтани осебпазирии онҳо дар асоси таҳдидҳои зиёди иҷтимоӣ хеле муҳим мегардад. Таъсиррасонӣ ба насли наврас на танҳо ба тарбияи ҷисмонӣ, балки ба тарбияи маънавӣ ва ахлоқии онҳо равона карда шудааст, ки дар он таъсири муҳити иттилоотӣ ба эътибор гирифта шудааст.

Яке аз ҷанбаҳои калидӣ ташаккули тафаккури интиқодии ҷавонон ва қобилияти таҳлили иттилоот ба ҳисоб меравад, ки метавонад ҳамчун муҳолифати самаранок ба ғояҳои иртиқоӣ хизмат намояд. Ба манзури фароҳам овардани заминаи устувор барои ташаккули шахсияти ғаёл ва масъули насли ҷавон, муҳим аст, ки на танҳо дастрасии васеъ ба захираҳои иттилоотиву таълимӣ барои онҳо таъмин гардад, балки муҳити муносибе барои баррасии мавзӯҳои мубрами иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ низ шакл гирад. Дар ин замина, ташвиқи муҳокимаронӣ, мубодилаи озоди андешаҳо ва густариши фарҳанги гуфтугӯ дар байни ҷавонон ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон арзёбӣ мегардад. Зеро маҳз тавассути чунин равандҳо қобилияти таҳлилӣ, тафаккури танқидӣ ва ҳисси масъулияти шаҳрвандии онҳо тақвият меёбад. Умуман, таъсиррасонӣ ба ҷавонон дар таъмини устуворӣ ва ҳамоҳангсозӣ дар ҷомеа як навъ унсури муҳимми стратегӣ ба ҳисоб меравад.

Дар шароити имрӯза дар кишвар ба масъалаҳои ҷавонон мақомотҳои зиёде ғаёлияти танзимнамоӣ ва муташаккилсозиро анҷом медиҳанд. Онҳо дар сатҳҳои мухталиф оид ба ғаёлият ва иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ, махсусан насли наврас қарорҳои гуногун қабул мекунанд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар ғаёлияти мақомотҳои мухталифи давлатӣ стратегияи ягона мушоҳида карда мешавад. Ҳамоҳангсозӣ ва маркази ягона барои баррасии амалинамоии сиёсати ҷавонон, ки муҳимтарин қисми сиёсати давлатиро ташкил медиҳад, дар бисёр ҳолатҳои мавҷуд самаранок ба назар мерасанд. Воқеан, ҷой доштани як маркази ҳамоҳангсозӣ ва тартиби ягона дар

идоракунии сиёсати ҷавонон як қатор муваффақиятҳоро ба миён меорад, зеро зарур аст, ки фаъолияти тамоми мақомоти дахлдор дар таҳлили амиқ ва дақиқ қарор дода шавад. Агар як маркази ҷамоаҳои муассир ва равшан барои сиёсати ҷавонон мавҷуд бошад, ин на танҳо ба самаранокии амали сиёсати ҷавонон, балки ба эҷоди имкониятҳои бештари ҳамкорӣ ва иштироки ҷавонон дар равандҳои ҷамъиятӣ ва сиёсӣ мусоидат хоҳад кард. Таъсиси маркази ягона барои таҳлили фаъолиятҳои ҷорӣ ва таҳияи стратегияҳои мутобиқшуда метавонад равандҳоро ба самти бештар ва дурусттар ҳидоят кунад. Тавассути чунин як марказ, ҷамаи сохторҳои давлатӣ метавонанд дар амалӣ кардани сиёсатҳои ягона ва самаранок бо ҳам ҳамкорӣ кунанд, ки ин дар ниҳоят ба рушди иҷтимоии муосир ва шукуфоии насли ҷавон кумак мерасонад.

Дар асоси омӯзиши вазъият ва дурнамои фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон метавон чунин хулосабарорӣ намуд:

1. Дар доираи равобити байналмилалӣ, таҳкими ҳамкориҳо миёни созмонҳои ҷавонон ва сохторҳои хориҷӣ мавқеи калидӣ касб мекунад. Таҷриба нишон медиҳад, ки ин гуна ҳамкориҳо асосан дар заминаи татбиқи лоиҳаҳои муштарак ба роҳ монда шуда, ҳадафи он ҷалби бештари манбаъҳои молиявии хориҷӣ ва дастрасӣ ба имкониятҳои байналмилалӣ дар самти рушди ҷавонон мебошад;

2. Ҷамзамон, ба ҳайси ҷузъи муҳимми сиёсати давлатии ҷавонон, масъалаи дастгирии молиявии ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон бояд бо диққати хос мавриди баррасӣ қарор гирад. Ташаккули механизми устувори кумак ва ҷавабандгардонии ин иттиҳодияҳо, аз ҷумла тавассути грантҳо, субсидияҳо ва дигар шаклҳои дастгирии давлатӣ, метавонад ба рушди неруи иҷтимоӣ, афзоиши масъулияти шаҳрвандӣ ва иштироки фаъолонаи ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии кишвар заминаи мусоид фароҳам оварад;

3. Дар шароити кунунӣ, фаъолият ва таъсиргузориҳои қисми зиёди иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон дар сатҳи нокифоя қарор дорад. Ин ҳолат аз омилҳои гуногун маншаъ мегирад, ки дар байни онҳо метавон ба заъфи сохтори ташкилотӣ, номуайянӣ ва маҳдудияти равшани мақсадгузориҳо, камбудии захираҳои молиявӣ ва иттилоотӣ, набудани шахсиятҳои раҳнамо дар байни ҷавонон ва маҳдуд будани барномаҳои муташаққили ҷавонон ишора намуд. Ғайр аз ин, таъсири муносибатҳои худкомаи элитаи сиёсӣ, ки боиси маҳдуд гаштани фазои озоди сиёсӣ ва иҷтимоӣ мегардад, ба афзоиши ин мушкилот мусоидат мекунад;

4. Дар чунин вазъ, сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун абзори калидии рушди иҷтимоии насли наврас ва ҷавон аҳамияти махсус касб мекунад. Маҳз тавассути ин сиёсати давлатӣ шароити мусоид барои иҷтимоигардонии муваффақонаи ҷавонон фароҳам меояд;

5. Татбиқи амалии сиёсати давлатии ҷавонон ба воситаи таҳия ва амалӣ сохтани барномаҳо, лоиҳаҳо ва чорабиниҳои мушаххас ба роҳ монда мешавад. Ин тадбирҳо ба ҳадафи дастгирии ҷавонон дар бахшҳои мухталифи ҳаёт - аз таҳсил ва илм то фарҳанг, варзиш, сиёсати иҷтимоӣ ва рушди иқтисодӣ-равона шуда, ҷавобгӯи ниёзҳои воқеии ҷомеаи ҷавон мебошанд;

6. Бунёд ва такмили инфрасохтори иҷтимоӣ барои ҷавонон дар кишвар аз самтҳои асосии амалӣ намудани сиёсати давлатии ҷавонон вобаста аст.

ХУЛОСА

I. Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия:

Дар таҳқиқоти диссертатсионии мазкур масъалаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ҳамчун ниҳодҳои асосии раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон мавриди баррасӣ ва таҳлил қарор дода шудааст. Дар ҷараёни кор ба таври муттасил вазифаҳои гузошташуда ҳал ва фарзияи пешниҳодгардида исбот карда шуд.

Таҳлил дар доираи вазифаҳои ба миён гузошташуда нишон дод, ки иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён дар шароити муосир ниҳоди асосии раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон буда, рушди минбаъдаи онҳо маҳз аз сиёсати давлатии ҷавонон вобаста аст. Дар асоси таҳқиқоти мазкур муайян карда шуд, ки барои самаранок гардидани фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён таъмини заминаҳои ҳуқуқӣ, шароити мусоид ва сатҳи муайяни дастгирии молиявии давлатӣ зарур мебошад.

Дар асоси омӯзиш ва баррасии фаъолияти иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар раванди раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон метавон чунин хулосабарориҳо намуд:

1. Ҷавонон дар низоми сиёсии ҷомеа яке аз нақшҳои асосиро ишғол мекунанд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии ҷавонон василаи асосии таъсиррасонӣ ба соҳаи сиёсии ҷомеа мебошанд, ки дорои ваколатҳои ҳокимиятӣ нест [1-М]. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бунёди ихтиёрӣ, худидоракунанда ва ғайритиҷоратӣ мебошанд, ки мувофиқи тартиботи ҳуқуқӣ бунёд гардида, ҷавонро дар асоси манфиатҳои дар оийиннома муқарраргардида муттаҳид менамоянд [2-М].

2. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ба сифати субъектҳои сиёсати иҷтимоӣ, ки манфиати гурӯҳҳои мухталифи ҷавонро пешбарӣ менамояд, баромад мекунанд ва бо ин васила, ба қувват гирифтани нақши ташаббусҳои хонандагону донишҷӯён, рушди ниҳодҳои ҷомеаи шахрвандӣ мусоидат менамоянд [6-М]. Фаъолияти

иттиҳодияи ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён бо зухуроти ҷаҳонӣ иҷтимоии шахс, механизми амалинамоии талабот ва манфиатҳои онҳо алоқаманд буда, ҳамчун сарчашмаи тағйироту дигаргуниҳои самтгириҳои арзишӣ хизмат намуда, боиси ташаккули қолабҳои муайяни шуур ва рафтор мегардад [3-М].

3. Хусусияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун ниҳодҳои ҷомеаи шахрвандӣ маҳз дар пайвасти сабӣ кӯшиши ҷавонон ба худтанзимкунӣ, бадастории субъективияти иҷтимоӣ, кӯшиши ҷомеа ва давлат оид ба сафарбарнамоӣ, идоракунӣ ва назорати ҷавонон дар фазои иҷтимоӣ зоҳир мегардад [11-М]. Амалнамоии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон зарурати иҷтимоӣ-сиёсӣ дошта, ба самаранок гардидани як қатор масъалаҳо – иҷтимоигардӣ, тарбияи сиёсӣ, муҳолифат бо ифротгароӣ, бунёди платформа барои ивазнамоии таҷриба ва ғояҳо рағбат карда шудааст [9-М]. Маҷмуи ин масъалаҳо моҳият ва хусусиятҳои асосии ҷаҳонияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонро муайян менамоянд.

4. Ҷаҳонияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ба амалӣ намудани сиёсати давлатии ҷавонон рағбат карда шудааст [8-М]. Самти ҷаҳонияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён аз навъ ва мақсади бунёди онҳо вобаста аст. «Дар қатори самтҳои машҳури ҷаҳонияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён метавон ҷанбаҳои зеринро махсусан, ҷудо намуд: ҷаҳонияти иҷтимоӣ; маориф ва илм; фарҳанг ва санъат; ҷаҳонияти экологӣ; варзиш ва тарбияи ҷисмонӣ» [6- М].

5. Иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён нақши миёнаравро байни ҷавонон ва мақомоти ҳокимият иҷро мекунанд. Онҳо барои ҳимояи аъзоёни худ баромад менамоянд, нисбат ба беҳтар намудани шароити таълим ва ҳаёти донишҷӯён тавсияҳо пешниҳод мегардад, инчунин дар ташаккули сиёсати таълимӣ ҷаҳонро ширкат меварзанд. Пешниҳоди манфиат ва талаботи хонандагон тариқи иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён дар рағбати ташаккули сиёсати

таълимӣ ва иҷтимоӣ аҳамияти калидиро касб намудааст. Ташкили чорабиниҳои таълимӣ унсuri калидии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии хонандагон ва донишҷӯён ба ҳисоб меравад, ки ба рушди ҳаматарафаи касбӣ мусоидат менамояд [5-М].

6. Сиёсати давлатии ҷавонон бояд маҷмуавӣ бошад ва тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷавононро фаро гирад. «Дар чунин ҳолат, сиёсати давлатии ҷавонон маориф, тандурустӣ, фарҳанг, варзиш ва дигар ҷанбаҳо, ки ба рушди ҳамаҷонибаи ҷавонон ва ҷалби онҳо ба ҳаёти ҷамъиятӣ таъсир мерасонанд, дар бар мегирад» [10-М]. Бунёд ва тақмили инфрасохтори иҷтимоӣ барои ҷавонон дар кишвар аз самтҳои асосии амалинамоии сиёсати давлатии ҷавонон вобаста аст.

7. «Вазъияти имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мушкилоти иқтисодӣ, коҳиши сатҳи зиндагии мардум, болоравии камбизоатии аҳоли тасниф гардида, таҳлили амиқ ва дақиқи тамоми ҷанбаҳои ҳаёти одамон, аз он ҷумла, ҷавононро талаб менамояд» [12, М].

II. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо:

1. Фаъолнокии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, пеш аз ҳама, аз заминаҳо ва кафолатҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ вобаста аст. Дар шароити Тоҷикистон заминаҳои ташкилӣ ва ҳуқуқии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба тақмил ниёз доранд. Зарурати эҷоди як қатор муқаррароти сиёсӣ ва ҳуқуқӣ ба рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар кишвар пеш меояд. Аз ин рӯ, дар шароити имрӯза зарур аст, ки бо дарназардошти рушди минбаъдаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар Тоҷикистон ба барномаҳо, стратегияҳои сиёсати давлатии ҷавонон, қонунҳои танзимкунандаи фаъолияти онҳо тағйироту иловаҳо ворид карда шавад. Чунин заруратро мо метавонем дар баромадҳо, вохӯриҳо ва паёмҳои Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат пайдо намоем [4-М]. Илова бар ин, беҳтар мегардид, ки барномаҳои сиёсии кафолатҳои ташкил ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва хонандагон, қонуни алоҳидаи танзимкунандаи фаъолияти иттиҳодияҳои

ҷамъиятии ҷавонон бо дарназардошти моҳият ва хусусияҳои ҷорӣ онҳо таҳия ва қабул карда шавад.

2. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон миқдори зиёди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон фаъолият доранд. Онҳо дар фаъолияти худ ҷорабиниҳои мухталиф гузаронида, дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон нақши муҳим доранд. Лекин, оид ба фаъолияти онҳо пайдо намудани маълумот душвор аст. Аз ин хотир, зарур аст, ки ҳар як иттиҳодияи ҷамъиятӣ сомонӣ алоҳидаи худро таъсис дода, дар он тамоми фаъолияти худро таҷассум намояд. Чунин амал барои ҷалби ҷавонон ба доираи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон мусоидат менамояд [5-М].

3. Дар ҳама давраи замон, рушди ниҳодҳои муайяни ҷамъиятӣ аз дастгирии молиявӣ вобаста буданд. Ҳатто як қатор иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар асоси надоштани маблағгузорӣ фаъолияти худро қатъ намудаанд. Аз ин хотир, ҳатто зарур аст, ки давлат иттиҳодияҳои ҷавонро муддати муайян маблағгузорӣ намуда, талаботро нисбат ба фаъолият ва ҳисоботдиҳии онҳо пурқувват намояд [9-М].

4. Дар шароити Тоҷикистон, аксарияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон барои ба даст овардани воситаҳои молиявӣ ба субъектҳои хориҷӣ муроҷиат намуда, дар якҷоягӣ лоиҳаҳои муштаракро амалӣ менамоянд. Дар самти ҳамкориҳо ва робитаҳои байниҳамдигарии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва субъектҳои хориҷӣ зарурат ба ташкил ва таъсиси механизми самаранок ва мутобиқат ба манфиатҳои миллий пеш меояд. Ин ҳолат имкон медиҳад, ки самти мувофиқ ва манфиатбахши фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ташкил ва ба роҳ монда шавад.

5. Дар шароити глобализунонии сиёсат ва таҳмилови таҳрибҳои фарҳангиву тамаддунӣ иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён вазифаи маърифативу фарҳангии худро бояд самаранок ба анҷом расонанд. Дар ташаккули фарҳанг ва ҳувиёт нақши бевосита доштани иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ҷои шакку шубҳа надорад, аммо мушкилӣ дар

он аст, ки то кадом андоза иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён ин масъулияти ҷонии худро иҷро карда метавонанд. Механизмҳои махсусу самараноки фаъолият ва кори ба сомон расонидани вазифаи маърифативу фарҳангии иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён бояд эҷод карда шавад [2-М].

6. Тавсеи майдони таблиғотӣ, идеологӣ-радикалии гурӯҳҳо ва ташкилотҳои террористӣ дар шароити афзоиши хатарҳо ва таҳдидҳои терроризму экстремизм вазифаи дигари иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯёро ҳатмӣ мегардонад. Вазифаи идеологии иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯён дар мафкурасозии миллии ҷавонон ва хонандагону донишҷӯён ифода меёбад. Радикаликунонии ҷавонон ва наврасон мушкилоти калидии ҷомеаҳо ва рушди давлатҳои милли мебошад. Иттиҳодияҳои хонандагон ва донишҷӯёро зарур аст, ки дар ташаккули мафкураи миллии ҷавонон нақши бевоситаро бозанд ва гаравиши онҳоро ба ташкилотҳо ва гурӯҳҳои террористиву экстремистӣ бо таъсиррасонии ғоявию идеологии милли боздоранд.

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ

I. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои расмӣ:

[1]. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 6-уми ноябри соли 1994 бо тағйиру иловаҳо, аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ) [Матн]. – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 135 с.

[2]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», аз 27.11.2014 сол, №1161 [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон – 2004. – №7 – ст. 459. – 2011. – №6 – ст. 429.

[3]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», аз 23 июни соли 2021, №457 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://javonon.tj/news/politics/onun-oi-um-urii-to-ikiston-dar-borai-avonon-va-siyesati-davlatii-avonon-va-dar-borai-tarbiyai-ismon-/> (санаи мурочиат: 15.12.2023 с.)

[4]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ», аз 12.05.2007, №258. Моддаи 13 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. аз 2.01.2019 № 1575 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: Қонуни ҚТ дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ.pdf (санаи мурочиат: 15.12.2023 с.)

[5]. Закон Республики Таджикистан о внесении изменений и дополнений в Закон Республики Таджикистан [Текст] // «О волонтерской деятельности» (от 25.12.2015 г., №1268)

[6]. Постановление Правительства Республики Таджикистан «О внесении изменений и дополнений в Постановление Правительства Республики Таджикистан от 3.06.2006 года, №228 [Текст] // «Об утверждении Национальной концепции о молодежной политике в Республики Таджикистан» (от 2.12.2014 г., №760)

[7]. Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств – участников Содружества Независимых Государств «О формировании законодательных основ современной молодежной политики в государствах – участниках СНГ» от 14.05.2009 № 32-5 [Захираи

электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: https://iacis.ru/upload/iblock/d78/ass_32_05.doc (санаи мурочиат: 24.10.2023 г.)

[8]. Модельный закон «О государственной молодежной политике» / Принят на тридцать восьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ // Постановление N 38-10 от 23 ноября 2012 г. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: https://molod.rgub.ru/files/sng_2-1120-2.pdf (санаи мурочиат: 24.10.2023 г.)

[9]. Декларация Межпарламентской Ассамблеи государств – участников СНГ «О приоритетных направлениях современной молодежной политики в государствах – участниках СНГ» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: https://iacis.ru/upload/iblock/af4/ass_32_05a.doc (санаи мурочиат: 24.10.2023 г.)

[10]. Государственная программа «Патриотическое воспитание молодежи на 2006-2010 годы». – Душанбе, 2005. – 35 с.

[11]. Положение о Молодежной межпарламентской ассамблее государств-участников СНГ [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://iacis.ru/public/upload/files/2/1225.pdf> (санаи мурочиат: 24.10.2023 г.).

[12]. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН «Политика и программы, касающиеся молодежи» от 8 декабря 1989 г. № 49/54.

[13]. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН «Декларация о распространении среди молодежи идеалов мира, взаимного уважения и взаимопонимания между народами», от 7 декабря 1965 г. N 2037 (XX).

[14]. Послания Президента Республики Таджикистан в Маджлиси Оли Республики Таджикистан. г. Душанбе, 16 апреля 2010 г.

[15]. Послание Президента Республики Таджикистан в Маджлиси Оли Таджикистан. г. Душанбе, 20 апреля 2011 г. - С.30.

[16]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, – Душанбе,

2016. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://president.tj/ru/node/13747> (санаи мурочиат: 23.04.2023 с.)

[17]. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вохурӣ бо намояндагони ҷавонони Тоҷикистон. ш. Душанбе, 2023.

[18]. Соглашение государств-участников СНГ «О сотрудничестве в сфере работы с молодежью», от 25.11.2005 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://cis.minsk.by/page/12440/soglasenie-gosudarstv-ucastnikov-sodruzestva-nezavisimyh-gosudarstv-o-sotrudnicestve-v-sfere-raboty-s-molodezu> (санаи мурочиат: 24.10.2023 г.).

[19]. Стратегия государственной молодежной политики в Республике Таджикистан до 2020 года [Текст] // Постановлением Правительства Республики Таджикистан от 4 октября 2011 года, №480.

[20]. Реестр общественных объединений. - Министерство юстиции РТ. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: http://www.minjust.tj/index.php?option=com_content&view=article&id=82&Itemid=95&lang=ru (санаи мурочиат: 24.01.2023 г.)

II. Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, воситаҳои таълимӣ:

[21]. Асадуллоев, Р.Н., Хонов, А.У. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва нақши онҳо дар раванди демократикунонии ҷомеа [Матн] / Р.Н. Асадуллоев, А.У. Хонов. – Душанбе, 2004. – 36 с.

[22]. Асудуллоев, Р.Н. Молодежь в процессах демократизации общественной жизни страны. (на примере Республики Таджикистан) [Текст] / Р.Н. Асадуллоев. – Душанбе, 2004. – 179 с.

[23]. Ашуров, А.С. Государственная молодежная политика Таджикистана: состояния и перспективы [Текст] / А.С. Ашуров. – Душанбе, 2002. – 236 с.

[24]. Ашуров, С. Основной молодежный закон Таджикистана: состояние и перспективы его реализации (на таджикском языке) [Текст] / С. Ашуров. - Душанбе, 2002.–161 с.

- [25]. Бабочкин, П.И. Социальные службы для молодежи [Текст] / П.И. Бабочкин.-В книге Молодежь России: воспитание жизнеспособных поколений.-М., 1995. – 256 с.
- [26]. Боечко Н.М. Молодежь в сфере труда и занятости [Текст] / в книге Социология молодежи.-Санкт-Петербург. 1996. – 171 с.
- [27]. Выготский, Л.С. Педагогическая психология [Текст] / Л.С. Выготский. –М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
- [28]. Залкинд, А.Б. Революция и молодежь [Текст] / А.Б. Залкинд. – Свердловск, 1925;
- [29]. Зикриёев, Ф. Фарҳанг ва корҳои тарбиявии насли наврас дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон [Матн] / Ф. Зикриёев. – Фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол. - Душанбе: Эҷод, 2006. – С. 100-114.
- [30]. Иконникова, С.Н. Молодежь: социологический и социально-психологический анализ [Текст] / С.Н. Иконникова. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974.
- [31]. Иконникова, М.В. Развитие социологии в России [Текст] / М.В. Иконникова. - В книге Социология молодежи. – Санкт-Петербург., 1996. –С. 12.
- [32]. Ильинский, И.М. О молодежной политике российского политического централизма [Текст] / И.М. Ильинский. - М., 1999. С. 13.
- [33]. Каримов Ш. НПО как институт гражданского общества в Таджикистане: общее и особенное [Текст] / Ш. Каримов. – Душанбе, 2001. – С.12-14.
- [34]. Кон, И.С. Социология личности [Текст] / И.С. Кон. – М., Политиздат, 1967.
- [35]. Кочанов, Ю., Шматко Н. Молодежь и лидер: социально - психологический портрет [Текст] / Ю. Кочанов, Н. Шматко. – М., 1990.
- [36]. Культурология XX век: Энциклопедия. – СПб.: Университет, книга, 1998.

[37]. Мангейм, К. Диагноз нашего времени: пер. с нем. [Текст] / К. Мангейм. – М.: Юристъ, 1994.

[38]. Мид, М. Культура и мир детства [Текст] / М. Мид. – М.: Наука, 1988.

[39]. Миралиев, К. Развитие молодежной политики в Таджикистане на рубеже XXI века [Текст] / К. Миралиев. – Душанбе, 2010. – 225 с.

[40]. Миралиев, К.А. Реализация государственной молодежной политики и её роль в укреплении потенциала молодежных движений Таджикистана в условиях развития современного общества [Текст] / К.А. Миралиев. – Душанбе, 2006. – С. 82.

[41]. Миралиён, К.А. Молодежная политика (2-е издание) [Текст] / К.А. Миралиён. – Душанбе: 2019. – 367 с.

[42]. Миралиён, Қ.А. Аз мактаб ба ҷомеа / Таҳлили сотсиологии вазъи ятимону бепарасторон дар мактаб-интернатҳо ва роҳнамоии онҳо ба ҳаёти мустақил [Матн] / Қ.А. Миралиён. – Душанбе, 2023. – 25 с.

[43]. Митев, П. Социология лицом к лицу с проблемами молодежи [Текст] / Р. Митев. – София, 1983. – С. 29-46.

[44]. Михайлов, С.К., Дремин М.А. Формирований общественной активности студентов [Текст] / С.К. Михайлов, М.А. Дремин. – Пермь: Кн. изд-во, 1973. – 72 с.

[45]. Михайлова, М.В. Молодежный жаргон: игра или вызов? / В книге Социология молодежи [Текст] / М.В. Михайлова. – Санкт-Петербург. 1996. – С. 348.

[46]. Молодежь и общество на рубеже веков [Текст] / – М.: Голос, 1999.

[47]. Молодежьсозидатель будущего Таджикистана [Текст] / – Душанбе, 2008.

[48]. Набиев, В. Сажены цветника независимости (на таджикском языке) [Текст] / В. Набиев. – Душанбе: «Авесто», 2001.

[49]. Наср, Бобо. Молодежь суверенного Таджикистане [Текст] / Б. Наср. – Душанбе, 2002. – 116 с.

- [50]. Независимость Таджикистана и возрождение нации [Текст] / – Том I. – Душанбе, 2004.
- [51]. Обухова, Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы [Текст] / Л.Ф. Обухова. – М.: Тривола, 1995.
- [52]. Объединения молодежных организаций Таджикистана [Текст] / Годовой отчет на 2017 год. – Душанбе: 2017. – С. 4. (- 18 с.)
- [53]. Омельченко, Е.Л. Молодежные культуры и субкультуры [Текст] / Е.Л. Омельченко. – М.: Издво Инта социологии РАН, 2000.
- [54]. Петров, Д.В. Молодежные субкультуры [Текст] / Д.В. Петров. – Саратов, 1996.
- [55]. Радионов, В.А. Роль молодежных общественных объединений в воспитании жизнеспособного поколения / В Книге Молодежь России: воспитание жизнеспособных поколений [Текст] / В.А. Радионов. –М., 1995, – С. 256.
- [56]. Рахмон, Э. Давлатдории тоҷикон: Аз Сомониён то оғози асри XXI [Матн] / Э. Рахмон. – Душанбе, 1999. – 228 с.
- [57]. Рахмон, Э. Долгий путь к миру [Текст] / Э. Рахмон. – Душанбе, 1998. – 125 с.
- [58]. Рахмон, Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: иборат аз 4 ҷилд [Матн] / Э. Рахмон. – Душанбе, 2002. – 512 с.
- [59]. Рахмон, Э. Наша цель – единство, согласие, созидание [Текст] / Э. Рахмон. – Душанбе, 2000. – 160 с.
- [60]. Рахмон, Э. Наша цель – национальное согласие [Текст] / Э. Рахмон. – Душанбе, 1997. – 72 с.
- [61]. Рахмон, Э. Политика мира и созидания [Текст] / Э. Рахмон. – Душанбе, 2001. – 216 с.
- [62]. Рахмон, Э. Таджикистан на пути демократии и цивилизованного общества [Текст] / Э. Рахмон. – Душанбе, 1996. – 312 с.
- [63]. Рахмон, Э. Уфуқҳои истиқлол [Матн] / Э. Рахмон. – Душанбе, 2018.-305 с.;

- [64]. Рахмонов, Э. Молодежь будущего суверенного Таджикистана [Текст] / Э. Рахмонов. – Душанбе, 1997.
- [65]. Рахмонов, Э. Молодежь созидатель будущего общество [Текст] / Э. Рахмонов. – Душанбе, 2008. – С. 65-66.
- [66]. Ростовская, Т.К., Князькова, Е.А. Молодежная политика в современной России [Текст] – М., 2020. – С. 83-84
- [67]. Ручкин, Б. А. Комсомол: уроки прошлого и опыт для современного молодежного движения / Молодежь и инновационное развитие России» [Текст] / Под редакцией профессора В. Криворученко. – М.: МосГУ, 2008.
- [68]. Саидзода, Ш.Ш. Фаъолияти ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ омили рушди муносибати байни ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ҳокимияти давлатӣ [Матн] / Ш.Ш. Саидзода // Ҷавонон дар пайроҳаи таҳқиқ (Маҷмуи мақолаи магистрантон ва устодони ДДХБСТ бахшида ба Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ). – Хуҷанд: Дабир, 2018. – С. 21-25
- [69]. Саидов, Ш. Ҷавонон ва давлатдорӣ миллӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ. [Матн] / Ш. Саидов. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 156 с.
- [70]. Социология в России [Текст] / под ред. В.А. Ядова. - 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во Ин-та социологии РАН, 1998.
- [71]. Таджикистан на пороге XXI века [Текст]. – Душанбе, 2001.
- [72]. Таджикистан на пути демократии и цивилизационного общества [Текст]. – Душанбе, 2006.
- [73]. Титма, М.Х., Саар, Э.А. Молодое поколение [Текст] / М.Х. Титма, Э.А. Саар. – М.: Мысль, 1986.
- [74]. Тощенко, Ж.Т. Социология управления: учебник [Текст] / Ж.Т. Тощенко. – М.: Центр социального прогнозирования и маркетинга, 2011. – 300 с.
- [75]. Фрейд, З. Психология бессознательного: сб произведений [Текст] / З. Фрейд. – М.: Просвещение, 1989.

[76]. Ходибоев, Ф. Роль молодежи в развитии общества [Текст] / Ф. Ходибоев. – Душанбе, 2010.

[77]. Чупров, В.И. Социальное развитие молодежи: теоретические и прикладные проблемы [Текст] / В.И. Чупров. – М.: Социум, 1994.

[78]. Чураев, К.К., Миралиев, К.А. Дастури амали-методӣ оид ба ташаккул ва рушди марказҳои ҷавонон дар Тоҷикистон [Матн] / К.К. Чураев, К.А. Миралиев. – Душанбе, 2012. – С. 8–10. (-90 с.)

[79]. Шамолов, А.А., Ашуров, С.Б. Вопросы молодежной политики в Республике Таджикистан [Текст] / А.А. Шамолов, С.Б. Ашуров. – Душанбе, 1998. – С.20.

[80]. Юнг, К. Конфликты детской души: пер. с нем. [Текст] / К. Юнг. – М.: Канон, 1997.

[81]. Ярошевский, М.Г. История психологии. 2-е изд., перераб [Текст] / М.Г. Ярошевский. – М.: Мысль, 1976 и др. работы.

III. Мақолаҳо ва маърузаҳо:

[82]. Абдуллоев, И.Р. Из истории реформирования политической системы в Таджикистане [Текст] / И.Р. Абдуллоев // Вестник ТГУПБП. 2013. – №3 (55).

[83]. Александр А. Молодёжная политика и молодёжные организации: понятие и основные подходы [Текст] / А. Александр // Вестник КемГУ. Серия: Политические, социологические и экономические науки, 2017. № 3. – С. 4-13.

[84]. Алексеев, А.А. Жизненные траектории бывших работников комсомола в период перемен начала 1990-х годов [Текст] / А.А. Алексеев // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». 2008. №3.

[85]. Алексеев, С.В. Взаимодействие с молодежными общественно-политическими объединениями [Текст] / С.В. Алексеев // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 10-14. – С. 32-33.

[86]. Амирхон, Ш.Т. Дарки моҳияти «ҳастии инсон» омили муҳимтарини пешгирӣ аз ифротгароӣ [Матн] / Ш.Т. Амирхон // Нақши маориф дар мубориза бо ифротгароии сиёсӣ ва терроризм: маводи конференсияи илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 22 феввали соли 2022). – Душанбе, 2022. – С. 410. (С. 402-413)

[87]. Асадуллоев, Р. Ҷавонон ояндаи миллат [Матн] / Р.Асадуллоев // Саҳми олимони ҷавон дар инкишофи илм. – Душанбе, 1999. – С. 64-67.

[88]. Асмовиддини, З. Созмони хонандагон [Текст] / З. Асмовиддини // «Омӯзгор» - Нашрияти вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, №14, аз 4 апрели соли 2024. –16 с.

[89]. Асозода, М. Творческая молодежь будьте с нами говорит председатель (на тадж. языке) Совет молодых ученых Назокати Сафар) [Текст] / М. Асозода // Ҷумҳурият, – 2000. – 29 июнь.

[90]. Баренбойм, П.Д. Правовое государство как партнер гражданского общества [Текст] / П.Д. Баренбойм // Законодательство и экономика , –2010, № 9,– С. 74.

[91]. Братов, Г. Погас огонь Олимпиады [Текст] / Г. Братов // Таджикистан, 1992. 14 август. Возрожден комсомол Таджикистана // Голос Таджикистана. 1995. 9-15 июнь.

[92]. Бурбаева, С.Б. Развитие социальной активности молодежи в условиях общественного объединения [Текст] / Бурбаева С.Б. // «Мир науки, культуры, образования», – 2015, № 5, – С. 226.

[93]. Бушмарин, Н.В. Управление процессом политической социализации молодежи [Текст] / Н.В. Бушмарин // Вестн. Твер. гос. ун-та. - 2004. – № 3 (5). – С. 118-126.

[94]. Великанова, Е.В. Молодежные общественные объединения: традиции, проблемы, состояние и перспективы развития [Текст] / Е.В. Великанова // «Мир науки, культуры, образования», – 2015, №1 (20), – С. 219.

[95]. Всеобщая декларация прав человека от 10.12.1948 г. [Текст] // Сборник международных договоров СССР. 1993. Вып. XL VI. Статья 20.

[96]. Гаджиева, П.Д., Серкерова Н.К., Коценко В.Н. Реализации идей социального проектирования в процессе формирования военно-патриотической направленности студенческой молодежи на основе взаимодействия общественных объединений и образовательных организаций [Текст] / П.Д. Гаджиева, Н.К. Серкерова // МНКО – 2020 – № 3(82). – С. 306–308.

[97]. Голобоков, А.С. Роль молодежных общественных объединений в современной России [Текст] / А.С. Голобоков // АНИ: педагогика и психология. – 2017. – № 2(19). – С. 305-307.

[98]. Грабельных, Т.И. Государственная молодежная политика в контексте проблем формирования гражданского общества: методологический аспект [Текст] / Т.И. Грабельных // Изв. Иркутской государственной экономической академии, – 2012, № 5. – С. 29-37.

[99]. Гулмирзоев, Д., Исломов, С., Саидмуродов, Л., Гафуров, Х. Таджикистан в XXI веке: проблемы высшего образования [Текст] / Д. Гулмирзоев, С. Исломов, Л. Саидмуродов, Х. Гафуров // Народная газета. – 2001. – 3 май.

[100]. Данильченко, С.Л. Высшее образование в субъектах РФ: формирование новой структуры сети образовательных организаций [Текст] / С.Л. Данильченко // Интерактивная наука. – 2022. – № 1(66). – С. 17-24.

[101]. Дорошина, М.М. Комсомольские лидеры в российской провинции второй половины 1960-х - первой половины 1980-х годов: коллективный портрет [Текст] / М.М. Дорошина // Политика и общество. 2015, № 2. – С. 262-273;

[102]. Забиров, Р.В., Иванчук, О.В. Воспитательный потенциал информационно-образовательной среды образовательной организации [Текст] / Р.В. Забиров, О.В. Иванчук // Современные научные исследования и разработки. – 2018. – № 10. – С. 355-356.

[103]. Зокир, М. Вклад молодежи в процветании Родины (на тадж. языке) [Текст] / М. Зокир // газета «Молодежь Таджикистана». – 2001. – 10 май.

[104]. Имомов, Ҳ.Ш. Асосҳои ҳуқуқӣ-конститутсионии ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ҳ.Ш. Имомов // Актуальные вопросы совершенствования Конституции Республики Таджикистан в современных условиях. Материалы республиканской научно-теоретической конференции, посвященной 75-летию Таджикского национального университета. – Душанбе, 2023. – С. 124-132.

[105]. Исаев, У.У. Созмонҳои ғайридавлатӣ: тазимгари низоми муносибатҳои иҷтимоӣ сиёсӣ [Матн] / У.У, Исаев / Маводи Конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои рӯзмарраи инкишофи давлати муосир» (ш.Душанбе, 25-26-уми январи соли 2018) – С. 114-125.

[106]. Каримов, Ш. Созмонҳои ғайридавлатӣ, яъне чӣ? [Матн] / Ш. Каримов // Институти Осиё ва Аврупо – 2021, –.№2, – С. 85 – 93.

[107]. Каримова Г. Конститутсия ва ташаккули институти ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон [Матн] / Г. Каримова // Маҷаллаи академии ҳуқуқ – 2022, №1, – С. 189-192

[108]. Ковалева, А.И., Луков, В.А. Социология молодежи: Теоретические вопросы [Текст] / А.И, Ковалева, В.А. Луков. – М.: Социум, 1999

[109]. Ковалева, Е.Н., Сандберг, А.Б. Молодежное движение в России [Текст] / Е.Н. Ковалева, А.Б, Сандберг // Современные проблемы гуманитарных и общественных наук. – 2018. – № 2. – С. 54-62.

[110]. Комарова, М.С. Комсомол как история институционализации социальнополитической активности молодежи в условиях реформирования российского общества [Текст] / М.С. Комарова // Революция и современность материалы научно-практической конференции. – 2017. – С. 155-160.

[111]. Костенко, В.В., Козачок, В.И., Баранова, Г.В. NEET-молодежь в современной протестной деятельности молодежных общественных организаций [Текст] / В.В. Костенко, В.И. Козачок, Г.В. Баранов // Среднерусский вестник общественных наук. – 2020, Т. 15. – № 2. – С. 126-136.

[112]. Костина, Е.Ю., Орлова, Н.А. Социальная активность и социальная ответственность в представлениях и практиках современной молодежи [Текст] / Е.Ю. Костина, Н.А. Орлова // Вестник Института социологии – 2022. Т. 13. – № 1. – С. 129-143.

[113]. Кострикин, А.В. Молодежные и детские общественные объединения Санкт-Петербурга глазами их лидеров (результаты социологического исследования) [Текст] / А.В. Кострикин // Регион: Политика. Экономика. Социология – 2005 – № 3-4. – С. 153-158.

[114]. Қадриддин, К. Мафхум ва нишонаҳои давлати ҳуқуқбунёд ва ҷомеаи шахрвандӣ [Матн] / К. Қадриддин // Маҷаллаи академии ҳуқуқ – 2020 – №1 (33) – С. 181-189.

[115]. Қозиён, Ш.Қ. Инкишофи фарҳанги сиёсии ҷавонон дар шароити муосир [Матн] / Ш.Қ. Қозиён // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. Бахши илмҳои фалсафа, ҳуқуқ ва сиёсатшиносӣ –2023 – №3(11). – С. 97-103.

[116]. Лапина, С.В. Общественные организации в разработке и реализации стратегий социально-экономического развития [Текст] / С.В. Лапина // Большая Евразия: развитие, безопасность, сотрудничество. – М., 2023–№ 6-1. – С. 227-229

[117]. Луков, В.А. Государственная молодежная политика: проблема социального проектирования будущего России [Текст] / В.А. Луков // Гуманитарное знание: тенденции развития в XXI веке / под общ. ред. Вал. А. Лукова. - М.: Изд-во Нац. ин-та бизнеса, 2006. – С. 535–556.

[118]. Луков, В.А. Молодежная организация в контексте своего времени и субъективность социокультурных изменений [Текст] / В.А.,

Луков // Молодежь и молодежная политика: новые смыслы и практики. – 2019. – С. 36-47.

[119]. Луков, В.А., Погорский, Э.К., Тихомиров, Д.А. Государственная молодежная политика: российская и мировая практика реализации в обществе инновационного потенциала новых поколений [Текст] / В.А. Луков, Э.К. Погорский, Д.А. Тихомиров // Знание. Понимание. Умение –2011 – №4. – С. 231-236.

[120]. Мамадазимов, А. Караван Мира и Единства (на тадж. языке). [Текст] / А. Мамадазимов. – Душанбе. 2001 – С. 105-108.

[121]. Международный пакт «О гражданских и политических правах» от 16.12.1966 г. [Текст] // Бюллетень Верховного Суда РФ – 1994 – № 12. Статья 22.

[122]. Меркулов, П.А. Международные стандарты формирования государственной молодежной политики [Текст] / П.А. Меркулов // Знание. Понимание. Умение –2012– № 4. – С. 102-105.

[123]. Милорава, А.Р. Политическая активность российской молодежи на современном этапе [Текст] / А.Р. Милорава // Молодой учёный. – 2017– № 14(148). – С. 572.

[124]. Миралиён, К. А. Роль гражданского общества в развитии молодежной политики [Текст] / К.А. Миралиён // Сино. – 2014. – №3/3(316). – С. 195-200.

[125]. Мирзокаримзода, А.М. Нақши анъанаҳои миллӣ дар тарбияи харбӣ-ватандӯстии ҷавонон [Матн] / А.М. Мирзокаримзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон – 2020. – №1– С. 300-303.

[126]. Митин, А.А. Молодежная политика и молодежные организации: понятие и основные подходы [Текст] / А.А. Митин // Вестник Кемеровского государственного университета. Серия: Политические, социологические и экономические науки. – 2017. – № 3. – С. 4-13.

[127]. Михайлова, С.Ю. Молодой рабочий и молодежный лидер: диалог или монолог? (по материалам середины 1950 - 1980-х годов)

[Текст] / С.Ю. Михайлова // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2007 – № 16 – С. 165-169.

[128]. Модельный закон “О государственной молодежной политике” [Текст] // Информационный бюллетень. Межпарламентская Ассамблея государств – участников Содружества Независимых Государств. – 2013. – № 57 (ч. 1) – С. 130–155.

[129]. Мусукова, Д.А. Роль молодежных общественных организаций в развитии гражданского общества [Текст] / Д.А. Мусукова // Молодой учёный. – 2022. – № 21(416). – С. 128-132.

[130]. Набиев, В.М., Усмонов, А.И., Кабилов, З.З. Из истории участия молодежи в становлении и развитии таджикского профессионального театра (1929-1941 гг.) [Текст] / В.М. Набиев, А.И. Усмонов, З.З. Кабилов // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук – 2019– №3(60). – С. 12-18.

[131]. Насков, Д.С. Категория «молодёжь» в системе субъектов правового сознания: теоретико-правовой анализ [Текст] / Д.С. Насков // Академический юридический журнал – 2020 – №3 (35) – С. 210-217.

[132]. Нехаев, В.В. К вопросу об отраслевой идентификации молодежной политики [Текст] / В.В. Нехаев // Молодежная политика: Информационный бюллетень Госкоммолодежи ПФ и Института молодежи. – М., 1997 – №138-140., – С. 34-42.

[133]. Новикова, Т. Молодежная политика в России. К 5 летию Госкоммолодежи [Текст] / Т. Новикова // Молодежная политика: Информационный бюллетень Госкоммолодежи РФ и Института молодежи. – М., 1996 – №148-150. – С. 23-26.

[134]. Омельченко, Е.Л., Лисовская, И.В. Молодежь как барометр будущего? Молодежная повестка в современной России сквозь мнения экспертов по молодежной политике [Текст] / Е.Л. Омельченко, И.В. Лисовская // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. – 2022. – № 2 (168). – С. 66-92.

[135]. Пелевин, С.И. Молодежные политические организации: история и перспективы развития [Текст] / С.И. Пелевин // Философия права. – 2017. – № 1(80). – С. 139-142.

[136]. Пеньков, В.Ф., Маркарян, Т.А. Молодежные коммуникации как феномен информационного общества [Текст] / В.Ф. Пеньков, И.А. Маркарян // Вестник Тамбовского университета. Серия: Общественные науки. – 2018. – Т. 4. - № 13. – С. 39-46

[137]. Подьячев, К.В. Основные формы гражданского участия в условиях современной России [Текст] / К.В. Подьячев // Научная электронная библиотека `Гражданское общество в России. – М., 2013. – С. 2-3

[138]. Положенцева, И.В. Нормативно-правовые основы деятельности молодежных (детских) организаций как составляющей части гражданского общества [Текст] / И.В. Положенцева // Власть. – 2020. – № 1. – С. 146.

[139]. Радионов, В.А. О тенденциях и перспективах развития молодежных объединений в современной России [Текст] / В.А. Радионов // Молодежная политика: Информационный бюллетень Госкоммолодежи РФ и Института молодежи. – М, 1996. – № 5. – С. 121-123.

[140]. Раззакова, Е.А. Общественно-политические движения молодежи в современной России [Текст] / Е.А. Раззакова // Молодой ученый. – 2018. – № 50(236). – С. 436-437.

[141]. Разоқов, Х.С. Хусусиятҳои анъанаҳои миллӣ ва нақши онҳо дар тарбияи ҳарбӣ – ватандӯстии насли наврас [Матн] / Х.С. Разоқов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. Бахши илмҳои педагогӣ ва психологӣ – 2022– № 4(14). – С. 24-29.

[142]. Раҷабов, С.М. Чанд омили самараноки тарбияи насли наврас дар шароити муосир [Матн] / С.М. Раҷабов // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф – 2023, – №1(41). – С. 16-21.

[143]. Рогозин, Д.М. Открытость молодежных общественных объединений [Текст] / Д.М. Рогозин // Социологический журнал. – 2003. – № 1. – С. 88-120.

[144]. Сайдалиён, М.Н. Асосҳои иҷтимоӣ – сиёсӣ ва ҳуқуқии ташкили сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.Н. Сайдалиён // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф – 2022, – №4 (40). – С. 149-155.

[145]. Сафаров, Ш.А. Хусусиятҳо ва принципҳои тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии ҷавонон [Матн] / Ш.А. Сафаров // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. Бахши илмҳои педагогӣ ва психологӣ – 2022 –№ 1(11). – С. 26-33.

[146]. Сафонова, А.С. Молодежная политика и молодежь в политике: зарубежный опыт [Текст] / А.С. Сафонова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2013. – №2 (28). – С. 166-174.

[147]. Сергеев, А.К., Гнатюк, М.А., Гнатюк, К.Ю. Молодежный парламент как форма реализации региональной молодежной политики: опыт Самарской области [Текст] / А.К. Сергеев, М.А. Нгатюк, К.Ю. Гнатюк // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки. – 2018. – № 2. – С. 199-204.

[148]. Симоненко, А.И. Деятельность молодежных представительств образовательных организаций Курской области как эффективная форма пропаганды ЗОЖ среди обучающихся [Текст] / А.И. Симоненко // Дополнительное образование детей в России: историческое наследие и современные проблемы. – 2018. – С. 531–535.

[149]. Смирнов, А.С. Государственная молодежная политика в современных условиях [Текст] / А.С. Смирнов // ЭКО. – 2002. – №5. – С.23–25.

[150]. Сотиволдиев, Р.Ш. Модернизация государственной политики Республики Таджикистан в сфере правового воспитания и образования в свете Послания Основателя мира и национального согласия – Лидера

нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 26 декабря 2018 года [Текст] / Р.Ш. Сотиволдиев // Государствоведение и права человека. – 2018. – №4(12). – С. 6-15.

[151]. Тепляков, В.Н. Сущность и функции молодежных организаций в Российской политической системе [Текст] / В.Н. Тепляков // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 3. – С. 235-237.

[152]. Тетерский, С.В. Педагогический потенциал молодежных общественных объединений [Текст] / С.В. Тетерский // «Педагогика» – 2015. – № 6. – С.67-70

[153]. Трофимов, А.В. Комсомол как инструмент формирования «советского патриотизма» [Текст] / А.В. Трофимов // Историко-педагогические чтения. – 2018. – № 22. –С. 74-77.

[154]. Ховрин С.А. Государственная молодежная политика: синтез патернализма и социального партнерства [Текст] / С.А. Ховрин // СГЗ. – 2007. – № 1. – С. 78-83.

[155]. Ҷононов, С. Истиқлолият ва зарурати ташаккули фарҳанги сиёсии ҷавонон [Матн] / С. Ҷононов // Паёми Донишгоҳи технологии Тоҷикистон – 2017 – №4(31). – С. 3-8

[156]. Шарифзода, А.А. Сиёсати давлатии ҷавонони Пешвои миллат: тадбирҳои бисёрҷанба ва дастовардҳо [Матн] / А.А. Шарифзода // Вестник ТГУПБП. Серия гуманитарных наук – 2024 – №2 (99). – С. 40-49.

[157]. Шарифзода, Л.Ш. Раванди ташаккул ва рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ҷомеаи Тоҷикистон [Матн] / Л.Ш. Шарифзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ – 2014–№5. – С. 299-305.

[158]. Шарифзода, Р.Ш. Нақши таълим ва тарбияи ҳуқуқӣ дар баланд бардоштани сатҳи маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон [Матн] / Р.Ш. Шарифзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ–иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ – 2024. – №4. Қисми II. – С. 198-210.

[159]. Шмидт, Д. Какое гражданское общество существует в России? [Текст] / Д. Шмидт // Pro et Contra. – 2006. Январь-февраль. – С. 6-24.

[160]. Шмуленкова, А.С. Роль молодежных общественных организаций в управлении регионом [Текст] / А.С. Шмуленкова // Молодой учёный. – 2020. – № 5(295). – С. 158-161.

IV. Диссертатсия ва авторефератҳо

[161]. Алиев, З.М.- Общественные организация в политической системы союзной Республики (По материалом Таджикской ССР). [Текст]: автореф.дис... канд. юрид. наук: 23.00.04 / З.М. Алиев. - М.,1990. - 22 с.

[162]. Каргаполов, С.В. Формирование электронной культуры студенческой молодежи современного российского региона: социологический анализ) [Текст]: дис... канд. социол. наук: 22.00.04. / С.В. Каргаполов. – Волгоград, – 2019. - 168 с.

[163]. Крохина, Е.А. Общественная деятельность подростков как фактор их социализации [Текст]: дис... канд. социол. наук: 22.00.04. / Е.А. Крохина. - Н. Новгород, – 2010. – 239 с.

[164]. Миралиён, К.А. Состояние и перспективы развития молодежных объединений в современном Таджикистане [Текст]: дис... канд. полит. наук: 23.00.02. / К.А. Миралиён. – Душанбе, – 2007. – 155 с.

[165]. Миралиён, К.А. Состояние и перспективы развития молодежных объединений в современном Таджикистане [Текст]: автореф. дис. канд. политич. наук: 23.00.02. / К.А, Миралиён. – Душанбе, 2007. – 23 с.

[166]. Рахимов, И. Формирование государственной молодежной политики в Республики Таджикистан [Текст]: дис... канд. политич. наук: 23.00.02. / И. Рахимов. – Душанбе, 2002. – 147 с.

[167]. Рахимов, И. Х. Формирование государственной молодёжной политики в Республике Таджикистан: автореф. дис...к-та полит. наук: 23.00.02 [Текст] / И. Х. Рахимов. – Душанбе, 2002. – 22 с.

[168]. Родина, О.А. Молодежные общественные движения в современной России: социологический анализ эффективности [Текст]: автореф. дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04. / О.А. Родина. – Екатеринбург, 2006. – 28 с.

[169]. Сухушина, Е.В. Деятельность Компартии Таджикистана по идейно-политическому воспитанию рабочей молодёжи (1976-1985 гг.) [Текст]: дис... канд. ист. наук. / Е.В. Сухушина. – Душанбе 1990. – 194 с.

[170]. Тураева, З.Ю. Студенческая молодёжь в процессе трансформации современного таджикского общества: опыт, проблемы и перспективы [Текст]: дис... канд. наук: 23.00.02. / З.Ю. Тураева. – Душанбе, 2015. – 295 с.

[171]. Фирсакова, И.В. Особенности формирования общественных молодежных организаций в социальной структуре российского общества (на примере Хабаровского края) [Текст]: автореф. дис... канд. наук: 22.00.04. / И.В. Фирсакова. – Хабаровск, 2013. – 23 с.

[172]. Ходибоев Ф.А. Место и роль молодежи в социальной структуре таджикского общества [Текст]: дис... канд. наук: 09.00.11. / Ф.А. Ходибоев. - Душанбе, – 2016. – 153 с.

V. Захираҳои электронӣ ва сомонаҳои интернетӣ:

[173]. 30 соли Истиқлол ва рушди сиёсати давлатии ҷавонон. Стратегия ва барномаҳои миллии ҷавонон [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://javonon.tj/news/youth/30-soli-isti-lol-varushdi-siyesati-davlatii-avonon/> (санаи мурочиат: 13. 01. 2024 с.)

[174]. Гурдофарид донишшу касбро ройгон меомӯзад [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://jom.tj/2023/09/30/free-education-and-professional-training/> (санаи мурочиат: 01. 01. 2023 с.)

[175]. Мақсад ва вазифаҳои шубаи кор бо ҷавонони ДМТ [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://tnu.tj/index.php/tj/shubai-kor-bo-avononi-dmt/> (санаи мурочиат: 15. 12. 2023 с.)

[176]. Мақсади асосии Созмони «Ахтарон» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://donishju.net/maksadi-asosii-sozmoni-ahтарон/> (санаи мурочиат: 20. 12. 2023 с.)

[177]. Маром ва ҳадафи созмони «Сомониён» [Захираи лектронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://donishju.net/maksadi-asosii-sozmoni-ahтарон/> (санаи мурочиат: 20. 12. 2023 с.)

[178]. Миралиён, Қ.А. Иттилоотикунонуии сиёсати ҷавонон ҳамчун механизми муосир ва устувори рушд [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://miraliyon.page/2020/02/10/информатизатсияи-сиёсати-ҷавонон/> (санаи мурочиат: 01. 01. 2024 с.)

[179]. Парламенти донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии Данғара [Манбаи электронӣ] URL: <http://www.dsu.tj/home/category/17> (санаи мурочиат: 23.01.2024 с.)

[180]. Салоҳиддинова, Г. Нақши оила дар таълиму тарбия ва ҷилавгирӣ аз ҷинояткории наврасон [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_39190187_49701516.pdf (санаи мурочиат: 20.12.2023 с.);

[181]. Самтҳои фаъолияти созмони «Ворисони Сомониён» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://donishju.net/maksadi-asosii-sozmoni-ahтарон/> (санаи мурочиат: 20. 12. 2023 с.)

[182]. Созмони хонандагон ва нақши он дар масъалаи азхудкунии фанҳои таълимӣ [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://omuzgor-gazeta.tj/?p=1391> (санаи мурочиат: 24. 12. 2023 с.)

[183]. Сохтори созмон. Созмони талабагии мактабҳо [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://donishju.net/sohtori-sozmon/> (санаи мурочиат: 15. 12. 2023 с.)

[184]. Ҳайдарзода, Ш.Ҳ. Таъсири ақидаҳои ифротгарой дар байни ҷавонони Тоҷикистон // Осори Академия (Труды Академии) – № 3 (31). – С. 80-83 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL:

https://elibrary.ru/download/elibrary_32671203_43935067.pdf

(санаи

мурочиат: 20.12.2023 с.);

[185]. Центр по правам человека» при поддержке Посольства США в Таджикистане приступила к реализации проекта «Повышение осведомленности населения, в том числе молодежи, о противодействии экстремистской практике в Таджикистане» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://hrc.tj/archives/3142>

[186]. Шуъбаи кор бо ҷавонон [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://www.hgu.tj/depart/departments-of-youth-affairs.html> (санаи мурочиат: 15. 12. 2023 с.)

Адабиёт бо забони англисӣ

[187]. Blee, K. M. *Democracy in the Streets: From Port Huron to the Siege of Chicago*. – Oxford: Oxford University Press, 2018. – 400 p.

[188]. Dill L.C.J., Ozer E.J. «The hook-upHow youth-serving organizations facilitate network-based social capital for urban youth of color // Journal of Community Psychology. – 2019. – Т. 47. – № 7. – С. 1614–1628

[189]. Grignon, L. *Student Activism and Globalization: The New Face of Protest in the 21st Century*. – London: Palgrave Macmillan, 2020. – 280 p.

[190]. Vasquez, M. *Student Activism and Social Movements in Western Europe*. - London: Routledge, 2019. – 224 p.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

АЗ РӮӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

**I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи
Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
чош шудаанд:**

[1-М]. Раҷабализода С.Р. Мафҳум, моҳият ва принципҳои фаъолияти
иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон [Матн] / С.Р. Раҷабализода // Паёми
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва
ҷамъиятӣ. – 2019. – №9. – С.304-308. ISSN: 2413-5151

[2-М]. Раҷабализода С.Р. Мақсад, вазифаҳо ва тарҳҳои фаъолияти
иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар шароити муосир [Матн] / С.Р.
Раҷабализода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои
иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2020. – №3. – С.282-286. ISSN: 2413-
5151

[3-М]. Раҷабализода С.Р. Заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти иттиҳодияҳои
ҷамъиятии ҷавонон дар шароити муосир [Матн] / С.Р. Раҷабализода //
Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-
иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2021. – №1. – С.199-205. ISSN: 2413-5151

[4-М]. Раҷабализода С.Р. Рушди устувори сиёсати ҷавонон (дар ҳошияи
мулоқоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҷавонон 21.05.2021)
[Матн] / С.Р. Раҷабализода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.
Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2022. – №4. – С.289-297.
ISSN: 2413-5151

[5-М]. Миралиён Қ.А., Раҷабализода С.Р. Самтҳои асосии амалӣ
гардидани сиёсати ҷавонон дар шароити муосир [Матн] / Қ.А. Миралиён,
С.Р. Раҷабализода // Маҷаллаи илмию сиёсии «Идоракунии давлатӣ»-и
Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон.– 2024. – №4-1. (69) – С.482-490. ISSN- 2646-0651; ISSN-2709-8567

[6-М]. Раҷабализода С.Р. Нақши созмонҳои хонандагон дар ташаккули арзишҳои маънавӣ, ахлоқӣ ва сиёсии хонандагон [Матн] / С.Р. Раҷабализода // «Ахбор»-и Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. – 2025. – №2. – С. 226-230. ISSN- 0235-005X.

II. Маърӯзаҳо дар конфронсҳои илмӣ ҷумҳуриявӣ, минтақавӣ ва байналмилалӣ

[7-М]. Раҷабализода С.Р. Давраҳои асосии ташаккул ва инкишофи сиёсатҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / С.Р. Раҷабализода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. – 2019. – №3/4 (70). –С. 45-47. ISSN-2663-6506.

[8-М]. Раҷабализода С.Р. Амалигардии сиёсати давлатии ҷавонон дар замони истиқлолият // Маводи симпозиуми байналмилалӣ илмӣ дар мавзӯи «Тоҷикистон дар масири таърих: Истиқлолият, дастовард ва дурнамо» бахшида ба 30 солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон (ш. Душанбе, 5-6 сентябри соли 2021). – Душанбе: АМИТ, 2021. – С.441-446.

[9-М]. Раҷабализода С.Р. Татбиқи қонунҳо, барномаҳо ва стратегияҳо вобаста ба ҷавонон дар замони Истиқлолият / Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Иштироки ҷавонон дар идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар солҳои соҳибистиқлолӣ» бахшида ба 30 солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон (ш. Душанбе, 19 майи соли 2021). – Душанбе: Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. –С.92-97.

[10-М]. Раҷабализода С.Р. Нақши барномаҳои давлатӣ дар амалинамоии сиёсати ҷавонон / / Маводи конференсияи илмӣ-назариявӣ байналмилалӣ дар мавзӯи «Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон –

санади олии ҳуқуқии кишвар» бахшида ба 30-солагии қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва «Соли маърифати ҳуқуқӣ» эълон гардидани соли 2024 (ш. Бохтар, 1-2 ноябри соли 2024). – Бохтар: Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, 2024. – С. 479-486.

[11-М]. Раҷабализода С.Р. Амалигардии сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун замина барои ташаккули мафкураи сиёсӣ / Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ таҳти унвони «Мафкурасозии сиёсӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ». (шаҳри Душанбе 30 октябри соли 2024)-\ – Душанбе: Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024 – С. 268-282.

[12-М]. Раҷабализода С.Р. Созмонҳои хонандагон ҳамчун ниҳод дар роҳи ҳимояи манфиатҳои миллӣ / Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ таҳти унвони «Вазъият ва дурнамои амнияти иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». (шаҳри Бохтар 13-14 июни соли 2025) – Бохтар: Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, 2024 – С. 50-54.

[13-М]. Раҷабализода С.Р. Заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун омили ташаккули амнияти иттилоотӣ / Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ таҳти унвони «Вазъият ва дурнамои амнияти иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». (шаҳри Бохтар 13-14 июни соли 2025) – Бохтар: Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, 2024 – С. 119-123.